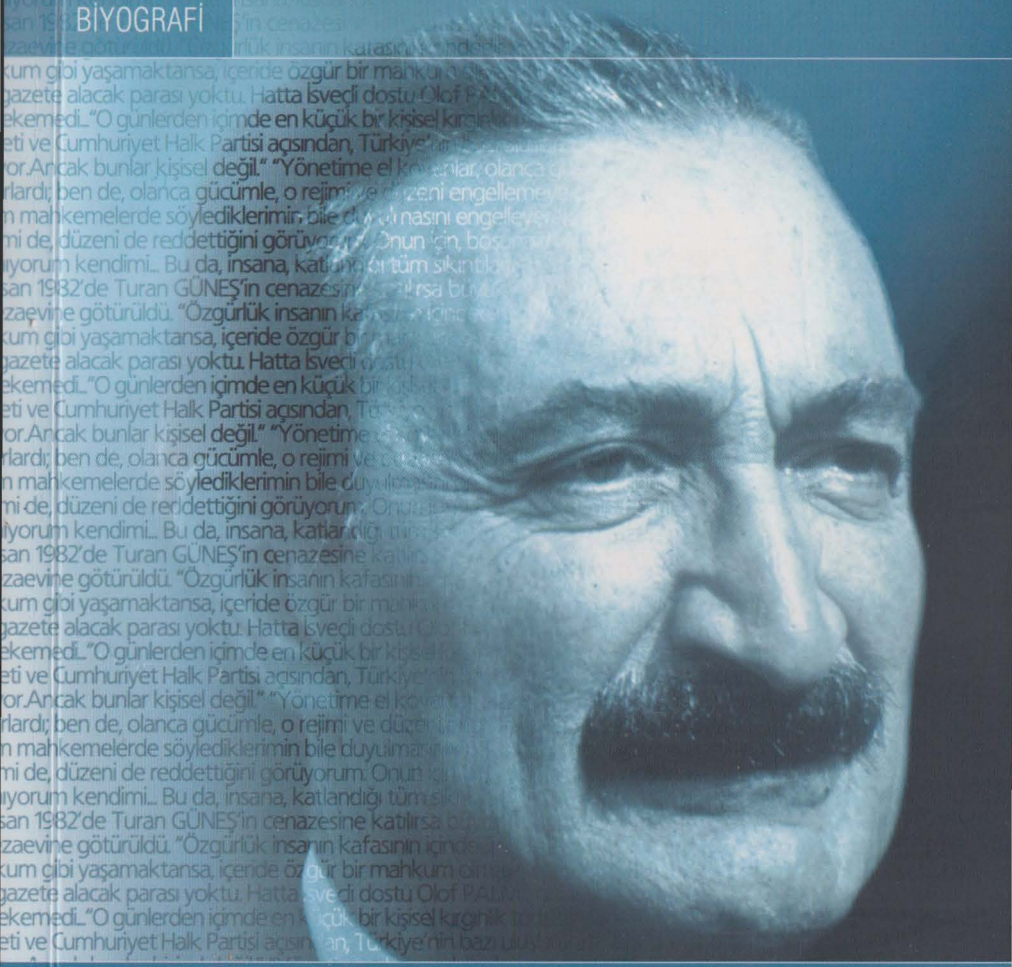
detay yayıncılık

CÜNEYT ARCAYÜREK

BİYOGRAFİ

Bir Özgürlük Tutkunu
BÜLENT ECEVİT

CÜNEYT ARCAYÜREK

Gazeteci. Atatürk Lisesi'ni bitirdi. Bir süre Tıp Fakültesi'ne devam etti. Çeşitli gazetelerde çalıştı. *Akis* dergisinde yazarlık ve yazı işleri yönetmenliği yaptı. Demokrat Parti yöneticileri ile ilgili yazısı yüzünden 1956'da tutuklandı ve cezaevinde yattı. Bir süre Turizm Bakanlığı bünyesinde görev aldı ve basın ateşe yardımcısı olarak Almanya'ya gitti. Ancak aktif gazetecilik tutkusu nedeniyle tekrar yurda döndü. *Hürriyet* gazetesinin Ankara temsilcisi oldu. Büyük yankılar uyandıran, çeşitli soruşturmalar ve davalar açılmasına yol açan ancak Arcayürek'e Yılın Gazetecisi unvanını kazandıran "Johnson'un Mektubu" haberiyle ün sağladı. *Hürriyet* gazetesinden bir süre ayrılıp *Milliyet* ve *Tercüman* gazetelerinde çalıştı. Sonra tekrar *Hürriyet* gazetesine döndü. Zürih muhabiri olarak çalıştı. Türkiye'ye döndükten sonra serbest muhabir olarak çalıştı. Barış Harekâtı'ndan sonra Kıbrıs'a ilk giren gazeteci oldu. Gazeteciliği *Cumhuriyet* gazetesinde sürdürüyor.

Yayıncı Detay Grup İletişim Yayıncılık ve Basım A.Ş.
Yayın Yönetmeni Defne Asal Er
Editör Gökçe Ateş Aytuğ
Kapak Tasarımı Aytekin Kar
Görsel Yönetmen Hatice Aksüt
Uygulama GFM
Baskı ve Cilt Detay Grup A.Ş.

Copyright © Detay Grup İletişim Yayıncılık ve Basım A.Ş.

Kitabın tüm hakları Detay Grup İletişim Yayıncılık ve Basım A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmadan kitaptan kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; radyo ve televizyona uyarlanamaz;
oyun, film, elektronik kitap, CD ya da manyetik bant haline getirilemez;
fotokopi ya da herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz.

1. BASKI İstanbul, Kasım 2006

ISBN: 9944-314-04-8

Detay Yayıncılık
İnönü Cad. No:74/A Detay Plaza 34214 Mahmutbey - İSTANBUL
Tel: 0 212 445 46 75 Faks: 0 212 445 46 74
e-mail: detay@detaygroup.com www.detaygroup.com

Bir Özgürlük Tutkunu Bülent Ecevit

Cüneyt Arcayürek

detay yayıncılık

İçindekiler

SAKİN YILLAR - ÇETİN YILLAR

15 • Varoluş ve yükseliş
22 • Siyasetçi
28 • Sıçrama
32 • Uzlaşma ve çatışma
35 • Gelişme
37 • Anlayış birliği
41 • Kopma noktası: 12 Mart
42 • Darbe
49 • Ortanın soluna bakış
53 • Durağanlıktan...
55 • Patlamaya...
58 • İnceldiği yerden...
61 • Koptu
65 • Havada kalan suçlamalar
68 • Seçim zaferi... macera mı?
71 • Seçim sonrası olaylara geçmeden önce (Askerler ve siviller)
80 • Yüksel ki yerin bu değildir
84 • Kurtarıcı
87 • Başarılar ve sonrası...
93 • İçe dönüş ve...
96 • Sonun başlangıcı
97 • Seçime damgasını vuran olay
100 • Gereksiz bir davranış
103 • Münasebetsiz bir olay
104 • İktidar olmaya hazır

108 • Ve sonuç
109 • Otel motel serüvenleri
112 • Beklenmedik bir olay ve...
113 • Tarihsel yazgı
114 • 13 namuslu, kumar borcu olmayan adam
117 • Etik değerler zorlandı
118 • Yoğun eleştiriler
119 • Niyet iyi ama
124 • O dedi, bu dedi... Fakat?
129 • Düşler ve gerçekler
133 • Değişmeyen gerçek: Güneydoğu! 1979'larda
135 • Müdahale gelecek, diyorlar?
Evren: "Şimdilik yok"
137 • 11 eksi beş eşittir altı!
140 • "Umut kesmiş görünüyor"
141 • Darbeden kıl payı kurtulmak
144 • "Memleket elden gidiyor, müdahale ederiz..."
146 • "Müdahale bekliyorum"
149 • Dünü anımsa
150 • Bir liderin siyasal yaşamında yeni bir başlangıç

BÜLENT ECEVİT'İ
BÜLENT ECEVİT ANLATIYOR

153 • Açıklama
155 • Bülent Ecevit'ten önsöz
166 • Amaç
169 • Devleti arayış
170 • MHP'nin suç duyurusu
172 • CHP'nin ve Ecevit'in aklanışı
185 • "Oyun bitti herkes evine"... Kimileri de cezaevine...
188 • Yazgıdaki terslik

190 • Bay'lar
192 • Taahhüt gibi gösterilen tebligat
195 • Kaygı
197 • Yanıt davası
199 • Arkadaş yalnızlığı
202 • Neden yalnızlık?
204 • Bülent Ecevit'in 19 Ekim 1981 günü TRT'ye gönderdiği yanıt ve düzeltme yazısı
210 • Genel başkanlıktan çekilme
218 • Hollanda TV'si ile görüşme
224 • Atatürk adına yapılanlar
227 • MGK neden "tedirgin" oldu?
236 • Eski dostlar ve "aydın"lar
247 • Yalnızlık ve kalabalık
251 • Hapishane günleri
255 • Çağrı
264 • Verilmemiş demeçlerden tutuklanma
268 • Hapiste gereğinden uzun nasıl kalınır?
271 • İki kere iki dört etmez!
275 • Bir "yazı" dünya turu yapıyor
278 • "Olmaz!" dememeli
281 • Bir son ki...
284 • Bir başbakanın sözü dinlenmezse
288 • Yabancılar
292 • Mahkemeden Avrupa Parlamentosu'na mesaj
295 • Yurtdışına nasıl çıkılır?
297 • Batı
300 • Üniversiteler
303 • Yönetime karşı ABD basını
306 • Soruşturma, kovuşturma biter ama...
310 • Bitirirken

İN, ÇIK... ÇIK, İN

317 • İnişli çıkışlı yükseliş
320 • Yükseliş yılları
326 • Fiili siyasete dönüşün kapısı aralanıyor
330 • Kader ağlarını örüyor
331 • Yükselişin ilk adımı
333 • Solun birinci partisi DSP!
340 • Kader kapıyı çalıyor
341 • Öcalan içeri... Ecevit yukarı
343 • Yıllar sonra önü açılıyor
347 • Ecevit irticaya sert yüzünü gösteriyor
351 • Sağlığın seyri
359 • Hem hastalık hem görev
362 • *(Olay 1)* Cumhurbaşkanı seçimi
366 • Çankaya'da yenilik
368 • *(Olay 2)* Siyasal ve ekonomik depremin adı: 19 Şubat
374 • *(Olay 3)* Gelişmelerin kod adı: Derviş
378 • Parti içinden parti dışından darbeler
381 • Kazan kaynıyor
383 • Ecevit'i "bitirmenin" ilk ayağı (Derviş'in marifetleri)
387 • Sona doğru
390 • Derviş "o biçim" çalışıyor
392 • Derviş'in yeni oyunu
394 • Türk Brütüs'ün öldürücü hamlesi
395 • Ve bir de baktık ki...
396 • Düşüş
399 • Çaresiz
402 • Ölümünün ardından... "Onurlu bir yaşamın adı: Ecevit..."

EKLER

407 • *Ek 1* Bülent Ecevit'in 12 Eylül'den bir hafta önce yaptığı konuşma

428 • *Ek 2* Bülent Ecevit'in Petrol-İş Sendikası'ndaki konuşmayla ilgili olarak savcılığa verdiği ifade

444 • *Ek 3* MGK'nın 52 Sayılı Kararı

446 • *Ek 4* Bülent Ecevit'in 52 Sayılı MGK Kararı ile ilgili mahkeme ifadeleri

467 • *Ek 5* Bülent Ecevit'in Hollanda televizyonundaki ve *Der Spiegel* adlı Alman dergisindeki mülakatlarıyla ilgili mahkeme ifadesi

482 • *Ek 6* Bülent Ecevit'in *Der Spiegel* adlı Alman dergisinde çıkan "Atatürk'ün Mirası ve Türk Demokrasisinin Hali" başlıklı makalesi

491 • *Ek 7* Bülent Ecevit'in Norveç gazetesindeki yazı ile ilgili mahkeme ifadesinden

Bu kitap Bülent Ecevit'in 1957'de
başlayan, iniş çıkışlar içeren ve
2004'te noktaladığı,
çarpıcı siyasal yaşamını yansıtmaya çalışıyor.
Bu kitap; unutulmayacak bir siyasetçinin
belleklerde tazeliğini koruduğuna inandığımız,
unutulmayacak siyasal yaşamının öyküsüdür.
Bir özgürlük savaşçısının,
Bülent Ecevit'in öyküsü...

SAKİN YILLAR - ÇETİN YILLAR

Varoluş ve yükseliş

Uzun yıllardan sonra "eski defterleri" karıştıracağım hiç aklıma gelmemişti. Oysa, kimi gelişmeler insanı zorluyor. Geçmiş, arkamızdan geldiğini sandığımız bir anda birden önümüzde beliriveriyor ve bize kimi insanların nereden geldiklerini, nerede durduklarını anlama fırsatı veriyor.

Kimi insanların asla kahraman olamadıklarını, kimi kahramanların da asla insan olamadıklarını anlayabilmek için zaman zaman geçmişi yeniden yaşamalı, eski defterlerdeki anıları günümüzün olaylarıymış gibi yaşamalı, anmalı.

İzninizle şaşırtıcı bir başlangıç yapalım. Soralım şimdi: Amerikalı ozan Edgar Allan Poe'yu bilir misiniz? Elbet bilirsiniz. Sever misiniz şiirlerini? Daha başka şeylerden söz edileceğini beklediğiniz sırada, üstelik onca ozanımız varken Edgar Allan Poe da nereden çıktı karşımıza diyebilirsiniz. Kuşku yok haklınız. Yazar zevzekliğine veriniz. Poe'nun birkaç mısrası (önsöz diyorlar ya) konuya giriş yapmama belki yardımcı olabilir. Ünlü "Kuzgun" şiiri, "Issız bir gece yarısı, üzgün ve bitkin, düşünürken derin derin," diye başlıyor ve sürüyor:

"Okunup da unutulan eski tuhaf, garip kitapların üzerine;

"Uyuklar gibi düştüğü zaman başım, hafifçe kapım vuruldu ansızın...

"Sanki biri çekinerek vuruyor, vuruyordu kapısını odamın...

"'Bir misafir olacak,' diye söylendim, çalan kapısını odamın.
"Odur ancak, başka bir şey değil...
"... Ardına kadar açtım kapımı..."
Poe'nun dediği gibi "karanlık" değildi, üstelik aydınlıktı:
Gelen Bülent Ecevit'ti... Bülent Ecevit'le anılar, anılar, olaylar, olaylar.

Belli belirsiz anılar uçuşuyor. Onca yıl, neredeyse yarım yüzyıl geçtikten sonra tanıdıkları, arkadaşları ve dostları yerli yerine oturtmak zor. Ama denemeliyim, değil mi?

Bülent Ecevit'i ilk kez nerede, ne zaman gördüğümü anımsamıyorum. 14 Mayıs 1950 seçimlerinin CHP'yi yerle bir ettiği günlerde miydi, yoksa önce mi, bilemiyorum. CHP'nin yayın organı *Ulus* gazetesinde Çetin Altan'la birlikte geçirdiğimiz unutulmaz günlerde Ecevit aramızda mıydı? Anımsadığım kadarıyla gazetenin başına, başyazarlığa getirilen Nihat Erim'in ofisinde görevliydi.

Fazla bilgimiz de yoktu Ecevit'le ilgili. İçine kapanık biri izlenimi verirdi. Sonradan öğrendik; Robert Kolej'in edebiyat kolundan mezun olmuştu. Rahşan Hanım'la evlendi. Babası CHP'nin sevilen milletvekillerinden Fahri Ecevit'ti. Annesi sanatçı, ressam Nazlı Hanım, oğlunun mimar-mühendis olmasını istiyordu. Babasının isteği üzerine yazıldığı Ankara Hukuk Fakültesi'ne ancak üç ay dayanabildi. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde İngiliz filolojisine kayıt yaptırdı. Oradaki öğrenimini de yarıda bıraktı. Tutkusu şiirdi. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne memur olarak girdi ve buradan Londra Büyükelçiliği Basın Ataşeliği'ne katip olarak gönderildi.

CHP eski milletvekillerinden Necip Mirkelamoğlu'nun *Maskeli İkili* kitabında yazdığına göre, 1950 öncesi son CHP hü-

kümetinde başbakan yardımcısı olan Nihat Erim'e giden baba Fahri Ecevit, oğlu Bülent'in Ankara'da bir göreve alınmasını ister. Erim sorar: Neden? Baba Ecevit gerekçeyi söyler: Okumuyor! Erim konuyu bir de Ecevit'in kayınpederi (Rahşan Ecevit'in babası) Namık Zeki Aral'a sorar. O da aynı gerekçeyle Ankara'ya alınmasını ister.

Ecevit'ler Ankara'ya gelirler; ne var ki o sırada 14 Mayıs seçimleri olmuş, CHP iktidarı kaybetmiştir.

Erim *Ulus* gazetesinin başına getirilir. Baba Ecevit, Erim'den yine ricacı olur. Erim de kıramaz Fahri Bey'i; Basın-Yayın Genel Müdürlüğü ile Londra'da Basın Ataşeliği'nde çalışmış olduğunu göz önünde tutarak *Ulus*'ta (Rahmetli Doğan Poyraz ile birlikte) Associated Press Ajansı'ndan gelecek haberleri almakla görevlendirir Ecevit'i.

O sıralarda siyasetle ilgili miydi, rengini belli edecek bir malzeme yoktu elimizde. Bildiğim kadarıyla *Ulus*'ta sanat dünyasıyla ilgili eleştirileri yayımlanıyordu. Partiyle (CHP) iç içe bir gazetede, üstelik kalburüstü siyaset adamlarının uğrak yeri Erim'in sekreterliğinde çalışmak ve böylece her gün siyaset kazanının kaynadığı bir merkezde olmak; politikacı bir babanın oğlu olmasına karşın *Ulus*'ta çalışıncaya kadar siyasetle ilgilenmeyen Ecevit'i politikaya itmiş olabilir.

Nihat Erim, Ecevit'in *Ulus*'ta işe alınış öyküsünü, öldürülmesinden çok sonraları yayımlanan *Günlükler*'inin 909. sayfasında, "Ecevit *Ulus*'ta benim katibim olarak işe başladı," diye anlatıyor.

1950'lerin ortalarında Demokrat Parti iktidarının başbakanı Adnan Menderes CHP'nin mallarına, tabii bu arada *Ulus* gazetesine Hazine adına el koyduğu gece, anımsadığıma göre Altan

Öymen ve diğer arkadaşlarla, gazetenin duvarlarına büyük harflerle (Arjantin diktatörü Peron'un ismiyle birlikte) Menderes'e övgüler yazıyorduk! Peron, aleyhinde yayın yapan *La Prensa*'yı Menderes'in uyguladığı yönteme benzer bir yöntemle kapatmıştı.

Bizim için Adnan Menderes demokrasi düşmanıydı. Gazetemizi elimizden alan insandı. İyimserliğin bekleyişe dönüştüğü günler de yaşadık. Meclis muhabiriydim. TBMM'de CHP'nin mallarına el koyan yasanın görüşülmesi sırasında sık sık gazeteyi arıyor, başta Erim olmak üzere yöneticilere bilgi veriyordum. Beni o sırada şaşırtan; hükümetin son anda vereceği bir önergeyle *Ulus*'un CHP mallarından soyutlanacağına ilişkin, gazetede hüküm süren iyimserlikti. Oysa, meclis kulisinde böyle bir olasılıktan söz edildiğini ne ben ne de diğer gazeteci arkadaşlarım işitmiştik.

Ne ki, bildiğim bir şey beni de umutlandırıyordu. CHP ile DP arasında kimi önemli konularda basına yansımayan görüşmeler yapılırdı. Bunlardan birine, meclis tutanaklarındaki konuşmasını düzeltmek için *Ulus*'a gelen CHP Grup Başkan Vekili Faik Ahmet Barutçu'nun yanındayken tanık oldum. Telefon çalmış, bakmamı söylemişti Barutçu; eşiyse, "burada değil, gelmedi" dememi isteyerek... Bir erkek sesi Barutçu Beyefendi'yle konuşmak istiyordu. Bu sesi, evet bu sesi tanıyordum ama kime ait olduğunu bir türlü çıkaramıyordum. "Sizi istiyor bir bey," dedim Barutçu'ya. Aldı telefonu, dinledi ve sonra kahkahalar atmaya başladı. İçeriğini anlayamadığım bir konuyu tartışıyorlardı. Telefonu kapatınca, "Adnan Bey," dedi. O kadar!

Belki böyle bir temas olmuş, Barutçu ile Menderes arasındaki görüşmeden sonra *Ulus*'un el konan CHP malları arasından çıkarılması olanağı doğmuştu. Zaten *Ulus*, gazetenin Atatürk'ün mirası olduğunu savunuyordu.

Yasanın son maddelerine gelindi. Neredeyse, bu yasayı Bakanlar Kurulu yürütür maddesine geçildi geçilecek. Gazeteyi ara-

dım, durumu söyledim ve, "Bekle, gelecek bir öneri," yanıtını aldım. Belki de gerçeği kabul etmişler, benimle dalga geçiyorlardı. Çok beklersiniz, dedim içimden ve birkaç dakika sonra "yasanın DP grubunun oylarıyla kabul edildiğini" bildirdim ve koşa koşa geldim gazeteye; bir iki saat sonra terk edeceğimiz, bizim için mukaddes olan *Ulus*'a.

O heyecanlı kargaşa içinde Bülent Ecevit'i görmedim. Belki Erim'in yanında, belki de sekreterlik yaptığı odadaydı.

Matbaadan bir şeyler kaçırılmasın diye *Ulus*'un çevresini sivil polislerin sardığı söyleniyordu. Gazete yöneticileri, gazeteden hiçbir şey almadan çıkmamızı tembihlediler; yanımıza sadece, gazetenin aldığı, her ay maaşımızdan kesilen paralarla taksit taksit ödediğimiz Prenses marka küçük daktilo makinelerimizi alabilecektik.

Ulus dürüstlük abidesi. Bize verilecek son maaştan, geri kalan borcumuzu da kesti, beş parasız sokağa çıktık. Gece karanlık. Rüzgârlı Sokak sakin. Fakat içimizi ısıtan haberle yine de neşeliydik. DP'ye, Menderes'e karşı mücadelemizi sürdürecektik.

Daha sonraki yıllarda, deneyimim arttıkça karanlık geceden değil, asıl tanıdığım dostlardan korkmam gerektiğini anlayacaktım.

Sevdiğimiz saydığımız ağabeyimiz (bir ara Çetin Altan'la benim çalıştığım, Ulus'un akşamüstü nüshası *Ankara Akşam Haberleri* gazetesinde yazışleri müdürümüz) Kemal Zeki Gençosman, bizleri bir odaya aldı. Nihat Erim'in kapanan *Ulus* yerine partinin görüşlerini yansıtacak bir gazete çıkaracağını, orada çalışmamızı istediğini söyledi.

"Kahrolsun Menderes! Peron Menderes! Yaşasın CHP!"

O sırada parti ne isterse yerine getirmeye hazırdık. Genç gö-

nüllerimiz, genç kafamız, DP'ye duyduğumuz tarifi olanaksız olumsuz duygular... Göreve evet! Başka türlü bir yanıt vermeyi içimize sindirmemiz olanaksızdı!

Maaşları da öğrendik: Ayda 80 lira brüt. 67 lira net!

Denizciler Caddesi'nde *Yeni Ulus* adıyla yayımlanmaya başlayan gazete CHP'nin değildi. Gazete Erim'e aitti.

Gece Yazıişleri Müdürü Nihat Subaşı'nın yardımcısıydı Bülent Ecevit. Belirli saatlerde, akşam üzerleri eski bir çantayla gelir, çantadan eşinin hazırladığı tek bir sefertasını çıkarır, kaloriferin üstüne koyar ve çalışmaya başlardı.

Kollarına kumaş eskimesin diye siyah kolluklar takardı. Bir süre sonra -Erim'in izniyle- köşe yazıları ile birlikte:

Yükselişi başladı.

İnönü genç, çalışkan, terbiyeli, nazik Ecevit'ten yabancılarla konuşurken fevkalade İngilizcesi nedeniyle; Erim çalışkan bir köşe yazarı yaratmanın keyfiyle yararlanıyor.

Ecevit merdivenlerden yavaş yavaş çıkıyor. Adı basın piyasasında yer tutmuş.

1957 seçimlerine doğru, Menderes'in amansız düşmanlığı İnönü'nün damadı Metin Toker'i cezaevine konuk ediyor.

CHP Ankara Örgütü, hem cezaevinden kurtarmak hem de yeni bir suçlamayla "içeri" girmesini engellemek amacıyla Toker'i yaklaşan seçimlerde aday göstermek istedi. Bana anlattığına göre adaylığı kabul etmedi Toker. Ama, yerine Bülent Ecevit'i aday göstermelerini istedi.

Bülent Ecevit ABD'den yeni dönmüştü; ricayı öğrenince koştu geldi Toker'e.

Zaman dostlukları, minnet duygularını ya da kinleri alıp götürüyor.

Yıllar akıp gidecek, bir dönem gelecek; Bülent Ecevit, 1950'lerde ayrılmaz göründüğü "en büyüğümüz ve en gencimiz olan o devrimci insan" dediği İsmet Paşa'ya, yakın ilgisini esirgemeyen Erim'e ve siyasal eylemlerini eleştirdiği için Toker'e karşı vaziyet alacak, hatta, nedenini hâlâ anlayamadığım bir davranış sergileyerek milletvekili olmasını Toker'in önerdiğini yalanlayacaktı.

Böyle bir olay geçmemişti Ecevit'e göre. Fakat Ecevit'in yalanlamasını da Toker bir yazısında kırıcı olmayan bir üslupla yalanlayacaktı.

Siyasetçi

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
Ahmet Haşim

1957 seçimleri Adnan Menderes'in göreceği son seçim olacaktı. Bülent Ecevit'e de ilk milletvekilliğini yaşatacaktı. Artık fiili siyasetin içindeydi. CHP, İsmet İnönü'nün tarihsel önderliğinde DP'ye ve Menderes hükümetine karşı amansız bir savaşım sürdürüyordu.

Çeşitli yolsuzluk olayları, DP'nin hazımsız, demokratik rejimi çığrından çıkaracak ölçülere varan davranışları CHP'ye meclis te ve meclis dışında güçlü muhalefet yapma olanağı sağlıyordu.

Ekonomi bozuluyor, Menderes ekibinin iktidara gelmeden önce "yatak odalarına bile girecek kadar özgür olacaklarını" söyledikleri basına ağır hükümler getiren yasal değişiklikleri yapılıyordu.

Akis dergisinde Metin Toker'le çalışıyordum. Yazıişleri müdürüydüm. DP grubundaki bir olayı aktaran bir yazı yayımlamıştık. "Kedi gelince fareler kaçar" başlığı altındaki yazıda geçen DP grubunu meclis diye algılayan savcılık, TBMM'ye hakaret savıyla beni tutuklattı. Ayrı, uzun bir öykü.

Zaman akıp gidiyor. Harp Okulu Ankara sokaklarında yürüyor. Kızılay Meydanı'nda -aralarında Deniz Baykal'ın da bulunduğu- gençler, Menderes'i arabasından indirip tartaklıyorlar. Bu olaylara karşın Menderes'in ruh haleti nedir o sırada?

Celal Bayar'ın Başbakanlık'a gelip İçişleri Bakanı'na, "Biz-

den olanları ayırın, ötekilere gerekeni yapın," emrini verdiği günlerdi o günler... Genelkurmay Başkanı Erdelhun'un TSK'nın iktidara sadakatinden söz ettiği, Menderes'in orduyu yedek subaylarla da idare edebileceğini söylediği günlerdi...

O günlerde basın yayın genel müdürü olan gazeteci-yazar Altemur Kılıç, Menderes'in ruh halini bana şöyle anlattı:

İstanbul'da NATO toplantısı yapılacak. Yabancı gazeteciler Kılıç'a Ankara'da Harp Okulu'nun yürüyüşünü, Kızılay'da Menderes'in tartaklanma olayını soruyorlar. Hemen yanıt veremiyor. Başbakan Menderes'e yabancı gazetecilerin sorularına nasıl yanıt vereceğini soruyor. Menderes, "Sen de anlamamışın Kılıç. Harp Okulu beni desteklemek için yürüdü. Kızılay'da gençler beni desteklediler. Yabancı gazetecilere böyle anlat olayları," diyor.

Kılıç, 2006'larda, "Anlayamadığım bu açıklama biçimini yabancı gazetecilere nasıl söylerdim. Tabii söylemedim," diyordu.

1957'lerde Ecevit artık fiili politikanın çalışkan bir üyesi. CHP içinde beğeniyle karşılanan görevler yapıyor.

İsmet Paşa'nın meclis kürsüsünden DP'lilere, "Sizi artık ben de kurtaramam!" tarihsel söylevinin ardından, 27 Mayıs 1960 ihtilali (darbesi) geldi. DP kapatıldı, CHP açık kaldı.

1960-1961 sürecinde askerler Türk siyaset tarihinin görmediği ve kuşku yok göremeyeceği bir anayasa hazırladılar. İnönü'nün etkili çabaları, askerlerin demokratik rejime olan içten bağlılıkları yeniden demokratik düzene geçilmesini sağladı.

Bu Anayasa'yı hazırlayan Kurucu Meclis'te çoğunluk kuşkusuz CHP'lilerle, CHP'ye bağlılıkları bilinen kuruluşlardan gelenlerdeydi. Anayasanın altındaki CHP imzasını kimse yadsıyamazdı, zaten yadsımıyordu.

Ecevit Anayasa'yı, nisbi usule dayalı seçim yasasını hazırla-

yan Kurucu Meclis'te CHP üyesi olarak çalıştı. 1961 seçimlerinde -beklenenin aksine- CHP tek başına iktidar olamadı.

Olayların biraz da eğlenceli tarafına bakmak, biraz olsun nefes almak istemez misiniz?

CHP'nin, bu anaç partinin halkla ilişkilerde öteki partilere oranla ne kadar yavan kaldığını gösteren somut örneklere bir göz atalım:

Biri 1950'de, diğeri 1961'deki iki büyük önemli genel seçimde CHP'nin seçim tahminleri ilginç bir benzerlik ve fiyasko diye nitelenecek ilginç bir durum sergiliyor... CHP, 1961 seçimlerine giderken "kendinden o kadar emindi ki"; İnönü'nün damadı Metin Toker'in yayımladığı *Akis* dergisinin seçimden önceki sayısı ilginç bir kapakla çıktı. Derginin kapağını bir Türkiye haritası süslüyor, hangi illerde hangi partinin kazanacağı gösteriliyor, fakat 67 ilin çoğunda altı ok (CHP) dikkatleri çekiyordu. Bu haritaya bakılırsa CHP tek başına iktidar oluyordu. İç sayfalarda da bu öngörünün ayrıntılı analizi vardı.

CHP seçim zaferinden o kadar emindi ki; seçimden önce iktidar kadroları paylaşılmış, kimin hangi koltuğa oturacağı saptanmıştı. İnönü 14 Mayıs 1950 seçimleriyle ayrıldığı Çankaya Köşkü'ne cumhurbaşkanı olarak dönecek, giyiniş, duruş ve konuşmasıyla "Lord Aksal" diye anılan İsmail Rüştü Aksal ise başbakanlığı üstlenecekti.

Her şey, seçimin mutlaka kazanılacağı, CHP'nin tek başına iktidara geleceği varsayılarak önceden düşünülmüş, planlanmıştı. Eksik olan; tek başına iktidarı sağlayacak, hazır olan programları, planları gerçeğe dönüştürecek yeterli sayıda oydu.

Kısacası seçimden önce CHP'de üç nalla bir at eksik, geri kalan hemen her şey tamamdı. Onca beklentiye, ülkeyi bir kez

daha kurtaran İnönü sloganına karşın halk, CHP'yi 1961 seçimlerinde ancak birinci parti yaptı.

Akis'in kapak yayını İnönü'nün de partinin de aynı beklenti içinde olduğunu gösteriyordu. CHP, mecliste tek başına iktidar olacak milletvekili sayısını elde edememişti ama ülkede yeniden demokratik düzenin tesis edilmesi gibi tarihsel bir görevi üstlenen, askeri kışlasına geri döndürecek kişi olarak gösterilen İsmet İnönü'yü; Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ("karşımda gerdeğe hazırlanan bir damat gibi heyecanla titreyen" diye tarif ettiği İnönü'yü) başbakanlığa atadı ve...

... CHP lideri, Türkiye'de o günlere kadar denenmemiş bir hükümet modelini, koalisyon hükümetini kurma çalışmalarına başladı.

Bir başka genel seçimde de CHP erkânı 1961 seçimlerine benzer yanılgılar içindeydi...

14 Mayıs 1950 seçimlerine giderken CHP'nin yurt çapındaki araştırmalarından sonra vardığı sonuç 1961'e benziyordu. Genel merkezin saptamalarına göre, Atatürk'le birlikte yurdu düşmandan kurtarmış, Lozan kahramanı, demokrasinin kurucusu Cumhurbaşkanı İnönü liderliğindeki CHP yurdun bütün illerinde seçimi kazanacaktı! Kaçınılmaz gerçek buydu.

Kazanacaktı ama olası sonucun bir "fakat"ı vardı. Dünyaya demokrasiye geçtiğimizi ilan etmiştik. Muhalefetsiz demokrasi olamazdı. Öyleyse? DP'ye de kimi illerde kazanma şansı verilmeliydi. Örneğin, İstanbul'da veya bazı illerde birkaç milletvekilliğini de DP kazanmalıydı!..

O geceyi bana, babası paşayla birlikte seçim gezilerine katılan Özden (İnönü) Toker anlattı:

14 Mayıs 1950 akşamı Çankaya Köşkü'nde büyük sofranın etrafında İnönü ve konukları toplandı. Bütün bakanlar, parti yöneticileri oradaydı. Yemek neşeyle geçiyordu. Gecenin bir saatinde İçişleri Bakanı Emin Erişirgil'i telefona istediler. Gitti geldi;

şu şu illeri kaybetmişiz, dedi. Bir süre geçti, Erişirgil yine telefona gitti geldi; şu şu illeri de kaybetmişiz, dedi.

Bir saat geldi ki, gerçek artık yadsınamaz biçimde önlerindeydi. CHP seçimi ve doğal olarak 28 yıldır sürdürdüğü iktidarı kaybetmişti!

İnönü konuklarını uğurladıktan sonra yaverler odasında seçim sonuçlarını izleyen eşi Mevhibe Hanım'ın yanına geldi ve sordu: "Hanımefendi, Pembe Köşk'ü ne kadar zamanda hazırlayabilirsiniz?" Eşi, "En kısa zamanda," dedi.

Atatürk'ün ölümünden beri yaşadığı Çankaya Köşkü'nden en kısa zamanda ayrılmak istiyordu İnönü. Tek başına iktidara gelen DP'nin seçeceği yeni cumhurbaşkanına görevi ve Köşk'ü devretmek için...

İnönü başkanlığında CHP-Adalet Partisi koalisyonu kuruldu.

-Bir yoruma göre- "Kibar, uysal, mütevazı görüntüsü ile Paşa'nın sevgisini, şefkatini ve himayesini kazanan" Bülent Ecevit, çalışma bakanlığına atandı. Gençti, dinamikti. Merdivenleri ikişer üçer atlayarak çıkan Ecevit, Türkiye'nin yıllardır üzerinde tartıştığı, grev ve lokavt gibi çalışma hayatına yeni ve çağdaş bir düzen getirecek yasaları meclisten geçirmeyi, yürürlüğe koymayı başardı.

Öylesine başarılı oldu ki; daha sonraki yıllarda -1965'lerde- Adalet Partisi hükümetinde çalışma bakanlığına gelen genç bir siyasetçi bana, "Bu Ecevit," diyecekti kızdığını, kıskandığını saklamadan, "öyle bir ad ve ün bırakmış ki, bakanlık koridorlarında onun gölgesi dolaşıyor. Zorluk çekiyor insan, onu aşmaya çalışmaktan yoruluyor."

Görünen köy kılavuz istemez. Ecevit ağır ağır çıkıyordu şöh-

ret merdiveninin basamaklarından; eteklerinde başarının bir yığın gümüş yaprağını taşıyarak...

İnönü başkanlığındaki koalisyon hükümeti iki Talat Aydemir isyanını bastırmış... demokrasiyi yozlaştırma çabalarını güçlükle alt edebilmiş... fakat Türkiye yeni ihtilaller, darbeler olasılığından, söylentilerinden kendini kurtaramamış bir ülke manzarası sergiliyor.

Kazananlar kaybedenler arasında Ecevit'in yıldızı parlıyor.

Sağ partilerde, özellikle AP'de DP mağdurlarının İnönü ile CHP'ye duydukları öfkenin, gösterdikleri tepkinin giderek yoğunlaştığı günlerde... Büyük Sinema'da toplanan AP kongresinde genel başkanlığa Süleyman Demirel seçildi. Garip bir rastlantı; ilerleyen yıllarda Türkiye'nin yazgısında önemli yer alacak olan iki insan, biri Ecevit, diğeri Demirel, uzlaşmaz politikaların bu iki insanı 1965'lerde aynı sinemada yapılan seçimlerle, kısa aralıklarla birbiri ardına partilerinde ve parlamentoda iktidar oldular.

Yeni AP lideri ilk iş olarak İnönü'nün bağımsızlarla kurduğu koalisyon hükümetini devirmeye yöneldi... ve nihayet kader ağlarını ördü: İnönü, Çankaya Köşkü'ndeki bir liderler toplantısında hükümete sert eleştiriler yönelten Demirel başkanlığındaki AP heyetine, "Benden kurtulmak istiyorsunuz. Bunun yeri burası değil, meclistir," dedi.

Toplantıdan sonra yavaş yavaş Çankaya'dan kent merkezine doğru yürüyerek iniyorlardı. Demirel, arkadaşlarına, "Paşa'nın gerçeği ve hedefi gösterdiğini" söyledi ve sağda ne kadar parti, ne kadar milletvekili varsa hepsini bir araya getirmeyi başardı, İnönü hükümetini devirdi. Milletvekili değildi, başbakan olamıyordu. Senatör Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında kurulan koalisyon hükümetine "dışarıdan" ve başbakan yardımcısı olarak girdi.

Sıçrama

Ürgüplü başkanlığındaki hükümetle 10 Ekim 1965 seçimlerine gidilirken hem CHP'nin hem de Bülent Ecevit'in siyasal yaşamlarını temelinden değiştirecek olayı, denebilir ki Genel Başkan İnönü hazırladı, yaşama geçirdi ve gelişmesine olanak sağladı.

Bu gelişme öyle çarpıcı süreçlerden geçti ki; yedi yıl sonra İnönü "ömrünü vakfettiği, siyasal yaşamını geçirdiği" CHP'nin, önce genel başkanlığından sonra da üyeliğinden istifa etti.

Genel sekreterliğe yükselmesine ön ayak olduğu, bir zamanlar peşinden ayrılmaz gördüğü ve belki de ayrılmayacağına inandığı Bülent Ecevit, Paşa'sının karşısında vaziyet alacak... sonunda İnönü'yü, yüzyıllık çınarı devirecek ve... Atatürk'ün kurduğu partiye İnönü'den sonra genel başkan olacaktı.

İnönü ve çevresindeki CHP kodamanları ilk başta Bülent Ecevit'i fazla önemsemediler.

18 Ekim 1966'da 18. Kurultay toplanırken özellikle CHP ve sol çevrelerde ortanın solu sosyalizm, Marksizm üzerinde geniş tartışmalar yapılıyordu.

Kurultay Büyük Sinema'da toplandı. Parti içindeki yeni akımları dikkate alarak Nihat Erim, İsmail Rüştü Aksal, Kemal Satır gibi ünlü isimler genel sekreterlik görevine gelmeyi istemiyorlardı. İnönü'yü yeni bir genel sekreter üzerinde ikna etmeye çalışıyorlardı. Ecevit'in adı dolaşıyordu. Ecevit ise hazırladığı Parti Meclisi'ni İnönü'nün onayından geçirmiş; ne ki, Nihat Erim listede en çok oyu alarak birinci sıraya yerleşmişti.

Bir söylentiye göre, Erim'in aldığı sonuç karşısında Ecevit

paniğe kapılmış, -Necip Mirkelamoğlu'nun yazdığına göre- yine partinin önde gelenlerinden Turgut Göle'ye, "Ben Nihat Bey'e karşı mücadele edemem. O benim her şeyimdir. Velinimetimdir. Gazeteciliğimi, siyaset hayatımı, her şeyimi ona borçluyum," demişti demesine ama, korktuğu başına gelmemiş, Parti Meclisi'nde yapılan seçimde 11 boş oya karşılık 31 oyla genel sekreter seçilmişti.

Büyük Sinema'da kurultayı izlerken bir ara kulise çıktım. Kemal Satır'ı gördüm. Yanına gittim, genel sekreterliğe Ecevit'in geleceğine artık kesin gözle bakıldığını, Ecevit partiyi ele geçirdikten, örgüte genel sekreter olarak egemen olduktan sonra, gün gelip tekrar partiyi ele geçirmek isterlerse ondan nasıl kurtulacaklarını sordum. Satır, güldü, sırtımı okşadı, "Düşünme bunları," dedi ve ekledi: "İnönü'nün bir işareti ile 'gider.'"

Beş yıl sonra, soldaki Ecevit artık parti içinde sağ kanadı temsil ettiğine inandığı ve "velinimetim" dediği Erim'e ters düştü. Kemal Satır'lar, bir ara Ecevit'in yol arkadaşı Fevzioğlu'lar sonra İnönü ve İnönü'ler gitti partiden.

Ecevit partiye tek egemen kişi olarak kaldı.

Eski kavramlardan kurtulmadıkça
yeni bir dünya kurulamaz.

Ecevit'in yaşamında büyük sıçrama sağlayan "gelişme" 10 Ekim 1965 seçimlerinden önce birden ortaya çıktı.

Ülkede 1961 Anayasası'nın estirdiği değişik bir hava hâkimdi. Sosyal devlet kavramının gerekleri üzerinde hemen her alanda tartışmalar yapılıyor, Başbakan İnönü'yü ziyaret eden Mehmet Ali Aybar, bir sol partinin (TİP'in) kurulabileceği görüşünü alarak harekete geçiyordu. TİP, o günlere kadar toplu-

mun duymadığı kimi kavramları açık seçik açıklıyordu. Eskiye özlem duymayan, yeniliklere açık bir toplum... Öyle bir dönem ki; Nazım Hikmet'in değil kitaplarını basmak, adını anmanın, bir şiirini okumanın bile hapsi boylamaya yeterli olduğu yılların ardından birden açılan, aydın kesiminin, medyanın büyük desteğiyle sola göz kırpan bir dönem... Dönemin önemini ve yadsınması olanaksız gerçeği anlatabilmek, kanıtlayabilmek için, ünlü ozanın *Kurtuluş Savaşı Destanı*'nın kitap olarak basıldığını ve çok sattığını söylemek yeter de artar bile.

CHP Parti Meclisi, kimi üyeleri 1965 seçim bildirgesini hazırlamak için görevlendirdi. Ecevit bildirgenin "halkçı" bölümünü hazırladı. Hazırlıklar sona erdiği sıralarda gazeteciler İsmet İnönü'ye bildirgenin "ideolojik içeriğini" sordular. İnönü, sosyal ve ekonomik anlayış açısından CHP'nin "ortanın solunda bir parti" olduğunu söyledi. Kimilerine göre İsmet Paşa, "ortanın solu"nun CHP'nin temel ilkelerinden doğan yol olduğunu Heybeliada'daki evinde ziyaretine gelen gençlere söylemişti.

Ortanın solu saptaması hem parti içinde hem de siyasal arenada kıyametler kopardı. Paşa'nın bu tanımı önce Parti Meclisi'nde tartışıldı. Hiçbir hazırlık olmaksızın yapılan böyle bir saptamaya Ecevit'le Turhan Fevzioğlu ve bir kısım PM üyesi karşı çıktı. Ortanın solu ifadesinden partinin (üstelik genel seçim arifesinde) zarar göreceğini öne sürüyorlardı.

Haksız da sayılmazlardı. Ortanın solu ifadesi siyasal rekabette yer tutunca, sağ partiler propagandalarında "Ortanın solu - Moskova yolu" sloganını baş köşeye oturttular. Oysa Ecevit'in Parti Meclisi'nde karşı çıktığı ortanın solu kavramı, siyasal yaşamı ile özdeşleşecekti.

İnönü ağırlığını koydu, görüşlerini kabul ettirdi, PM'de kazandı. Kazandı ama ortanın solunun ne mene bir şey olduğunu, Moskova yolu olmadığını kamuoyuna, halka anlatmak için PM içinden bir grup görevlendirildi.

Ecevit'in evinde toplanıldı ve Ecevit, bu toplantılarda başkanlık için Fevzioğlu'nu önerdi. Fevzioğlu kabul etmedi. Ortanın solu hareketi artık partinin temel politikasına dönüşünce Ecevit, hastanede olan Fevzioğlu'na bir kez daha ortanın solu liderliğini önerdi. Fevzioğlu yine reddetti.

Kader ağlarını örüyordu. Bülent Ecevit demek, ortanın solu demekti. Ortanın solu artık Bülent Ecevit'ti.

Uzlaşma ve çatışma

CHP "ortanın solu"nun partinin ideolojik içeriğini tanımladığını kabul ettikten sonra, önce 10 Ekim 1965'deki milletvekili seçimlerinde, daha sonra 5 Haziran 1966'da yapılan Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde AP karşısında ağır yenilgi aldı.

Seçim yenilgilerine aranan gerekçelerin başında ortanın solu söylemi geliyordu.

Yenilginin tek bir adı vardı: Ortanın solu. Fakat ilginçtir, partinin önemli kademelerinde görev yapan veya yapmış olan -gazetecilik deyimiyle söyleyelim- partinin ağır topları, ortanın solu sloganını ortaya atan ve bu sloganın partinin programı ile özdeşleştiğini söyleyerek savunan İsmet İnönü'yü suçlamıyordu.

10 Ekim gecesinin bir saatinde *Hürriyet*'in sahibi Haldun Simavi aradı. Gazetenin Ankara temsilcisiyim. Haldun Bey, o saate kadar alınan sonuçların gerçeği yansıtıp yansıtmadığını, CHP'nin böylece iktidarı yitirmiş olduğunun kesinleşip kesinleşmediğini sordu. O tarihte TV'ler, bilgisayarlar gibi teknik kolaylıklarımız yoktu. Ankara Bürosu olarak parti genel merkezlerinden ve il muhabirlerimizden aldığımız bilgilerden derlediğimiz rakamsal sonuçlara göre CHP'nin seçimleri kaybettiğini, AP'nin tek başına iktidara geldiğini söyledim.

Şu talimatı verdi: "Otur ve hemen yarınki gazeteye yetiştirmek şartıyla CHP'nin seçimi kaybediş nedenlerini bir bir yaz."

Bütününü şimdi anımsamıyorum ama, yazı özellikle, ortanın solu sloganı ile halkla bütünleşmek isteyen, topraksız köylüyü toprağa kavuşturmak amacıyla toprak reformu vaad eden bir partinin, son İnönü hükümeti görevden ayrılırken hazırladığı

devlet bütçesinde toprak reformuna ayırdığı tahsisatın sadece Bir Türk Lirası olduğunun altını çiziyordu...

Yazının *Hürriyet*'te birinci sayfadan yayımlandığı gün veya ertesi günü Bülent Ecevit aradı. Beni CHP'nin seçimi yitirmesinin başlıca ama gerçek nedenlerinden birini yazdığım için kutladığını söyledi. Özellikle toprak reformu ile ilgili saptamanın altını çiziyordu.

Seçimler sırasında radyodan yaptığı "parlak" konuşmalarla hem dikkatleri çeken hem de büyük beğeni kazanan Bülent Ecevit'in topraksız köylüyü toprak edindirme konusuna bu denli ağırlık vermesinin nedenini o sırada elbette anlayamazdım ama... nedeni ve gerekçelerini, çok geçmeden öğrenecektim.

Toprak reformu kimi çağrışımlar yapıyor. İlki 1950 öncelerini anımsatıyor. İnönü cumhurbaşkanı. Yıl 1940'lar. CHP iktidarı "Milli Şef" İnönü'nün talimatı üzerine topraksız köylüyü toprak sahibi yapacak hazırlıklara girişiyor.

Tarım Bakanlığı'na bu konularda bilgili CHP milletvekili Prof. Şevket Raşit Hatipoğlu'nu getiriyor. 1950 seçiminden sonra birkaç arkadaş, Hatipoğlu'nu Bahçelievler'deki konutunda ziyaret eder, CHP iktidarının ilk toprak reformu serüvenini bizzat onun ağzından dinlerdik. Hatipoğlu, toprak reformu yasa taslağı üzerinde çalışmalarını bitirdiği sıralarda Çankaya'dan gelen bir buyrukla reform tasarısının çöp sepetine atıldığını anlatırdı... Tabii bu etik dışı davranışa tahammül edemeyen Hatipoğlu bakanlık görevinden ayrılmış, genç yaşında emekli hayatı yaşamaya başlamıştı.

Bir başka toprak reformu öyküsü; bu kez sağdan:

Başbakanlığa hazırlanan Süleyman Demirel seçimden kısa süre sonra evine çağırmıştı. Gittim. İkinci katta salonumsu bir

odada Demirel'le konuşuyoruz. Sordu: "İktidarda nelere dikkat etmeli?"

O günlerin koşullarına göre ön plana çıkan konuları sıraladım: Bir, ordu ile iyi geçinmek. İki, DP'nin ilk iktidar yıllarında yaptığı gibi, İsmet İnönü'nün üzerine gitmemek. Üç, toprak reformu yapmak.

Sessizce dinledi. Ne öyle ne böyle bir şey söylemedi.

Zaman geçti. AP iktidarı neredeyse bir yılını dolduruyor, fakat toprak reformuyla ilgili herhangi bir çalışma yürütüldüğüne işaret eden ufacık bir kıpırdanma yok!

Aklıma takılan soruyu bir gece söyleşisinde Demirel'e yöneltttim, "Beyefendi, toprak reformu ne oldu?" dedim. "Kardeşim," dedi, "Türkiye'de dağıtılacak toprak yok!"

Sonra bu iddiasını -herhalde- doğrulayan birtakım rakamlar sıraladı. Dağıtılacak toprak olmadığını ispat etmeye çalışan bir başbakanı dinlemiyordum.

Altı yıl geçti. 12 Mart 1971. Komutanlar Demirel'i istifaya zorlayan bir muhtıra verdiler. Müdahalenin ilk belirtileri veren MGK toplantılarındaki asker-sivil kanat arasındaki tartışmalarda hükümet, toprak reformunu yapmadığı için eleştirilerle karşılaşmıştı.

MGK'da Demirel dağıtılacak toprak olmadığını rakamlarla açıklayarak eleştirileri yanıtladı mı acaba?

Kuşkusuz, İnönü'den gelen açıklamalar ortanın solu sloganına yönelik değişik içerikli yorumları engelleyemiyordu. Oysa CHP Genel Başkanı İnönü, 18. Kurultay'da ortanın solunun ne anlama geldiğini ayrıntılarıyla açıklamıştı.

Paşa şöyle diyordu: "1965 seçimlerinde aşırı sağ ve sol akımların CHP'ye yönelttiği insafsız ithamlar karşısında ortanın solu deyimini partimizin karakterini kısaca anlatmak için kullanmıştık. 1965 seçimlerinde partimize sağdan gelen ithamların iki kelime ile, yani komünistlik ve dinsizlik ithamları ile özetlendiğini bilirsiniz. Seçimlerden sonra, ortanın solu deyimi üzerine içimizdeki tartışma bugüne kadar kesilmemiştir. Bu tartışmayı kurultayımız, partinin kesin kararı olarak bir sonuca bağlamak zorundadır. Partinin içinde bulunması tabiatiyle olağan sayılan ihtilaflar da, çekişmesini ortanın sağında ve solunda vaziyet almak bahanesi arkasına saklamıştır. Onun için, ortanın solunu, sınırları ile bir aydınlığa kavuşturursak birçok bahaneleri de ortadan kaldırmış olabiliriz."

Paşa bu sözleriyle ortanın soluna kurultayda resmiyet kazandırmak istiyordu. Nitekim, konuşmasının daha sonraki bölümlerinde, "Ortanın solu deyiminde bugünkü durum şudur: Herkes ortanın solu deyimiyle mutabık görünüyor," diyecek ve böylece CHP'nin temel anlayışını ortanın solu ile tanımlayacaklarını söyleyecekti.

Herkesin mutabık göründüğü ortanın solunun nasıl anlaşılması gerektiğini de şöyle anlatıyordu: "... Çünkü bu (herkesin mutabık kaldığı) deyimin parti programına, seçim beyannamesi-

ne ve partinin öteden beri icraatına mana veren mahiyetini kabul ediyor"du. Bir bakıma ortanın solu başka anlamlara çekilmemeliydi.

"Ancak" diye başlayan bir paragrafta, deyimle mutabık kalanların kaygılarını gidermek çabasıyla, "(deyimle mutabık kalanların) sınırların sağa ve sola taşmasından endişeli göründüklerini" söylüyordu. Ve fakat partiyi program olarak sağ akımların tesirine kapılacak zannetmeyi hatalı buluyordu.

Ortanın solu çıktığından beri CHP'nin komünist veya sosyalist rejimlere kaydığını irdeleyen, üstelik hayli etkili propagandalara yanıt vermek gerekiyordu. Üstüne üstlük bir zorunluluktu bu.

"(CHP'nin) ortanın solunda olmasından onun bir sosyalist parti olduğunu ve olacağını zannedenler de yanılmaktadır," dedi İnönü ve çoğu konuşmalarında altını çizerek söylediği ve söyleyeceği temel bir kuralı kurultayda şöyle açıkladı: "... CHP sosyalist bir parti değildir ve sosyalist bir parti olmayacaktır..."

Anlayış birliği

Bülent Ecevit ortanın solunu İnönü'nün açıkladığı gibi yorumluyor muydu, yoksa... Yoksa özellikle sağ çevrelerin yaydığı gibi partiyi daha sola çekmeyi mi planlıyordu?

Genel Başkan'la Genel Sekreter'in yollarının ayrıldığı o dramatik "ayrılık gününe" yakın bir tarihe kadar Ecevit, ortanın solu konusunda İnönü'den farklı düşünmüyordu.

Ulus'ta ve diğer bazı gazetelerdeki demeçlerinde gayet açıktı: "Ortanın solu üzerindeki düşüncelerimiz Sayın İnönü'nün düşüncelerinden farklı değildir. Ben Paşa'nın talebesiyim, onsuz ortanın solu asla düşünülemez. CHP olarak esas yönümüzü şaşırmazsak Atatürk'ün armağan ettiği Altı Ok'un ışığında ve İnönü'nün gösterdiği yolda yürüyerek başarıya ulaşırız," diyordu.

İşin başında, ortanın solunun dünyaya henüz geldiği ve emeklediği bir sırada -Ekim 1966'da- Ecevit, genel başkanının ayrılmaz bir parçası olduğunu, "Ben İsmet İnönü'nün sınırlandırdığı ölçüde ortanın solundayım," sözüyle kanıtlıyordu.

Bir haftanın bile politikada uzun bir zaman olduğu söylenir. Öyle sıçramalar yaşanır ki siyasette, genç bir insan gelişmelerin (örneğin, ortanın solu hareketinin) giderek kendi adı üzerinde yoğunlaşıp büyüdüğünü görebilir. Geçmişteki sözlerinden, saygıda kusur etmediği, birlikte olmakla övündüğü insanlardan yavaş yavaş kopup, ayrı bir dünyaya yelken açabilir.

Ortanın solu Paşa'yla Ecevit arasında mutabakat sağladı, Ecevit'e de bu vesile genel sekreterlik kapısını açtı.

Sonra... Olaylar büyüdü. Ecevit büyüdü. Bir baktık ki; mu-

tabık olanlar birbirinden ayrılmış.

Akis dergisinin yazılışleri müdürü olan gazeteci-yazar Kurtul Altuğ'un *Umudun Tükenişi* kitabında yazdığına göre, "İlk gençliğinde geçirdiği bir felç Ecevit'i uzun süre yatağa bağlamış, yatakta geçen bu dönemi kitaplar okuyarak kendini yetiştirmekle değerlendirmiştir." Kültür düzeyi, Atatürk ve reformları üzerine (çoğu *Ulus*'ta) yayımlanan demeçleri geniş eleştirilere yol açtı.

"Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdüklerine inanan" Atatürk'e ve devrimlerine bakış açısını Ecevit, *Ulus*'a verdiği demeçlerden birinde şöyle açıklamıştı: "... Gerçek devrim, altyapı devrimidir." Bu sözün tarihi 1969'lar. Ecevit, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra CHP'den koptuğu (veya kopmaya zorlandığı) günlerde bana ve rahmetli Uğur Mumcu'ya "yeni bir parti kuracağını, ama bu partinin altyapıdan kurulu bir parti olacağını" söylüyordu.

Ecevit'in devrim anlayışını -kendi sözleriyle- özetlemeyi sürdürelim: "... Ekonomik ve sosyal yapıyı değiştiren, ekonomik güce el değiştirten devrimdir. Ülkemizde şimdiye kadar bu anlamda bir devrim yapılmamıştır. Türkiye'de yapılmış olan devrimlerin çoğu üstyapı ile, yani siyasal ve yönetsel kurumlarla, örgütlerle ya da davranış veya törelerle ilgili devrimlerdir. Atatürk döneminde devrimcilik 'biçimsel' bir devrimcilik; halkçılık, 'halka tepeden bakan bir halk patronluğu' olmaktan öteye gidememiştir. Birçoğu davranışla, dünya görüşüyle, yaşamla, zevkle ilgili olan bu devrimlerden, daha çok, aydın bir azınlık etkilenmiştir..."

Tabii bu sözler Atatürk'ü ve devrimlerini yadsımak anlamında yorumlandı. Oysa Atatürk, devrimlerini halkla birlikte yaptığına inandığını şu sözlerle anlatıyor: "... Ben şimdiye kadar millet ve memleket iyiliğine ne gibi hamleler, inkılaplar yapmış

isem, halkımızla temas ederek, onların ilgi ve sevgilerinden, gösterdikleri samimiyetten kuvvet ve ilham alarak yaptım..."

Bu saptamaya karşın Ecevit'in şu sözleri, onun demokrasi öncesi dönemde (Atatürk ve İnönülü dönemlerle) çatışma durumunda olduğunu göstermez mi?: "... Üstyapı devrimleri halkı ezilmekten, sömürülmekten kurtarıcı devrimler değildi. Bir insanın başından fes çıkarılıp şapka giydirilmekle toplumda birçok şey değişmiştir ama, Türk halkı böyle bir devrimle sömürüden, yoksullukten kurtarılamamıştır... Gerçekte Türk halkı Cumhuriyet döneminde yapılan devrimlere karşı değildi. Fakat o devrimlerden yana da değildi. Sadece o devrimlere karşı ilgisizdi. Halk deyince en başta köylüyü düşünmek gerekir. Şapka devrimi köylü kitlesine ne getirmiştir..."

Ecevit o tarihlerde, Atatürk'ün gerçek bir devrimci, devrimlerinin de gerçek birer devrim olmadığını mı düşünüyordu acaba?

Ecevit 1969'larda, 1970'lerde "devrimci eylem" konusunda konuşuyor:

"... Bizim bazı aydınlarımızın şimdiye kadar masa başında hayal ettiği, henüz gerçekleştirme sahasına getiremediği bazı altyapı devrimlerini okuryazar olmayan köylüler, Antakya'nın Elmalı'sının köylerinde, İzmir'in Torbalı'sının köylerinde, Atalan'da, Göllüce'de yapmaya başladılar bile... Gözlerimle gördüm, ön saflarda kadınlar giderek, toprak reformu eylemine, devrimine girişmişlerdir... Devletten, hükümetten umudunu kesen halk, anayasamızın izin verdiği, hatta emrettiği toprak reformunu yer yer kendi gerçekleştirmeye başlamıştır... Köylü, toprak işgalleri ile toprak reformunu bizzat kendisi yapmaktadır... Halk ilk defa hakkını almak istiyor. Toprak, onu işleyenindir..."

Dalga dalga yayılan slogan; "Toprak işleyenin, su kullananın!"

Ankara'da sağ çevrelerce, özellikle Adalet Partisi hükümetince, toprak işleyenindir ifadesinin bir komünist sloganı olduğu

iddia ediliyor. Toprak işgalleri de gazetelerin manşetlerinde.

Ecevit sağdan gelen saldırılara göğüs geriyor. Örneğin, "Bir bakan çıkmış (tabii AP'li bir bakan) hiç sıkılmadan 'Toprak işleyenindir' ilkesinin komünist ülkelerde olduğunu söylüyor," diye yanıtlıyor.

AP'liler de (TBMM tutanaklarındaki konuşmalara göre) Ecevit'i yanıtlıyorlar. Toprak işleyenindir ifadesinin Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Romanya Halkçı Cumhuriyeti anayasalarında yer aldığını açıklıyorlar. Fakat Ecevit, "devrimci eylem" diye tanımladığı toprak işgallerine İslam dininin de cevaz verdiğini söylüyor:

"... İslam dini, 'toprak işleyenindir' der... Bu toprağı insana Allah vermiştir. Bu toprağın üzerinde kulların yaptığı adaletsizliğe kanun diye boyun eğemeyiz. Toprak Allah'ın; Allah'ın toprağını onu işleyen kullarına vereceğiz..."

Bir başka konuşmasından: "... Faiz ve tefecilik de dinimize aykırı değil midir? Dine asıl aykırı olan bugünkü düzendir. Çünkü bugünkü düzen tefecinin yararına işliyor. Oysa Müslümanlığa göre, tefecilikle para kazanmak en büyük günahlardan biridir..."

Bir başka konuşmasından: "... Sağda, halk da, devlet de, bir avuç insanın, özel teşebbüs adı altında devleti de halkı da sömürenlerin hizmetindedir... Bütün haklar, bütün refah bu küçük azınlık içindir... Çalışmayanların semirip, çalışanların sömürüldüğü bir düzen böyle sürüp gidemez. Bu çürümüş düzenden, çok yakında sıhhatli ve güçlü bir düzen doğacaktır..."

Ecevit'in -hatta bir ara Peygamber'in solcu olduğunu da iddia edecek kadar- dinsel ve din kaynaklı irdelemeleri, üç dört yıl sonra Necmettin Erbakan'la (MSP ile) hükümet olmasında yardımcı olacaktı. Bu tutumu koalisyon görüşmelerinde kolaylık sağladı. Özel girişimler ve girişimcilerle ilgili sözleri ise, TÜSİAD'ın Ecevit aleyhine gazetelere tam sayfa paralı ilan vermesine yol açacaktı.

İnönü ile Ecevit arasında, genel başkanla genel sekreterin birlikteliği konusunda -dışarıdan bakıldığında- herhangi bir çelişkiye, uyuşmazlığa rastlanmıyordu.

Acaba gerçek dışarıdan gözlendiği gibi miydi? Bu yaşlı, ama tarihsel kişilik ile genç, ama toplumdaki eğilimlere yanıt veren karizmatik genç arasında, Genel Sekreter'in kimi demeçlerinden, eylemlerinden kaynaklanan, dışarıya vurulamayan bir huzursuzluk var mıydı?

O aralar İnönü'nün, yakın çevresine söylediği, ancak açıklanmayan bir iki cümlesi, Genel Başkan'ın Genel Sekreter'inden duyduğu rahatsızlığı ifade ediyor. İnönü bu çevreye, "... Ecevit'in ihtiyatsız şekilde ifade ettiği fikirlerin Atatürkçü çevrelerde, özellikle de orduda rahatsızlık yarattığını, kendisinin de bu rahatsızlıkları gidermek için epey zahmet çektiğini ve gayret gösterdiğini..." söylemişti.

Kuşku yok, Ecevit'in partide yükselişine baştan beri karşı olanlar da İnönü'yü Genel Sekreter'in yaptıkları hakkında "bilgilendiriyorlar"dı.

Darbe

12 Mart'tan bir iki gün önce. Herkes, hepimiz tedirgindik. Zira mart ayına gelinceye kadar asker cephesinden yayılan haberler tedirginlik yaratmayacak gibi değildi.

MGK toplantılarında siyasal iktidar ile askerler arasında sık ve sert kimi tartışmaların geçtiğini gösteren bilgiler, gazetelere yansıyor veya yansıtılıyordu. Ulusal sorun ve konularda askerlerin sözcülüğünü Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur yapıyor, öne sürdüğü eleştirileri Başbakan Süleyman Demirel yanıtlıyordu. Batur'un sözlerinin geniş bir özeti gazetelerde yer alırken, Başbakan'nın bu eleştirileri nasıl karşıladığını, öne sürülen eleştirilerdeki olayları nasıl yorumladığını içeren haberlere rastlanmıyordu.

1968'de Paris'te başlayıp Türkiye'ye de sirayet eden öğrenci olaylarının toplumda yarattığı bedbinlik havası, AP iktidarının örneğin toprak reformu gibi temel bir sorunu ele almayışının MGK'da eleştiri konusu olması, bir ordu müdahalesine ilişkin beklentileri körüklüyor; Başbakan Demirel'in örneğin enflasyonun tek rakamlı yüzdesini, kalkınmadaki başarıları anlatmasına karşın, müdahale söylentileri ne kesiliyor ne de kesilecek gibi görünüyordu.

"En Tehlikeli Yol" başlığıyla yayımlanan yazımda; ordunun bir iki gün içerisinde hükümete ya bir mektup yazacağını ya da bir muhtıra vereceğini ifade ediyordum. Ancak, diyordum, böyle bir müdahale ile askerler Anayasa'yı da ihlal etmiş olacaklar!

Yazı, hemen her gün yeni bir darbe olasılığıyla yatıp kalan başkent kulislerinin dikkatini çekmedi. Fakat yazının yayımlandı-

ğı günün sabahı telefon çaldı. Başbakan Demirel evine kadar gelmemi rica ediyordu. Gittim. Nazik adamdır. Sözünü pat diye söylemez. Kimi başka konuları konuştuk. Sonra yumuşak bir sesle, "Yazınızı okudum. Fakat yazdıklarınız doğrulanmıyor. Milli Savunma Bakanı (Ahmet Topaloğlu) askerlerle konuştu, araştırdı. Doğrulatamadı," dedi, sustu.

Başbakan -açıkça söylemiyordu ama- istihbarat kaynaklarından da bilgi gelmediğini dokunduruyordu.

Sonraki aylarda daha açık konuştu. 12 Mart konusunda bir yazı dizisi üzerinde çalışırken kendisiyle konuştuğumda, emrinde olan MİT'ten de müdahaleyle ilgili bilgi alamadığını söyleyecekti.

MİT Müsteşarı Fuat Doğu Paşa'ya Demirel'in bu ifadesini söyleyip nedenini sorduğumda, "Bir müdahale olacağını tahmin etmeyen mi vardı?" diye karşılık vermişti.

Yıllar sonra zamanın MİT Müsteşarı Doğu Paşa, 12 Mart müdahalesini Süleyman Demirel'e haber vermediğini açıkladı. Örgüt olarak askerin buyruğunda olan MİT'in askere hizmet verdiği ve askerin çizdiği yörüngede hareket ettiği böylece kanıtlanmış oldu. MİT'i sivilleştirmek fikri bu dönemden sonra giderek güç kazandı.

Demirel gazeteciliğin temel kurallarını biliyordu, sormadı. Kaynak söylemem olanaksızdı, ancak, "Öğrendiklerimi yazdım beyefendi," dedim. "Bilgi doğru. Ama inanmak veya inanmamak tabii size kalmış!"

Ayrıldık.

12 Mart 1971 günü TSK Yüksek Komuta Heyeti'nin Cumhurbaşkanlığı'na, Cumhuriyet Senatosu'na, TBMM'ye ve Başbakanlık'a verdiği, "12 Muhtırası" diye tarihe geçen belgeyi devlet radyoları 13:00 haber bülteninde okudu.

Muhtıradan temel amaç, Demirel'in istifa etmesi ve "Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükü-

metin demokratik kurallar içinde teşkili" idi.

Türkiye'de demokrasi ikinci kez askıya alınıyordu.

Hükümet cephesindeki gelişmeler kadar CHP cephesindeki gelişmeler de önemliydi. CHP, daha doğrusu demokratik rejimle ilgili duyarlığı bilinen İsmet İnönü müdahaleye nasıl bakacak, Ecevit nasıl bir vaziyet alacaktı? Bu konu hükümetin ne yapacağını saptamak kadar önemliydi.

Önce Demirel cephesine bakalım: 13:00 haberlerinde muhtıranın okunmasından bir saat sonra Demirel'in Özel Kalem Müdürü Muammer Ekonom, Başbakan'ın benimle görüşmek istediğini, hemen Başbakanlık'a gelmemi rica ettiğini bildirdi.

Yuvarlak bir masanın yanındaki koltukta oturuyordu. Yüzü kızarmıştı. "Siz olsanız ne yaparsınız?" diye sordu. "Bekâra karı boşamak kolay. Ben istifa etmem, direnirim," dedim.

O zaman, "Topaloğlu askerlerle konuştu. İstifa etmezsem parlamentoyu kapatacaklar. Oysa parlamento açık kalırsa..." dedi ama cümlesini tamamlamadı. Parlamento açık kalırsa siyaseten neler yapılabileceğini anlamamı ister gibi, anlatmak ister gibi yüzüme baktı, sustu.

12 Mart döneminin kapanmasından sonra, parlamentonun açık kalmasına neden önem verdiğini, geçmiş kimi olayları ve bu olaylar içindeki rolünü anlatarak açıkladı bana. Parlamento açık kalırsa askerlere karşı siyasal manevralarını başarıyla gerçekleştirme olanağına sahip olacaktı. Nitekim oldu da!

---

12 Mart olayının içyüzünde yaşanan dramatik sahneleri bir kez daha yazmak bugünlere nerelerden geldiğimizi anımsatması

bakımından yararlı olacak galiba.

Çok sonraları 12 Mart serüveninin öyküsünü okura ayrıntılarıyla aktarmak için hazırlamakta olduğum yazı dizisine kimi bilgiler verdi Demirel: 12 Mart sabahı MİT Müsteşarı Korgeneral Fuat Doğu Paşa, Demirel'in evine geldi ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, bir neden bularak, örneğin sağlığını gerekçe göstererek istifa etmesini istediğini söyledi.

Daha düne kadar ordu müdahalelerinin karşısında duran, örneğin yönetime müdahale olasılığını dikkate alarak Başbakan Demirel'e Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural'ı tasfiye ettirten bir cumhurbaşkanı şimdi, askersel bir müdahale karşısında çekilmesini istiyordu. Üstelik sağlıklı bir başbakana, sağlık nedenleri öne sürerek görevden ayrılmasını salık veriyordu.

Demirel Başbakanlık'a gitti ve hemen Köşk'ü aradı. Başbakanlık'la Köşk arasındaki özel hat yanıt vermiyordu. Normal yollardan Cumhurbaşkanı ile görüşme olanağı aradı ama -saatin 11:00'i geçtiği sıralarda- Cumhurbaşkanı'nın kahvaltı ettiği, ilk fırsatta Başbakan'la görüşeceği yanıtını aldı. Nihayet, 12:00'ye doğru Cumhurbaşkanı Sunay, Demirel'le konuşabildi. Başbakan, Cumhurbaşkanı'ndan demokrasiye darbe olmaması için muhtırayı durdurmasını, bir yolunu bulup -askersel istekler doğrultusunda- istifa edeceğini söyledi. Sunay, her şeyi özetledi:

"... Beni de devreden çıkardılar Süleyman Bey..."

Parlamento allak bullaktı. Muhtıra ile ilgili siyasal çevrelerdeki gelişmeleri İnönü, hemen Pembe Köşk'e çıkan Cumhuriyet Senatosu İdare Amiri Necip Mirkelamoğlu'ndan dinledi.

Ecevit'e gelince: Genel Sekreter yanında Rahşan Hanım, Kadın Kolları Genel Başkanı Neriman Elgin ve Deniz Baykal'la Adana'da toplanan "Topraksızlar Kurultayı"na gidiyordu. Saat başı ha-

berleri dinlemek için arabanın radyosunu açtıklarında şok eden haberle karşılaştılar. TSK, muhtıra vermişti!

Muhtırayı duyduğunda nasıl tepki gösterdiği resmi söylemlerde yer almadı. Ancak muhtırayı dinlerken (ve sonra) Ecevit'in ağladığı, hatta, "İğne ile kazdığımız kuyu başımıza çöktü," dediği, Deniz Baykal'ın Ecevit'i, "Gerekirse yeniden başlarız, halka güveninizi kaybetmeyiniz," diye teselli etmeye çalıştığı yazıldı.

Ecevit'le aynı arabada bulunan Neriman Elgin, bu söylentileri doğrulamış, yazar Kurtul Altuğ'a "Genel Sekreter'in moralinin çok bozulduğunu" söylemişti.

Ecevit Ankara'ya döndü. İsmet İnönü ziyaretçilerine, durama "teşhis koyabilmek için sabırlı olmayı, bir zaman geçtikten sonra gereken saptamayı yapabileceklerini" söylüyordu.

Ecevit'e de aynı yönde telkinlerde bulundu. Ecevit'in de katıldığı CHP Merkez Yönetim Kurulu yayımladığı bildiride İnönü'nün öngörülerini dikkate alarak örgüte sükûnet tavsiye ediyor ve CHP'nin "başlıca" dileğini duyuruyordu: "Demokratik rejimin normal işlemesi!"

İlk birkaç gün, Demirel'in istifasının yankıları, askerlerin istekleri doğrultusunda "Anayasanın öngördüğü reformları yapacak ve inkılap yasalarını uygulayacak" bir hükümeti kimin kuracağı, bu hükümetin nasıl kurulacağı haberleriyle geçti. Arada İsmet İnönü'nün CHP ortak gruplarında önce askerleri sert biçimde eleştiren ve sonra ne yapılması gerektiğini işleyen konuşması dikkat çekiyordu...

İnönü 12 Mart'ı şöyle değerlendirdi:

"... Yüksek ordu komutanları, bir hükümetin düşmesini ve yeni kurulacak hükümetlerin kısa vadeli, uzun vadeli ne gibi işler yapmaları lazım geldiğini düşünür, takdir eder, yapılması zaruri bir tedbir olarak teklif ve ısrar ederse, artık parlamento hayatının işlediği tasavvur olunamaz...

"Bir meclise askeri kıta gibi, şunu şöyle, bunu böyle yapa-

caksın demeye imkân yoktur.

"İcranın emri altında bulunan komutanların takdir edeceği veya tenkit edeceği ölçüye göre hükümetler kalacak veya kalmayacak; böyle bir düzen demokratik bir düzen değildir.

"Biz demokratik düzen dışında başka bir rejim kabul etmeyeceğiz. Ordumuzun kumandanlarının gözünde, son tebliğde de gördüğümüz gibi ümit verecek, teselli verecek bir esaslı nokta vardır.

"O da, demokratik rejim içinde devlet idaresini esas tutmalarıdır. Böyle olunca ordunun millet nazarında itibarını koruyarak vaziyeti bir hal tarzına götürmek mümkün görünüyor; bu da süratle bir hükümet teşkil etmek..."

"Süratle bir hükümet teşkil etmek." Evet, ama nasıl? Askerler böyle bir hükümetin başına partili birinin geçmesini istemiyorlardı. 27 Mayıs'ta DP'yi kapatırken CHP'yi kapatmayarak CHP'ye taraf görünmek gibi bir durumun içine bir kez daha düşmek istemedikleri için "tarafsız bir milletvekilinin" hükümeti kurmasında ısrar ediyorlardı.

İstedikleri nitelikte bağımsız bir milletvekili yoktu. Yeni ve demokratik bir yöntem bulundu:

Partili bir milletvekilini partisinden istifa ettirerek "bağımsızlaştırmak!"

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan Paşa askerlerin bulduğu, "bağımsızlaşarak" başbakan olacak milletvekiliyle temasa geçti: CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'le!

Erim, Paşa'ya geldi. Askerlerin başbakanlık önerdiğini söyledi. İzin istedi. İnönü, Erim'e başbakanlığı kabul ederse "partinin çoook karışacağını" ısrarla anlattı.

Ama Erim de ısrar ediyordu. Yıllardır başbakanlığı hayal

ederek yaşamıştı ve şimdi o fırsat önünde, avucunun içindeydi. Paşa askerlerin partili olmayan bir başbakan aradıklarını söyleyince, "CHP'den istifa eder, bağımsız olurum ve askerlerin (ona yapılan telkin buydu) istekleri de yerine gelmiş olur," dedi.

"Çok yakın çevresi" de, Erim'de ısrar ediyordu. İnönü'ye, Erim'e "sen bilirsin" demekten, başarı dilemekten başka söyleyecek bir söz kalmamıştı.

Ama... Paşa'nın öngörüsü hemen doğrulandı:

Erim'in başbakanlığı ilan edildiği gün, CHP olağanüstü karıştı!

Ortanın soluna bakış

Ecevit'in bir yaşam boyu çeşitli evrelerden geçerek savunduğu, son durağı demokratik sol olan ortanın soluna bakışı nedir? *Ortanın Solu* kitabında bu konuda (1968) yazdıklarını aktaralım:

"• Ortanın solundakiler insancıdır: İnsana en üstün değeri verir; insan kişiliğinin serbestçe gelişebilmesini, herkese bu bakımdan imkân eşitliği tanınmasını, devlet ve toplum düzeninin bu serbestliği ve imkân eşitliğini sağlayacak biçimde olmasını isterler.

"• Ortanın solundakiler halkçıdır: Geniş halk topluluklarının yararını, dar zümrelerin çıkarlarına üstün tutarlar. Halkın köklü sınıf duvarlarıyla bölünmesini, insanlık onuruna ve toplumun esenliğine aykırı sayarlar. Ama bunun için bir sınıfın başka sınıfları yok etmesini değil; gelir dağılımında denge ve adalet sağlanarak, insanlığa ve topluma yararlı bütün işlere saygınlık kazandırılarak, her türlü ayrıcalıklar, her türlü fırsat ve imkân eşitsizlikleri kaldırılarak ve bütün sömürme kapıları kapanarak, sınıflar arasında kaynaşma olmasını, sınıf ayrılıkları'nın bu yoldan eritilmesini isterler.

"• Ortanın solundakiler, bu bakımlardan sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidir: Önce dar bir zümrenin serbest teşebbüs yoluyla veya devlet desteğiyle varlığını artırmasını ve o zümrenin yatırım çabalarıyla toplumun zaman içinde kalkınmasını, ancak bunun sonucu olarak halkın refah ve güvenliğe kavuşmasını beklemeyi uygun görmezler. Bunu, halkın refah ve mutluluğunu gereksiz biçimde erteleyici, toplumda ahlak ve uyum'u engelleyici sayar ve adaletsiz bulurlar.

"• Onun için ortanın solundakiler ilerici, devrimci ve re-

formcudur: Ekonomik, sosyal ve kültürel kurumların düzelmesini topluma, özellikle dar gelirli halka daha yararlı hale gelmesini, oluruna ve zamana bırakmaz, bunu devrim ve reformlarla çabuklaştırmak isterler.

"• Ortanın solundakiler devletçidir: Devletçilikleri halkı gözeticidir. Halk'ı devlet'e hizmet için değil, devlet'i halk'ın hizmetinde sayıcıdır. Ortanın solundaki devletçilik, iktisadi faaliyetin ve üretim araçlarının tümüyle devletleştirilmesini, teşebbüs özgürlüğünün yok edilmesini isteyen devletçilik değildir. Devlet teşebbüsü yanında özel teşebbüs'e de çalışma hakkı tanır. Devlet mülkiyeti veya sosyal mülkiyet yanında, özel mülkiyet'e geniş yer bırakır. Fakat özel teşebbüs'ten, topluma karşı bazı ödev ve sorumluluklar bekler ve özel mülkiyet'in, kamu yararlarıyla çatıştığı durumlarda, sınırlanabileceğini kabul eder. Bireysel teşebbüs'ten çok, halk teşebbüsleri'nin gelişmesine yardımı ödev bilir. Kısacası, teşebbüs özgürlüğü ile özel mülkiyet'i, toplum yararı ve sosyal adalet sınırları içinde tutmayı ister.

"• Ortanın solundakiler, bunları sağlayabilmek için plancıdır: İktisadi ve sosyal gelişmeyi tesadüflere bırakmazlar.

"• Ortanın solundakiler özgürlüğe bağlıdır. İktisadi ve sosyal amaçlarına, özgürlük içinde, demokratik düzen içinde ulaşmak isterler. Bunu, o amaçlara erişebilmenin en güvenilir ve insanca yolu sayarlar. İnsana ve insanlığa saygılıdırlar. Gelecek kuşakların mutluluğu gerekçesiyle de olsa, insan hak ve özgürlüklerini kısmayı reddederler. İnsanlardaki çalışma istek ve gücünün, insanlardaki yaratıcılığın, sosyal sorumluluk ve dayanışmanın, en çok demokratik düzende ortaya çıkabileceğine inanırlar.

"• Ortanın solundakiler sosyal demokrasiden yanadır."

Ecevit'in bu ayrıntılı ortanın solu anlatımına karşın; Genel

Başkan İsmet İnönü'nün tanımı daha başkadır. İnönü'ye göre, "Ortanın solu yeni bir ideolojik akımın adı değildir. CHP'nin kuruluşundan beri takip ettiği inkılapçı, halkçı ve adaletçi politikanın yeni bir tanımıdır."

Bir başka konuşmasında ortanın solunu şöyle anlatıyor:

"Ortanın solu deyimi CHP'nin bilinen yazılı programının, seçim beyannameleriyle aldığı vaziyetin ilmi lisanındaki adıdır. Böyle bir adın konması, aşırı sağ ve sol tarafından CHP'ye yöneltilen haksız isnat ve ithamlar karşısında elzem hale gelmiştir."

İsmet İnönü ortanın solunu, partinin programını ve seçim beyannamelerini özetleyen "bir ad" olarak görüyordu.

Oysa Ecevit, partinin temel ilkelerine sadık kalmakla birlikte, hemen her ilkeyi daha geniş ve değişik biçimlerde yorumlayan bir ilkeler manzumesi olarak görüyor ve anlatıyordu.

12 Mart 1971'e gelmeden önce iki lider arasında kimi tanımlarda da aykırılıklar gözlenir.

Örneğin İnönü, "Biz sosyalist değiliz ve olmayacağız," derken; 1970 yılının ilk haftalarında Batı Almanya'ya yaptığı bir gezi sırasında kendisine sosyalist olup olmadığını soran işçi ve öğrencilere şu yanıtı vermişti:

"CHP, CHP'dir. Ama siz bana sosyalist derseniz, teşekkür ederim."

9 Eylül 1970'de CHP'nin 42. yıldönümü kutlanırken İnönü, Ecevit'le aralarında bir "uzlaşmazlık olmadığını" söylemek zorunda kaldı.

Ecevit'in sık sık kullandığı "toprak işleyenin, su kullananın" sloganı 20. Kurultay'da özellikle 1965 seçim yenilgisinin sorumluluğunu üstlenerek yeniden genel sekreter olmak istemeyip yerini Ecevit'e bırakan Kemal Satır'ın ağır eleştirilerine neden oldu.

Nihat Erim de ortanın solu konusunda Ecevit'i desteklediğini, ancak bu slogana karşı olduğunu belirtti.

Ne ki, ortada dönüşen bir gerçek vardı: Türkiye'nin sosyo-

politik yapısı. 20. Kurultay'da Parti Meclisi seçimi bittiği zaman, ortanın solunun ezici bir zafer kazandığı ortaya çıktı. Kemal Satır ancak düşük oyla ve en alttan Parti Meclisi'ne girebildi. Ertesi gün Kemal Satır, CHP Parti Meclisi'nden istifasını verdi. Bu sonuç, CHP'de (göbekçiler diye anılan) merkezci ideolojinin yönetimin dışına düştüğü şeklinde yorumlandı.

İnönü, Parti Meclisi'nin ilk toplantısında Ecevit'in tenkitler alan sloganı üzerindeki süregelen tartışmalara son verecek bir çözüm getirdi:

"Toprak işgalleri hem kanun dışı hareket hem de devrimci eylemdir."

İnönü 15 Mart günü CHP gruplarına, "Çok önemli bir 24 saat geçirdik," dedi.

CHP lideri iyimserdi. Demokratik rejime dönme umudunu, ilk günlere oranla daha canlı ifadelerle dile getiriyordu. Fakat -lidere sormasına karşın- Ecevit bile geçirilen 24 saatin çok önemli olmasındaki sırrı öğrenemedi.

Kimileri İnönü'deki iyimserliği MİT Müsteşarı Korgeneral Fuat Doğu'nun İnönü'ye yaptığı gece ziyaretine bağlıyordu.

İnönü'ne yakın kaynakların verdiği, sonradan yalanlanmayan bilgilere göre Fuat Doğu, İnönü'ye çok önemli ve gizli devlet bilgileri vermiş, eğer hükümet bir an önce kurulur, muhtıradaki koşulları yerine getirirse askerlerin kışlalarına çekileceklerini söylemişti. Bu güvenceyi komutanlar adına getiriyordu. Bu bilgilerde hükümetin hemen nasıl kurulacağına değinilmiyor. Ama demokrasiye dönüşün ilk ve kesin koşulu hükümetin derhal kurulması ise, İnönü'nün CHP olarak buna katkıda bulunmayı o gece kabul etmiş olması zayıf bir olasılık değildi. Partiler düzeyinde bu temaslar olurken Cumhurbaşkanı Sunay da muhtıranın istediği nitelikte bir hükümetin kurulması için partilerle temas ediyordu.

17 Mart'ta İnönü, Genel Sekreter'ini de alarak Çankaya Köşkü'ne çıktı. Genel Başkan'la Genel Sekreter toplantı halindeki gruba döndüler ve açıklamalarda bulundular. Söylemlerinde fevkaladelik yoktu (Ali Gevgilili'nin *Yükseliş ve Düşüş* kitabında anlattı gibi): "Dışarıda başka bir hava" yaşanıyordu. Dev-Genç'ten TÖS'e kadar tüm dernekler, ortak bildirilerle 12 Mart

Muhtırası'nı şükranla, bağlılık duygularıyla karşılıyordu. DİSK bile Anayasa ilkelerinin uygulanmasında TSK'nın yanında olduğunu belirtmekten kıvanç duyduğunu bildiriyordu. Sol basın ve çoğu yazarlar derhal büyük reformlara başlanılmasını isitiyordu.

Reformlar üzerinde yazılar yazılır, konuşmalar, açıklamalar yapılırken TSK bünyesinde tersine rüzgârlar esiyordu.

12 Mart Muhtırası'nın verilmesinde etkin oldukları, kimilerinin sol eğilimli oldukları öne sürülen beş general, bir amiral ve 35 albay 16 Mart 1971'de emekliye çıkarılıyordu...

O günlerde (ve her zaman) olup bitenlerden haberi olan İnönü, "Çok önemli bir 24 saat geçirdik," derken ordudaki tasfiye hareketini söylüyordu. Bir başka olay: Türk Halk Kurtuluş Ordusu adına son büyük eylemleri düzenlemiş olan Deniz Gezmiş aynı gün -16 Mart'ta- Gemerek'te yakalandı...

... Başlıca eleştirel yaklaşım, TİP'e aitti. Behice Boran daha 12 Mart günü, toplumdaki tüm sosyal sınıfların güçleriyle uyumlu biçimde parlamentoda temsillerini sağlayacak bir seçim yasasının bir an önce çıkarılmasını istedi ve tek seçenek olarak erken seçimi gösterdi.

Oysa Ankara Savcılığı da aynı gün ilginç bir açıklama yaptı. 4. Kongre'sinde alınan bazı kararlar, komünizm ve Kürtçülük propagandası niteliğinde görüldüğünden, TİP'in kapatılması için dava açıyordu.

19 Mart günü Nihat Erim'in yeni hükümeti kurma görevi ile başbakanlığa atandığı açıklandı. Olayların akışını bilenler için atama sürpriz değildi. Günün sorusu ortanın solunun, yani Ecevit ve ekibinin bu durum karşısında ne yapacağıydı.

Prof. Şerafettin Turan'ın, *İsmet İnönü - Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği* kitabında yazdığına göre, İnönü o günkü gelişmeleri not defterine, "Büyük buhran günleri. Bülent sabah geldi. Hükümete iltihak (katılma) olmayacak dedim. Bülent kabul eder göründü..." diye geçirmişti.

Ecevit egemenliğindeki CHP Merkez Yönetim Kurulu 4'e karşı 10 oyla Erim'e CHP'den bakan vermemeyi kararlaştırdı. Kesin karar 21 Mart'taki CHP ortak grup toplantısında belirlenecekti.

Belirlendi ama...

İnönü o gün grupta Ecevit'i boşuna bekledi. CHP Genel Başkanı, telefonla konuşmayı denedi. Fakat Ecevit arayanın İnönü olduğunu öğrenince (veya İnönü'nün arama olasılığına karşı bir önlem olarak) telefonun fişini çekmişti. İnönü grupta beklerken Ecevit evinde -yandaşları ile- düzenlediği basın toplantısında genel sekreterlik görevinden istifa ettiğini açıklıyor ve şöyle diyordu:

"... Bence müdahale ortanın solundaki CHP'ye yönelen bir darbe sonucunu vermiştir. Önümüzdeki seçimlerde CHP iktidara gelebilecek ve düzen değişikliği programını uygulamaya başlayacaktı. Bunu engellemek için demokratik mekanizma durdurulmuştur...

"Bu aslında hükümete karşı yapılmış bir darbe değildir.

"Ortanın solu hareketinin ve benim demokrasi kuralları içinde yenilemeyeceğimiz anlaşılmıştır. Onun üzerine demokrasi kuralları dışına çıkılarak yenilgimiz sağlanmıştır. Böylece, müdahale belirli bir sonuca ulaşmıştır. Benim genel sekreterlikten ayrılmamdan şu fayda sağlanabilir: Engel ortadan kalkmış olacağına göre, demokrasiyi askıya alma süresi de artık kısaltılabilir. Eğer öyle olacağı varsa, bu, benim demokrasiye küçük bir hizmetim olsun..."

Ecevit'in açıklaması "12 Mart bana karşı yapıldı" şeklinde manşetlere geçti. Müstafi Genel Sekreter'le beraber olan Turan Güneş, istifayı, "İnönü ile Ecevit arasında mücadele artık başlamıştır," cümlesiyle özetledi.

İnönü, savunduğu kararı CHP grubuna -21 Mart 1971 günü- 45'e karşı 100 oyla aldırttı. Ecevit grupta yoktu. Erim'in partilerüstü reform hükümetine bakan vermeyi onaylattı.

Demirel de o sırada aynı kararı AP grubunda 10'a karşı 258 oyla aldırtıyordu. İnönü daha sonra, Ecevit'e, istifa nedenlerini daha önce bana neden bildirmedin, dediğini; Ecevit'ten, "Beni ikna edersiniz diye çekindim," yanıtı aldığını söyleyecekti.

Ecevit yok, Ecevit'in belli başlı yanlıları yok. İsmet İnönü grupta alınan kararı değerlendirdi:

"... 12 Mart nedir? Resmi bir hükümet var. Bu hükümet otoriteden tamamiyle yoksun hale gelmiştir. Bu iktidar artık memleketin idaresine hâkim olamıyor. 12 Mart'ın ilk işi anarşiyi kaldırmak. Seçimle gelen hükümet düşürülmüş. Yeni bir hükümet kurmak lazımdı. Yeni hükümet yine meclisten kurulacaktı. Bu hükümeti kurmak için partiler bir araya gelsin, çaresi bulunsun. Ve bu teklif edilmişti. Bu vaziyeti takdir ettik. Hüküme-

ti bir an evvel kurmak, gerekli tedbirleri almak büyük bir vazifedir kanaatine vardık..."

Bu iki konuşma; Ecevit'in istifa ederken 12 Mart'ı yorumlayan sözleriyle, İsmet Paşa'nın CHP grubundaki yorumu birbirinin zıddı içerikteydi ve Ecevit'le İnönü'nün artık bir araya gelemeyeceğinin de somut göstergesiydi.

Kuşku yok, ilişkiler inceldiği yerden kopacaktı.

Ecevit'in 12 Mart'ın ortanın soluna ve kendisine yapıldığını söylemesine İnönü aynı gün TV'ye verdiği demecinde yanıt verdi:

"... Bu gelişmelerin Sayın Ecevit'in söylediği gibi bizim ortanın solu politikasına karşı bir darbe mahiyetinde olması, mübalağalı bir görüştür. Ortanın solu politikası benim tarafımdan ilan olunmuştur. Ben bunu ekonomik ve sosyal bir ihtiyaç olarak söylediğim zaman Bülent Ecevit vazifeye (genel sekreterlik görevine) başlamamıştı."

Nihat Erim, CHP'den üç, AP'den beş, Güven Partisi ve tabii senatörlerden (27 Mayıs müdahalesini yapan, Anayasa gereği senatör olarak parlamentoda görev yapan gruptan) birer üye alarak reform hükümetini kurdu. Hükümet programında yıllardır gerçekleştirilmeyen milli eğitim, maliye, hukuk, adalet, enerji ve tabii kaynaklar alanında reformların gerçekleştirileceği vaadi yer alıyordu.

Demirel'in kulaklarını çınlatacak bir başka reform, reformların başında yer alıyordu:

Yeni başbakanın belirlenmesinden önce TSK, Cumhurbaşkanı Sunay'a verdiği ikinci bir muhtırada, yeni hükümetin "Atatürk devrimlerinin korunmasını sağlaması ve toprak reformunu yapması"nı istemişti.

Hükümet programının CHP grubundaki görüşmelerinde İnönü-Ecevit çekişmesi bir kez daha izlendi.

Ecevit, programa yüklenirken, "Erim hükümetinin, kapitalist güçleri, egemen çevreleri, NATO'yu, (Avrupa Birliği'nin o

zamanki adıyla) Ortak Pazar'ı, sermaye sınıfını tatmin amacıyla kurdurulduğunu, hükümet programının bunu gösterdiğini, bu sebeple güvenoyu verilmemesi gerektiğini..." savundu. Güvenoyu verilmesine taraftar olan ve gruptan bu istekte bulunan İnönü ise, "12 Mart müdahalesinden evvel memleketin halini düşününüz," diyordu:

"... Ordu ile yaratılmış, ordu ile kurulmuş bir cumhuriyetin altı üstüne gelmesin diye komutanların teşebbüsü ele aldığını..." söylüyor ve, "Şimdi insaf ile düşününüz. Bir intikal hükümeti kuruldu, bunun nesine itiraz ediliyor?" diyordu. Konuşmasında can alıcı suçlamayı Ecevit'e yöneltti ve Ecevit'in ilkeli bir tavır içinde olmadığını söyleyen bir cümle kurdu: "... Bütün itiraz Nihat Erim'in şahsınadır. 'O olmasın da ne olursa olsun! Memleket nereye giderse gitsin' 50 sene... Bütün bir ömür memleketi kurtarmak, devleti kurmak için çalışmışız; 'Nihat Erim olmasın da ne olursa olsun' diyenlere fırsat mı vereceğim?"

Ecevitçilerin olumsuz oylarına karşın CHP grubu Erim hükümetine güvenoyu vermeyi kararlaştırdı. "Alacağımız tedbirler kafalarına balyoz gibi inecek," diyen Erim'in 8,5 ay süren hükümeti TBMM'den güvenoyu aldı. 11 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Askeri mahkemeler harekete geçirildi. Bir yandan da Anayasa'nın (AP lideri Demirel'in beş altı yıldır durmadan söylediği yönde) 15 maddesinde yapılacak değişikliklerle yalnız kişisel özgürlüklerin değil, TRT'nin ve üniversitelerin özerkliklerinin kaldırılmasına ya da daraltılmasına, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Sayıştay, askeri yargının da ilgili maddelerinde yetki kısıtlamasına gidildi...

Sıkıyönetim sürer, tutuklamalar devam ederken, Anayasa Mahkemesi Necmettin Erbakan'ın Milli Nizam Partisi'ni, ardın-

dan da Behice Boran'ın genel başkanı olduğu Türkiye İşçi Partisi'ni kapattı.

Ecevit sahnenin bir köşesinde dururken, içlerinde Başbakan Yardımcıları Attila Karaosmanoğlu, Sadi Koçaş, Osman Olcay gibi isimlerin de bulunduğu Erim hükümetinden 11 bakan istifa etti.

Fakat Sunay -tabii askerlerin isteği üzerine- Erim'i yeniden başbakan atadı. CHP bunu hoş karşılamasa da bu hükümete de güvenoyu verdi. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu davasında Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hakkında 9 Ekim 1971'de idam cezası verildi. İdam cezalarını Adalet Komisyonu onayladı; kararı ivedilikle ve öncelikle Meclis Genel Kurulu'na gönderdi. On saat süren görüşmelerden sonra meclis, idamları 6 çekimsere karşı 238 oyla onayladı.

CHP'nin ve öteki partilerin de güvenini yitiren Erim, Cumhurbaşkanı'nın istifasını kabul etmemekte direnmesine karşın, 17 Nisan 1972'de başbakanlığı Milli Savunma Bakanı Ferit Melen'e bıraktı.

CHP'nin ikinci Erim hükümetine de güvenoyu vermesini sağlayan İnönü, gözlerinden rahatsızdı. Paris'e gitti. Fakat artık Paşa'nın sağlığıyla ilgili tartışmalar başlamıştı. Hem siyasal hem de yaşam açısından iniş dönemi başlamıştı!..

İnönü, 20. Kurultay'da Ecevit-Satır arasındaki çekişmenin asıl suçlu ve sorumlusunun eski genel sekreteri olduğunu düşünüyordu.

Paris'e göz muayenesi için giderken parti içi çekişmeleri dondurduğunu söylemişti ama -Fikret Bila'nın yazdığına göre- Ecevitçi bilinen Genel Sekreter Kamil Kırıkoğlu ve arkadaşlarını kastederek, "Dönüşte defterlerini düreceğim. Kurultaya gideceğim," demişti.

Ecevitçilerle İnönücü Satır arasında çekişme artık örgüte sıçramıştı. Çekişme ilk olarak Adana'da sahne aldı. Bu kongrede konuşan İnönü'nün doğrudan Ecevit'i suçlayan bir konuşma yapmasına karşın, memleketi olan Adana'da Satır kaybederken ortanın solu ekibi kazandı.

İzmir ve Antalya'da aynı sonuç alınınca gözler Ankara'daki kongresine çevrildi. Bu sonuçlar bir gerçeği ortaya çıkardı. Ecevit ve onun ortanın solu ekibi İnönü ile ters düştüklerinden beri bütün güçleriyle örgüt üzerinde çalışmaya başlamışlardı. Görüldüğü gibi, başarılı da oluyorlardı.

İnönü'nün hareketleri ve konuşmalarını izleyerek, Ecevit-İnönü ihtilafının gidişatını izlemek olanaklıydı. Genel Başkan, Ankara kongresinde -kendi açısından- "ihtilafı" açık seçik ifadelerle delegelere anlatıyordu:

"... Bugünkü ihtilaf İnönü-Ecevit ihtilafı halindedir. Her yerde, İnönü'nün mesele olmadığı, İnönü'nün başımızda bulunduğu sözleriyle propaganda yapılmaktadır. Her şeyden önce söylemeliyim ki, bugün sürmekte olan ihtilaf, doğrudan doğruya İnönü'nün izlediği, İnönü'nün CHP adına ülkede yürütmek istediği politika devam ediyor. İhtilaf, bu politikanın taraftarı olanlarla olmayanlar arasındadır.

"Şimdi bugünkü durumuzda Merkez Yönetim Kurulu dengeli kontrolü yapacak kudrette değildir. Tam bir dar zihniyetli hizip elinde Parti Meclisi çalışmaktadır. Bu çalışma ile Sayın Ecevit, politikasını hem meclise hem genel başkana hem de ülkeye kabul ettirmek iddiasındadır. Onun için bu, usul dışında bir davranıştır," dedikten sonra ağır bir suçlama yöneltiyordu Ecevit'e:

"... Ben kanundışı bir idarenin kurulmaması, yerleşmemesi için sonuna kadar mücadele edeceğim..."

Yasadışı davranan kimdi İnönü'ne göre? Ecevit!

Ve gün geldi çattı.

CHP'nin 5. Olağanüstü Kurultay'ı takvimlerin 5 Mayıs 1972'yi gösterdiği gün toplandı.

Fakat doğa hükmünü yerine getirmeye kararlıydı. Eşiyle birlikte otomobile binip kurultayın toplandığı Selim Sırrı Tarcan Spor Salonu'na gitmek üzere iken birden kalbinde bir sızı hissetti İnönü. Eve alındı. Doktoru Zafer Paykoç geldi. Bir spazm geçirdiği, krizin birkaç kez tekrarlandığı saptandı.

Kurultay bir gün ertelendi.

6 Mayıs'ta -İnönü'nün de katılımıyla- kurultay açıldı. Sonucu belirleyici olan başkanlık seçimini ortanın solu adayı Sırrı Atalay -Kemal Satır'ın adayı Hüdai Oral'ın 575 oyuna karşılık- 733 oyla kazandı.

Sonuç aşağı yukarı belli oluyordu. Kurultay delegelerinin çoğunluğu Ecevit'i destekliyordu. Ecevit tribünlerden de (sonradan Dev-Genç üyeleri oldukları söylendi) büyük destek alıyordu.

İnönü "ihtilafı" bir kez daha anlattıktan sonra, "Kurultayın toplanmasına neden olan anlaşmazlık hem benim hem de Bülent'in görev almamızla çözülemez," dedi.

İnönü'nün dilinde bu, "ya ben ya Bülent" demekti.

Ecevit de İnönü ile aynı doğrultuda konuştu. "Kapıkulu" olmadıklarını vurguluyor, delegelerden, İnönü gibi "ya ben ya o" doğrultusunda karar vermelerini istiyordu. Bu istemde bulunurken, "Daha açık söylüyorum," diyordu: "Vereceğiniz karar şudur: Demokratik bir partinin kanunlara saygılı özgür üyeleri mi olacağız, yoksa kapıkulları mı olacağız? Karar sizindir."

7 Mayıs 1972, İnönü'nün genel başkanlığının sona erdiği, Ecevit'e genel başkanlık kapısının açıldığı gündü:

İnönü bir kez daha söz alarak, Parti Meclisi ile Merkez Yönetim Kurulu'nun mutlaka değiştirilmesini istedi.

Kurultayın alacağı kararı "sükunetle bekleyecekti."

Kurultay 503 oya karşı 709 oyla Parti Meclisi'ne güvenini belirtti... İnönü, 8 Mayıs 1972 günü Merkez Yönetim Kurulu Başkanlığı'na gönderdiği sade bir yazıyla CHP genel başkanlığından "çekildiğini" bildirdi.

26 Aralık 1938'de başlayan CHP genel başkanlığından 33 yıl 4 ay 11 gün sonra ayrılmıştı.

Ecevit, İnönü'nün ayrılmasından sonra, "CHP'yi eşsiz önderleri Atatürk'e ve İnönü'ye layık bir parti olarak yaşatacaklarını" söyledi.

CHP'nin 30 Haziran 1972 tarihindeki 22. Olağan Kurultay'ını açarken Ecevit:

"... CHP'nin halk oylarıyla iktidara gelebilmesine artık dışımızda bir engel kalmamıştır. İçimizdeki engelleri de aştıkça yolumuz açılacaktır," diyordu.

İnönü çekilmişti ama diğer "engeller" hâlâ partideydi. Kemal Satır ve arkadaşları...

Temmuz'da Satır da istifa etti ve Cumhuriyetçi Parti'yi kur-

du. Sonradan Turhan Fevzioğlu'nun Güven Partisi'ne katıldı.

İnönü açısından olaylar hızla gelişti. CHP, Ferit Melen hükümetine güvenoyu vermeyi kararlaştırmıştı ama, Ecevit döneminde Üçüncü Beş Yıllık Plan konusunda çıkan ihtilaf üzerine, hükümette görevli dört bakanını çekmeye karar verdi. Bu karar İnönü için bardağı taşıran son damla oldu. 5 Kasım 1972. İnönü CHP genel başkanlığına seçilmiş olan Ecevit'e şu mektubu gönderdi:

"12 Mart şartlarının nazik mahiyetini ciddiyetle muhafaza ettiği bir zamanda, parti politikasının memleket için sakıncalı gördüğüm şekil ve istikamette değiştirilmesi sebebiyle CHP'den ayrılmış olduğumu bilgilerinize saygı ile sunarım."

Ortanın solunu yaratan İnönü'yü ortanın solu 33 yıl içinde bulunduğu, üyesi olduğu CHP'den koparıyordu.

"Ölünceye kadar CHP'li kalacağını" söyleyen İnönü'nün parti üyeliği 49 yıl 1 ay 27 gün sürdü.

Havada kalan suçlamalar

İnönü ile Ecevit arasında partiye egemenlik konusundaki savaşımın kıran kırana geçtiğini söyleyenlere hak vermek gerekiyor.

İnönü, genel sekreterlikten istifa etmesinden, üstelik Paşa'nın kurguladığı politikalara açıktan karşı vaziyet almasından sonraki aşamada, Ecevit'e çok ağır suçlamalarda bulundu.

Örneğin, Ankara İl Kongresi'ndeki şu sözleri:

"... Ecevit, istifa etmiş olmasına rağmen, partiyi fiilen idareden vazgeçmemiştir. Kongreleri kendi militanları ile idare ettiriyor. Bu idarenin adı da Ecevit'e göre 'halk idaresi'dir. Demokratik rejim aleyhindeki rejimlerin başvurdukları usullerdir bunlar. Ecevit çökmüştür. Ecevit'ten bu memlekete hayır gelmez..."

Ne ki, İsmet İnönü'nün sert eleştirel saptamaları Ecevit'in il kongrelerindeki başarılarını etkilemedi. Bir başka örnek (Rahmetli Abdi İpekçi'nin İnönü ile konuşmasından):

"... Bar bar bağırıyorum. 'İhtilaf benimledir, onlarla beraber değilim!' Onlar diyorlar ki, 'Hayır, siz onun sözüne bakmayın, biz onunla beraberiz.' Tam ihtilaf halinde bulunur benimle; 'Hayır onunla hiçbir ihtilafım yoktur,' diye ısrar eder. Böylesine rast gelmedim...

"Sonuç olarak, kurultayda bir neticeye varacağız. Onlar, 'Genel Başkan -ortanın göbekçileri tarafından- kandırılıyor,' diyecekler. 'Onunla ihtilafımız yoktur. Yanlış bilgi veriyorlar, işitmiyor, yaşı ilerledi, bunadı, ömrü belli değil,' diyecekler.

"Bir gün bakacaklar, hakikaten ölmüş. Ne genel başkan kalmış, ne ihtilafı kalmış. Ama sonunda ben vazifemi ifa etmiş olacağım..."

Partide sürekli Ecevitçilerin (tabii delege ve örgüt üzerinde) baskı kurduklarından yakınıyordu. Abdi İpekçi soruyor, İnönü anlatıyor:

"... Baskı yapıyorlar. Hizipler var. Gençlerle baskı yapıyorlar. Kaldırılan (kapatılan) gençlik teşkilatları var. Dev-Genç gibi... Bunların içinde çok militan bulunuyor; bunları partiye alıyorlar, istedikleri gibi ve maksatları için kullanıyorlar. Ne çeşit baskılar kullanılıyor, aklın alacağı şeyler değil. Dev-Genç teşkilatı lağvoldu, harıl harıl partiye kaydetmeye çalışıyorlar ve il başkanları onları militan olarak kullanıyor..."

Konuşmalardan son bir bölüm; 3 Şubat 1972'de CHP grubunda:

"... Parti Meclisi'ndeki çokluk, onun (Ecevit'in) yeni ve bilinmeyen politikasının icra vasıtası haline gelmiştir. Memleket için meçhul, parti için meçhul; memleket gerçeklerine vukufsuzluğunu, sağduyuyla ne kadar çabuk ters düştüğünü 12 Mart'tan sonraki devrede ispatlamış ve usulleri bu olan bir hizip, muvaffak olur da partiyi alırsa, başa gelecek hallerden ciddi olarak endişe ederim..."

İnönü'nün kişiliğinden kaynaklanan onca ağırlığına karşın CHP örgütünde gereken yankıyı bulamadığını kurultay sonuçları gösteriyor. O zamanki medya da İnönü'nün Ecevit hakkındaki söylemlerine, örgütte uyguladığını söylediği oyunlara fazla kulak asmadı. Hatta bütün bunları İnönü ile yapılan kimi söyleşilerin sınırı içinde saklı tuttu.

Ülkede sol rüzgârı esiyor. Ülkede Ecevit'ten kaynaklanan sol rüzgârı esiyor. Genç, diri, halka umut aşılayan, geleceğe güvenle bakmasını sağlayan bir "yeni lider" ve "yeni bir CHP!"

İnönü'nün CHP'den kopmasından sonra damadı Metin Toker'e, "Paşa, Ecevit'i yenilgiye uğratamaz mıydı veya neden uğratamadı?" diye sordum. Yanıt çok sade idi:

"Kesinlikle yenilgiye uğratırdı. Çok değil, kurultaydan ön-

ce illerin pek çoğunu gezebilseydi... (durdu) kongrelere katılıp delegelerle bire bir görüşebilseydi... Ecevit o sonucu alamazdı... Ancak..."

"Ancak?"

Belki de söylemek istemiyordu, önce duraksadı, bir süre sustu:

"Ancak," dedi, "yaşı, vücudu bu kadar geniş, hareketli gezileri yapmaya artık elverişli değildi..."

Doğa yasaları... Paşa, Paris'e giderken döner dönmez toplantıya çağıracağı kurultayda "günlerini göstereceğini" söylediği ortanın solcularına yenildi.

Seçim zaferi... macera mı?

CHP'nin genç genel başkanı derhal seçim hazırlıklarına başladı. Sağdaki AP'ye karşın CHP'ye hemen her yerde gösterilen ilgi giderek büyüyor; dağlara, duvarlara büyük harflerle "Karaoğlan" yazılıyordu.

Kamuoyuyla iletişim kurmasında o zamanın medyası büyük destek veriyordu. TRT televizyonu Demirel'in ve Ecevit'in güncel demeçlerini, hareketlerini haberlerde yansıtıyordu. AP lideri bu durumdan ne derece hoşnuttu? Ecevit rüzgârına karşı ne gibi önlemler alacaktı? O sırada bunlar belli değildi. Fakat halkta Demirel'le Ecevit'i kıyaslama merakı giderek yoğunlaşıyordu.

Üzerime vazifeymiş gibi, CHP liderine karşı alınabilir sandığım bir önlemden söz ettim AP lideri Demirel'e:

"TV'de her gün, siz ve Ecevit arka arkaya görünüyorsunuz. Siz kilolusunuz. Saçlarınız dökülmüş. Ecevit zayıf, ince. Saçlar siyah, bıyıklar kaytan. İzleyiciye kıyaslama olanağı veriyorsunuz. Ekranda aynı zamanda görünmemeye dikkat etseniz..." diyecek oldum.

Demirel'in yüzü kızardı. Bana döndü:

"Kardeşim," dedi, "sizler zarf ile mazrufu karıştırıyorsunuz!"

Kabalık etmiştim ve dersimi almıştım. Bir başka gerçeği daha öğrendim. Sağdaki liderler birine kızdıkları zaman söze "kardeşim" diye başlıyorlardı! Demirel de böyleydi, Turgut Özal da.

İnönü'nün -kendi açısından- oy verilmesini istemediğini

söylediği, Ecevit'in liderliğindeki "Yeni CHP", 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde yüzde 33,39 oy aldı.

Bu, bir sol partinin demokratik bir seçimle aldığı en yüksek oydu ve elbette Ecevit açısından başarıydı. Üstelik bu "zafer"in bir başka önemli yanı vardı: İnönü'ne karşın kazanılmış bir zafer!..

TİP'nin kapatılmış olmasının bu sonuçta etkili olup olmadığı tartışılır. Şu ya da bu nedenle, CHP yüksek oy almış ve 185 milletvekilliği kazanmıştı.

Ecevitçilerin zaferi duyurulduğu zaman İnönü'nün tavrı değişmedi, hatta şöyle dedi:

"... Bir macera, başarılı sonuç verebilir. Bu, onu ancak başarıya ulaşmış bir macera yapar; ondaki macera tabiatını ortadan kaldırmaz. Hele ilk başarıdan sonra maceraya devam etmek, tam sergüzeştçiliktir..." Ecevit yoluna hızla, hırsla devam etti. Eğer 1980'e kadarki süreç siyasal bir serüvense, pek çok yanıyla hayli etkileyici, üstelik tarih yazan serüvenlerdi...

Ne var ki, 185 milletvekili ile birinci parti olmak CHP'nin tek başına hükümet olmasını sağlamıyordu. Ecevit'in bir ortak bulması gerekiyordu.

Hangi parti olabilirdi bu ortak? Adalet Partisi? CHP lideri için söz konusu değildi.

Geriye, Milli Nizam Partisi'nden sonra kapatılan (askerlerin İsviçre'nin Zürih kentinden alıp getirdiği, AP'ye karşı, AP'nin bölünmesi için parti kurdurdukları) Necmettin Erbakan'ın Milli Selamet Partisi kalıyordu.

Ecevit'in hükümet kurma girişimlerinde öncü kuvvetleri, örneğin Deniz Baykal, MSP'lilerle temasa geçtiler. Aslına bakılırsa MSP'de ilk başlarda görülen nazlanma tamamen palavraydı.

Zira dinciliği her şeyin üzerine tutan, şeriat devletini kurmayı hedef yapan bir parti hükümet olursa; zinde kuvvetler ve devlet nezdinde (icraatı açısından) legal duruma geçecekti. Devlet

dinci bir partiyi tanımış olacaktı. Ayrıca MSP kendi amaçları doğrultusunda devletin bütün olanaklarını kullanabilecek, taraftarlarını işgâl ettikleri bakanlıklara yerleştireceklerdi.

Ya CHP? Hükümet hasretinden kurtulacaktı.

Pazarlıklar basının gözü önünde yapılıyor, CHP de MSP de vardıkları sonucu gayet açık biçimde basına duyuruyorlardı.

Erbakan elbette mutluydu ve "tel kadayıfının altının kızarmasını" bekliyordu.

24 Ocak 1974. Ecevit'in başbakanlığında CHP-MSP hükümeti kuruldu. Erbakan başbakan yardımcısı.

Ecevit'li CHP'nin, ortanın solunun yükselişinin 12 Eylül 1980 darbesine kadar devam edeceği bir sürece girilmişti.

Ecevit o denli kendine güveniyordu ki, yeni hükümet işbaşına geldikten hemen sonra meclisteki bir konuşmasında, AP'lilere, ön sıralarda oturan Demirel'e dönerek:

"... Artık muhalefeti de biz yapacağız..." diyordu. AP'yi öylesine güçsüz görüyordu.

MSP'li CHP hükümeti Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başarıyla gerçekleştirecek hükümet olacaktı...

Seçim sonrası olaylara geçmeden önce (Askerler ve siviller)

Seçim sonrası olaylarına, Bülent Ecevit'in MSP ile kurduğu koalisyon hükümetinde yaşananlara... bu hükümetin nirengi noktası Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ve sonraki aylar, yıllarda Ecevit'in yükselişine geçmeden önce 1973 yılının Ocak ve Şubat aylarında yaşananlara... Mart ayındaki asker-sivil arasındaki olaylara... Ecevit'in cumhurbaşkanlığı seçimindeki rolüne... TBMM'de çoğunluk partisi AP'nin lideri Demirel'in oynadığı role değinmek; bugünlere gelinirken ülkenin, siyasetin ve siyasetçilerin hangi aşamalardan geçtiğini görmek açısından yararlı olacaktır, sanırım. Üstelik bu süreç, 12 Mart'ı izleyen günlerde asker-sivil ilişkilerini aydınlatacak içerikte. Askerlerin parlamenter bir rejimde emredici tavırlarını da sergileyen bir süreç.

Şubat ayının bir salı günü 12 Mart darbesiyle iktidardan uzaklaştırılmış olan Süleyman Demirel, büyük bir kararlılıkla ayağa kalktı, çoğu zaman yaptığı gibi ayaklarını yere vurdu ve bana, "Seçilemeyecek," dedi.

Oysa, "dışarıda", siyasal kulislerde, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Faruk Gürler'in cumhurbaşkanlığına kesin gözüyle bakılıyordu. Gürler'i istemez görünen partiler, örneğin AP ve CHP'nin bu konudaki olumsuz çıkışları, davranışları tamamen göstermelikti. İstemez görünecekler, Gürler'i seçecek oranda oy verdikten sonra, "Ne yapalım, zorunluluktu, asker baskısı," de-

yip işin içinden sıyrılacaklardı.

Evet ama, kulislerin -hatta askersel kaynakların- Faruk Gürler'in cumhurbaşkanlığına kesin gözüyle baktıklarını (Şubat ayı başlarında) Demirel'e söylediğimde, odanın içinde şöyle bir dolaştı, önümde durdu ve yine inanmış ve inandırıcı bir sesle, "Seçilemeyecek!" dedi.

Bu, bir kararlılıktı. Ona göre halka inanmanın, onun temsilcisi olmanın kararlılığı. 12 Mart'ı yaratan, onu halkın oylarıyla geldiği iktidar koltuğundan indiren Gürler gibi kişilerle hesabı yoktu. İnsan doğasına aykırı bir davranışı seslendiriyordu ama...

Eğer Gürler'i zorlama yoluyla seçerlerse halkın karşısına onun temsilci olarak nasıl gideceklerdi?

O sırada sorulamazdı ama, askerden gelen baskılara karşın Gürler'i seçmemekle, kör topal işleyen demokrasi askerlere bir ders vermiş olamaz mıydı? Demirel, cumhurbaşkanı seçimi sona erdikten, demokrasiye dönüldükten sonra bir gün:

"Gürler'in seçtirmemek 12 Mart'ın rövanşı idi," diyecekti.

Gelecek seçimde ulusal iradeye ve özgürlükçü rejime sahip çıkan halktan hangi yüzle oy isteyeceklerdi? Zorlamayla bir cumhurbaşkanı seçilirse, ne dünyaya ne de ülkemiz insanlarına Türkiye'de ulusal iradenin varlığını ve erdemini anlatamayacaklardı.

Bu, bir demokrasi tiradı idi: "İşte bu nedenlerle Gürler Paşa seçilemeyecek, seçmeyeceğiz," dedi.

Bu sözlerdeki içtenliğe inanarak "dışarıda", meclis koridorlarında, gazeteler kulisinin nefes aldığı Büyük Ankara Oteli'nin lobisinde söylediklerime katılan tek bir kişi yoktu.

TSK'nın siyaset üzerinde, siviller üzerinde derin ve geniş egemenliğini yadsımak -1971'lerde, üstelik bir muhtıra ile hükümet devirmiş bir ordunun varlığı söz konusu iken- olanaksızdı.

Nihat Erim'in asker desteğinde olan iki hükümet denemesinden sonra yerini alan Başbakan Ferit Melen, Çankaya'daki başbakanlık konutunda Demirel'e:

"Ordu üst kademelerinin kimi önemli kararlarını size aktaracağım," diye söze başlarsa... görünürde parlamentosu açık, asker zoruyla parlamento içinden kurulan bir hükümet olmasına karşın, Türkiye'de sahte bir demokrasinin yerine gerçek bir demokrasinin varlığı iddia edilebilir miydi?

Ama Başbakan Melen söze böyle giriyor ve TSK'nın eğilimini tebliğ ediyordu:

"Ordu Komuta Heyeti 13 Mart'ta yapılacak cumhurbaşkanı seçimini müzakere etti ve bazı kararlara vardı. Devletin başıyla ilgili bu sorunun çözümünde TSK'nın dileği şudur: 'Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Mart ayında sona erecek olan yedi yıllık görev süresi, üç yıl daha uzatılacaktır. Genelkurmay Başkanı Sayın Faruk Gürler bugünkü görevinde üç yıl daha kalacak. Orduya çeki düzen verecek, silahlı kuvvetlerin modernize olması için her türlü olanağı sağlayacaktır."

Demirel, Faruk Gürler'in cumhurbaşkanlığını beklerken birden değişik bir "askersel buyruk"la karşı karşıyaydı.

Bu buyruğun perde arkasında hangi senaryo vardı?

12 Mart'la başlayan askeri rejimin bir üç yıl daha sürmesiydi asıl amaç. Demokrasiye geçişi özenle ve özlemle beklemeyi üç yıl daha ertelemekti bu buyruk!

Askerlerle uzlaşmış, 12 Mart'ta yerini muhafaza etmiş bir cumhurbaşkanı (Sunay) üç yıl yerinde kalacak, bu üç yılda Gürler genelkurmay başkanlığı görevini sürdürecek ve... üç yıl sonunda cumhurbaşkanlığına getirilecekti.

Askerlerin Başbakan Melen aracılığıyla AP Genel Başkanı'na

buyruklarını tebliğ etmelerinin bir gerekçesi vardı. Cumhurbaşkanı'nın görevini üç yıl daha uzatabilmek için görev süresini yedi yılla sınırlayan Anayasa'yı değiştirmek, Gürler'i dört yılla sınırlanan genelkurmay başkanlığı görevinde tutabilmek için de bir yasayı meclisten geçirmek gerekiyordu. Bunu ancak hem mecliste hem de Cumhuriyet Senatosu'nda, iki meclisin birleşik toplantısında çoğunluğu elinde tutan AP gerçekleştirebilirdi.

Demirel, "Böyle bir kararı (buyruğu) yerine getirmek Sunay'la Gürler'in görevlerini uzatmayı gerçekleştirecek olan TBMM'yi bir kenara itmek olacaktır. Böyle bir vebalin altına giremeyiz," dedi.

Cumhurbaşkanını TBMM'nin hür iradesi seçecekti!

Gergin saatler, günler. Melen hükümetinde Köy İşleri Bakanlığı'na gelen (AP Milletvekili) Turgut Toker'in komutanların görüşme isteğini Demirel'e iletmesi gibi, parlamentonun ikinci büyük kanadı CHP'nin lideri Bülent Ecevit'e de aynı isteğin iletilmesi, askerlerin, vardıkları kararın peşini bırakmayacaklarını gösteriyordu.

Demirel bir kez daha isteği geri çevirdi; bir general gönderdiler, yine reddetti. Aynı general bu kez telefonla başvurdu, geri çevirdi.

Askerler Demirel dışında mecliste bulunan parti liderleri ile görüştüler. Bu görüşmelerde ordunun yeni cumhurbaşkanında bulunmasını istediği nitelikler sıralanıyordu: "Tarafsız, 27 Mayıs ve 12 Mart'a karşı çıkmamış bir kişi. Özgeçmişi temiz, adı herhangi bir yolsuzluğa karışmamış, Anayasa gereği TSK'nın başkomutanlığını da üstleneceğine göre TSK'nın 'dilinden' anlayan, sorunları yakından bilen, enerjik yapıya sahip biri." Cumhurbaşkanının özelliklerinin bir kısmını Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Muhsin Batur, bir kısmını ise Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Turgut Sunalp anlatıyordu. Bir nokta açığa çıkmıştı; TSK, Cumhurbaşkanı Sunay'ın görev süresini uzatmayı içeren öneriden vaz-

geçmişti ve cumhurbaşkanı adaylarının portresini çiziyordu.

CHP'nin genç genel başkanı, eşinin önüne bıraktığı koyu çaydan bir yudum aldıktan sonra, kendisini bekleyen Prof. Turan Güneş, Deniz Baykal ve Prof. Haluk Ülman'a askerlerle yaptığı görüşmeyi anlattı: "Cumhurbaşkanlığı seçimi üzerinde bir iki önemli izlenim aldığını" söyledi, "... Sunalp Paşa yeni cumhurbaşkanında bulunmasını istedikleri nitelikleri sıraladı. Ama isim söylemedi," dedikten sonra hafifçe güldü ve ekledi: "Fakat Sunalp Paşa'nın tarif ettiği insan, Gürler Paşa olarak renkleniyor, şekilleniyor." Daha sonraki günler, TBMM'de seçim yapılıncaya kadar kulislerde aslı olmayan bir söylenti yayıldı. Ecevit askerlere Faruk Gürler'e oy vereceklerini söylemişti!

Oysa Ecevit, askerlere, "Genelkurmay başkanlığından cumhurbaşkanlığına giden yolu benimsemenin olanaksızlığından" söz etmişti. Üstelik Ecevit'e göre, "sonuç CHP'den çok, AP'ye ve AP'li parlamenterlerin vereceği oya bağlıydı." İlginç bir gözlemini de aktardı: "Gürler'i istiyorlar. Sunalp Paşa böyle diyor. İyi. Ama dikkat ettim, bu konuda yalnız Sunalp konuşuyor. Ötekiler susuyor. Bana göre, Gürler'in cumhurbaşkanlığı konusunda aralarında 'birlik' yok. Böyle bir izlenim edindim." Görüşmede siyasal kimi konulara da değinmişler, ordunun isteği doğrultusunda Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kuruluş biçimi üzerinde durmuşlardı. Batur Paşa mahkemelerin kuruluş biçimiyle ilgili "herhangi bir telkinde" bulunmamıştı. Sunalp Paşa, Demirel'in tutumundan, görüşme çağrısını geri çevirmesinden yakınmıştı, Ecevit, "İsterseniz ben Sayın Demirel'le görüşeyim, sorunu açayım," deyince komutanlar öneriyi onaylamıştı. Ne çare, Demirel bu görüşmeye de evet dememişti. Gerekçesi şuydu: "Bu görüşme cumhurbaşkanlığı sorunuyla ilgili ise çok erken. Ana-

yasa değişikliğiyle ilgili ise çok geç!"

Bu arada bir başka, ama etkili bir isim devreye girdi: İsmet İnönü!

Associated Press Haber Ajansı, İnönü'ye "... Ülkeye güven verecek tek Türk devlet adamı olarak parlamento sizi böyle (cumhurbaşkanlığı gibi) bir göreve çağırırsa kabul eder misiniz?" diye bir soru sormuş; Paşa da ret anlamında bir şey söylememişti. Önerilirse kabul edecek bir havada yanıt vermişti. Bu sırada, AP'nin önde giden isimlerinden, Demirel'e yakın, muhtıraya kadar Milli Savunma Bakanlığı görevinde bulunan Ahmet Topaloğlu, Büyük Ankara Oteli'nin bir odasında Metin Toker'den İsmet İnönü'nün demokrasiye dönüşü sağlamaktaki olağanüstü etkinliğini dinliyordu. Toker, AP'nin -kendi yararı açısından- Paşa'yı cumhurbaşkanı seçmesini öneriyordu. Demirel, "Buhranın başlangıcında ben size, İnönü sırayı bekleyecek ve kesinlikle ortaya çıkacak, demedim miydim? İşte çıktı," diyor ve ekliyordu: "Gürler'i seçtiğimizi halka anlatabiliriz ama İnönü'yü asla!"

Ecevit ise bana "Olacak iş mi canım," diyor ve gülüyordu. İki imza, Abdi İpekçi ve Metin Toker dışında gazeteler İsmet Paşa'nın cumhurbaşkanlığı adaylığına ağırlık vermedi. İki yıl, diyordu çevresi. Sadece iki yıl. İsmet Paşa rejimi onaracak, seçimden sonra cumhurbaşkanlığından ayrılacaktı. İhsan Sabri Çağlayangil ise, "İnönü ne gün siyasetten tasfiye edildi, biliyor musun?" diyor ve yanıtlıyordu soruyu: "12 Mart'ın hemen ertesi günü. Ordu tarafından başbakanlığa çağrılmadığı zaman."

Fakat kader ağlarını örüyordu ve....

... Orgeneral Gürler cumhurbaşkanı olmaya kararlı olduğunu Jandarma Astsubay Okulu'ndaki akşam yemeğinde, "Belki asker olarak okulunuzu son ziyaretimdir," cümlesiyle seslendiriyordu.

3 Mart gecesi komutanlar Cumhurbaşkanı Sunay'la bir toplantı yaptılar. Gürler'in partilerden, hatta Demirel'in direnmesine karşın AP'li milletvekillerinden aldığı desteği anlattılar. Seçilecekti! Sunay, "Gürler'in gereken oyu toplayamaması olasılığından" söz etti. Kara Kuvvetleri Komutanı Semih Sancar, Çankaya'da "mutlaka bir asker" görmeyi istediklerini söyledi. İpin ucu Sunay'daydı. Zira Gürler'in görevinden istifa ettikten sonra meclise girerek seçime katılabilmesi için cumhurbaşkanı kontenjanından bir senatörün istifa etmesi, Sunay'ın da onun yerine Gürler'i ataması gerekiyordu. 5 Mart'ta Gürler emekli idi. Dönülmez yolun başındaydı artık. Yerine Kara Kuvvetleri Komutanı Semih Sancar genelkurmay başkanı oldu. Kara Kuvvetleri komutanlığına Orgeneral Eşref Akıncı getirildi.

Fakat aldığımız bilgilere göre, Gürler'in cumhurbaşkanlığı kimi komutanlar arasında tepkiyle karşılanıyordu. Gürler Senato'ya atandı. And içti ve gazeteciler cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili görüşünü sordular. "TBMM'nin muhterem üyeleri isterse seçilirim," dedi ve arkasını dönüp giderken:

"Ya nasip!" diye mırıldandı.

Ankara Oteli lobisinde iki gündür sivil giyimli birkaç kişi aramızdaki konuşmaları gülerek, sempatiyle izliyordu. Seçimden bir gün önceydi. İçlerinden biri bize katıldı. Rütbesini de söyledi. Erol Simavi, "Kuzum yarbayım, yarın jetler uçacak mı?" diye sordu.

Sivil giyimli havacı gülümsedi: "Muhsin Paşa'nın emriyle jetler hangarlarında olacak!" dedi. Bu, Hava Kuvvetleri'nin Gürler'e desteğini çektiği anlamına geliyordu. Sonradan öğreniyorduk ki, gece telefonla Demirel tehdit edilmiş, Gürler'e oy vermesi istenmişti. Oysa örneğin kimi ordu komutanları Gürler'in

cumhurbaşkanı seçilmesine karşıydı. Kimi komutanlar cumhurbaşkanını ulusun hür iradesinin seçeceğini -telefonla arayan- gazetecilere söylüyordu. Ertesi gün meclis koridorlarında bazı generallerin yarattığı kimi tatsız olaylar oldu ve oylama sonucu Senato Başkanı (AP adayı) Tekin Arıburun 292 oy almıştı.

Faruk Gürler Paşa ise ancak 175 oy toplayabilmişti. Bir alkış koptu. Gürler Paşa genel kurulun geri sıralarında oturuyordu. Tepki göstermedi sonuca. Bütün gözler, milletvekili ile senatörlerin, dinleyici localarının... herkesin gözü Gürler üzerindeydi. Yerinden hemen kalkmadı. Genel kurul salonu boşaldığında, genelkurmay başkanlığından emekli, sade bir senatör geri sıralarda tek başına oturuyordu. Sonra kalktı, ağır ağır yürümeye başladı. Koridora çıkarken, "Bana oy vereceklere bakınız!" dedi. O kadar!

Can Yücel, Haziran 1973 tarihli şu şiiri ile Gürler serüvenini ölümsüzleştirdi:

Em. Org. Gürler'e
Kara kaşlı bir bulut geldi, geldi, geldi...
"Gürledi, ama yağmadı" değil,
Yağmadı, ama gürledi gitti.

---

19 Mart 1973 günü İngiliz *Economist*'te çıkan şu yorum gerçeği yansıtıyor: "Generallerin (seçime) müdahale etmemek konusunda aldıkları kararın önemli nedenlerinin başında General Batur'un takındığı tutum geliyor. Güçlü ve popüler bir asker olan Muhsin Batur, General Gürler'in cumhurbaşkanlığını destekleyenlerden biri idi. Ancak, Gürler'in yerine genelkurmay başkanı olamayınca (Not: Gürler'in genelkurmay başkanlarının ordu geleneğinde Kara Kuvvetleri'nden geldiği gerekçesiyle Ba-

tur'un istemini reddettiği düşünülüyordu) bu destek eridi.

"General Batur, Gürler'i desteklemeyince sadece arkadaşlarına değil, öteki kuvvetlere de duyurdu ve yönetime el koyma gibi bir girişim olursa, buna da karşı çıkacağını bildirdi. Hava Kuvvetleri'nin yardımı olmadan ordu, bu girişime cesaret edemezdi. Politikacılar Batur'un mesajini aldılar."

Gürler serüveni böylece kapandı ama, cumhurbaşkanı seçimi hâlâ çözümlenememişti. AP, önce Cevdet Sunay'ın süresini uzatacak Anayasa değişikliğini getirdi TBMM'ye. Ortak toplantıda tek bir oy eksiğiyle yasa geçmedi. Ecevit'in önerisiyle Anayasa Mahkemesi Başkanı Taylan'ı aday yapmak, ama önce TBMM'ye kontenjan adayı olarak girmesini sağlamak için Sunay'a başvurdu partiler. Cumhurbaşkanı bu isteği geri çevirdi. Günlerce temaslar, arayışlar sürdü ve bir gün Bülent Ecevit, Kontenjan Senatörü Emekli Oramiral Fahri Korutürk'ü önerdi Demirel'e. Üç parti; AP, CHP ve Güven Partisi ortak bir karar ve öneriyle Korutürk'ü cumhurbaşkanı seçtiler. 6 Nisan 1973. Yedi yıl, 6 Nisan 1980'e kadar görev yaptı Korutürk.

Ayrıldıktan sonra, 12 Mart'ı aratacak daha ağır koşullarla 12 Eylül 1980 darbesi geldi.

Ecevit'in önünde artık kocaman bir dünya vardı, CHP'nin 1973 seçimlerinde aldığı sonuçla daha ileri aşamalara, hükümet olmaya, ortanın solu politikalarının icabı olan vaatleri bir bir yerine getirmeye hazır hissediyordu kendini. İlk aşamada TBMM'de tek başına hükümeti kuracak sayıda milletvekili çıkaramamıştı ama, tek başına iktidar oluncaya kadar hükümet olmayı sağlayacak koalisyon hükümetinde başbakan olma olanağı vardı. Ecevit kimle koalisyona gidebilirdi? Eli kanlı dediği MHP ile mi? Allah yazdıysa bozsun! AP ile mi? Eli kanlılarla işbirliği yapmaya hazır olan Demirel'le mi? Hayır, yüz kere bin kere hayır! Geriye Necmettin Erbakan ve onun Milli Selamet Partisi kalıyordu. Niçin olmasın? Sol yazarlar MSP ile koalisyon görüşüne yan tutan yazılarla iki partinin birbirine daha sıcak bakmasına yardımcı oluyorlardı; CHP'den Deniz Baykal'la MSP'den Oğuzhan Asiltürk ilk temaslara başladı. İki lider, Ecevit'le Erbakan, koalisyonun altyapısını hazırlayan Baykal ve Asiltürk arasındaki görüşmelerin içeriğini dakikası dakikasına öğreniyorlardı.

Fakat MSP kolay yutulur lokma olmadığını kanıtlıyordu; örneğin, bakanlıkların taksimine gelindiğinde, CHP'nin MSP'ye önemli bakanlıklar vermediğinden yakındı. Bu türden yakınmaların sonunda Sanayi-Ticaret gibi özel ve kamu sektöründe hayli önemli rol oynayabilecek bir bakanlıkla, valiler ve kaymakamları, yani idareyi partisel amaçlar yönünden gerektiği ölçüde etkileyecek İçişleri Bakanlığı'nı CHP'den kopardı. Bir süre, uzun bir süre polis denetiminde yaşayan bir parti, polise emir veren bir bakanlığı ele geçiriyordu.

Fakat 1960'lardan bu yana süratle ilerleyen, sonunda CHP gibi bir partinin genel başkanlığına gelen Bülent Ecevit nihayet Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanı idi. Elbette memnundu.

İnönü'nün damadı, Ecevit'e siyaset dünyasının kapısını açan Metin Toker, "Bülent Ecevit, mütevazı görüntüsünün altında 'en büyük olma' ihtirasının alev alev yaktığı ve başarıya ulaşmak iştiyakı ile dolu bir kimsedir," diye yazıyordu.

Ecevit'in ihtiras sahibi olması eleştirilebilir miydi? Siyasete giren her insan için olağandı ihtiras sahibi olmak. Hatta başarıya koşabilmek için tutsağı olduğu, olması gereken ruhsal bir durumdu ve CHP-MSP ortaklığı Ecevit'e göre, "... Uzun süre milli bütünlüğümüzü zedelemiş, kalkınma hamlelerimizi güçleştirmiş 'bazı tarihi yanılgı'ların doğurduğu yapay ayrılıklara da son veren, bir yeni dönem açmaktaydı ülkemizde..."

Ecevit'in okuduğu hükümet programında MSP'ye övgü sınır tanımıyordu. Ekonomik alanda milliyetçiliği CHP ve MSP'nin temsil ettiğini, sosyal ve ekonomik konularda MSP ile CHP arasında temelde önemli ayrılıklar olmadığını ve yalnız ulusumuza değil, dünyanın o sıradaki yeni ve önemli döneminde bütün insanlığa güven ve umut verecek bir hükümet kurmuş oldukları-na inandığını söylüyordu. Doğrusu, Ticaret ve Sanayi Odaları genel sekreterliği yaptığı sırada tanıştığım ve nasıl yapıda bir insan olduğunu bildiğim için, Ecevit'in Erbakan'a onca övgüyü layık görmesine anlam veremiyordum.

1970 öncesinde gazetelerin baskı makinelerini ve diğer gerekli gereçleri ithal edebilmek bugünkü gibi kolay değildi. Bu türden gereksinmeleri karşılayabilmek için Odalar Birliği'nin başvuruyu onaylayıp Maliye'ye bir yazı yazması, bakanlığın da istenen dövizi tahsis ettiğini bir yazı ile Odalar'a göndermesi gerekiyordu. *Hürriyet*, baskı makineleri getirecekti. Erbakan'ın genel sekreterliğini yaptığı Ticaret ve Sanayi Odaları'na başvuruyu yaptık. Erbakan başvuruya şöyle bir baktı: "Maliye'den, sadece *Hür-*

riyet için değil, bu tür makine taleplerinin hemen hepsine gereken dövizin tahsis edileceğine dair bir yazı getirirseniz başvurunuza gereken işlemi yaparız," dedi. Devlet (tabii hükümet) dolar sıkıntısı çekiyor, Erbakan bizden sadece *Hürriyet* için değil, Kars'tan, Van'dan aynı başvuruyu yapana Maliye'nin döviz tahsis edeceğini bildiren açık bir çek istiyordu. Olacak iş değildi. Çekmediğimiz kalmadı, zar zor, türlü serüvenden geçerek baskı makinemiz için gerekli dövizi tahsis ettirebildik.

Bir başka olay Erbakan'ı daha açık biçimde anlatabilir: Süleyman Demirel hükümeti Odalar Birliği Genel Kurulu'nda seçilemeyen Erbakan'ı koltuğundan polis marifetiyle uzaklaştırabilmişti.

Ecevit böyle bir kimlikle ortaklığa giriyordu. Ne söylense, anlatılsa dinlemiyordu.

"Bu hükümet," diyordu Ecevit, "... bir süre iktidarda kalabilirse, uzun süre, çok uzun süre iktidarda kalabilmesi kesinleşecektir. Bu hükümet çok şeyi değiştirecektir. O değişikliğe gönüllerini, kafalarını, ayaklarını uyduramayan partiler varlık nedenlerini yitirecekler, boşlukta kalacaklardır. Muhalefet görevlerini bile yapamayacaklardır."

Ve ilan ediyordu: "CHP ve MSP aynı duygularla birleşmiş iki kardeş gibi hizmet göreceklerdir."

Başbakan'ın kardeş bir partiyi rahatsız etmeyecek davranışlarda bulunduğu söylentileri yayılıyordu. Her yıl Hilafet'in kaldırılmasının yıldönümünde özel pullar bastıran PTT, 1974'te bastırmıyor. Neden? Ecevit, Erbakan'ı hoşnut etmek için bu yıl bu pulların basılmamasını emretmişti! Yadırganan bir diğer söylem, "tarihi yanılgı" söylemiydi. Ecevit, "Sağ tehlike deyince sadece gelenekçiliğin, dine bağlılığın üzerinde dururlar. Türkiye için böyle

bir tehlike olmadığına kesinkes inanıyorum," diyordu.

Programdan bir bölüm nakledelim ve sonraki gelişmelere bakalım:

"Düşünce ve inanç suçlarını düzenleyen TCY'nin 141, 142 ve 163. maddelerini de kapsayan genel af, 18 yaşa oy hakkı, tarım kredisi, kooperatifçilik hareketinin desteklenmesi ve kooperatif bankasının kurulması, küçük ve orta boy sanayi işletmeleri güçlendirecek bir politika güdülmesi, stratejik madenlerin hukuk kuralları içinde devletleştirilmesi, köykentlerin kurulması, ilk ve ortaokullara ahlak dersleri konması," İki parti kâğıt üzerinde birbirlerine yaklaşmak için karşılıklı ödünler vermelerine karşın, daha ilk aylardan itibaren temel kimi ortak saptamalarda ters düşmeye başladılar. Anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başladı. Bu anlaşmazlıkların temelinde MSP'nin yazılı metinlere geçen ortak vaatlerinden kaytarmaya başlaması yatıyordu. Örneğin:

163. maddenin kaldırılmasında direnen MSP, meclisteki müzakerelerde 141 ve 142. maddelerin "kapsam dışı bırakılması" için oy kullandı. 18 yaşı, seçim yasasında yapılmasını istediği bütün değişikliklere karşı bir koşul olarak ön sürdü.

MSP'nin "kardeşliği" işte böyle ikiyüzlü bir kardeşlikti.

Programdaki ilk ve ortaokullara zorunlu ahlak dersleri konması vaadini, 12 Eylül askeri yönetimi daha kesin hatlarıyla çözümledi: Anayasa'ya zorunlu din dersleri hükmünü getirdi.

12 Eylül'ün lideri Kenan Evren, zorunlu din derslerini MGK'da şöyle savunuyordu: "Anneler babalar bana başvuruyor. Çocuklarımız biz ölürken başucumuzda bir dua okumasını bile bilmiyor," diyordu.

Bu veciz savunudan sonra zorunlu din dersleri 1982 Anayasası'na girdi.

CHP-MSP birlikteliğini çözülmeye sürükleyen çekişmeler, çatışmalar sürerken birden hükümeti kurtaran bir olay patladı: Atina'daki Albaylar Cuntası tarafından desteklenen Milli Muhafızlar, 15 Temmuz 1974'te, Kıbrıslı Türklerin başlıca katillerinden Sampson adlı birinin liderliğinde Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios'u devirdi.

Ecevit, Afyon dolaylarındaydı, hemen Ankara'ya döndü ve Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin Ada'daki çıkarlarını korumak için -Londra ve Zürih Anlaşmaları'nın verdiği olanaklara dayanarak- harekete geçeceğini duyurdu. Telefonda sesi sakindi. Beni şaşırtan bir şey söyledi: "Hemen havaalanına geliniz. Londra'ya gidiyoruz," diyordu Ecevit.

Örsan Öymen'le alanda buluştuk. Ne pasaport ne de tek bir sterlin yok üzerimizde. Londra'ya uçuyoruz. Ön koltuklarda Ecevit, çevresini alan sivil-asker yetkililerle konuşuyor. Bize söylediğine göre, Londra'da Başbakan Wilson ile görüşecek, Kıbrıs'taki darbenin Türkiye'ye müdahale hakkı doğurduğunu anlatacak ve Kıbrıs'a tekrar normal düzenin gelmesini sağlamak amacıyla İngiltere ile Türkiye'nin birlikte (askersel) müdahalede bulunmasını isteyecekti. Ya İngiltere Ecevit'in görüşleri doğrultusunda askeri bir müdahaleyi kabul etmezse?

Ecevit o zaman susuyor, ama hafif, alaylı, fakat anlamlı biçimde gülümsüyordu. Londra'da cebimizdeki Türk lirası karşılığı sterlin edindik. Bir otelde oda ayarladık ve daha çok Londra Büyükelçiliği'nde Ecevit'in yanı başında saatler geçirmeye başladık.

Ecevit, Downing Street 10'da Başbakan Wilson ve Dışişle-

ri Bakanı "Big" Jim Calaghan'la buluştu, görüştü ve döndü. Bize kısa bir açıklama yaptı. İngilizlere bize söylediği yönde konuşmuştu; ama Wilson, Kıbrıs'a müdahale önerimizi kabul etmemiş, Ecevit'in öyleyse Türkiye'nin tek başına müdahale hakkını kullanacağını içeren sözlerini de fazla olasılık dahilinde bulmamıştı. Başbakan'ın verdiği bilgiye göre, Dışişleri Bakanı Big Jim sık sık dışarı çıkıp geliyordu. Ecevit İngiliz Bakan'ın her çıkışında Washington'a telefonla bilgi verdiğini sonradan anladı. Türkiye'nin müdahalede kararlı olduğunu Washington'a bildirince ABD, İngilizlerden Ecevit'in Londra'da bir gün daha kalmasını istemişti.

ABD, Ecevit'in müdahaleden vazgeçmesini sağlamak ve ikna etmek için Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco'yu, Londra'ya gönderiyordu. Ecevit İngilizlerin ricasını kırmadı. Sisco'yu bekleyecek ve görüşecekti. Bizden de ricada bulundu. Wilson'la anlaşmışlardı; ikili görüşmeyi basına ayrıntılı biçimde yansıtmayacaklardı. Olağanüstü sıkıştırmalarımıza karşın Ecevit'ten söylediklerin dışında tek bir sözcük alamadık. Kardeşim gibi sevdiğim Örsan'la bir pub'ta bir iki siyah bira çektik.

Sabah ilk işimiz Londra gazetelerine göz atmak oldu:

Hemen hepsi Wilson-Ecevit görüşmesini bütün ayrıntılarıyla yazıyordu!

Biz kızdık, Ecevit üzüldü.

Sisco geldi; Ecevit'le İngiltere Büyükelçiliği'mizde buluştu, konuştu. Kıbrıs'taki darbeyi çözebilir, Ada'daki düzeni eski haline getirebilirlerdi. Ama müdahale? Hayır, gereksizdi. Ecevit'in bu görüşe yanıtı açık ve netti. Hayır, Kıbrıs'ta Türklerin yaşamları ve Türkiye'nin anlaşmalardan doğan çıkarları ancak müdahale ile güvence altına alınabilirdi. Biz Örsan'la bu bilgiyi İstanbul'a ak-

tarırken, Wilson'la Ecevit arasındaki görüşmenin kimi ayrıntılarını da yazıyorduk. Wilson, Başbakan'ın ısrarla müdahale hakkını kullanacağımızdan söz etmesi üzerine, biraz da küçümseyen bir hava içinde Dışişleri Bakanı'na, "Yapabilirler mi?" diye sormuş, o da, "Yapabilirler," demişti. Bunun üzerine Washington, Londra'ya gelme kararını bildirmişti. Londra'dan olumlu bir sonuç elde edemeden, Ankara'ya dönmek üzere uçağa bindik.

Günlerin yorgunluğu. Örsan'la arka sıralarda uyuduk.

Uyuduk ve atlatma haberleri atladık.

Ön koltuklarda oturan Başbakan Ecevit, beraberinde Londra'ya götürdüğü askerlerle birlikte, Kıbrıs'a askeri müdahale sırasında Rumlara havadan atacağımız beyannamelerin metinlerini hazırlamıştı.

Geldikten sonra öğrendik, ne çare iş işten geçmiş, haber dağılmıştı.

Türkiye'nin Kıbrıs'a tek başına müdahalesi kaçınılmazdı. Zira darbeyi destekleyen Yunanistan'daki Albaylar Cuntası ile uzlaşmak olanaksızdı. İngiltere, birlikte bir müdahaleye yanaşmıyordu. Dünya kamuoyu Yunanistan üzerine baskı yapmakta ya umursamaz davranıyor ya da yavaştan alıyordu.

ABD ise askeri müdahalemizi engellemeyi ön plana alan bir tutum içerisindeydi. Daha önce 1964'lerde Başkan Johnson, Başbakan İsmet İnönü'nün Türkiye'nin anlaşmalardan doğan hakkını kullanarak Ada'ya askeri müdahale kararını, gönderdiği bir mektupla engellerken; Amerika'nın verdiği silahlarla böyle bir harekâtı yapamayacağımızı bildirmiş ve müdahale sırasında bir Sovyet saldırısıyla karşılaşırsak yardım etmeyeceğini bildirmişti. Ecevit, aynı olası baskıları dikkate alıyor, ancak kararlı bir şekilde diplomatik, hukuksal ve askersel bütün önlemleri almaya devam ediyordu. Bu sırada Moskova, Ada'ya bir Türk müdahalesine karşı çıkmayacağını içeren ilginç bir açıklama yaptı. Müdahaleye karşı çıkabileceklerini daha önce öne sürdüğü ve bu kez de sürmesi olanaklı önemli bir koz, ABD'nin elinden alınıyordu. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger da diplomatik yollardan Ankara'yı ikna etmeye çalışıyordu ama ABD, Başkan Johnson'ın daha önce yaptığı gibi, Akdeniz'deki Amerikan 6. Filosu'na Kıbrıs'a yapılacak müdahaleyi engelleme emri vereceğini gösteren bir harekette veya söylemde bulunmuyordu.

İçerideki askersel ve hukuksal bütün hazırlıklar birbiri ardına tamamlandı. MGK'nın "Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin ve güvenliğinin korunması için gereken tüm hazırlıkların yapıl-

ması ve tedbirlerin alınması" yolundaki tavsiye kararı gereğince 15 Temmuz 1974 günü saat 20:00'de toplanan Bakanlar Kurulu, bütün önlemleri tamamlamaktaydı. ABD adına Atina'da görüşmeler yapan Sisco, Türk hükümetinin askersel müdahaleden vazgeçmek için öne sürdüğü koşulları cuntaya kabul ettiremedi. Oysa koşullar öyle kabul edilmeyecek ölçüde katı da değildi:

İç dengeler yeniden kurulmalı, Türk askerinin Ada'daki varlığı kabul edilmeli, darabeci Sampson değiştirilmeli, Ada'ya getirilen Yunan subaylar çekilmeli, Türk toplumuna denize çıkışı olan bir bölge tanınmalı ve Ada'ya giriş çıkışı denetleyecek bir sistem kurulmalı.

Cuntayı ikna edemeyen Sisco 19 Temmuz'daki görüşmelerde, ABD'nin yeni bir çözüm formülü hazırlayabilmesi için, Ecevit'ten iki gün süre istedi ama hükümet bu isteği reddetti ve:

20 Temmuz sabahı saat 05:30'da -Ecevit'in yaptığı açıklamada özenle belirttiği gibi- Kıbrıs Barış Harekâtı başladı.

Güneş yeni doğuyor. Deniz sakin. Koyu lacivert. Çıkarma gemisindeki askeri araçların arasında askerler, bizim Mehmet'ler aralarında konuşuyorlar. 112 numaralı çıkarma gemisinin küçük güvertesinden belli belirsiz görünen Kıbrıs'a bakıyorum. Çevremizde iki Sovyet gemisi durmadan tur atıyor. Fakat düşmanca davranmıyorlar. Daha yaklaştıkça Ada'nın tepelerinden alevler yükseldiğini görüyorum. Jetlerimiz Kıbrıs'ı dövüyor...

Girne'nin batısındaki küçük bir plaja yaklaştık. Çıkarma gemileri yanaştı. Askerler, tanklar, askeri araçlar sahile çıkarılmaya başlandı. Karaya ayak bastık. Bir süre bekledik ve sonra ağır tanklar paletlerinden sessizliğe yayılan büyük gürültüyle Girne'ye doğru harekete geçti. Rumlar tepelerden havan toplarıyla ateş ediyorlardı. Bir tankın üzerindeydim ve Rumların yol kenarların-

da ellerini yukarı kaldırarak teslim olmalarını, tankların ilerleyişini, komutanların sağa sola koşmalarını izliyor, fotoğraf çekiyordum. Havadan da indirme harekâtı başlamıştı. Çarpışarak Girne'ye girdik. Müthiş sıcaktı. Yaralı götüren bir helikoptere binerek Adana'ya geldim. Kıbrıs'a çıkan askerlerle birlikte Ada'ya çıkan ilk gazeteciydim. Bütün basını atlatmanın zevkiyle öyle heyecanlıydım ki... Çektiğim renkli ve siyah beyaz fotoğrafları gazeteye ulaştırmak için Adana'dan bir otomobille İstanbul'a geldim.

Ertesi gün Kıbrıs Savaşı sürerken *Hürriyet*, hemen hiçbir gazetede olmayan sayfalar dolusu fotoğraf ve harekâta dair yazdığım yazıyla Türk halkına Kıbrıs Barış Harekâtı'nı anlatıyordu.

Ecevit hükümeti sadece Kıbrıs Barış Harekâtını başarmadı.

Bir af yasası çıkardı ve bunların dışında, 12 Mart'ta askerlerin düşürdüğü son Demirel hükümetinden bu yana ABD ile Türkiye arasında müthiş gerilimlere neden olan haşhaş sorununa -üstelik Amerika'ya, Amerika'nın bütün tehditlerine karşı koyarak- Türkiye lehine çözüm getirdi. Anımsayalım: Başkan Nixon Amerika'da uyuşturucu kullanımının giderek çoğalması ve uyuşturucuya başlama yaşının düşmesi karşısında çetin bir savaşa girişeceğini açıkladı. Amerikan gençliği zehirleniyordu! Seçimler yaklaşıyordu ama Nixon uyuşturucuya karşı ülke içindeki savaşı kazanamıyordu. Öyleyse? Gözlerini uyuşturucu hammaddesi üreten ülkelere çevirmeliydi. Türkiye'nin tarım ürünleri arasında oldukça önemli bir yeri olan, dünyada "en kalitelisi Türk malı" diye ünlenen ürün haşhaştı. Uyuşturucu kullananların sayısını azaltmak isteyen Nixon'un kurguladığı yeni strateji "uyuşturucuyu kaynağında kurutmak" olarak özetleniyordu. Nixon'a verilen bilgi ve çevresindekilere egemen olan kanıya göre, Amerika'ya giren uyuşturucunun ana kaynağı Türkiye idi. Nixon Türkiye'den,

haşhaş ekiminin yasaklanmasını istedi. İktidardaki AP hükümetinin Başbakanı Demirel nüfusun önemli bir bölümünün geçim kaynağı olan haşhaş ekimini yasaklayamayacağını ABD'ye bildirdi. Üstelik, söylediğine göre üreticiler sadece haşhaş satımından kazanmıyor, yağını da kullanıyorlardı. Fakat Washington kararlıydı. 10'dan fazla ilde üretilen haşhaşın ekimi yasaklanmazsa Amerikan yardımının kesileceği tehdidinde bulundu... Demirel yine reddetti... Bir başka öneriyle geldi ABD: 5 milyon dolar verelim, bu yılki haşhaş ürününü toprağa gömün... Demirel bu öneriyi de geri çevirdi... Amerikan tepkisi (baskısını) azaltmak için haşhaş ekim bölgelerini azaltmaya yöneldi... Bu ABD'yi tatmin etmedi. İllegal yollardan haşhaşın yüzde 80'inin işlenmiş veya işlenmemiş olarak ABD'ye girdiğinde direniyordu Nixon. Haşhaşın ekimin yasaklanmasını istemeyi sürdürdü. Amerika'dan heyetler geldi. Bir ABD Senatörü, Başbakan Demirel'e buldozerlerle üretim alanlarını yerle bir edebileceklerini öne sürdü, önerdi. Amerikan Temsilciler Meclisi'nde konu görüşülürken, Türkiye'ye yardımın kesilmesi, haşhaş üreten şehirlerin veya uyarı olsun diye Sultanahmet Camii'nin bombalanması gibi parlak öneriler gündeme geldi. İki ülke arasında haşhaş konusundaki gerilim sürerken... 12 Mart muhtırası geldi ve Demirel hükümeti istifa etti. Nihat Erim hükümeti kuruldu ve ilk işi haşhaş ekimini yasaklamak oldu!

Artık Amerika'nın gözdesiydi Erim. ABD'yi resmen ziyaretinde Başkan Nixon tarafından kabul edildi. Başkan Nixon, Erim'e iltifatlar etti. Hatta aynı günde ve aynı yılda doğduklarını söyleyerek talihlerindeki örtüşmeden söz etti...

Ne ki, haşhaşı yasaklayan kararın üreticinin uğradığı zarardan çok ulusal onur üzerinde olumsuz etkileri olacaktı.

Başbakanlık koltuğuna oturur oturmaz haşhaş konusunu masasının üzerinde bulan Bülent Ecevit, ilk iş olarak ABD'nin sert çıkışlarına, tehditlerine karşın Erim hükümetinin haşhaş

ekimini yasaklayan kararını iptal etti...

Ecevit ilk önlem olarak üretimi kısıtladı ve haşhaş çizildiğinde akan sıvı uyuşturucu yapımında kullanıldığı için; haşhaşın yetkisiz kişiler tarafından çizilmesini yasakladı. Haşhaş çizilmeden devlet tarafından satın alınacaktı. Bu kararlarla birlikte denetimleri sıklaşırdı ve illegal trafik durdu.

Fakat.. haşhaş ekimini serbest bırakması ve Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle, Aralık 1974'te ABD Kongresi Türkiye'nin yıllarca başını ağrıtacak, ekonomik sıkıntılara düşmesine neden olacak ambargo kararı aldı. Askerseldi ambargo; öyle savunuyordu ABD, ama aslında el altından ekonomik alanda da ambargo uygulanıyordu.

Kıbrıs harekâtı hükümet sorununu uzun bir süre gündemden düşürdü.

Fakat MSP'nin durmadan hükümet içindeki çatışmaları körüklemesi Ecevit'i tedirgin ediyor, bir an önce MSP'den kurtulmanın, ama yine hükümet olmanın yollarını arıyordu. 28 Ocak 1974'te kurulan hükümet on aylık ömrünü tamamlamak üzereydi. İstifa etmeden önce -AP, MHP ve GP dışında- aradığı seçenek Demokratik Parti idi.

AP'den Demirel'le ihtilafa düşerek ayrılanlar, Celal Bayar'ın da desteğini alarak 1973 seçimlerinden 45 milletvekilliği kazanarak çıkmıştı. Ecevit, yakın çalışma arkadaşlarıyla, Demokratik Parti ile yeni bir hükümet kurulup kurulamayacağını araştırıyordu. Bu olasılık yoklanmış, olumlu izlenimler alınmıştı...

Çankaya'da Başbakanlık Konutu'nda çalışan Ecevit'in yanına girdiğimde, Deniz Baykal çıkmak üzereydi. Demokratik Parti ile hükümet olasılığını görüşmüş olabilirlerdi... Başbakan'a kulislerde hükümetteki çözülme olasılığının konuşulduğunu ve hat-

ta CHP'nin Demokratik'lerle koalisyon yapma ihtimalinden söz edildiğini söyledim. Yadsımadı. Ama MSP'den kurtulmakta kararlı gibi görünüyordu. Kulissel siyaset, Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekatı'nı oya dönüştürmeyi planladığını konuşuyordu. İstifa etti Ecevit. Ecevit'e söylediğim gibi Demokratik'ler sözlerinde durmadılar, hatta kendi içlerinde solcu Ecevit'le bir araya gelmenin olanaksızlığını tartıştılar. Bir süre sonra bir çoğu eski partilerine, AP'ye döndü.

Ecevit, artık hükümet değildi. Halka dönmeyi kararlaştırdı. Erken seçim kampanyası başlattı. Bu kampanya sürerken AP lideri Demirel, TBMM'deki bütün sağ partileri bir araya getirerek bir hükümet kurdu: Tarihe adı Milliyetçi Cephe hükümeti olarak geçen bir hükümet!

Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulması erken seçim olasılığını ortadan kaldırdı. Güçlenmiş, birinci partiliğe yükselmiş CHP, daha da güçlü duruma gelecek, etkin muhalefetle MC'nin sonunu hazırlayacak yerde, içe döndü.

CHP'de, iç kavgaları, çekişmeleri yeniden alevlendiren bir süreç başladı... 28 Haziran 1974'te toplanan Tüzük Kurultayı'nda tüzüğün Amaçlar bölümünün 2. maddesine -Ecevit'in deyişiyle- yeni bir kavram eklendi: Partinin ilkesi, "demokratik sol"du. Ortanın solu sloganı tarihe karışıyordu.

12 Eylül'den sonra CHP ile ilişiğini keserek tabandan yükselen altyapılı bir parti kurma girişimi başlatan Ecevit, yeni partiye ad olarak, çok yıllar önce CHP tüzüğüne ilke olarak yazdırdığı tanımı seçecekti: Demokrat Sol Parti!

Parti içe döndü ama, o sırada MC hükümetinin yönetiminde olan Türkiye çeşitli temel konularda bunalım içindeydi. Ekonomik bunalım doruktaydı. Siyasal cinayetlerin ardı arkası kesilmiyordu.

Demirel'in bana anlattığına göre, ABD'nin "askersel" dediği ambargo ekonomik ambargoya dönüşmüştü; MC hükümeti dışarıdan kredi bulamıyordu. İsviçre'de bir bankayla anlaşmaya varılmış, altınlarımıza karşı acil gereksindiğimiz dolarları bulacak. Anlaşmanın imzalanacağı gün, banka imzadan vazgeçiyor. IMF söz veriyor, yerine getirmiyor. Demirel bütün bunları Amerika'nın tezgâhladığına inanıyordu... Bu ortamda yapılan kısmi Senato ve milletvekilleri seçiminde AP birinci parti oldu, ama iç çekişmelere karşın, CHP oyları da yüzde 8 artmıştı... Bu sonuç

CHP'deki kargaşayı önleyerek toparlanmaya yol açmadı, parti içi çekişmeler olanca hızıyla sürdü... Kişisel kırgınlıklar... parti yönetiminde değişik anlayışlar... muhalefet biçimine yönelik eleştiriler... ekonomik ve sosyal düşüncelerde görüş ayrılıkları... Bütün bunlar parti içi çekişmeleri derinleştiriyordu. Sol yazarlar, MC hükümeti elinde bunalımlar giderek artar ve büyürken, parti içindeki çekişmelere, kavgalara karşı çıkıyorlardı. Sonunda Bülent Ecevit patladı:

"CHP'nin bugünkü muhalefetini yeterli bulmayan halk çoğunluğuna hak veriyorum," dedi. Bu sözler bile, kamuoyunda olumsuz izlenimler bırakan partideki hareketliliği engelleyemedi. Tersine Mart 1976'da Deniz Baykal'ın aralarında bulunduğu beş yönetim kurulu üyesi istifa etti. Böylece parti içi savaş somut biçimde su yüzüne çıktı.

Fakat Ecevit, çekişmenin ön planında görülen Baykal ile Orhan Eyüboğlu gruplarının (daha sonra hizip diye anılacaktır) dışında kaldı. Bu kavgalar arasında tartışılmayan tek konu genel başkanlık ve Ecevit'in konumu idi. O da bütün grupların dışında kalmaya özen gösterdi; "kimsenin partide bir yere gelmek için kendisine başvurmasını istemediğini" açıkladı. "CHP içindeki çekişmeler konusunda benim gösterebileceğim hoşgörü sınırı, halkın gösterebileceği hoşgörüdür. Hoşgörümü onun ötesinde sürdürme hakkına sahip olmadığımı bilerek hareket edeceğim," diyordu.

Ama kongreler taşlı sopalı geçiyor, CHP, tarihinde belki ilk kez böyle olaylara tanık oluyordu.

Çankaya kongresindeki taşlı sopalı kavgadan sonra, "Benim tahammülüm geniştir," diye başladı söze, "Parti içi konularda fazla tahammüllüyüm diye zaman zaman eleştirilmişimdir. Fakat bu sırada CHP'nin yıpratılmasına rejimin tahammülü yoktur. Halkın tahammülü yoktur..."

Kim söylüyor? Genel Başkan'ın bu sözleri parti içi tansiyo-

nu düşüreceğine daha da ağırlaştırdı.

Ecevit -Baykal'ın katılmadığı bir öneride bulundu- hizipler üstü bir listeyle kurultaydan başarıyla çıktı..

CHP'deki çekişmeler ülkedeki olağanüstü kargaşayı unutturmasın. Planlı saldırı ve faili meçhul cinayetler... işgaller, boykotlar... yolsuzluk, rüşvet... güncellik kazanmış. Adeta ahval-i adiyeden sayılıyor.

CHP çalkalanıyor. Ülke her açıdan bunalımda.

Bu ortamda, 1977 ortalarında erken genel seçim gündeme girdi...

Sonun başlangıcı

5 Haziran 1977 genel seçimleri liderler ve partileri için gerçekten sonun başlangıcı idi.

Türkiye'de 1957'den sonra ikinci kez erken genel seçim yapılıyordu...

5 Haziran 1977 Pazar günüyle gecesi, iki büyük partinin genel merkezlerinden gazetelere müdahaleye kadar uzanacak önemli bir dönemin başlangıcında olduğumuzu çıkaramıyorduk. Her şeye karşın; ekonomik, sosyal çalkantılara, siyasal cinayetlere, terörün ve anarşinin gün be gün artmasına karşın... 5 Haziran 1977 günü ile 12 Eylül 1980 arasında bir köprü kuramıyorduk. Kurmamız da olanaksızdı. Zira, yine de demokratik sistem ana kurallarıyla işliyordu. İki büyük (CHP ile AP), iki küçük (MSP ile MHP) parti arasındaki çekişmeler kimi zaman karamsarlığa yol açıyordu ama, yine de demokrasinin varlığından yakınmıyorduk. Üstelik 5 Haziran erken seçimine gidilmesine karar verildiği zaman demokratik rejim hesabına umutluyduk da...

1973 seçimleri, genel başkanlığa Ecevit geldiğinden beri CHP'nin oylarının diğer partilere oranla hızla yükseldiğini göstermişti. Bu seçimde Ecevit tek başına iktidara gelebilir, CHP hükümetiyle pek çok sorun, anarşi, terör, ekonomik zorluklar, hatta ABD ile aramızdaki sorunlar hemen çözümlenmese bile olumlu yönde mesafe almaya başlayabilirdi. Sandıkların kapanmasından hemen sonra başkent ayaklandı sanki. Özelikle CHP genel merkez binasının önünde büyük kalabalıklar toplanmıştı...

6 Haziran 1977 Pazartesi sabahının ilk saatleriydi.

Seçime damgasını vuran olay

Bir iki gün öncesine dönelim.

Seçim propagandası başlamış; partiler radyodan halka seslenıyorlar.

CHP ile AP'nin çeşitli illerde yaptıkları mitingleri, bir Ecevit'le bir Demirel'le izliyorum. AP lideri ve Başbakan Demirel'i gözlüyorum uçakta. Sessiz ve düşünceli. O her zamanki neşesi yok. Nedenini bulmak olanaksız. Belki de seçimlerin partisi hesabına istediği düzeyde gitmeyeceğini gördüğü için tedirgin.

Oysa tedirginliğinin nedeni bu olasılıkların hiçbiri değildi.

Olay hızla gelişti ki; 2 Haziran 1977 günü Ecevit'in birden TRT'ye gittiğini, o gece radyoda Genel Sekreter Orhan Eyüboğlu'nun yapacağı konuşmayı iptal edip kendi konuşmasını banda aldırdığını öğrendik. Şaşırtıcı bir gelişmeydi. Olağanüstü bir durum olmasa Ecevit gibi kurallara son derece saygılı bir lider, üstelik genel sekreterinin konuşmasını neden iptal etsindi? Zor yetiştim. Ecevit eşi Rahşan Hanım'la TRT'den çıkıyordu. Yüz hatları derinleşmişti. Yorgundu. Seçim kampanyasını yoğun biçimde sürdürüyordu.

Konuşma değişikliğindeki nedeni sordum.

"Başbakan," dedi, "bana resmi bir yazı gönderdi. Taksim Meydanı'nda yapacağımız son mitingde beni vuracaklarını bildirdi. Ben de radyodan durumu halka bildiriyorum."

Şaşırmadım desem yalan olur. Fakat bir an düşününce, te-

rörün kol gezdiği ülkemizde sağcılarla solcuların birbirini vurduğu bir dönemde Ecevit'i de vurabilirlerdi.

Demirel'in düşünceli haline neden olan olay demek ki buydu. Ecevit'e bildirip bildirmemenin veya bildirirse CHP liderinin nasıl vaziyet alacağını kestirememenin sıkıntısını çekiyor olmalıydı. Başbakan'ın Ecevit'e yazdığı mektup, "3 Haziran'da Taksim Meydanı'nda CHP mitingi sırasında, Inter-Continental Oteli'nin üst katlarındaki odalardan birinden uzun namlulu ve dürbünlü bir silahla ateş edileceğini" bildiriyordu. Suikastın gerekçelerini de yazan mektup, "5 Haziran 1977'de yapılacak seçimlerden bir fayda ummayan, seçimlerin yapılmasını arzulamayan veya seçimlere gölge düşürmek isteyen illegal komünist-terörist örgütlerin yanı sıra, memleketimizi iç meselelerle uğraştırmak isteyen yabancı kuruluşların ve uluslararası tedhiş hareketlerinin muhtemel suikast ve sabotaj eylemleriyle özellikle vazifelendirilmiş kişilerce yapılacağını" duyuruyordu...

Taksim mitingi görkemli bir mitingdi.

Halkın karşısına öldürülmekten korkmadan çıkacağını açıklayan ve heyecanlı bir konuşma yapan Ecevit'e suikast yapılmadı...

CHP lideri radyoda, "5 Haziran'a kadar benim yaşamam önemli değil. Yeter ki demokrasi yaşasın. Gençlerimiz, çocuklarımız 5 Haziran seçimleriyle can güvenliği ve barış içinde yaşayabilecekleri bir ortama ulaşsınlar," demiş ve ilan etmişti:

"Orada olacağız, Taksim Meydanı'nda. Eşimle birlikte. Ve konuşacağım."

Taksim'e gitmiş ve konuşmuştu.

Daha sonraki gelişmelere, hatta ikili ilişkilere ışık tutacağı sanısıyla Ecevit'in mektubu halka açıklamasına Başbakan Demi-

rel'in nasıl baktığına da değinmek gerekiyor.

Şöyle dedi: "Doğrusu zata mahsus yazdığım, gizli olduğunu belirttiğim bir yazıyı alan Ecevit'in doğruca TRT'ye gidip radyolardan bunu açıklamasını beklemiyordum."

Verdiği bilgiye göre, "MİT'ten, altında imza olmayan -MİT' in klasik davranışı- antetsiz bir kâğıt getirdiler. Bu kâğıtta Ecevit'e Taksim Meydanı'ndaki mitingde suikast yapılacağının istihbar edildiği bildiriliyordu. Vahim bir olaydı. Düşündüm. Ecevit'e gerçekten bir suikast yapılırsa bunu daha önce neden bildirmediğim söz konusu olabilirdi. Bu ihbarı Ecevit'e bildirmenin başbakan olarak benim sorumluluğum gereği olduğuna karar verdim."

Gereksiz bir davranış

6 Haziran 1977 sabahı erken saatlerde Ecevit, parti genel merkez binasının balkonunda göründü.

Kalabalık dalgalandı. Alkışlar, çığlıklar, davul sesleri...

CHP lideri bir süre heyecanla dalgalanan kalabalığa baktı ve sonra muzaffer bir komutanın kılıcını uzatması gibi kolunu kaldırdı, susmalarını işaret etti. Herkes bir anda sustu ve Ecevit, kalabalığa seslendi: "Şimdiden 222 milletvekili kazandığımız belli olmuştur. Tek başına iktidar olabilmemiz için sadece dört üyelik kaldı. Sanıyorum öğleye doğru bu sonuç da alınacaktır." Müthiş bir uğultu! Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte kalabalıkların "iktidara, iktidara" haykırışları yükseliyordu. Tanıdık tanımadık herkes birbiriyle kucaklaşıp öpüşüyordu. Kimileri çevrelerinde buldukları araçlara biniyor, ellerinde CHP bayraklarıyla kentin caddelerine koşuyorlardı.

CHP'nin tek başına iktidara geldiğini haykırmak, duyurmak için...

Doğrusu insanlar bu coşkuyu göstermekte haklıydılar.

Demokratik seçimlerin yapıldığı 1950'den beri CHP, ilk kez tek başına iktidara geliyordu.

Yoksa Ecevit, doğasındaki acelecilik dürtüsüyle hareket etmiş, hesapları tam yapmadan veya sonuçlar kesinleşmeden, CHP'nin tek başına iktidara geldiğini ilan mı etmişti?

Ecevit, sonucu sokağa açıkladığı sırada saatler 05:30'u gös-

teriyordu. Saat 04:00'te CHP'de seçim sonuçlarını değerlendiren çalışmalarda şu sonuca varılmıştı:

CHP 222, AP 173, MSP 26, MHP 9, DP 1, CGP 1 milletvekili çıkaracaktı. Oysa kimi genel merkez yetkilileri, örneğin Genel Sekreter Orhan Eyüboğlu -bana söylediğine göre- bu rakamların yanıltıcı olabileceği, sonucu ilan etmek için bir süre daha, henüz sonuç alınamayan illerden gelecek sonuçları beklemek gerektiğini söyleyerek Ecevit'i uyarmışlardı.

Ecevit, sokaktaki kalabalık kadar, hatta o kalabalıktan da çok, heyecanlı idi. Öteden beri CHP'nin ilk seçimde iktidara geleceğine inanmıştı ve işte, o an, o gün gelmişti. Kazanmayı ummadığı illerden gelen haberler bile CHP lehine olduğuna göre, yapılan hesapların doğruluğuna inanmak gerekiyordu.

Çıktı balkona, halka "müjdeyi" verdi.

---

6 Haziran Pazartesi günü öğleye doğru.

Son haberler, kimi illerde uzayan, ama nihayet sonuçlanan oy ayrımına göre Ecevit'in büyük umutlar bağladığı, tek başına iktidara gelmesini sağlayacak 13 milletvekilinin yarısını bile CHP'nin kazanmadığını gösteriyordu.

Üstelik CHP'nin 222 olarak saptadığı milletvekili sayısında da "gerileme" başlamıştı...

6 Haziran gecesi CHP milletvekillerinin sayısı 219'du. 7 Haziran'da durum aydınlandı:

CHP 213, AP 189, MSP 24, MHP 14.

Demokratik Parti ile Fevzioğlu'nun Cumhuriyetçi Güven Partisi bir veya iki milletvekilliği kazanmışlardı.

Ecevit'in tek başına iktidar düşü yitmişti!

CHP'nin milletvekili sayısındaki gerilemeyi gören basın, CHP liderinin "ülke sorunlarını koalisyonların çözemediğinin"

altını çizen söylemlerine karşın, ona sürekli hangi parti ile koalisyona gideceğini sormaya başlamıştı.

Gazeteler, Ecevit'in sonucu "biraz acele ederek açıkladığını" belirtiyor, tek başına iktidara gelme olanağının kalmadığını görünce, CHP'nin hangi partiyle koalisyon yapacağını tartışan haberlere geniş yer veriyorlardı. Fakat Ecevit'in, ülke sorunlarının üstesinden koalisyonların gelemediğini, ancak bir partinin tek başına hükümet olmasıyla sorunların çözümlenebileceğini içeren sözlerini yinelemesi -o sırada- dikkatlerden kaçtı.

Münasebetsiz bir olay

Kimi olaylar vardır, tarihin akışını değiştirir. Kimileri siyasal olaylara beklenenden farklı, hatta istenmeyen biçimlerde yön verir.

6 Haziran sabahı Ecevit balkondan tek "iktidar" müjdesi verdikten sonra, bir otobüse veya minibüse binen bir grup, AP lideri Süleyman Demirel'in konutunun bulunduğu Güniz sokağa geldi ve araçtan indi... Hep bir ağızdan, "Nazmiye pabucu yarım / Çık dışarıya oynayalım," diye bağırmaya başladılar. Konutun ışıkları yanmıyordu. Bu münasebetsiz, hatta terbiye dışı gösteri boyunca da yanmadı. Bir gün geçti, gece Demirel'in çağrısı üzerine konutuna gittim. Kimi sorular sorabilirdim; örneğin 5 Haziran'da gece yarısına doğru havasını almak ve AP'deki sonuçları öğrenmek için aradığımda Demirel çok durgun, daha doğrusu bozuktu. Partinin seçimleri kaybettiğini görüyordu; ama umudunu kesmek de istemiyor, "Bekleyelim, köylerden sonuçlar gelmeye başlayınca durum değişecek," diyordu. Köyler umuduna ortak olmadı. AP, ancak 189 milletvekilliği kazanmıştı. Fakat çağrısına uyarak konutuna gittiğim gece başka bir Demirel buldum. Bir gece önce kimi CHP'lilerin konutunun önüne gelerek, "hayatımın en mukaddes parçası" dediği Nazmiye Hanım'a çirkin ifadelerle saldırmalarını bir türlü unutamıyor, siyasetin cilvesi diye niteleyemiyordu. Bir ara ayağa kalktı. Yüzü kızarmıştı, yumruklarını sıktı ve ayağını yere vurdu: "Bak bey," dedi. "Hadi bakalım, olsun şimdi hükümet. Nasıl olacakmış görelim!" Demirel'den bu sözleri dinlediğimde Ecevit, partisinde, 213 milletvekili ile tek başına iktidar olmanın yollarını arıyordu.

İktidar olmaya hazır

Taksim'deki konuşması CHP liderinin geleceğe bakışını ve iktidar olma yolunda kararlılığını gösteriyordu:

"... Türk halkı bir kez bu düzeni değiştirmeye karar verdi. O karar noktasına gelen halk, ben duraklasam beni de aşarak amacına erişir...

"... CHP, parti olarak değil, halk olarak geliyor iktidara... Toplumla birlikte değişmeyenler, halkın özlemlerine ters düşenler, çağın gerisinde kalanlar, baskıyla, zulümle, tehditle önleyemezler bunları. Dağdan denize akan ırmak gibidir toplumların gelişmesi. Ne tertip yaparlarsa yapsınlar, ırmağı tersine akıtamazlar...

"... Her ayrıcalığı reddeden parti olduğumuz için biz, 40 bin zengini daha zengin eden değil, 40 milyon yurttaşımızı refaha kavuşturan bir düzen getireceğiz...

"... Sorunları kaynağında çözerken kavgayı da kaynağında durduracağız. Kavganın nedeni olan sömürü bataklıklarını kurutarak...

"... Cephenin sonu yakındır artık..."

Bunları kendi parti anlayışına göre hemen her lider söyleyebilir diye düşünenler olabilirdi. Ama bu düşünceyi ancak Ecevit'i tanımayanlar öne sürebilirdi.

İktidar gelmek, ortanın solu veya demokratik sol ilkeler doğrultusunda hizmet etmek Ecevit'te bir tutkuydu ve bu tutku nedeniyle...

... CHP lideri Bülent Ecevit, 213'te kalmasına karşın "iktidara geleceğini" söyleyebiliyordu.

Kulis, seçimlerden birinci parti çıkan Ecevit'e Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün başbakanlık görevi verip vermeyeceğini tartışıyor. Vereceğini söyleyenler, Korutürk'ün geleneksel kurallar gereği seçimden birinci parti çıkan CHP Genel Başkanı'nı başbakanlığa atayacağını savunuyor.

Fakat sağ cephe -özellikle AP- 213 milletvekili olan ve buna göre güvenoyu alması olası olmayan bir partiye hükümet görevi verilemeyeceğini öne sürüyor. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği görevinde bulunan Haluk Bayülken'in bana daha sonra söylediğine göre; Korutürk, Ecevit'in güvenoyu alacağına inanmıyordu. Ama görevi önce meclise birinci parti olarak giren CHP liderine vermeliydi ve şöyle düşünüyordu: "CHP lideri bana güvenoyu alacağının güvencesini verdikten sonra yapılacak ne var ki? Görevi vermek ve güvenoyu sonucunu beklemek." AP ise, İhsan Sabri Çağlayangil aracılığıyla Cumhurbaşkanı Korutürk'le "bu konuyu" konuşmuştu. Korutürk'e söylediklerini bana şöyle özetledi Çağlayangil: "229 milletvekili bu hükümete (Ecevit'e) vaziyet almış. İki ihtimal var: Güvenoyu alamayacak. Meclis abesle iştigal etmiş olacak. Güvenoyu alacak, o zamanda siz parti disiplinini çiğneterek bir hükümetin oy alması için parti yozlaşmalarına yardım etmiş olacaksınız. Sizi 226 oyla güvenoyu almaya iknaya mecburdu. Kulağınıza değil, açıkca bunu söylemeliydi."

21 Haziran. Ecevit Çankaya Köşkü'ne saat 12:00'de girdi, 13:15'te çıktı. Basınla konuşmak için otomobilinden indi, bana Korutürk'ün başbakanlığa atadığı yazının zarfını gösterdi.

Hükümet listesini okudu. Çıkarken elimi tuttu.

Ecevit azınlık hükümeti kurmuştu.

Sağda fırtınalar esiyordu. MSP, "Köşk Anayasa'yı çiğnedi," diye, AP -tabii Demirel-, "Bu hükümet Çankaya hükümetidir," diye bağırıyordu.

Demirel, "Yaz bir yana bey," diyordu: "Ecevit'i Köşk himaye ediyor. Gürler olayından sonra bizim sayemizde Köşk'e çıktı

Korutürk. Bu ise ikinci Gürler olayı. Ecevit'in bu hükümetine parlamento güvenoyu vermeyecek ve Köşk gereken dersi alacak!"

Oysa, Ecevit için azınlık hükümeti bir zorunluluktu.

Ecevit tek başına hükümet kuramayacağı kesinleştikten ve görevi aldıktan sonra MSP'ye gitti, Erbakan'a kimi önerilerde bulundu. Sütten ağzı yanmıştı, yoğurdu üfleyerek yiyordu. Hükümette birlikte olmayı önermedi. Azınlık hükümetini dışarıdan desteklemesini istedi.

Bu öneri gerçekleşirse iki parti, Millet Meclisi'nde hemen her düzeyde, kuşkusuz belli koşullarda mutabık kalınarak işbirliği yapabilirdi. CHP güvenoyu alamazsa o zaman iki parti bir koalisyon hükümetinde bir araya gelebilirdi.

Erbakan bu önerilerin hepsini geri çevirdi.

Demirel de Köşk'e çıktı, ayrılırken, "Hamurunda meşruiyet bulunmayan bir hükümetin Türkiye'ye verebileceği bir şey yoktur," diyordu.

13 Haziran'da milletvekillerinin yemin töreninden sonra Köşk'e istifasını veren Demirel, başka havalardaydı: "Ecevit güvenoyu almamalı. Böylece beceriksizliği ortaya çıkacak. Bunu millete göstermeli."

Sağ cephe, azınlık hükümetinin, kimi milletvekillerine verilecek çeşitli vaatlerle gerekli desteği sağlaması olasılığına karşı, başka hesaplar yapmaya başladı. Demirel'e göre, güvenoyu alırsa, hükümeti hemen düşürürlerdi!

Bir ara CHP liderinin AP lideri ile görüşeceği söylentileri çıktı. Ecevit'e gidip sordum:

"Görüşmeyeceğim," dedi. "MHP ile de görüşmem. AP ile MHP'nin demokratik düzen anlayışlarının farklı olduğunu sanmıyorum."

Öyle haberler çıkıyordu ki; inanılmaz. Örneğin, AP örgütü başkente gelmiş, kendi milletvekillerine Ecevit'e oy vermemeleri için baskı yapıyordu. Demirel bu olayları, "Vereni vururlar bu adamlar," diye yorumluyordu. Azınlık hükümeti listesinin Çankaya'ya verilmesinden önce Köşk'ün isteği üzerine Ecevit, Demirel'le "konuştu":

Öğrenebildiğim kadarıyla konuşma şöyle olmuştu:

Ecevit: "Bize yardımcı olur musunuz?"

Demirel: "Biz böyle hükümete karşıyız."

Ecevit: "Meclis içinde ulusal sorunlarda işbirliği yapalım. AP grubunu güven oylamasında serbest bırakın."

Demirel: "Mümkün değil."

Ecevit: "Peki grubunuzla konuştunuz mu böyle söylüyorsunuz?"

Demirel: "Tüzük gereği grupla böyle bir konuşma yapmaya gerek yok."

Kimi milletvekilleri, özellikle bağımsızlar üzerinde çalışıyordu iki taraf da. AP lideri Cumhurbaşkanı'na gönderdiği mektupta, "Milletin hür iradesi ve kararıyla vermediği tek parti iktidarına, demokratik yolların zorlanması suretiyle ulaşılmasına imkân verilmemelidir," diye yazıyor, "CHP'nin Sayın Genel Başkanı'nın yaptığı temaslar sonunda meclisten güvenoyu alabilecek bir hükümet kuramayacağı kesin şekilde anlaşılmıştır," diyordu.

Ecevit 22 Haziran'da azınlık hükümeti listesini Köşk'e sundu, Korutürk onayladı. Demirel'in mektubunu Köşk yanıtlamıştı!

Ve sonuç

Bir ara ordunun "teyakkuza geçtiği"ni içeren, aslı astarı olmayan haberler salındı piyasaya.

3 Temmuz. Dinleyici locaları tümüyle doluydu. Sağdan "ret", soldan "kabul" sesleri geliyor.

Sonuç açıklandı:

Kabul 217, ret 229!

Ecevit'in azınlık hükümeti güvenoyu alamamış, düşmüştü!

Sağ ittifak Ecevit'in azınlık hükümetini düşürmeyi başardı. Bu başarı AP'nin başını çektiği sağ partilerin ikinci kez bir araya gelerek hükümet olmalarına da zemin oluşturmuştu. Görünen köy kılavuz istemezdi elbette. Hükümet olmakta yenilgiye uğrayan Ecevit, bir yandan milletvekillerini onarlık gruplar halinde evinde çaya davet ederek partisinin birlik ve beraberliğini sağlamaya çalışıyor, bir yandan da 2. MC'yi düşürerek bu kez tek başına egemen olacağı bir hükümet kurmak için zihinsel çalışmalar yapıyor, girişimlerde bulunuyordu.

İstanbul'da bir ülkücünün, Ankara'da bir devrimci gencin öldürüldüğü gün hükümet olaylarını irdeleyen başyazısında Nadir Nadi, "Kazanan Süleyman Demirel'dir, kaybeden Adalet Partisi," diye gerçeği özetleyen bir saptama yaptı.

Uğur Mumcu ise Ecevit'in hataları üzerinde duruyordu:

"... Seçimlerden bu yana CHP Genel Başkanı'nın ve CHP kurmayının çelişkili davranışlarına rastlanmamış mıdır? Evet rastlanmıştır... Bazı yanlışlar yapılsa da yapılmasa da 2. Cephe hükümeti yine kurulacaktı, yine güvenoyu alacaktı..."

Genel Sekreter Orhan Eyüboğlu'nun meclis koridorunda söylediğine göre, "Şimdi de CHP'nin genel seçimlerin erkene alınmasına neden evet dediği eleştiriliyor."

Eleştirilere göre, seçimler Ekim 1977'de yapılmış olsaydı, CHP'yi mutlaka tek başına iktidara getirecek sayıda milletvekili çıkarılacaktı. Fakat Ecevit erken seçim baskılarına bir süre direnmiş, sonra kabul etmek zorunda kalmıştı.

Ecevit erken seçimi kabul ederken 1. MC hükümetiyle ül-

kenin ne hale geldiğini görmüş ve bir an önce yapılacak seçimle ülkenin düzlüğe çıkacağına inanmıştı.

CHP liderine göre, dört ay önceye alınan seçimde alacağı sonuç, dört ay sonra yapılacak seçimde alacağı sonuçla eşit olacaktı.

Oysa, AP için erken seçim demek, partinin tek başına iktidara gelmesi demekti. Yurt düzeyindeki gezintilerde aldıkları bu sonucu -partide seçimden ve örgütten sorumlu genel merkez yöneticisi- Sadettin Bilgiç, Demirel'e "riyazi bir katiyetle" söylüyordu.

Kimi gazeteciler Ecevit'in konutunda uzun bir süredir (çarşamba günleri saat 17:00'de) bir araya geliyor, CHP lideri başbakansa başbakanla, CHP genel başkanı ise CHP lideriyle günün siyasal sorunlarını tartışıyorduk. Bu toplantılar kimi çevrelerde "Ecevit'in çaylı toplantıları" diye ünlenecekti.

8 Ağustos 1977 günü Ecevit, "parti içi meselelerle ilgili olarak bir değerlendirme yaptığını" söyleyerek konuyu açtı. "Güvenoyu alamadığımız için bir huzursuzluk var ama pek abartmıyorlar," dedi ve sürdürdü:

"... Ciddi bir huzursuzluk görmedim. Yönetim kuruluyla meclis grupları arasında sürekli işbirliği oluşturabilirsek -ki gerek var- ciddi bir mesele olmayacak. Deniz Baykal ben olağanüstü kurultayı reddedince, 'Kararım yok,' dedi. Çok az sayıda milletvekili kurultay istedi. Ancak Küçük Kurultay'ı toplamak gerekiyor. Partide ideolojik ayrılık yok. Ama stratejide ayrılık var. Demokratik kuruluşlarla ilişki sorunu var. İlişkilerdeki uyuşmazlıkları çözüp dostluk havası getireceğim..."

Bu sırada Türkiye elektriksiz döneme giriyordu. İstanbul'dan başlayarak giderek yurda yayılan elektrik kesintileri hal-

kın -hatta sanayinin- belli başlı sıkıntısı haline gelmişti... Enerji Bakanı sıkıntının kaynağını keşfetti: Gece yarılarına kadar TV izlenmesi! Önlem de arkadan geldi: TV yayını gece saat 23:00'te kesildi. Başbakan Demirel ise yakın zamanda elektrik kısıntılarının kalkacağını söyledi; Enerji Bakanı bunun doğru olmadığını söylüyor, Demirel, "vatandaşa moral vermek için böyle konuştuğunu" söyleyerek yanıtlıyordu. Bu arada Korkut Özal (MSP) "anarşi ve terör sorununu iki ayda çözeceğini" açıklıyordu.

Hükümette bulunan dört parti "ülkede dirlik ve düzen olmadığında" birleşiyor; ama anarşinin nedenleri ve çareleri üzerinde anlaşamıyordu!

Beklenmedik bir olay ve...

Olmayacak şeyler oluyordu. Terör ve anarşi olayları günlük olaylardı artık. Zamlar bekleniyordu. Bu arada Millet Meclisi Başkanı seçilememişti. İşte özetlediğimiz bu ortamda ordu üst kademesinde beklenmedik bir sorun patladı. Namık Kemal Ersun'un emekliye ayrılmasından sonra Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na kim atanacaktı? Bu soruya yanıt verilemiyordu. Zira Cumhurbaşkanı Korutürk ile Başbakan Demirel arasında atama konusunda görüş ayrılığı vardı. Görüş ayrılığı basına yansıyınca Ecevit'in bir demeci olaya siyasal bir boyut kazandırdı... CHP Genel Başkanı, "TSK'nın sağlam geleneklerine aykırı bir takım davranışlara" dikkat çekiyor, "2. MC döneminde bazı hükümet ortaklarının TSK'da kendi hesaplarına göre düzenlemeler yapmak istedikleri kaygısının kamuoyunda yaygınlaştığını" belirterek şunları söylüyordu:

"... Bu kaygıların bir an önce giderilmesi ve silahlı kuvvetlerin tartışma alanı dışına çıkarılması zorunludur. 2. MC'nin TSK'da siyasal hesaplara göre düzenlemeler yapmaya kalkışması ise bu bütünlüğü ve manevi görevi de sarsabilir. Sayın Cumhurbaşkanı'nın yetkisini kullanması, kaygı nedenlerini gidermeye yetecektir. Herhalde toplumun birçok kesimini zedeleyen cepheleşmenin TSK'yı da etkilemesine izin verilmemelidir..."

Cumhurbaşkanı Korutürk ise kararlıydı: "Askeri hiyerarşinin uygulanmasında mevcut sistemi bozmayacaktı!"

Hükümet (Başbakan Demirel) ise -hiyerarşiye uymayan bir davranışla- Kara Kuvvetleri komutanlığına 3. Ordu Komutanı (emekli olduktan sonra, kapatılan AP'nin devamı olan Büyük Türkiye Partisi'nin kurucu başkanı olan) Org. Fethi Esener'in atanmasını öneriyor; fakat bu yola gidildiğinde KKK'ya gelmesi gereken 1. Ordu Komutanı Org. Adnan Ersöz ile 2. Ordu Komutanı Org. Şükrü Olcay emekli oluyordu.

Korutürk bu atamalara karşı çıktı.

Sinir savaşı sürdü; Korutürk tutumu bozmadı. Bunun üzerine başka bir formül bulundu: 1., 2., 3. Ordu Komutanları'nın emekli olmasına ve bundan sonraki sıraya göre atamanın yapılmasına karar verildi.

Üç ordu komutanı önce istifa etti, sonra emekliye ayrıldılar. İşte bu olay, üç yıl sonra Türkiye'yi sarsan başka büyük bir olayı yaratacak kişiye -silah zoruyla- iktidar kapısını aralıyordu: İzmir'deki son görevi Ege ordu komutanlığından emekli olmaya hazırlanan Org. Kenan Evren, (Org. Nurettin Ersin'in, ben daha kıdemliyim komutanlık benim hakkım, diye Genelkurmay Başkanlığı'na başvurmasına karşın) KKK'ya getirildi. Ecevit hükümeti döneminde de genelkurmay başkanlığına... Evren'in hangi nedenden öncelik aldığı da o sırada açıklandı: Org. Evren, Kore'de görev yaparak Ersin'in önüne geçmişti!

Oramiral Bülent Ulusu da Deniz Kuvvetleri komutanlığına geldi.

13 namuslu, kumar borcu olmayan adam

CHP lideri, güvenoyu almak için 213 rakamını 226'yı tamamlama düşüncesinden bir an olsun vazgeçmedi. Siyasal kulis bu gerçeği konuşuyor; Ecevit'in "13 kumar borcu olmayan adam" aradığını pek çok çevre biliyor, olur mu olmaz mı tartışmaları yapılıyordu. Bu arada Ecevit'in, 11 Aralık 1977'de yapılacak yerel seçimlerden sonra 2. MC'nin mutlaka gideceğini söylemesi, adam arayışlarında bir gerçeğin yattığını kabul etmemize yol açıyordu. Eksiği tamamlayacak adamlar herhalde ithal edilmeyecekti; tek kaynak AP idi, AP içindeki huzursuzluğun partiden kopmalara olanak sağlamasıydı. Enerji kısıtlamalarının yanı sıra mazot yokluğunu, öteki kimi tüketim maddelerinin piyasadan çekilmesini Demirel "arızi" diye niteliyor; IMF ile yapılan görüşmelerden sonra zamların peş peşe geleceği beklentisi halktaki ve AP grubundaki hoşnutsuzluğu kamçılıyordu. Beklentiler gerçekleşti. Petrole, demire, çimentoya, kâğıda, PTT hizmetlerine yüzde 100'e varan zamlar geldi. Bu zamlar 24 Ocak 1980'deki ekonomik kararların öncüsü sayılabilir.

Ecevit, "Gelişme sürecindeki bir ülkede halk yararına bir düzen değişikliği için uğraş veren bir parti, uzun nefesli çalışmak, çileye katlanmasını bilmek zorundadır. Artık çilenin sonu yaklaşmaktadır," gibi demeçler veriyor ve şunları da söylüyordu: "Devlet bütçesini bu duruma sürükleyenler, devlet işgallerini tamamlayabilmek için on binlerce yeni kadro çıkarmaya kalkışıyorlar. Sonra halktan fedakârlık istiyorlar. Demirel millete en az 85 milyarlık yalan söyledi."

IMF zamlı önlemler alınması önerir ve gerçekleşmesini onaylarken, hükümetin dış kaynaklardan beklediği ve IMF'nin onayı ile alabileceğini sandığı krediler de gelmiyordu. Devlet 70 sente muhtaç duruma düşmekteydi.

Hükümette de çatlaklar baş göstermişti.

Ülke bu hava içindeyken Ecevit, Küçük Kurultay'ı topladı. "Demokratik sol programın halka yeterince anlatılmadığını, CHP için elverişli bir ortamın oluştuğunu" söyledikten sonra bir "ana strateji" belirledi: "... İktidar konusunda CHP için öncelik taşıyan seçenek, tek başına hükümet kurabilmektir. Partinin genel tutumu ve TBMM çalışmaları, bu seçeneğin gerçekleşmesini çabuklaştırıcı yönde ve biçimde olmalıdır..." dedi. Tek başına iktidar söyleminin altını yine çizdi. O sırada bu söylemi ve istemi doğrulayacak bir olasılık, bir olanak ortada yoktu ya da biz göremiyor veya bilmiyorduk.

Fakat 7 Ekim'de "bir şey" oldu. AP Konya Milletvekili Oğuz Atalay'ın demeci ortalığı karıştırdı ve kimi olasılıkların sahneye çıkmasına neden oldu. Zira AP grubunda MC hükümeti kurulmadan gözlenen ciddi kıpırdanmaların yeni bir aşamaya geldiğini gösteriyordu bu demeç. Demirel'e kimi ihbarlar yapılıyordu. Kimi milletvekilleri Ankara Oteli civarında bir eve götürüldüklerini ve biraz sonra kapı açılıp Ecevit'in içeri girdiğini, hükümeti devirmek konusunda yardımcı olmalarını istediğini, hatta ilk seçimde adaylıklarını garanti ettiğini anlatıyordu. Bakanlık önerdiğini söyleyenlere bile rastlanıyordu.

AP liderine göre, Ecevit 13 adam arıyordu. Yadsınamazdı bu saptama. Mantıksal bir sonuç değil miydi, 213+13=226! CHP Küçük Kurultayı'ndan sonra yayımlanan bildiri, "CHP bir an önce iktidara gelmeli," diye sona ermiyor muydu?

AP Konya Milletvekili Oğuz Atalay, "AP, bugün halk nazarında çıkarcı ve menfaatperestlerin elinde oyuncak hale gelmiş durumdadır. Parti içinde bir yönetici kadro vardır ki, bunlar sanki

analarından özel doğmuş, imtiyazlı bir zümre," diye başlayan mektubuna bir kısım AP milletvekilinin de katıldığını belirtiyordu.

Kasım ayı başlarında, iktidara gelebilmek için Ecevit'in AP'den kopacak milletvekillerine bel bağladığı kesinlik kazandı.

CHP yöneticileri hükümetin nasıl gideceğini artık açık seçik ifadelerle söylüyorlardı:

AP'den 20 milletvekili CHP'ye destek olacaktı.

Ecevit nasıl hükümet olacaktı? Yöneticilerin bilgisi yoktu. Bildikleri tek şey; bu hükümet gidecekti!

Ve işte... 11 Aralık Pazar günü, yerel seçimlerin yapıldığı o pazar günü CHP'nin iktidar arayışlarıyla ilgili ilk hamle yapıldı. Oğuz Atalay, Mustafa Kılıç, Şerafettin Elçi, AP'den istifa ettiklerini açıkladılar.

AP'de şaşkınlık. İstifaların arkası geldi ve siyaset gündemine Güneş Moteli olayı geldi, oturdu.

Etik değerler zorlandı

CHP lideri 22 Aralık günü saat 05:00'te İstanbul'a 40 km uzaktaki Bayramoğlu'na geldi. Kalyon Oteli'ne gitti. Ve AP'den ayrılan 12 milletvekili ile buluştu. Ne var ki, basın Ecevit'in Kalyon Oteli'ne geldiğini öğrenmişti. Toplantı gazeteci saldırısına uğradı.

AP'lilerle görüşmenin gizli kalmasını isteyen Ecevit, Florya'ya, Güneş Moteli'ne geldi ve Ecevit buradan 12'lerin -tabii pazarlıklar sonunda- kesin desteğini cebine koyarak ayrıldı. Olayın saklanacak tarafı kalmamıştı. CHP'nin AP'den ayrılanlarla, birkaç milletvekilli Fevzioğlu'nun Cumhuriyetçi Güven Partisi ile Demokratik Parti'nin de katılımıyla hükümet olma yoluna girdiğini artık yadsıyan yoktu. Güneş Moteli'nde bakanlıklar üzerinde pazarlık yapıldığı, kimi "müstafi" AP'linin hangi bakanlığa geleceğinin bile saptandığı yaygın söylentilerdendi. "Özel" ama "gizli" toplantılarda birkaç madde üzerinde anlaşmaya varılmıştı: 12'ler CHP ile birlikte MC hükümetini düşürecek gensoru önergesini imzalayacaklar ve mecliste hükümete güvensizlik oyu vereceklerdi. Ecevit birinci parti olarak Korutürk'ten başbakanlık görevini aldıktan sonra bütün partilerle görüşecek, onları hükümete davet etmeyecek, fakat hükümeti kurmasına yardımcı olmalarını isteyecekti.

Bu görüşmelerden sonra Ecevit; CHP-bağımsızlar-müstafi AP'liler-CGP ve DP'li parlamenterlerden kurulu hükümetini ilan edip güvenoyuna gidecekti.

Söylentiler ve Ecevit'in AP'den bakanlık vaadiyle milletvekilleri istifa ettirerek otel odalarında hükümet pazarlığı yapması pek çok çevrede eleştiri konusu oldu.

İktidara gelebilmek için -Ecevit gibi bir siyasetçinin- bu yöntemi uygulaması hoş karşılanmadı.

Seçim sonucunu kesin rakamı almadan ilan ederek yöneticilik açısından eleştiri konusu olan Ecevit'in Güneş Moteli serüveni, uzun zaman, hatta konu açıldığında son zamanlara kadar tartışıldı.

Sonra? Olaylar bilinen kurallar içinde gelişti. Ecevit hükümeti kurdu. AP'den ayrılanların kimileri bakan oldu. Demirel'in 2. MC'sini düşürecek gensoru verildi. Mecliste görüşüldü ve: 218 güvenoyuna karşı 228 güvensizlik oyu ile 2. MC tarihe karıştı!

Güven oylamasından sonra Demirel:

"Hükümet bunalımı başlamıştır," dedi.

Ecevit, AP liderini hemen yanıtladı:

"Bunalım başlamış değil, aksine, bitmiştir."

3. Ecevit hükümeti 1978 yılının ilk günleri kuruldu.

5 Ocak 1978 günü açıklandı.

CHP lideri beş yıl boyunca bir buldozer gibi önünü açarak, birbiri ardına gelişen veya geliştirdiği siyasal eylemlerden sonra nihayet tek başına sayılabilecek nitelikte bir hükümet kurabilmişti.

Zorlu dönemlerden geçerek iktidara gelmişti ama ülkenin ekonomik durumu berbattı. IMF ile temel sorunları çözmek zorundaydı.

Daha da önemlisi, anarşi giderek tırmanıyordu. Dış politikada Kıbrıs sorunu, Kıbrıs Fatihi Ecevit'ten çözüm bekliyordu.

Ecevit, iktidarda anarşi konusunda sürekli konuştu. Örneğin hükümeti açıkladıktan bir gün sonra, 6 Ocak'ta –*Milliyet'e*–, "İlk işimiz can güvenliğini sağlamaktır," dedi.

Bu demeçler sürdü.

20 Ocak'ta "anarşiye karşı bir plan hazırlandığını" müjdeledi.

Nasıl bir plan? Açıklıyordu: "Olaylardan sonra iz sürme yetenekleri artırılacak ve özel timler kurulacaktı. Kanunlar yeterliydi. Yasadışı eylemlere izin veren yöneticiler görevinden alınacaktı." Bir değerlenmesinde şöyle dedi: "Bir hükümet değişikliği olasılığının ufukta belirdiği günlerden başlayarak, şiddet eylemleri hızlandırılmıştır. Bizim hükümetimizin de bu olayları örtmeye gücünün yetmeyeceğini kanıtlama hevesine kapılmış kimseler vardır." Ocak ayı boyunca anarşi, hemen her demecinde, her konuşmasında yer aldı: "Vatandaşa huzursuzluk veren, ülkede can

güvenliğini kaldıran olayların kaynağı kurutulacaktır. Bu hastalığı önce şefkatle tedavi edeceğiz, ama birkaç ay içinde mutlaka tedavi edeceğiz. Devlet ve okullardaki işgali kaldıracağız. Birkaç ay içinde topluma barış getireceğiz."

Mart ayında: "Zamana ihtiyacımız var. Anarşi kaynakları tümüyle kurutulacaktır."

Nisan ayında: "Anarşi vergi reformlarını önlemek amacıyla tırmanıyor. Şiddet yuvalarının derinliğine inildi. Polis ikiye bölünmüştür, kısa zamanda anarşiyi önlemek mümkün değildir."

Mayıs ayında: "Türkiye'yi bölmek isteyenlerin kökünü kurutacağız. Yabancılar Türkü Türke kırdırmak istiyorlar."

Haziran ayında: "Her başarı sağlamamızda bazı çevreler şiddet eylemlerini yoğunlaştırıyor."

Temmuz ayında: "Polisi devletin polisi haline getirmek için tüm önlemleri alıyoruz."

Ağustos ayında: "İstanbul'da son altı ayda ölenlerin sayısı 1977'ye oranla çok azaldı."

Diğer aylardaki demeçler bu çizgi üzerinden sürüyordu.

İç güvenlik sorununa, tırmanan anarşiye 15 Ağustos'taki demecinde kimi yorumlar getirdi:

"... Ben 1977 Haziran ve Temmuz'undaki bir aylık kısa bir hükümet deneyimimizden ve yedi aylık bir aradan sonra hükümete yeni geldiğimizde, devleti tanınmayacak durumda buldum. Anarşi hakkında umut verici sözlerim daha çok o yedi aylık dönemden öncesine aittir... Anarşi karşısında yansız tutumumuzun olumlu sonuçları yanında, birtakım tepkiler de oldu. Birbirine karşıt şiddet eylemcileri hükümete karşı birleştiler. Eylemcilere dışarıdan silah yardımı yapıldığı kesin. Yıllar boyunca hiçbir etkin önlem alınmamış silah kaçakçılığına ön-

lem almaya çalışıyoruz..."

Aralık 1978'de, "anarşinin sonuna geldiğimize inanıyorum," dedi.

Ecevit'in bu iyimser açıklamalarına karşın; örneğin, 1978 Nisan ayı başlarında Doçent Server Tanilli'yi vurdular. Ağır yaralandı, felç oldu. Ankara'da 23 öğrenci atılan bombalarla yaralandı. Malatya'da üç öğrenci öldürüldü. Ve:

17 Haziran günü Malatya Belediye Başkanı (AP'li ve son yerel seçimlere bağımsız girerek seçilen) Hamid Fendoğlu (Hamido) gönderilen bir paketi açmış, bomba patlamış, Hamido, gelini ve iki torunuyla ölmüştü!

Bomba Hamido'yu öldürmekle kalmamış, Malatya'yı da ateşe vermişti. CHP binasına saldırılmış, Alevi mahallelerine doğru yürüyüş başlamıştı. Dükkânlar yıkılıyor, insanlara saldırılıyordu. Valiliğin aldığı önlemlere karşın, her an bir sokakta yeni bir olay başlıyordu.

Cihada çağrı bildirilerinin yayımlandığını, Alevilere karşı eyleme geçilmesinin kışkırtıldığını duyuran haberler yadsınmıyordu. Başbakan Ecevit olayları irdelerken, "hükümetin ekonomik darboğazlarda boğulmayacağını görenlerin, onu anarşi darboğazında boğmayı tasarladıklarını" öne sürüyordu. Başbakan'a göre, hükümeti anarşi darboğazında "boğmaya çalışanların" sayısı artmıştı. "Paketleri gereğince denetlememeleri halinde sorumluluğun PTT yetkililerine yükleneceğini" söyleyen Ecevit, suçlamalarda öteki partilere de değiniyor ve, "Şiddet eylemlerinde taraf olmayanlar, şiddet eylemlerinde taraf tutmazlar," diyordu. Tabii Hamido olayıyla birlikte partiler çatışması da gündeme geldi.

Demirel hükümetin hâlâ anarşiye gerçekçi "teşhis" koyamadığını söylüyordu. Ecevit Malatya'daki olayları açıkça "ayaklanma" diye niteliyordu. "Mezhep kışkırtmak üzere, bir mezhepten olan (Alevi) vatandaşlarımıza, mahallelerine ateş açılmıştı."

Kahramanmaraş'ı kana bulayacak olan mezhep çatışmala-

rına bir adım kalmıştı.

Aylar geçiyor, anarşi hız kesmiyordu.

Demirel "23 Mayıs akşamı itibariyle" Cumhurbaşkanı Korutürk'e gönderdiği mektupta anarşinin dökümünü yapıyordu:

"4 Ocak 1978 ile 22 Mayıs 1978 tarihi arasında geçen dört beş ay zarfında, basından derlediğimiz bilgilere göre:

"2093 olay vuku bulmuştur. 303 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. 2455 vatandaşımız da yaralanmıştır.

"Hayatlarını kaybedenlerin 107'si öğrenci, 14'ü emniyet görevlisi, beşi öğretmen, 134'ü çeşitli meslek erbabıdır."

Görülüyor ki, olaylar sadece üniversite ve okullar zemininde kalmayıp, geniş çapta vatandaşlar arasında da yayılmıştır...

Ecevit'e yöneltilen eleştiriler giderek yoğunluk kazandı.

Anarşiyi önleyemediğine, ekonomik düzenlemeler yapamadığına değinen eleştirilerin dozu artıyordu. Bu arada Başbakan'ın Türkiye'yi Batı'dan koparmak ve Sovyetler'e yanaşmak istediği yolunda söylentilere de rastlanıyordu.

Batı'ya kafa tuttuğu doğruydu.

Ama Sovyetler'e yanaşmak istediği... uydurmaydı.

Bir de hükümetinin "alternatifi" olmadığını söylemesine takılıyorlardı. O tarihlerde ülke sıkıntılara, bunalımlara girdiği zaman hemen akla "büyük koalisyon" fikri gelirdi. CHP-AP hükümeti!

Yine söz konusuydu büyük koalisyon! Demirel'e sordum:

"Yan yana gelmemiz olanaksız," dedi.

Bir başka acı gerçek, ekonomiyle ilgiliydi. IMF'den 150 mil-

yon, Almanya'dan 50 milyon mark ve Avusturya ile Norveç'ten birkaç milyon dolarcık! Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün özetliyordu bu durumu: "IMF'nin koşullarını uyguladığımız halde taze para gelmiyor." Bu filmi Demirel'in son hükümetinde de izlemiştim. Maliye Bakanı Cihat Bilgehan IMF'yle konuşmak için Amerika'ya gitmiş, hemen her konuda anlaşmış, IMF taze para için uluslararası bankaların kredi vermeleri için gerekli olan yeşil ışığı yakacağına söz verdiği halde bu vaadini yerine getirmemiş, Bilgehan da Amerika'dan eli boş dönmüştü.

Fakat -Ecevit döneminde- ABD ambargoyu kaldırmıştı.

Ne şu ne de bu başarı, hükümeti toplum önünde aklayamazdı.

Zira ülkede aradan geçen bir yıl içinde tablo giderek kötüleşti. Hükümet çaresiz kalmış, günlük yaşama damgasını vuran şiddet olayları tartışılırken...

... Sivas'ta, Çorum'da ve Kahramanmaraş'ta toplumsal katliama dönüşen büyük olaylar patladı.

Kahramanmaraş'ta 19 Aralık 1978 günü başlayan, giderek boyutlanan olaylar 22-23 Aralık'ta artık doruktaydı: 111 can aldı.

Ülkeyi felakete götürecek Sünni-Alevi çatışmasıydı.

Hükümet 26 Aralık 1978 günü sıkıyönetim ilan etti.

O dedi, bu dedi... Fakat?

Kahramanmaraş olayları TBMM'ye getirildi. İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'nın olayları günü gününe açıklayan konuşmasından sonra muhalefet söz aldı ve doğal olarak hükümeti şiddetle eleştirdi. Özaydınlı konuşmasında Kahramanmaraş'a gidip olayların dehşetini bizzat gördükten sonra Başbakan Ecevit'ten derhal, o gün sıkıyönetim ilan edilmesini istemişti. Ne çare, sıkıyönetime isteksizdi Başbakan, bu öneriyi söylendiği an yerine getirmedi. Özaydınlı da önerisini, kabul görmeyişini açıklamadı. Sıkıyönetim olayların başladığı günün gecesinde ilan edilebilseydi, belki can kaybı bu kadar fazla olmayacaktı. İçişleri Bakanı; tüm silahlı eylemlerin amacını özetledikten sonra, konuşmasının sonunda, "Bu yıl içerisinde," dedi, "... meydana gelen olaylarda, İstanbul, Ankara, Adana, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas, Urfa illerinde... 800 ölüm olayından 659'u bu illerimizde olmuştur..." Başbakan Ecevit olayı nasıl yorumlayacaktı? Kürsüdeydi ve "teşhisi" söylüyordu: "... Asıl önemli olan, Kahramanmaraş'taki acı olayın ayrıntıları değil; asıl önemli olan, Türkiye'de böyle bir olayın çıkabileceği ortamın oluşmuş olmasıdır. Bu ortam bir günde oluşmamıştır; bu ortam, yıllarca Türkiye'de mezhep ayrılıkları körüklenerek, yıllarca düşünce ayrılıkları düşmanlığa dönüştürülerek oluşturulmuştur..

"... Gerçekten Kahramanmaraş olaylarını, özünde mezhep ayrılığından doğmuş bir olay gibi göstermek yanlıştır. Bu aslında başka kavgaların, başka çıkarların kılıfıdır. Kim, kimler tarih boyunca Türk ulusunun, Türk devletinin birliğini bozmak istemiş-

se aramıza mezhep ayrılığı sokmaya çalışmış; ama bu gerçek olmayan bir ayrılıktır, suni bir ayrılıktır..."

Sıkıyönetimi de savundu: "... Böyle durumlar için, bu boyutlara varan olaylar için, demokratik hukuk devletinin elindeki etkin araçlardan biri, yine demokratik hukuk devleti kuralları içinde kullanılmak koşuluyla, sıkıyönetimdir..."

Öyle veya böyle; Ecevit gibi sıkıyönetimlerden sürekli kaçan ve kaçınan bir siyaset adamının sıkıyönetim ilan etmesi -belki o sırada algılanmıyordu ama- Türk demokrasinin yeni bir dönemece girdiğinin ilk işaretiydi.

Sıkıyönetimler sonunda askeri müdahalelere yol açtığı için...

Bülent Ecevit, yedi yıl sonra (1985'te) "o yılları" anlattı.

Önce 213'le azınlık hükümetine ilişkin değerlendirmelerinde şunu söyledi: "... Ben, o koşullar altında mecliste yeterli çoğunluğu olmayan CHP'nin, bireysel katılımlarla veya desteklerle kuracağı bir hükümet konusunda kendimi aldatmıyordum. Öyle bir hükümetle başarılı icraat yapılamayacağını, hele bir hayli iddialı olan yeni parti programımızın tıtarlı ve gerekli biçimde uygulanamayacağını görüyordum. Ama toplum, hızla, iç kargaşaya, belki iç savaşa doğru, demokrasi de çöküntüye doğru kayıyordu. O sırada önemli ve gerekli olan, bu kaymanın, bu gidişin hızını kesmekti; kamu kuruluşlarını işgalden, devleti ve demokrasiyi çöküntüden kurtarmaktı..."

Ya AP'den kopanlarla kurduğu hükümet?

"... AP'den ayrılıp bizim kurduğumuz hükümete katılanlar arasında kişisel hesaplarla davrananlar bulunmuş olabilir. Ama katılanların çoğu kamuoyundaki isteği ve kaygıyı paylaşıyor ve yansıtıyordu...

"... Mecliste yeterli çoğunluğumuz olmadığı halde, çöküntüye, iç kargaşaya gidişi durdurmak üzere ne yapıp yapıp hükümet kurmaya bizi zorlayan baskılar altındaydık..."

---

1 Şubat 1979 günü Abdi İpekçi'yi vurdular.

Bu olay, Ecevit iktidarını yolcu eden gelişmelerin başlangıcıydı.

Abdi'nin öldürülmesi devleti sarsmış, ama bir başka kanıyı pekiştirmişti:

Anarşi ve terör durmayacak, durdurulamayacaktı!

İpekçi gerçekten ender yetişen, yaşamını gazeteciliğe adamış bir yazar, bir yönetmendi.

Ecevit ile sıkı yakınlığını ne kendisi ne de CHP lideri yansıtmıyordu..

İnönü başbakanken ABD'ye gittik. Türkevi'nde Amerika'da yaşayan Türklerle konuşuyor Ecevit. Bir direğe dayanan İpekçi bana, "Biliyor musun," dedi, "Ecevit'in bu noktaya gelmesinde neler çektim, neler," Eseriyle iftihar eden bir hali vardı. Ama söylediği doğruydu. Ortanın soluna ve Ecevit'e yöneltilen bütün suçlamaları, eleştirileri *Milliyet*'te karşılamıştı. Haberlerle, yorumlarıyla...

Uğur Mumcu 3 Şubat günü duygularımızı kâğıda döktü:

"O uygar gazeteci, o en yetkin gazete yöneticisi, kanlı kefenler içinde, ilerici Türk basınının namusunu simgeliyor şimdi... Ey karınca ezmez hükümet, uyan artık! Bu aymazlıktan uyan artık. İstanbul'da kan kusan çetelerin hakkında gelemiyorsan onurunla çekil git. Senin iktidarında insanlar kurbanlık koyunlar gibi birer birer öldürülüyor ve istihbarat örgütlerin tek satır rapor bile veremiyorsa, bu olaylardan sorumlu olan sensin! Ya çekil git, ya da görevini yap!

"Ve ey CHP milletvekili ve senatörler, size verilen oylar haram olsun... Ülkeyi kan gölüne çeviren terörizme karşı çıkmanız gerekirken, küçük siyasal oyunların içinde büsbütün küçüldünüz..."

O günün olumsuz koşullarında ordunun müdahale edeceğine değinen söylentiler dolaşmaya başladı. Ordunun, sorunların çözümlenebilmesi için AP-CHP'nin ortak hükümet kurmalarını istediği yolunda bilgiler hemen her yerde her ortamda konuşuluyordu. Faruk Sükan gibi devlet umuru gören bir politikacı, "Askerler anarşinin kökünü kazımaya kararlı," diyordu. Hükümetten kopmalar başlamıştı. Turan Fevzioğlu'ndan sonra Elçi ve bir başka bakan hükümetten ayrıldı.

Zaten muhalefetin hükümeti eleştirmek için malzeme aramasına gerek yoktu: Ecevit'i yemek için yeterince malzemeyi CHP'liler kulise sürüyorlardı. Genelkurmay başkanlığına gelen Org. Kenan Evren'in sıkıyönetimlerin çalışmalarıyla ilgili açıklamasını "başka biçimlerde" yorumlayanlar da vardı; ama Org. Evren'in kimi toplantılarda Rahşan Ecevit'le ve Bülent Bey'le yakından ilgilenmesi, ordu-hükümet ilişkilerinin umulduğundan daha iyi olduğuna işaret sayılıyordu. Yani? Darbe olasılığı yoktu!

Kimi ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yüksek akaryakıt fiyatına karşı çareler aranıyordu.

Ecevit'in bize (beş çaylı bir toplantıda) anlattığına göre, çağrı üzerine Şeker Şirketi'ne gitmiş. Alkolle çalışan bir arabaya bindirmişler: "Arkasında hoş bir koku bırakarak çalışıyor ve bir süre sonra normal otomobilden daha hızlı gidebiliyor. Örneğin, Brezilya'da benzine yüzde 20 alkol karıştırılıyormuş," diyordu.

TV'ye çıkıp halka bütün sıkıntıları etkili üslubuyla anlatmasını bir gazeteci arkadaşımızın önermesinden bir süre sonra...

Zamlar patladı. Benzin 17 liradan 20'ye çıktı. Gaza yüzde yüz zam. Kesme şeker 18,5 liraya, çimento ton başına 1350 liraya...

Sade askerler değil, Amerikalılar da iki büyük partinin koalisyon yapmasını istiyordu...

Şili'de seçimle gelen Allende'nin faşist askerler tarafından dramatik biçimde silahla tasfiye edilmesi Türkiye'de de yankılar uyandırdı.

Allende-Büllende benzetmeleri -tabii sağ kesimden- piyasaya salındı... ve Ecevit'in vurgulaması gecikmedi:

"... Şili'deki oyun Türkiye'de tekrarlanmak isteniyor."

"Sıkıntılar" birbirini kovalamaya başladı.

İyi niyetli olmak, iyi niyetli çabalar artık yeterli olmuyor, olamıyor. Ecevit'i yakından gözlüyorduk; gece gündüz hemen her alandaki "sıkıntıya" çare bulmaya çabalıyordu.

Fakat ekonomik, anarşik sıkıntıları ne kadar saklasa, ne denli doğrulamasa, görmemek için kör olmalıydı insan. Hemen hiçbir alanda işler yolunda gitmediği gibi, düzelme umudu da vermiyordu. Ecevit'in büyük ödünler vererek, büyük özveriyle kurduğu hükümetin daha ne kadar dayanabileceği tartışılıyor ve bu arada –sanki demokratik rejimin olağan bir parçası imiş gibi– darbe üzerine çeşitlemeler de yapılıyordu. Basının doğrudan muhalefete geçmesine gerek yoktu. Olayları yansıtması yeterliydi. Zamlardan sonra devalüasyon söylentileri yaygınlaşmış; Ecevit, "eğer bu tür (devalüasyon) haberler yazılmaya devam edilirse, yazanları mahkemeye vereceğini" söylemişti.

Demirel, Allende'nin faşist bir darbeyle iktidardan uzaklaştırış biçimini, olanak bulduğu her fırsatta gündeme getiriyordu. ABD'nin "gidişat" üzerinde kaygıları mı vardı, yoksa darbenin ne zaman geleceğini mi (yoksa ne zaman kışkırtacağını mı) hesap ediyordu, anlaşılmıyordu: ABD Büyükelçiliği Müsteşarı Fox, sürekli iktidarın ve muhalefetin önde gelenleriyle görüşmeler yapıyordu. Prof. Haluk Ülman bunlardan biriydi. Mr. Fox'la son konuşmasını aktardı:

Fox, Ülman'a soruyordu: "AP-CHP hükümeti olamaz mı?"

"Hayır."

"CHP'den milletvekili kopar mı?"

"Hayır."

Bu yanıtları aldıktan sonra Mr. Fox'un yaptığı analizden Ülman, Amerikalının (ABD'nin) Türkiye'de bir darbe beklediği sonucunu çıkarmıştı.

Ana muhalefet lideri Demirel'in o sıralardaki stratejisi, halk baskısıyla Ecevit'i erken seçime zorlamaktı. Bunu başaramazsa Ekim 1979'daki, Cumhuriyet Senatosu'nun üçte birini yenileyecek ve beş ilin milletvekillerinin seçileceği ara seçimde CHP'yi -tabii Ecevit'i- bozguna uğratmayı planlıyordu.

Ecevit'in artık ekonomide somut iyileşmeler beklediği (yinelediği) günlerdi. Şoförler Federasyonu Başkanı (AP eğilimli) Hüsamettin Tiyanşan "kontak kapatma eylemi" başlattı.

Hükümete egemen olan görüş, ekonomiye olanca güçle ağırlık vermek, kendi yağımızla kavrulmaktı, ama nasıl?

Sıkıyönetim komutanlıkları kontak kapama eylemini yasalara aykırı buldular. Tiyanşan, "Hükümet askerle bizi karşı karşıya getirdi," diye sızlanıyordu. Gazeteler de bir âlemdi. "Baba" Demirel, sahneye giriyordu. Beşiktaş'ta pazara gitmiş, esnaf ve halk, "Kurtar bizi Baba," diye bağırmıştı. Bu hava içinde, olan bitene ve gidişe anlam verebilmek için Ecevit'i aradım. Evindeydi. Ülseri azmış, sancıdan kıvranıyordu.

Nisan ayı başlarında bir çarşamba günü Ecevit'le toplandık. Yüzü incelmiş ve sararmıştı. Kontak kapama olayına değindi; Tiyanşan'dan konuşma istemini bildiren bir mektup almıştı. Görüşecekti; ama mektup, şöyle yaparız, böyle yaparız, diye bitiyordu. Başbakan konuşmaktan vazgeçmişti

Ecevit, "Demirel demokrasiyi ve rejimi riske edecek muhalefetten halkın hoşlanmadığını hesaplamadı," dedi. "... Biz muhalefette iken buna çok dikkat ettik," diye sürdürdü; "Eleştirdik, fakat

sokağa çıkmadık. Hatta bazı arkadaşlarım, 'Neden sokağa çıkmıyoruz,' diye beni kınıyorlardı. 'Hayır,' diyordum. Şimdi ise halkı kışkırtıyorlar. Büyük muhalefet yapacak ortam var Türkiye'de. Ben 1974'te, 'Siz muhalefet bile yapamazsınız,' demiştim, çok kızmışlardı." Gülmeye başladık. Konuşmanın başında genelde düşsel bir başbakan olduğunu iddia edenleri doğrulayan bir cümle söyledi: "... Bir sıkıntım var benim: Muhayyele ile bazı ayrıntıları bir araya getirerek uygulamaya girecek sonuçlara gitmeyi... bir türlü beceremiyorduk..." Kimi konuşmalarda ilginç örnekler verirdi. Örneğin, Türk üretim mallarının dışa açılmasını içtenlikle ister, Bağdat'a yaptığı bir gezide kaldığı otel odasındaki havluların Fransız marka olduğunu gördüğünü söyledikten sonra, "Neden bizim Bursa havlularımız Fransız markasının yerini almasın," diye hayıflanırdı. Basına fazla yansımıyordu ama Ecevit'in, MGK'nın hemen her toplantısında üzerinde görüşmeler yaptığı konu, -bugünün büyük sorunu- Kürtçülükle bağlantılı gelişmeler ve Doğu sorunu idi. Kulisin gündeminden hiç çıkmayan Doğu sorununun son MGK'da görüşülüp görüşülmediğini sorduğum Başbakan Yardımcısı Orhan Eyüboğlu, "Gidiniz Diyarbakır'a, pasaport sorarlar," diye karşılık vermişti. Yanıtını hayretle karşıladığımı görünce, "Bunlar ciddi kaynakların bilgileri," dedi ve şunları söyledi:

"... Diyarbakır'dan çıkıp Tunceli'ye gidiniz, manzarayı göreceksiniz. Eğer Türkiye'de iki il ayağa kalkar, direnirse, arkası çok ağır gelir. Hemen her yerde olan gerillalar ayağa kalkacaktır. Bu kadar yaygın harekete hangi kuvvetle karşı koyacağız?"

Cizre'de peşmergeler ulu orta dolaşıyordu.

Bu konuşma, hükümetin ikinci adamının bu sözleri, üç dört yıl sonra Öcalan'ın PKK hareketini başlatmasıyla doğrulandı, gerçeğe dönüştü. Cumhurbaşkanı Korutürk'ün "Doğu'daki bölücülük" olaylarından "tedirgin" olduğunu ve tedirginliğini Başbakan'a ilettiğini duyumsatan haberler aldığımız sırada, Ecevit: "... (Tıpkı son yıllardaki hükümetler gibi) Türk devletinin ve

ulusunun bütünlüğünü demokratik hukuk devleti kuralları içinde koruyacağız," diyor ve şunları ekliyordu: "... Türk devletinin bütünlüğünü korurken de hukuk devleti kurallarına bağlı kalacağız ama (son yıllardaki hükümetler gibi) kesin, kararlı davranacağız... Bu tür girişimlerde bulunanlara müsamahasız olacağız..." Ekonominin siyasal patronlarının yanı sıra bilimsel ölçeklerde soruna bakan, önlem düşünen ve hükümete yapılması gerekenleri söyleyen Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Prof. Bozkurt Kuruç, bana "IMF'nin devalüasyon isteğinden vazgeçmediğini" söyledi.

Ecevit, Kuruç'la ilişkilerini adeta dondurmuştu: DTP Müsteşarı, "Resmi toplantılarda karşılaşıyoruz. Fazla konuşmuyoruz. Söylenenler üzerinde de karara varılmasını sağlayacak bir davranış yapmıyor. Çoğu kez susuyor," diyordu.

Şunları da anlattı: "Sadece dış kredilere 'yeşil ışık' yakacaklar diye Mart 1978'de devalüasyon yaptık. 'Siz devalüasyon yapın, para akacak,' dediler. Bu devalüasyon siyasi bir karardı. Canımızı yaktı. Tabii bu kez (Ecevit) ilk önce para gelsin, sonra devalüasyon yaparım diyor, direniyor. Ama ekonomide siyasal karar olmaz. Kurallar çalışır. Endişem şu: Eğer sadece zamlarla kalınır, önlemler gelmezse, benim kanıma göre enflasyon yüzde 60'ı bulur, aşabilir ve yüzde 100'lere gider. O zaman geriye dönemeyiz ve..." dedi. Ben tamamladım:

"Ve Ecevit'in de sonu olur..." dedim

"Hem de nasıl," dedi Bilsay Kuruç.

Değişmeyen gerçek: Güneydoğu! 1979'larda

Nisan ortalarında "prim sistemi" açıklandı. Ecevit'e göre bu, devalüasyon değildi.

Demirel ise, "Bu sistemin devalüasyon olmadığını söyleyenin alnını karışlarım," diye bas bas bağırıyordu. Ekonomi çevreleri "sistemin" karşısına geçti. Altın: 435, dolar: 50 TL. Güneydoğu'ya gidiyordum, bilgi almak için Emniyet Genel Müdürü Haydar Özkın'a gittim. "Doğu bizden gidiyor," dedi. "Bu kadar vahim mi durum?" "İçeriden dışarıdan" kimi çalışmaları anlattı. Kurulan "illegal" bir partinin çalışmalarına dair bilgi verdi. Bir emniyet genel müdürünün bir gazeteciye bu kadar açık konuşması için en azından sorunun boyutlarını o gazeteciden önce Başbakan'a aktarmış olması gerekirdi. Özkın, "Hepsini biliyor," dedi. "Kimi milletvekillerinin, hükümet içinde bulunan bazılarının faaliyetlerini bizzat izliyor" Çankaya, Genelkurmay, bizzat Başbakan ve bizler hep bu sorunla meşgulüz. Hatta sıkıyönetimlerin genişletilmesini istiyoruz. Bakalım? Şimdi bunlar Irak'ta, İran'da ve Türkiye'de ayrı devlet kurulmasını, sonradan birleşmeye gidilmesini istiyorlar. İlk önce Türkiye'de silahlı harekete geçme kararı aldılar. Ama amaçta aralarında kimi bölünmeler olsa da ulusal bir savaşta birleşeceklerdir."

"Peki biz ne yapıyoruz?"

Haydar Özkın sigarasının dumanına baktı:

"Hiç!" dedi: "Harekete geçmelerini bekliyoruz."

"Ne zaman hareketc geçecekler?"

"Bir yıl, iki yıl, belki daha sonra. Zaman belli değil elbet-

te. İzliyoruz!"

Bu görüşmeyi Güneydoğu sorununda devletin nereden bugünlere geldiğini -ve fazla bir değişik olmadığını- anlatmak için yazdım.

Müdahale gelecek, diyorlar? Evren: "Şimdilik yok"

Bir Perşembe günü, 24 Nisan 1979'da Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren'in benimle görüşeceği bildirildi. Cumhurbaşkanı -bir türlü seçilemiyordu- seçilinceye kadar hiçbir gazeteci ile görüşmeyecekti ama; *Le Monde* muhabiriyle görüşünce kararını değiştirmişti. Açık yürekliydi: Arcayürek'le hem sohbet edecek, hem de siyasi kulisi öğrenecekti. Bir anayasa hazırlığı vardı. Adnan Başer Kafaoğlu ile Coşkun Kırca'nın hazırladığı, sanırım Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Ulusu aracılığıyla Genelkurmay Başkanlığı'na, Evren'e ulaştırılan bir anayasa taslağı. Org. Evren önce askerlerin bir anayasa taslağı ismarlamadığını söyledi ve sonra gönderilen Anayasa'yı incelettiğini söyledi: "Beylerim, çok yetkili bir cumhurbaşkanı ile bir diktatör yaratmak istiyor," dedi.

Daha sonra askerlerin -tabii kamuoyunun da bildiği- çeşitli konulardaki şikâyetlerini sıraladı. Mahkemelerden şikâyet ediyor, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulamamasını eleştiriyor, Kıbrıs sorununun "bir âlem" olduğuna değiniyor, Ecevit'e MSP ile (Erbakan'la) hükümet olmamasını tavsiye etmelerine karşın CHP liderinin MSP ile ortaklığa gittiğinden yakınıyordu. İdarenin laçka olduğunu söylediği, bu iş böyle sürer mi, dediği sırada:

"Peki ne yapacağız Paşa'm?" dedim Evren'e.

Yanıt vermedi. Bunun üzerine "dışarıdaki havayı" söyledim:

"Bu kaosun sonunda 'müdahale gelecek' deniyor!" dedim.

Genelkurmay Başkanı, "Şimdilik," dedi, bir an duraksadı, söyleyeceklerini hesapladıktan sonra, "... Şimdilik yok böyle bir şey, böyle bir şey söylemedik."

Bunları söylerken gülüyordu.

Şimdilik yok demek, yarın olmayacak anlamına gelmezdi elbette. Bana göre müdahale olasılığı askerin de gündemdeydi. Evren Paşa'yla görüştükten sonra CHP lideri Ecevit'le TBMM'deki odasında buluştuk. Ordunun kimseye bir anayasa ısmarlamadığını söyleyince sevindi. Evren'in iki büyük parti bir araya gelse "pratik bir sonuç çıkmayacağını" söylediğini aktardığımda Ecevit, "Ben de o kanıdayım," dedi.

Fakat... "şimdilik yok" ifadesini aktardığım zaman yüzündeki çizgilerde herhangi bir değişiklik olmadı; askerlerin böyle bir girişimde bulunmayacaklarını söylemekle yetindi. Hayret ettim bu davranışına, yanından ayrıldım.

Muhalefetteki Demirel, "şimdilik yok" ifadesini daha başka yorumladı. Yadsımayan kimi ifadelerle karşıladı.

Meclis, hükümet, genel ve bireysel ekonomik durum berbat. Meclis, cumhurbaşkanını seçmek için nafile turlar yapıyordu.

11 eksi beş eşittir altı!

Ecevit hükümetinin kurulmasının ve güvenoyu almasının temel öğesi olan 11'ler aralarında beliren uyuşmazlıklar nedeniyle bölündüler. 6'lar grubu ortaya çıktı. Yaptıkları bir açıklama, "Mümkün olan en kısa zamanda sonuç alamadığımız takdirde," diye başlıyor, "... hükümet çalışmalarında ortaya çıkacak uyumsuzluklardan ülkemizin göreceği zararın vebali bize ait olmayacaktır," diye devam ediyordu. Hem hükümette bulunuyorlar, hem de hükümeti bir muhalefet partisi gibi eleştiriyorlardı.

Şu söylemleri bu yargının kanıtıydı: "... Devletin belirli kesimlerindeki kadrolarına sızmış olan 'aşırı uçlara' (o gün sol, 2006'larda dinci) mensup kimseler bazı hallerde ideolojik amaçlı dernek ve kuruluşlarla birleşerek faaliyetlerini ülkenin ve milletin bütünlüğünü tehlikeye sokacak boyutlara vardırmışlardır." 141. ve 142. maddelerin değiştirilmesinden kaçınılmasını ve DGM'lerin kurulmasını istiyorlardı. Bir de bir iddiayı kamuoyuyla paylaşıyorlardı: "Bugüne kadar alınmış olan ekonomik önlemlerin birçoğu bilgimiz dışında cereyan etmiştir."

Elbette Başbakan'ın bu açıklama karşısında ne düşündüğü önemliydi. 6'ların açıklaması Bakanlar Kurulu'na 19 saat tartışıldıktan ve olayın üzerinden üç gün geçtikten sonra, Başbakanlık'tan ayrılırken Ecevit, "Hükümet dimdik ayaktadır," dedi.

Ne demekti bu? Öne sürdükleri görüşlerin hiçbirinin doğru olmadığını 6'lar kabul etmiş, fırtına dinmişti! Bu arada komutanların "tatbikat" nedeniyle Diyarbakır'a gittikleri öğrenildi. Kürt sorunu, bölücülük güncelleşmiş, belli başlı tartışmalar arasına girmişti. Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi, "Evet, ben Kürt'üm.

Türkiye'de etnik bir grubun varlığını kabul ederim," diyordu. Bakanlığında Kürtçe konuşmak serbestti. 6'lar olayı durulduğu gün uyumlu olduğu açıklanan bu hükümetin üyeleri altı ay sonra uyumsuzluk sergilemeye başlamıştı ve...

... ve hükümet üyelerine yönelik yolsuzluk iddiaları... sahneye giriyordu. Başbakan Yardımcısı Faruk Sükan bir kabine toplantısında söz almış; Sosyal Sigortalar Kurumu'nun işçilerden topladığı paraların düne kadar devlet bankalarında bir hesaba yatırıldığını, ne ki, Hilmi İşgüzar'ın, Sosyal Yardım Bakanı olduktan sonra bu paraları çektirip özel kimi bankalara yatırdığını açıklamıştı. Sükan'ın açıklamasına İşgüzar'ın yanıtı, özel bankaların daha çok faiz verdiği şeklinde oldu.

Fakat İşgüzar'la ilgili yolsuzluk savları sürdü ve Turan Feyzioğlu konuyu meclise bir gensoru ile getirdi. Çeşitli yolsuzluk olaylarının yanı sıra, örneğin, İşgüzar'ın, İstanbul'daki gömlekçisine bir günde tam 40 ipek gömlek ısmarladığı da söyleniyordu. İşgüzar olayı dallanıp budaklandı. Sükan, İşgüzar bakanlıktan istifa etmezse iddiaların doğru olduğunu bir basın toplantısında açıklayacağını ve hükümetten de ayrılacağını söylüyordu.

Ecevit iki arada bir derede. (Sonradan Yüce Divan'a giden ve hapse mahkûm olan) İşgüzar ve arkadaşlarına gensorunun yol açacağı gelişmeler anlatıldı. Hatta "sorun kapandıktan sonra yine göreve çağrılması olasılığı" duyuruldu. İşgüzar istifa etti. Olaylı, gergin günün ertesi Millet Meclisi'ndeki hükümet sıralarında Ecevit'le Sükan yan yana oturuyordu. Başbakan, yardımcısına, " Çok müteessirim. Beni çok zor durumda bıraktınız," dedi.

Sükan, yanıtladı Ecevit'i:

"Ne kadar büyük yardımda bulunduğumu günü gelecek anlayacaksınız!" Sonra? Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı hakkında yolsuzluk iddiaları gündeme oturacaktı.

30 Ağustos 1979'da yayımlanan mesajlar ilgi çekiciydi. Başbakan Yardımcısı Sükan, Mataracı ile ilgili ihbarları Başba-

kan'a iletmesine karşın -günler geçiyor- yanıt alamıyordu. Cumhurbaşkanı Korutürk ise mesajında "devletimizin, iç ve dış düşmanlarının ülkemize musallat ettiği hastalıkları mutlaka ezeceğini" söylüyor, ama, "Genç Harbiyelilerin sesine kulak verin," diyordu. Genelkurmay Başkanı'nın mesajı da aynı içerikteydi. Sükan'ın verdiği bilgilere göre, "bir sıkıyönetim eşgüdüm toplantısında" Jandarma Genel Komutanlığı Teftiş Kurulu başkanlığı görevini yürüten General Mehmet Kıral, Güneydoğu'da yaptığı geziden sonra hazırladığı raporu okumuş; bölücülüğün giderek boyutlandığını anlatmıştı. Bu rapor üzerine açılan tartışma sırasında söz alan Ecevit, "Kürtlerin de bir etnik grup olduğunu, nasıl ki öteki etnik gruplar olan Rumların, Ermenilerin, Musevilerin kendi dillerini konuşmaya, kendi okullarında okumaya hakları varsa, bu uygulamanın Kürtlere de yapılması gerektiğini söylemiş"ti.

Ecevit'in 1979'da askerlerle yapılan bir toplantıdaki söylemleri daha sonra açıktan söylendi ve gereğinin yerine getirilmesi için çalışmalar yapıldı. Kürtçe konuşmak, TV yayını yapmak, kitap, dergi broşür yayımlamak vs yasak olmaktan çıkarıldı. Ecevit, eşgüdüm ve MGK toplantılarında, anarşi, terör ve bölücülük olayları görüşüldüğü zaman "yalnız adam" durumuna -kendi bakanları tarafından- düşürülüyordu. Bu durumu bakan adları vererek kendisi açıklıyordu. Sükan'ın o sıradaki yargısı: İşler düzelmiyordu, askerlerin yönetime müdahale olasılığı yüksekti.

Artık gizlenemeyen bir gerçek vardı ortada, durmadan tartışılan, hangi ölçekte olacağı üzerinde varsayımlar üretilen bir gerçek:

Ordu mutlaka müdahale edecekti. Ama ne zaman? İşte, bu belli değildi.

"Umut kesmiş görünüyor"

Eylül'ün 20'sinde Sükan, uzun bir açıklama yaparak başbakan yardımcılığı görevinden istifa etti. Ecevit durumu şöyle yorumladı: "... Faruk Sükan yalnız hükümetten değil, Türkiye'nin sorunlarına demokrasi kuralları içinde çözüm bulunabileceğinden de umut kesmiş görünüyor. Onun da ötesinde, demokrasiye ara verilmesine umut bağlamış gibi bir görüntü içindedir...

.... Türkiye'de bir süredir gerek bazı siyasal çevreler, gerek iş çevrelerinin belli kesimleri, en uygunsuz zamanda bir hükümet bunalımı oluşturma ve hükümet bunalımını da rejim bunalımına dönüştürme çabaları ve tertipleri içindedirler. Geriye dönük bir Anayasa tartışmasının bu sıralarda başlatılması da rastlantı olmasa gerektir... Demokraside aradıklarını bulamayan, kendi ihtiraslarını tatmin edemeyen, demokratik haklar ve özgürlükler ortamında çıkarlarının zarara uğrayabileceğini düşünen çevrelerdir bunlar..."

Başbakan ve CHP Genel Başkanı'nın yönetime müdahale konusundaki görüşleri ve yorumu işte bu çerçevedeydi. Bu yorumları, görüşleri bizlere yansıtırken TSK'da olup bitenlerden haberi olmadığı -daha sonra- anlaşılacaktı.

Zira, evet zira...

Darbeden kıl payı kurtulmak

Eylül ayında müdahale söylentilerinin ayyuka çıkmasının geçerli ve gerçek bir nedeni vardı. 12 Eylül'den sonraki bir gün Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in bana anlattığına göre; TSK, 1979 yılının Temmuz ayında yönetime müdahale etmek için her türlü hazırlığı tamamlamış, müdahaleyle ilgili planlar kıtalara dağıtılmıştı. Bayrak adını taşıyan müdahale, komutanlar arasında yapılan toplantılarda bir süre daha bekleme kararı alınmasıyla ertelenmişti. Orgeneral Evren, olayı doğrularken bir ek de yapmıştı: "Sonra kıtalara, ordulara dağıttığımız harekât planlarını topladık. Planı gören ve geri gönderen bazı generaller veya albaylar 30 Ağustos'ta emekliye ayrıldı. Çok kaygılandım. Emekliye ayırdıklarımızın içinden biri temmuzdaki müdahale planımızı tarihiyle açıklar diye... Fakat hiçbiri tek kelime söylemedi." Gerçek bir başka neden; Cumhurbaşkanı Korutürk'ün görevde bulunduğu süre içinde ordu müdahalesine asla yeşil ışık yakmayacağı, hatta karşı vaziyet alması olasılığı idi. Haziran ayından sonra müdahaleden bu denli kuvvetle söz edilmesi, temmuz ayındaki kararlılığın dışarıya yansımasından ileri geliyordu. Ecevit ya bizlere durumun bu denli önemli olduğunu anlatmak istemiyor ya da olası darbeden haberi olmasına karşın söylemek, duyurmak istemiyordu.

Ama Başbakan Ecevit, darbeden kıl payı kurtulmuştu.

Sükan'ın istifasını zaman itibariyle onaylamıyordu. Ara seçime kısa bir süre kalmışken... bu istifayı onaylamıyordu. Oysa

Sükan'a ne kadar değer vermiş, en hassas konuların çözümünü ona havale etmişti. O ise... Politika ve politikacı? Söylenecek fazla bir şey yoktu.

Ne ki, Sükan da Ecevit'ten yakınıyordu. Gümrük Tekel Bakanı Tuncay Mataracı sorununu ne zaman görüşme isteminde bulunsa Başbakan'ın kendisini, "Ekim ara seçimlerine az süre kaldı. Eylüldeyiz, seçimden sonra bu konuyu ele alıp sonuca varalım," diye yanıtladığını söylüyordu.

Kuşku yok; Başbakan iç sorunlar, ekonomik durumu düzeltebilme ve anarşi-terör gibi temel sorunların üstesinden gelmeye çalışırken, bir yandan ABD'den gelen isteklere karşı duruyordu.

Türkiye (Demirel'in ilk hükümeti zamanında -1967-) İncirlik'ten kalkan U-2 casus uçaklarının uçuşunu yasaklamıştı. Zira Sovyetler, -özellikle Başbakan Kosigin'in Ankara'yı ziyaretinde- bir ülkenin, komşusu olan bir başka ülkenin gözetlenmesine izin vermesini yadırgadıklarını Başbakan Demirel'e söylemişti. Yasak kararı bu görüşmeden sonra alındı. Casus uçuşlarının yeniden başlamasını sağlamak için ABD'nin Ankara'ya Ecevit'le görüşmek üzere gönderdiği Dışişleri Bakan Yardımcısı Warren Christopher'a Başbakan: "Bu uçuşlara izin verelim, verelim ama Sovyetler bu uçuşların bizim topraklarımızdan yapılmasını kabul etsin," diye karşılık verdi.

ABD heyeti sonuç alamadan gitti ve Mr. Christopher, dönüşünde Ankara'yı, "Yahu adama bakın. Bize düşmanımızdan izin almamızı tavsiye ediyor," diye eleştirdi.

Fakat Christopher, casus uçuşlarına izin vermezsek ivedi yardımı yeniden gözden geçireceklerini içeren tehditlerden hiç söz etmiyordu.

1973'lerden bu yana 1978-79'larda da, Ecevit'le Demirel arasında bir başka konu günlerce süren tartışmalara neden oldu.

Ecevit, Genelkurmay'a bağlı Özel Harp Dairesi'nin Kontrgerilla adıyla "sakıncalı işler" yaptığını iddia ediyor; Demirel ise

Kontrgerilla diye bir kuruluş olmadığını söylüyordu. AP lideri muhalefete düştükten sonra; artık başbakan olan Ecevit'i, Kontrgerilla dediği mevcut olmayan kuruluşu artık kanıtlaması gerektiğini söyleyerek tartışmaya çekti.

Ecevit de (2000'li yıllarda 'Derin Devlet' diye anılan) Kontrgerilla denen bu kuruluşla ilgili istihbarata ve gözlemlerine dayanan açıklamalar yaptı.

Ecevit her cephede savaşıyor. Partisi içindeki hiziplerle de. Bir ara TÜSİAD, peş peşe verdiği gazete ilanları ile hükümeti "uyar"dı. TOBB, meclisi de hükümeti de kamuoyu önünde uyarınca Ecevit patladı: "Bu devlet, işadamlarının muhtırası ile hükümet kurmaz, hükümet düşürmez. Bu ülkede halkın dediği olur, halkı sömürenlerin değil. TÖB-DER, POL-DER siyaset yaparsa suç, sanayici kuruluşları siyaset yaparsa suç değil, olmaz öyle şey. Hepsini savcılığa vereceğim."

Demirel'in, adım adım yurdu gezerek, hemen her konuda, örneğin yumurtadan kıymaya kadar her tüketim maddesiyle ilgili, dünü Ecevit dönemiyle kıyaslayan rakamlar açıklayarak yaptığı sert muhalefet de eklenirse... Hükümet dört bir yandan kuşatılmış görünüyordu.

Hükümetten istifalar da sürdü.

Bu sırada geleceği ilgilendiren kimi gelişmeler izlendi...

"Memleket elden gidiyor, müdahale ederiz..."

Uzun zamandır tanıdığım, çok saygı duyduğum Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu'ya yaptığım ziyaretten sonra müdahale olasılığının artık şakaya gelir yanı olmadığını anladım. Oramiral Ulusu, Genelkurmay Başkanı Evren'den de açık konuştu.

O günlerde günlerce çabalayarak, *Hürriyet*'te yayımlanan bir metni, iki liderin, Ecevit'le Demirel'in imzalamalarını sağlamıştım. Amaç, bir araya gelmeyen iki liderin ülke sorunlarında beraber olacaklarını göstermekti ve metnin başlığı "Birliğe Çağrı" idi. Askerler böyle girişimleri destekliyorlardı ama sonuç vermeyeceğine de, iki liderin bir araya gelmeyeceğine de inanıyorlardı. Oramiral Ulusu bana doğru eğildi, "Esasen başka çare yok. Bu iki parti bir araya gelmeli. Hükümet olmalı," dedi ve, "... Memleket elden gidiyor, hatta gitti. Bunlar (AP ile CHP) el ele vermezse... biz müdahale ederiz..." dedi. Müdahale olasılığı, daha doğrusu olanağı, görüşmemizin hemen başında gündeme gelmişti. Daha sonra Ulusu yaşadığımız günleri analiz etti. Söylediklerini yadsımak olanaksızdı.

Kimi satırbaşları:

"... Bir araya gelirler, seçim kanununu değiştirirler. Bu küçük partiler aradan çıkar. Demirel'in bugüne kadar bir omzunda MSP'yi, öteki omzunda MHP'yi taşımasıyla bugünlere geldik. Ecevit'e MSP ile hükümet olmamasını söyledik. Ama?..

"... Ben ayda 16 bin lira alıyorum, ayın sonunu zor getiriyorum. Oysa lojman bedava, otomobil bedava, yine yetişmiyor.

Benim altımdaki rütbeler ne yapsın?.. Başbakan'a bazı CHP milletvekillerinin derneklerle olan ilgisini söylüyoruz. Efendim o derneklerin grev hakkı yok, onların sorunlarını dile getiriyorlar diyor..."

Ulusu'ya, Ecevit'e CHP-AP hükümetinden söz ettiniz mi, diye sordum:

"Mosmor oluyor," dedi.

7 Eylül'de çaylı toplantıya gittik.

Ulusu ile görüşmemizden bir gün sonra...

"Müdahale beklemiyorum"

4 Ekim. Çaylı toplantı. Siyasal gelişmeler üzerinde konuştu Ecevit: "... Ara rejimi bir doğrudan isteyenler var; bazı iş çevreleri, siyasal olanak bulamayanlar. Bir de Sükan kanadı bunlara katıldı. Bunlar 12 Mart olacak, içinde bulunmayalım diyenlerden. Düşününüz ki politika yapmaması gereken İktisadi Araştırma Vakfı, 'Toplumu depolitize edelim,' diye bildiri yayımlıyor...

"... AP'nin istediği ise CHP hükümetini düşürmek! Beklentisi ise hükümet kurulamaması. Demirel'i MSP ve MHP ile hükümet olup olmayacağı konusunda sıkıştırıyorum, cevap yok...

"... Bir hükümet formülü gösteremeyince ne olacak? Bunalım dönemi başlayacak. Normal bir hükümet bile bir ayda kuruluyor. Bu koşullarda aylarca sürer hükümet bunalımı.

"... Ara rejim olmasa bile ara hükümet olacak. Kalalım demek istemiyorum ama CHP'nin hükümette kalması tek olanak gibi görünüyor bana.

"... Demirel ara rejim istemem diyor, fakat Demirel'in stratejisi bu sonuca varır."

Değerlendirmelerin bu kısmında orduyla ilgili görüşünü açıkladı:

"... Ordudan bir müdahale beklemiyorum. Ordunun böyle bir eğilimi olmadığını birkaç kez söyledim. Komuta sınıfında böyle bir şey yok. Esasen hepsi sorunları biliyorlar... (Ordu istemiyor müdahaleyi diyorsunuz. Ara rejimi kim getirecek? Herhalde parlamento kendini tatil edip ara rejimin gelmesine olanak sağlamaz, sorusuna Ecevit:)

"... Bizim anayasa, içtüzük gibi değişikliklerden önce bir

'zihniyet değişikliğine' ihtiyacımız var. Aramızda uygarca konuşup anlaşmak, bize bir hükümet lazım, alternatifi yoksa mevcut olan devam etmeli, dememiz lazım..."

Diğer konulara geçildi. Seçim bölgelerini geziyorduk. Mazot yok, yemeklik yağ, petrol... Yok, yok, yok! Buna karşın Ecevit, örneğin Antalya'dan iki senatörün birinin CHP'li olacağını düşünüyordu. Antalya'da CHP'lilerin bile AP adaylarına oy vereceklerini, iki senatörü AP'nin alacağını söylediğim zaman, bozuldu.

14 Ekim 1979 ara seçimlerinin sonuçları:

AP boş olan beş milletvekilliğinin hepsini, 50 senatörlüğün 33'ünü kazanmış, Ecevit kaybetmişti.

Oysa Ecevit siyasete yeni katkılarda bulunabilmek için aylardır ara seçimleri ve bu seçimleri kazanmayı bekliyordu. Kimi konuşmalarında, bu seçimleri kazanırsa 1981 genel seçimlerinde mutlaka tek başına iktidara geleceğini söylemişti. AP lideri Demirel'in seçim sonuçlarından memnun olduğu ve Ecevit'in seçimlerden ağır bir sonuç almasından keyif duyduğu her halinden belli oluyordu. CHP'nin oyları (1977'deki) yüzde 41,4'den yüzde 29,1'e düştü. AP oyları ise (1977'deki) yüzde 36,9'dan yüzde 46,8'e yükseldi. Bu rakamlar -Demirel'e- AP'nin ilk genel seçimde tek başına iktidara geleceğini müjdeliyordu.

Ecevit partiye döndü. Süratle kurultay toplayacaktı ve madem ki, "Ulus, AP'ye teveccüh etmişti, öyleyse hükümeti AP kurmalıydı." 16 Ekim'de Korutürk'e istifasını verdi. Yıllar sonra son hükümetini konuşurken Ecevit, çarpıcı bir değerlendirme yaptı: "Eğer biz, CHP-AP hükümetini kurabilseydik, cumhurbaşkanını seçebilseydik, müdahale (12 Eylül) gelmeyebilirdi," dedi. MSP'nin "dışarıdan kerhen desteğiyle" bir azınlık hükümeti kuran Demirel'e, ara seçimden sonra, "Ya iktidara geldiğinizde CHP gibi siz de, anarşiden ekonomik açmazlara değin tüm sorunları çözmeyi başaramazsanız," dedim.

Demirel'den aldığım yanıt şaşırtıcıydı:

"Ya başarırsam?"

Kasım 1979'lardaydık. 12 Eylül 1980'e şunun şurasında kaç ay kalmıştı?

Ecevit, Olağanüstü CHP Kurultayı'nı 4-5 Kasım 1979 günleri topladı.

Partide kaç "grup" olduğuna bakalım: Genel Merkezciler-Topuzcular-Baykacılar-Sol Muhalifler. -Şimdilik- Ecevit'in genel başkanlığına evet diyorlardı ama, asıl amaçları merkez yönetimini ele geçirmekti.

Ecevit konuştu ve: "... Bir yanda katı hizipçiliği hak gören bir liste, bir yanda katı hizipçiliği reddeden bir anlayış bulunmaktadır. Ben katı hizipçiliği reddeden bir ekiple görev yapabilirim. Eğer kurultay bana bu olanağı verirse genel başkan olarak görevimi sürdürebilirim. Şayet kurultay bu olanağı vermezse, görevimi genel başkan olmadan da partimizde sürdürebilirim..." dedi. Bu, ne demekti? Düpedüz, "Ya ben ya onlar," diyordu Ecevit. Tabii bellekler uyandı. Altı yıl önceki bir olayı; Ecevit'le çekişen İsmet İnönü, Parti Meclisi üyeleri değiştirilmezse genel başkanlıktan çekileceğini söyleyerek, "Ya ben ya onlar," diye rest çekmişti. Ecevit'in sözleri ve davranışıyla "tarih tekerrür ediyor"du. Son çaylı toplantısında (10 Kasım 1979) Ecevit;

"... Bizi içimizden yıktılar," dedi. Ona göre IMF veya ABD oyun oynamamıştı. Komplo "içimizden gelmişti." İşadamları "Bu hükümete kredi vermeyin," diye dolaşmışlardı. Bu değerlendirmeyi yapıyor ve, "Suçluyu içimizde aramalıyız," diyordu.

Bir liderin siyasal yaşamında yeni bir başlangıç

Süleyman Demirel'in MSP desteğindeki azınlık hükümetiyle 12 Eylül'ü bulduk. Demirel'le Ecevit aynı askeri uçakla Çanakkale'ye, Hamzakoy'a götürüldüler. Askeri kampın bir ucunda Demirel, öteki ucunda Ecevit, Hamzakoy'da kaldıkları süre içinde askerlerin bir araya getirdiği zorunlu görüşmeler dışında yan yana gelmeyi istemediler; gelmediler de... Hizip çatışmalarından yılgınlığına her görüşmemizde değinen Bülent Ecevit -Demirel'in aksine- Hamzakoy'da kaldığı sürece CHP örgütü ile temas kurmadı. Demokratik Sol Parti'yi kurma kararlılığı, bu partinin temel ilkeleri -belki de- Hamzakoy'daki hapishane günlerinde berraklaştı Bülent Ecevit'in. Ve 12 Eylül döneminde de özgürlük ve demokrasi savaşımını askeri yönetime karşı çok açık, çok cesur eylemlerle sürdürdü.

Bu savaşımı önünüzdeki sayfalar bütün ayrıntılarıyla yansıtıyor.

BÜLENT ECEVİT'İ BÜLENT ECEVİT ANLATIYOR

"Ben kafamın içindeki özgürlüğü içeri götürüyorum."
Bülent Ecevit

(Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'ne girerken, 3 Aralık 1981)

Açıklama

Bu bölümde: Siyaset yapması, konuşması, hatta yazması yasaklanmış bir siyaset adamının, Bülent Ecevit'in 12 Eylül döneminde yargı önündeki özgürlük savaşımının ayrıntılarını bulacaksınız.

12 Eylül askersel yönetimdeki savaşımlarında Ecevit, iki kez hapse girdi, bir kez tutuklandı. 12 Eylül sabahı "askeri yönetimin konuğu" olarak gönderildiği Hamzakoy'da yargıyla tanıştı.

Bu tanışmadan sonraki aylar ve yıllar boyu yargıyla içli dışlı bir yaşam sürdü.

Yıllarca hapishanelerde yatması olasılığının güçlendiği zorlu günlerdi. Çoğu zaman ilgi beklediği, eylemlerine katılmalarını istediği çevresince yalnızlığa itildi. Çoğu kez eski partisi CHP'yi, özgürlükleri, halkın demokratik haklarını savunduğu için suçlandı, hapsedildi.

Bu bölümde:

Hamzakoy ve Ankara'daki yaşantısını... Hamzakoy anılarını... Avrupa'dan konuşma yazma yasağına tepkileri... yalnızlığa itilişini... hapishane günlerini... ve davaları... yargı önünde 12 Eylül'e karşı savaşımın ayrıntılarını... yargı sürecinin geniş öyküsünü... pek çok ilginç olayı ve bu olayların orta yerindeki Bülent Ecevit'i... Bülent Ecevit anlatacak.

Bölüme bir başlık aramaya artık gerek yok.

Başlık: Bir özgürlük savaşımcısını; "Bülent Ecevit'i Bülent

Ecevit Anlatıyor."

Ecevit'in olayların gerçek yüzünü gösteren anlatımlarını bu başlık altında bu bölümde izleyeceksiniz.

Yıllar önceydi. Ecevit bana Or-An'daki mütevazı evinde hapishane günlerini, 12 Eylül yönetimine karşı verdiği savaşımı ayrıntılarıyla, hatta belge niteliğindeki kimi konuşmalarının metinlerini vererek anlattı.

12 Eylül döneminin birinci önemdeki tanığının anlattıklarını tarihe emanet edebilmek için bir kitapta toplamaya karar verdiğimde Bülent Ecevit, Bülent Ecevit'i ve o dönemi çözümleyen (tahlil eden) bir önsöz gönderdi.

Dilerseniz, "Bülent Ecevit'i, Bülent Ecevit Anlatıyor" bölümüne geçmeden önce bu önsözü okuyalım.

konuş
dudakların varken daha

sözcükler güneş
sözcükler ırmak olur

kapılar açılır sözcüklerle
köprüler kurulur

silah gibi kuşananlar
çoğaldıkça sözcükleri
sonu gelir zalimlerin

konuş konuş
dudakları varken
konuşmuş olanlara
borcundur konuşmak

Helga Hanschen

(Olof Palme'nin cenaze
töreninde okunan bir şiir)

12 Eylül'le, "siyasal hak" diye, elleri bağlı, dudakları kilitli bir "genel başkan"lık bırakılmıştı üzerimde. Beni yasaklara tutsak eden o "siyasal hak" kalıntısını, 30 Ekim 1980 günü, kendi kendimi terhis eder gibi, çıkardım üzerimden... Genel başkanlıktan ayrıldım. "Kapılar açan", "köprüler kuran" ve "silah gibi kuşanıldığında", "zalimler"in sonunu getirebilen sözcükleri özgürce kullanabilmek ve "dudaklarım varken daha" konuşabilmek, ellerim tutarken yazabilmek, işlevi kalmamış bir "genel başkan"lığı zincir gibi taşımaktan daha geçerli idi benim için.

12 Mart döneminde de genel sekreterliği üzerimden çıkararak özgürleşebilmiş ve mücadelemi sürdürebilmiştim.

Ne var ki, konuşma ve yazma özgürlüğüm de uzun sürmedi. 1981 Haziran'ında o özgürlüğümü de kaldıran bir yasak kondu.

Ama o yasağa uymadım.

Uyamazdım.

Çünkü bu özgürlük, bana göre, vazgeçilmez ve dokunulmaz bir insanlık hakkı idi.

Çünkü insanı insan yapan, insanı başka yaratıklara üstün kılan, düşünceleri açıklayabilme ve birbirine iletebilme yeteneğidir. Bilgi, kültür, uygarlık, bu iletişimin birikimidir: Binlerce yıldan beri, düşüncelerin dizelerle, türkülerle bellekten belleğe ve çivilerle taş üstüne kazılarak kuşaktan kuşağa aktarılmaya başlamasından beri oluşan ve sonra kitaplarla, dergilerle, gazetelerle, radyo ve televizyonla, bantlarla büsbütün hızlanıp büyüyen bir birikim...

O birikim, insanlığın, sürekli gelişen ortak aklıdır, ortak belleğidir.

İnsanlar arasında iletişim yasaklarla engellendiği oranda,

insanlığın evrimi ve insan düşüncesinin zenginleşmesi de yavaşlar.

Öteden beri söylediğim gibi, insan için özgürlük her zaman ve her koşul altında vardır; ancak bazen özgürlüğün bedeli ağırlaşır. Özgürlük bol ve ucuzken kürsülerde, alanlarda, gazete, dergi sütunlarında onu kolayca kullananlardan, hatta bazen hesapsızca harcayanlardan birçoğu, özgürlüğün bedeli yükseldikçe, köşelerine çekilip, "konuşabilirsiniz" ışığının yanmasını suskunluk içinde beklemeye koyulurlar; ve ışık yandığında, yeniden, "cesaret"le konuşup yazmaya başlarlar. Çünkü özgürlük ucuzladıkça cesaret de ucuzlar.

Oysa özgürlüğün bedelini canlarıyla ödemiş olanlar vardır insanlık tarihinde... Özgürlük ve eşitlik uğruna Güney Afrika zindanlarında on yıldır, yirmi yıldır yatan ve zindandayken de konuşup seslerini dünyaya duyuran kimseler var çağımızda...

"Susmaya razı olursan seni serbest bırakırız!" diyen bir zalim yönetimin önerisine uymaktansa ömrünü zindanda geçirmeyi göze alan; dışarıda köle gibi yaşamaktansa özgürlüğünü hapishanede yaşatan, Afrikalı Mandela'ların çağdaşlarıyız.

Öylelerinin ödediği bedel yanında, benim ödemek zorunda kaldığım bedel çok az sayılır.

Ama, az veya çok, bedelini ödemeyi göze alıp da yasaklı iken konuşmasa yazmasa idim, bugün, yasaklar yıprandığında konuşup yazma hakkını kendimde göremezdim.

Bedelini göze alıp da askeri yönetim ve yasaklar tüm yoğunluğuyla sürerken konuşmasa yazmasa idim, yıllar sonra, Olof Palme'nin cenaze töreninde, bir İsveçli kızın ağzından, "KONUŞ KONUŞ," diye seslenen o İsveç şiirini, eziklik duymaksızın dinleyebilir durumda olamazdım.

"Dudakları varken konuşmuş olanlara borç"umdu konuşmak...

Mahkemeler benim için bir kürsü gibiydi zaten... Dışarıda söyleyip yazdığımda duyuramadıklarımı o kürsüden duyurabilirdim.

Fakat o da yasaklandı.

Yasalar, kurallar, açık duruşmalarda söylenen her şeyin yayımını askeri yönetim döneminde bile serbest bıraktığı halde; ve 12 Eylül döneminde yargılanan tüm kuruluşlara, örgütlere, o arada teröristlere, bu serbestlik tanındığı halde, bana tanınmadı. Mahkemelerde söylediklerimin yayımlanması da, o dönemin bilinen yöntemleriyle, çoğu kez engellendi. Konuşmalarım, yazılarım, mahkemelerde söylediklerim, başka ülkelerin basınında, radyosunda, televizyonunda yayımlanıyordu, ama kendi yurdumun halkına bunları duyuramıyordum.

Türkiye'deki yurttaşlarım, bana yöneltilen suçlamaları, Türk basınından, devlet radyo ve televizyonundan ve yasalara göre "mahkemeleri etki altında bırakmama"sı gereken devlet yetkililerinin ağzından okuyup dinleyebiliyor, ama yargılanmama neden olan konuşmalarımı ve yazılarımı da, suçlamalara karşı benim mahkemelerde söylediklerimi de öğrenemiyordu.

Eşimin birkaç arkadaşımızla birlikte çoğaltttığı mahkeme konuşmalarım, illerdeki, ilçelerdeki bazı yürekli yurttaşlarımızın da katkısıyla, elli milyonun içinde birkaç bin kişiye belki ancak ulaşabiliyordu.

Benim adım kullanılarak yazılan bazı yazıların, yayımlanan bazı demeçlerin benimle ilgisi olmadığını bile duyuramıyordum kamuoyuna... Onlara da yayın yasağı konuyordu. Yani, benim konuşup yazmam yasaktı, ama benden habersiz benim adım kul-

lanılarak yapılan yayınlar serbestti; ve benim bunları yalanlamama bile izin yoktu.

Yasaları aşan, hatta olağanüstü yönetim döneminin kendi kurallarını da aşan bunca yasak nedendi?

Belki söylediklerim, yazdıklarım, özgürlüğe "kapılar" açarsa diye, kafalardan kafalara "köprüler" kurulmasına katkıda bulunursa diye; ve perdelerden içeri bazı gerçekleri sızdırırsa diye korkuluyordu; veya sözcükleri "silah gibi kuşananlar"ın çoğalmasından kaygı duyuluyordu.

O konuda, 12 Mart döneminden, hatta 27 Mayıs döneminden, "sabıkalı" idim zaten... Sözden, sözcüklerden başka "silah"ım, yetkim, aracım olmaksızın, bazı oyunların bozulmasına yardımcı olabilmiştim. Nitekim, 1982 Anayasası'nın ortaya çıktığı sıralarda, 12 Eylül yönetiminin yetkili kişisi,

"Bundan önceki iki ordu müdahalesinde dikkatsiz davranılıp bazı gedikler bırakılmıştı; birtakım politikacılar da o gediklerden yararlanıp amaca ulaşmamızı engellemişti. Bu sefer gedik bırakmamaya kararlıyız," diye konuşuyordu.

Özgürlüğün bedelinin en çok yükseldiği dönemlerde bile özgür kalabilmiş bir gazeteci olarak, Cüneyt Arcayürek, şimdi o dönemdeki mahkeme ifadelerimi ve yargılanmama, tutuklanmama, hapsedilmeme neden olan konuşmalarımı, yazılarımı derleyip yayımladığı için, kendisine teşekkür ederim.

Cüneyt Arcayürek, bu kitabında, Cumhuriyet Halk Partisi'yle benim hakkımda, akla gelen gelmeyen her konuda açılmış bir büyük soruşturmanın da sonucunu, ilk kez, ayrıntılı olarak açıklıyor.

1982'de açılan bu soruşturmayla, CHP, kapatılışından sonra yargılanıp mahkûm edilmek istenmişti.

Ama, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın oluşturduğu asker ve sivil geniş bir savcı kurulu, yüzlercemizin aylar süren ifadelerinden ve sayısız belgenin incelenmesinden sonra, ileri sürülen 200'ü aşkın ithamın hiçbirinden kovuşturmaya gerek olmadığı sonucuna vardı.

Ne var ki, soruşturmanın açıldığı radyo ve televizyonla kamuoyuna duyurulmuş olduğu halde, yalnız bizlerin ifadelerimiz değil, savcıların raporu da gizli tutuldu. İfadelerimize de, savcıların raporuna da, yasalara aykırı olarak, sıkıyönetimce yayın yasağı kondu.

O kadar ki, savcıların raporu, bana ve avukatlarıma bile verilmedi. Ancak uzun süre sonra, Cüneyt Arcayürek bir nüshasını özel olarak elde edebildi de, ben öyle okuyabildim.

Sıkıyönetim sona erdiği ve doğal olarak, yayın yasağı da kalktığı için Arcayürek, şimdi, kitabında, bu raporun bir özetini de yayımlıyor.

Bu rapor, Cumhuriyet Halk Partisi için, bir onur belgesi olarak tarihe geçecektir.

Benim, o soruşturma dolayısıyla, kitap düzeni içinde hazırlayıp savcılığa verdiğim 600 sayfalık yazılı ifade de artık yayımlanabilir. Ama sıkıyönetimin yayın yasağı kalktığı halde, o konuda benim kendi kendime uyguladığım yayın yasağı henüz sürüyor. Bir bakıma, 1960-80 arası çok partili siyasal yaşamımızın bir çözümlemesi niteliğinde olan bu ifademi, şimdilik yayımlamayı uygun bulmuyorum.

Cüneyt Arcayürek, yargılanma ve hapishane dönemimi belgelerle yazmak isteğini bana açtığında, ilkin, o dönemde söylediklerim, yazdıklarım, mahkeme kürsüsünden konuştuklarım, çok gerilerde kalmış mıdır, diye duraksadım. Ama dosyalardan eski

metinleri çıkarıp okudukça, duraksamaya gerek olmadığını gördüm. Çünkü bugünün rejimi o günlerde biçimlenmişti. Türk toplumunun bugün sıkıntısını çekmekte olduğu düzen, o dönemde kotarılmıştı. Benim yazıp söylediklerim de bunlar üzerineydi. Onun için, o dönemde yazıp söylediklerim, değerli veya değersiz olabilirdi, ama, sanırım, hâlâ geçerli idi. Hatta, 12 Eylül 1980'e bir hafta kala, İstanbul'daki bir sendika kongresinde söylediklerim, Türk toplumunun bugün içinde yaşamakta olduğu sorunlardan, çekmekte olduğu çilelerden birçoğunun, askeri yönetimden de önce oluşmaya başladığını; bazılarının daha da gerilere gittiğini gösteriyordu.

Yaklaşık altı yıl önceki o kongrede söylediklerimi yeniden okurken, kongreye konuk olarak gelmiş bir "sosyal demokrat" sendikacının, benden sonra kürsüye çıkıp, o konuşmamdan ötürü bana nasıl çattığını ve demokratik katılım sorununu, nasıl, birkaç kalburüstü sendikacı için milletvekilliği kontenjanı konusuna indirgeyiverdiğini anımsadım.

Herhalde ülkemizde olup bitenlerin sorumluluğu, politikacılarla da, ikide bir politikacıları saf dışı bırakıp yönetime el koyanlarla da sınırlanamayacak kadar yaygındı. Ama büyük çoğunluğuyla halk, bu sorumluluğun dışındaydı.

Hapishane günleri bir bakıma mutlu günlerdi benim için... Çünkü dışarıdayken sarsılan umutlarım, hapishanede canlanıp güçleniyordu... Çünkü dışarıdaki "susan Türkiye" görüntüsünün gerçek olmadığını hapishaneye girdikçe fark ediyordum... Çünkü yurdun dört bucağındaki köylülerden, işçilerden, esnaftan, küçük memurlardan gelen binlerce mektup, bana, dışarıdaki suskunluk ve sinmişlik görüntüsünün ardında, bir "konuşan Türkiye"nin için için kaynamakta olduğunu; sesini duyuramasa, yetkililere etkililere ulaştıramasa da, özgürce düşünüp özgürce konuşan ve "can güvenliği" mazeretiyle bile, özgürlüğünün kısılmasına razı olmayan, yürekli bir halk bulunduğunu gösteriyordu.

Eğer bu halkın, kahve duvarları arasında kalan veya hapishane duvarları ardındayken bana mektuplarla ulaşan sesi, örgütlü bir halk sesine dönüşebilse; tek tek korkusuzca "konuşan dudaklar" eğer bir arada konuşabilse ve eğer "sözcükleri silah gibi kuşanma"yı göze alabilenler güçlerini birleştirebilse, o ses ne kadar gürleşir ve ne kadar etkili olabilirdi!

Demokrasi o zaman, ancak o zaman, 12 Eylül'e bir hafta kala söylediğim gibi bir "anlamsız seyirlik oyun" olmaktan ve ikide bir düdük çalınıp da "oyun bitti, herkes evine" diye durdurulmaktan kurtulurdu.

"Dudaklarım var" oldukça ve elim kalem tuttukça böyle bir oluşuma katkıda bulunma kararlılığım, hapishaneye mektuplarla gelen "yurttan sesler"i dinledikçe büsbütün kesinleşti.

Bir hapishane çıkışında gazetecilere söylediğim gibi, Türk halkının "özgürlük ve demokrasi istenci" daha şimdiden, daha gerekli örgütlenme de, ses ve güç birliği de oluşmadan, "kayaları delen ince otlar gibi engelleri aşarak yüzeye" çıkıyor.

Bugün söyleyip yazdıklarımı halka duyurabiliyorsam bunu, her şeyin üstünde, halktan gelen o istence ve dirence borçluyuz.

Halk artık, "oyun"a dönüştürülen "demokrasi" gösterilerinin seyircisi olmaktan bıktı. Bu bıkkınlık, televizyon ekranında meclis haberleri izlenirken, dinleyici sıralarındaki boşluktan da belli oluyor.

O sendika kongresinde dile getirdiğim özlemin gerçekleşmesi için, yani halkın tribünlerden sahaya inip kendi kendini yönetir duruma gelebilmesi için, ortam, şimdi her zamankinden daha uygun... Yeter ki, bunun yolu yordamı halkın gücüyle ve elbirliğiyle oluşturulsun!

Eğer demokrasiye son vermenin gerekçesi gibi kullanılan

terör döneminin şok etkisinden kamuoyu kurtuluncaya kadar beklenebilseydi; şimdiki Anayasa, 1982'de aldığı "evet" oylarının yarısını bile alamazdı. Böyle bir anayasayı halk oylamasına sunma cüreti, yani halktan kendi elleriyle kendini zincire vurmasını isteme cüreti, gösterilemezdi. Nitekim, kendilerinden başka kimsenin sesinin alanlarda, radyoda, televizyonda duyurulamadığı, üstelik terör şokunun da henüz sürmekte olduğu o ortamda, apar topar bir anayasa hazırlatıp, "hayır" oyu telkinini bile yasaklayarak, oylatmış olanlar; şimdi, daha dört yıl geçmeden, o Anayasa'yı kendilerinden başka savunan kalmadığını söyleyecek, bundan yakınacak duruma geldiler.

Daha bundan bir yıl önceye kadar, kendine "sosyal demokrat" diyen bir parti bile, anayasa değişikliğinin sözünü etmekten sakınıyordu. Ama şimdi, 12 Eylül öncesi yıllar boyunca böyle bir anayasanın özlemini çekmiş olanlar bile, artık bu Anayasa'ya sahip çıkamıyorlar.

Türk toplumunun sığamadığı ve içine sindiremediği daracık rejim kaftanının dikişleri şimdiden sökülmeye başladı.

Trajikomik olayların üzerinden zaman geçtikçe, trajik unsur küllenir, komik unsur ön plana çıkar. 12 Eylül döneminde başımdan geçen bazı olayları Cüneyt Arcayürek'le konuşurken de bunu yaşadım. Örneğin, vermediğim demeçler yüzünden tutuklanıp yargılanışımı ve beni en az beş yıla mahkûm ettirebilme çabalarının, Türkiye'den Norveç'e, Danimarka'ya, Lübnan'a, Güney Pasifik'teki Falkland Adaları'na ve bir başka koldan da Hollanda'ya, İngiltere'ye kadar uzanan öyküsünü, Cüneyt Arcayürek'e anlatırken, ikimiz de bir güldürü izlermiş gibi gülüyorduk.

Oysa bu tür olaylar, içinde yaşanırken, insana hiç de komik gelmiyor.

Ama o günlerden içimde en küçük bir kişisel kırgınlık tortusu yok.

Halk açısından, demokrasi açısından, laiklik açısından,

Atatürk'ün vasiyeti ve Cumhuriyet Halk Partisi açısından, Türkiye'nin bazı uluslararası hakları açısından, kırgınlıklarım, tepkilerim elbette sürüyor.

Ama bunlar kişisel değil.

12 Eylül döneminde ben yönetime el koyanlarla uğraştım, yönetime el koyanlar da benimle uğraştılar. Uyguladıkları yöntemler benim bildiğim siyaset ve hukuk kurallarına pek uymuyordu; daha çok, askerlerin savaş veya psikolojik savaş yöntemlerini andırıyordu; ama bu da siyasetin gereklerini bilmemelerine bağlanabilirdi.

Kuralları, yöntemleri şöyle veya böyle, yönetime el koyanlar, olanca güçleriyle, Türkiye'ye belli bir rejimi ve düzeni getirmek istiyorlardı; ben de olanca gücümle, o rejimi ve düzeni engellemeye çalışıyordum.

O aşamada, asıl gücü ellerinde tutanlar, benim mahkemelerde söylediklerimin bile duyurulmasını engelleyerek, amaçlarına eriştiler.

Fakat şimdi bir başka aşamadayız.

Bu yeni aşamada, toplum bünyesinin, o rejimi de, düzeni de reddettiği belli.

Onun için, boşuna direnmiş, boşuna yargılanmış, boşuna hapislere girmiş saymıyorum kendimi... Bu da insana, katlandığı tüm sıkıntıları unutturmaya yetiyor.

O sıkıntılardan savcıları ve yargıçları ise hiç sorumlu tutmuyorum. O günlerde birçoğunun huzursuzluğunu gözlerinden okuyabiliyordum.

Yargılanma ve hapishane günleri, benim için, değişik ve öğretici bir birikim oldu.

O arada, halkımızın, yıllar süren tutukluluklardan, davalardan neler çektiğini, hapishanelerin neden ve nasıl, eğitici ve topluma kazandırıcı olmaktan çok, küstürücü ve yozlaştırıcı sonuçlar verdiğini daha yakından görme olanağını buldum.

Bir Fransız profesörün, bana, hapishaneye gönderdiği mektupta, büyük Fransız yazarı Anatole France'dan aktardığı gibi,

"Ülkesine iyi hizmet edebilmek için insanın hapishaneye girmiş olması" gerekiyordu.

Türkiye gibi, düzenle özlemin, kurallarla değerlerin, yasalarla yaşamın çeliştiği; insanlardan çoğunun ya birbirleriyle veya devletle davalı olduğu; suçsuz kimselerin yıllarca tutuklu kalabildiği; bazı gerçek suçlular toplumda el üstünde tutulurken, yaşam veya özgürlük kavgası verenlerden birçoğunun hapishanelere düşmekten kurtulamadığı ve anayasal ve yasal haklarını kullanmış olmaktan başka bir suçu bulunmayanların bile, dönem dönem, idam istemiyle yargılanabildiği bir ülke için, Anatole France'ın bu sözü, özellikle geçerli sayılabilir.

Bülent Ecevit
Mayıs 1986

Konuşmamız bu noktaya gelince, Ecevit sordu:

"Nasıl?"

"Baştan sona, soruşturmalarla davalarla birlikte, kişisel duygu ve eğilimlerinizi yansıtarak," dedim Ecevit'e.

Başladık.

Kimi zaman dosyaları açtık, kimi zaman ses alma aracını...

"... Hakkımda açılan soruşturma ve kovuşturmalardan bir bölümü 12 Eylül öncesi konuşmalarımla, bir bölümü de 12 Eylül'den sonraki demeçlerim ve yazılarımla ilgilidir," diye başladı Ecevit.

Anlattıklarından, Bülent Ecevit hakkında, 12 Eylül 1980 öncesine ilişkin olarak açılan davaların genel çizgileri şöyle ortaya çıkıyordu:

12 Eylül 1980 öncesine ilişkin olarak Ecevit hakkında açılan davalardan bir kısmı, toplantı saatleri geçtikten sonra yapılan konuşmalarla ilgiliydi.

Ecevit, gezileri sırasında, önceden hesaplanmayan bazı durumlarla karşılaştığı, saldırılara uğradığı veya karşılamaya çıkanlarla rastlaştıkça otobüsünü durdurup kısa konuşmalar yapmak zorunda kaldığı için, bazen, belirli merkezlerdeki toplantılarına saatinde yetişememişti. Fakat uzun süre bekleyen halkı hayal kırıklığına uğratmamak için, buralarda, yine de konuşma zorunluğunu duymuştu.

O yüzden hakkında birçok dava dosyası birikmişti. Milletvekilliği sona erer ermez bu davalar birbiri ardına açıldı. Bunlarla ilgili ilk ifadeleri Hamzakoy'da silahlı kuvvetlerin konuğu iken

alınmaya başladı.

Bu davalar mahkûmiyetle sonuçlandı. Ama yasada öngörülen cezalar hafif olduğu için, Ecevit, bu mahkûmiyetler yüzünden hapse girmedi...

12 Eylül 1980 öncesine ilişkin davalardan bir kısmı ise, Ecevit'in CHP muhalefetteyken yaptığı bazı konuşmalarda "hükümetin manevi şahsiyetini tahkir" ettiği iddiasıyla, Türk Ceza Yasası'nın 159. maddesine göre, ağır ceza istemleriyle açılmıştı. Bu davalar, 12 Eylül öncesi hükümetlerin savcıları harekete geçirmiş olmasından kaynaklanıyordu. Ancak, dokunulmazlığı sürdüğü sırada, Ecevit, 159. maddeden yargılanamamıştı. 12 Eylül'de dokunulmazlığı kalkınca, Ecevit hakkında, 159. maddeye göre, birbiri ardına, davalar açıldı.

Ortaya şöyle garip bir durum çıkıyordu: Ecevit'in geçmişte "tahkir" ettiği öne sürülen hükümetler hakkında, askeri yönetim, Ecevit'in söylediklerinden çok daha ağır şeyler söylemekteydi. Hatta Ecevit'in söz konusu konuşmalarının hedefi olan Sayın Süleyman Demirel askeri yönetimce, başbakanlıktan indirilmişti.

İstense, 12 Eylül'den sonra, bu davalardan vazgeçilebilirdi. Fakat askeri yönetim, Ecevit için, bu olanağın kullanılmasını istemedi.

Bundan iki amaç güdülüyor olabilirdi:

1. Ecevit'i uzun süre hapse mahkûm ettirmek.

2. Ecevit'i, savunmaları sırasında, eski Demirel hükümetlerini eleştirmeye zorlamak; ve kamuoyu önünde bunu istismar edip, "İşte görüyorsunuz, bu eski liderler hâlâ birbirlerini kötülüyorlar," demek...

Fakat Ecevit buna fırsat vermemeye, savunmalarında geçmişle ilgili polemikler açmamaya özen gösterdi.

Sonunda Ecevit, kendisini bir hayli uğraştıran ve mahkûmiyetle sonuçlanacak olsa toplam 15-20 yıllığına hapse girmesine neden olabilecek bu davaların hepsinden aklandı.

Bu kategoriye giren davalardan birinin duruşmasında, Ecevit, 159. maddenin, çok partili rejime geçildikten sonra, tek partili rejim dönemindeki gibi yorumlanamayacağını ve uygulanamayacağını; çünkü, tek partili rejim döneminde, "iktidar-devlet-hükümet" kavramlarının içiçe geçtiğini, birbirinden kolay ayırt edilemediğini, fakat çok partili dönemde bu kavramların birbirinden ayrılması gerektiğini, aksi halde, muhalefetin iktidarı eleştiremez duruma düşebileceğini öne sürdü.

Ecevit'in mahkemece de makul karşılandığı anlaşılan bu görüşü, o sırada, basının "çekingenliği" nedeniyle, kamoyuna ve hukuk çevrelerine yeterince duyurulamadı. Oysa, Ecevit'in 159. maddeye, çok partili rejim açısından getirdiği yeni yorumun duyurulmasında yarar vardı. Çünkü bu yorum, gerek 159. maddenin, gerek Türk Ceza Yasası'nın başka maddelerinin (Faşist İtalya Ceza Yasası'ndan Türk hukuk sistemine tek partili dönemde aktarılmış bazı maddelerin), katı biçimde ve tek parti dönemi anlayışı içinde uygulanmak istenmesi durumunda, sanıkların yararına olabilirdi.

Ecevit, 159. maddeyle ilgili görüşlerini, 14 Ocak 1982 günü Ankara Dördüncü Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki savunmasında açıklamıştı.

Ecevit hakkında, 12 Eylül öncesine ilişkin olarak açılan ve yukardaki iki kategorinin dışında yer alan dava ise, Nevşehir olayı ile ilgiliydi. Nevşehir Valisi'ne ve Emniyet Müdürü'ne hakaret ettiği iddiasıyla, 12 Eylül 1980'den sonra hakkında dava açıldı.

CHP'li bir grup parlamenterle, öldürülen Nevşehir CHP İl Başkanı'nın cenaze törenine gitmişti.

Cenaze töreni sırasında, Ecevit ve arkadaşlarının üzerine damlardan, pencerelerden kurşun yağdırıldı. Ölmeleri bir anlık işti. CHP önderi doğruca valilik binasına gitti. İçeride Nevşehir Valisi ile Emniyet Müdürü, vilayet binasını boşaltıp kapıları kilitlemişler, olayları pencereden seyrediyorlardı.

Ecevit, "devleti arıyordu", Ankara ile telefon bağlantısı kurmak, hükümete durumu bildirmek ve kesin önlemler almak istiyordu. Fakat vilayetin kapısını açtırmakta bile zorluk çekmişti. Kapıyı açtırdıktan sonra da Vali'den ve Emniyet Müdürü'nden gereken ilgiyi göremedi.

Ecevit'e göre, bu davanın açılmış olması çok ilginçti. Çünkü, o sırada, Mehmet Ali Ağca'ya sahte pasaportun, Nevşehir Emniyeti'nce verildiği ortaya çıkmış bulunuyordu. Ecevit'in hakaret ettiği öne sürülen Vali'nin ve Emniyet Müdürü'nün kusurlu davranışları ise, gazetecilerin gözleri önünde yer almıştı. Kaldı ki, Ecevit'e atfedilen sözlerde hakaret sayılabilecek bir şey de yoktu. Ecevit uzun süren bu davadan da beraat etti.

MHP'nin suç duyurusu

1982 başlarında, MHP'lilerin suç duyurusu üzerine, özellikle Ecevit'i hedef alan, fakat aynı zamanda tüm CHP milletvekillerini, yöneticilerini ve birçok CHP üyesini de kapsayan bir soruşturma açıldı. Bu, Ecevit'i en çok uğraştıran soruşturmalardan biri oldu. Savunmasını bir ara tutuklanıp gönderildiği Ankara'daki Askeri Dil Okulu'nda hazırladı.

Suç duyurusunda 200'ü aşan iddia yer alıyordu. İddialar arasında, Ecevit hakkında, genel sekreterliğinden başlayarak, yani 12 Eylül 1980 öncesi 14 yıl boyunca, ileri sürülmüş bütün ithamlar sıralanıyor ve bunlara yenileri ekleniyordu.

İddia ve ithamlar başlıca üç konuda yoğunlaşıyordu:

Ecevit'in ve CHP'nin,

1. Demokratik sol hareketle komünizme yol açtıkları...
2. Şiddet eylemlerinden sorumlu oldukları...
3. Bölücü akımları kışkırttıkları...

Ecevit'in 1960'larda TBMM'de söylediği "doğa yasaları" sözünden son yıllarda söylediği sözlere kadar her şey, suç duyurusunda, ağır itham ve isnatlara konu olmuştu. O arada, hiç söylemediği sözler, kendisine ya da partisine ait olmayan davranışlar da suç duyurusunun kapsamı içine giriyordu. Ayrıca, ne anlama geldiği anlaşılmayan bazı iddialar da bulunuyordu. Örneğin, Ecevit'in, gençliğinde, Hint klasik dilini -Sanskritçe- çalışmış olması, "bölücü"lüğüne bir kanıt olarak gösteriliyordu.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nda, asker ve sivil savcılardan oluşturulan geniş bir savcılar kurulu, bu iddialarla ilgili olarak açılan soruşturma çerçevesinde, aylarca, Ecevit'in, tüm CHP genel

merkez yöneticilerinin, son dönemdeki tüm CHP parlamenterlerinin ve CHP örgütünden pek çok yöneticinin ifadelerini aldı.

Ecevit, 1982 baharında iki ay süren tutukluluk dönemini, bu soruşturma ile ilgili yazılı ve sözlü ifadelerinin hazırlığına ayırdı. Bu hazırlığı yaparken büyük teknik güçlüklerle karşı karşıyaydı. Çünkü, tutuklu bulunduğundan, kendi arşivine erişemiyordu. Parti arşivine el konduğu için oradaki belgelerden de yararlanamıyordu. O iki ay süresince, eşi Rahşan Ecevit, dışarıda kurduğu ekiple, hemen her gün, belgeler toplayıp Ecevit'e ulaştırdı. Ecevit hazırladığı yazılı ifade müsveddelerini eşine ulaştırıp, dışarıda temize çekilmesini sağladı. Ecevit, yaklaşık 600 sayfa tutan yazılı ifadesini, bir kitap sistematiği içinde hazırladı.

Sonunda, savcılar kurulu, ileri sürülen iddia ve ithamların tümünden, Ecevit'i, bütün CHP'lileri ve kuruluş olarak CHP'yi akladı, kovuşturmaya gerek olmadığı kararını verdi.

Savcılar kurulu, CHP ve Ecevit hakkında o kadar olumlu sonuçlara varmıştı ki, Sıkıyönetim Komutanlığı, yasal yetkilerini aşarak, gerek Ecevit'in ve öteki CHP'lilerin ifadelerine, gerek savcılar kurulunun kararına yayın yasağı koydu.

Hatta savcılar kurulu kararını Ecevit'in avukatlarının görmesine bile izin vermedi. Bu yüzden kamuoyu, Ecevit ve öteki CHP'liler hakkında öne sürülen iddiaları duymuş olduğu halde, neden ve nasıl aklanmış olduklarını öğrenemedi...

Savcılar kurulu kararını birlikte gözden geçiriyorduk. Bana döndü: "Ancak, çok sonraları," dedi, "siz, Sayın Arcayürek, savcılar kurulu kararının bir nüshasını elde edebildiniz ve ben, bu kararı o sayede okuyabildim."

"Savcılar kurulu kararının bir örneği sizde bulunsa gerek," diye ekledi.

"Ne yazık ki, yok efendim," dedim.

Hayretle yüzüme baktı: "Ben size bir kopyasını vereyim," dedi.

CHP'nin ve Ecevit'in aklanışı

Kapatılan CHP'nin yönetici ve üyeleri hakkında soruşturma açılması için Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nca 2 Ocak 1982 günü emir verildi.

Soruşturmayı, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na bağlı geniş bir asker ve sivil savcılar kurulu yürüttü. Soruşturma dokuz ay sürdü; ve sonunda, kovuşturmaya (dava açılmasına) yer olmadığına karar verildi. Soruşturma, MHP avukatlarının, 25 sayfalık bir dilekçe ekindeki dokuz sayfalık suç duyurusu üzerine açılmıştı. Suç duyurusu CHP eski genel başkanı Bülent Ecevit'le birçok CHP yöneticileri ve üyeleri hakkında toplam 211 itham ve iddia içeriyordu.

MHP avukatlarının bu suç duyurusu, "gereği için", Devlet Başkanı ile tek tek öteki MGK üyelerine ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı'na; "bilgi için" de Başbakanlık'a, Milli Savunma ve İçişleri Bakanlıkları'na, MGK Genel Sekreterliği'ne, tüm Ordu Komutanlıkları'na; ayrıca, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı ile Güney Deniz Saha Komutanlığı'na gönderilmişti.

Soruşturma başladıktan –ve olasıdır ki, sonuç alınamayacağı anlaşıldıktan– sonra, kimi MHP'liler, askeri savcılığa, bu dilekçenin "suç duyurusu" olarak verilmediğini bildirmişlerse de dilekçede, açıkça "suç duyurusu" ifadesi yer aldığından, savcılık soruşturmayı sürdürdü. Nitekim, MHP avukatlarının dilekçesi şu paragrafla son buluyordu:

"Türkeş ve arkadaşları, adaleti adeta bir gafil avlama sanatı olarak anlayan savcılık ekibinin çöp sepetinden çıkardıkları, usulsüz aramada bulduklarını iddia ettikleri, imzasız belgeler dolayısıyla

idam talebi ile yargılanırken; her şeyi Türk milletinin önünde ve Türk Ordusu'nun gözünün içine baka baka yapan CHP ve yan kuruluşlarının takibattan vareste tutulmaları, yüce Milli Güvenlik Konseyi'nin tarih önündeki itibarını gölgeleyecektir, endişesindeyiz. BU BELGEYİ AYRICA SUÇ DUYURUSU OLARAK DA TAKDİM EDİYORUZ."

Savcılık, dokuz ay süren soruşturma sırasında, Bülent Ecevit'le Genel Sekreter -ve CHP Genel Başkan Vekili- rahmetli Mustafa Üstündağ'ın hem yazılı hem sözlü ifadelerini; ayrıca, CHP son Genel Yönetim Kurulu üyelerinin, TBMM'nin son dönemindeki tüm CHP'li parlamenterlerle daha eski CHP parlamenterlerinden bazılarının, CHP Gençlik ve Kadın Kolları yöneticilerinin ve CHP örgüt yöneticilerinden bir kısmı ile kim CHP üyelerinin sözlü ifadelerini aldı.

İsnat olunan suçlardan bazıları zaman aşımına uğradığı veya 1974'te çıkarılan af yasasının kapsamına girdiği, ya da daha önce soruşturma veya kovuşturma konusu olup aklanma ile sonuçlandığı halde, Ecevit ve öteki CHP'liler, bu açılardan herhangi bir ayrım yapmaksızın ve itirazda bulunmaksızın, tüm iddiaları bir bir yanıtladılar ve yanıtlarını belgelendirdiler.

CHP yönetici ve üyelerine yönelik iddiaların hiçbir dayanağı olmadığı; suç duyurusunda, başka siyasal görüşte kimseler, o arada bazı MHP'liler tarafından CHP'lilere karşı işlenmiş suçların bile, CHP'liler tarafından işlenmiş gibi gösterildiği; iddialardan bazılarının da daha önce dava konusu olup aklanmayla sonuçlandığı, askeri savcılığın soruşturmasıyla ortaya çıktı.

Suç duyurusunda, kimi CHP üyelerine yöneltilen, yasadışı eylem veya örgütlere katılma iddialarının araştırılıp sonuçlandırılması ise, daha ilginç bazı gerçekleri ortaya çıkardı. Yasadışı eylem veya örgütlerle dolaylı olarak ilgisi bulunan herhangi bir CHP üyesi saptandığında, bazen genel merkezden giden talimat üzerine, bazen de doğrudan doğruya ilgili örgüt birimi tarafın-

dan, derhal, o kimsenin partiyle ilişkisinin kesildiği anlaşıldı.

Örneğin, CHP dışındaki iki örgütün bildirilerini imzalayan iki CHP Gençlik Kolları üyesinin, derhal partiden ihraç edildikleri tespit edildi.

Bu konuda, savcılık raporunda şöyle deniyordu:

"Partinin gerek ilçe gerek il örgütünün konu ile çok duyarlı olarak ilgilenip karar aldığı, çok kısa zamanda kesin ihraç kararı verip adı geçenlere tebliğ ettiği görülmüştür."

Aynı şekilde, parti dışındaki bir yasadışı örgütün bildirisinde imzası görülen bir üyenin de derhal, disiplin kurulu kararı ile partiden ihraç edildiği belirtiliyordu.

Suç duyurusunda CHP'ye mal edilmek istenen bazı olaylarla ilgili olarak, savcılık kararında, bu tür olayların "CHP'ye hasredilmesi bir yana," böyle olaylarda CHP'nin *"etkisi olduğuna dair bir delile"* de "rastlanmamıştır," deniyordu.

Suç duyurusuyla CHP'ye mal edilmek istenen olaylar hakkında, savcılık, CHP'yi, aşağıda bazı örnekleri verilen saptamalarla akladı:

"Olaylarda CHP yönetici ve mensuplarının iddia uyarınca herhangi bir etkilerinin bulunduğunu gösteren delil, belge ve emareler elde olunmamıştır."

"Olayda CHP'nin herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı anlaşılmıştır."

"CHP'lilerin, olayların daha çok mağduru bulundukları, olayların diğer partiler tarafından çıkarılmış olduğunun belirlendiği görülmüştür."

"Olaylarla ilgili olarak sonradan ifadeleri alınan militanlar, CHP'li kişilerin sadece olaylara karışan öğrencileri yatıştırıp çatışmaların sona ermesini temin amacıyla hareket ettiklerini bildirmişlerdir."

"Tecavüze uğrayanın CHP'liler oldukları anlaşılmaktadır."

"Yerel yöneticilerin tek tek de olsa suç teşkil edecek hareketleri-

ne genel merkezce göz yumulduğuna dair tespitler yoktur... Soruşturmamız sırasında bunların, CHP Genel Merkezi'nce bizzat değerlendirilmiş" olduğu saptanmıştır.

CHP Genel Merkezi'ndeki belgeler ve eşya üzerinde yapılan incelemeler üzerine de, savcılık kararında, "sonuç olarak" şu husus belirtiliyordu:

"CHP Genel Merkezi'nde gerek yukarıda açıklanıp tartışması yapılan, gerekse belirtilmesinde gerek ve yarar görülmeyen kovuşturma konusu olabilecek herhangi bir hususun tespit edilemediği; CHP yetkililerinin taşrada veya merkezde işlenmiş veya işlenecek bir suç ile ilgilerini gösterecek, akla getirecek, bunun şüphesini oluşturacak bir belge ve kaydın görülmediği anlaşılmış olmaktadır."

Savcılık kararında, CHP'yi veya Bülent Ecevit'i aklayıcı başka saptamalar da yer alıyordu. Bunlardan kimi örnekler aşağıda:

"Olayların (28 Nisan 1977 Erzincan olayları) *CHP yöneticilerinin anarşiyi desteklemeleri ve başlatmaları şeklinde yorumlanmasına bir örnek olarak kabulü mümkün görülmemektedir... CHP'lilerin ve toplantıya gelen taraftarlarının saldırıya uğrayan mağdurlar olarak görüldüğü anlaşılmaktadır."*

"Olayın (27 Nisan 1977 Şiran olayı) *CHP'liler tarafından başlatıldığını kabul etmek mümkün değildir... Olayın değerlendirilmesinde... CHP'yi anarşiye meyilli ve bunu hazırlayan ve hedefe varmakta bir vasıta olarak kullanan bir parti, yöneticilerini de o kasıtla hareket eden kişiler olarak kabul etmek mümkün olamaz."*

"Olayın (19 Eylül 1975 Eynesil olayı)*... CHP'nin anarşiyi, terörü desteklediği (iddiasını) doğrulayıcı bir yanı bulunmadığı anlaşılmıştır."*

(23 Mayıs 1977 günü Kars'taki CHP toplantısında bazı militanların giriştikleri eylemler ve taşıdıkları pankartlar hakkında...) *"Mitingde sol bir grubun pankart teşhiri ve slogan atması doğrulanmakla birlikte, buna* (CHP'liler tarafından) *karşı çıkıldığı ve hatta* (militanların) *bizzat parti görevlilerine zor kullandık-*

ları, onlarla kavgaya tutuştukları... tespit edilmiştir."

"Ecevit'in 4 Eylül 1975 günü Tunceli'nde yaptığı konuşmasının bant çözümü bulunmaktadır. İncelenen konuşma metninde, iddiaların aksine ve özellikle çizilen cümlelerden, bölücülük ve diğer konulardaki sloganlara ve pankartlara karşı söylediklerinden, birlik ve bütünlük ifade eden beyanlarda bulunduğu, 'halklar' değil 'Türk halkı' olduğunu ifade ettiği görülmekte"dir.

"CHP'nin genel merkezinden alınan dokümanlarda... suçlamaya esas olacak herhangi bir yazıya, belgeye, kayda rastlanmamıştır. Ne etnik açıdan ne siyasi açıdan ve ne de dinsel açıdan ayrım yapıldığını gösterecek bir karar veya öneriye rastlanmadığı gibi, bu şekildeki olayların da benimsenip desteklendiğine, bunlardan yararlanıldığına, bunların övüldüğüne dair kayıt ve belge görülmemiştir."

"CHP yönetici ve mensuplarının anarşi ve terör ile maddeten ilişkilerine dair genel merkez kayıtlarında hiçbir belgeye rastlanmamıştır... Toplumsal olaylarla ilgili ve irtibata dair delil bulunamamıştır."

"Partinin yerel ve genel merkez yönetimlerinin (sızmalara) müsamaha ettiği... yolunda emare bulunmamıştır."

MHP'nin suç duyurusunda, CHP'ye ve Ecevit'e yöneltilen, "komünizme yol açmak ve komünizm propagandası yapmak" iddiaları konusunda ise, savcılar kurulunun kararında, şu "değerlendirme ve sonuç" yer alıyordu:

"Yukarıdaki açıklamalar, beyanlar yanında, CHP Genel Merkezi'ndeki dokümanların da incelenmesinden, aşağıdaki tespitleri yapmak mümkündür:

"1. CHP'nin 'demokratik sol'u ile, komünizm veya yasadışı sol arasında, benzerlik değil, amaç ve metot bakımından ayrılık vardır.

"2. CHP yetkililerinin, ülkede komünist partinin legal olarak kurulmasına taraflar oldukları, yürürlükteki Anayasa'nın (1961 Anayasası'nın) 20'nci maddesindeki hüküm karşısında, düşünce ve örgütlenme bakımından bunun mümkün olduğunu düşündükleri; en-

gel olarak gösterilen, Türk Ceza Kanunu'nun 141-142'nci maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğuna inandıkları; bu inancı taşıyanların sadece kendileri olmadıkları, Anayasa Mahkemesi'nde oyların (bu konuda) daima dağıldığını, düşünüp kabul ettikleri;

"3. Yürürlükteki yasalara karşı gelmenin suç olacağı; (ancak) bu yasalara ve Anayasa'ya uygun biçimde değişiklikler (Anayasa ve yasa değişiklikleri) düşünmenin suç olmayacağı düşüncesiyle hareket ettikleri;

"4. Yürürlükteki Anayasa'nın 20'nci maddesine göre komünist partinin kurulması mümkün olsa bile, mülkiyet ve girişim haklarını güvence altına alan ve başka benzeri hükümler nedeniyle, aynı Anayasa'ya göre komünist bir düzen kurulmasının mümkün olmadığını kabul ettikleri;

"5. Ülkede komünist partisinin legal olarak kurulmasını isterken, bunu, Batılı anlamda bir demokrasinin, özgürlüklere sınır koymayan bir demokrasinin gereği olarak belirtirken, düşünceye sınır konamayacağını, ama eyleme ve uygulamaya engeller konması gerektiğini; her rejimin kendini koruma hakkı bulunduğunu ifade ettikleri;

"6. Komünist düşünce ve örgütlenmenin yasal olarak gerçekleşmesini, ayrıca, açıklık ve sızmaların önlenmesi bakımından da istedikleri;

"7. Parti açısından pratik yararının ise, bunların ne yapıp edip demokratik sol partilerin kapılarını bacalarını zorlamaları yoluyla etkinlik kazanmak istemelerine ve demokratik sol partinin gerçek kimliğinin bozulmasına engel olduğuna inandıkları;

"8. Komünist partilerin yasal olarak kurulup örgütlendikleri ülkelerde, bunların, demokratik sol partiler karşısında gelişme şanslarının bulunmadığını ifade ettikleri;

"9. Türk halkının komünizmi benimsemesinin mümkün olmadığı inancında oldukları...

"Gerek açıklamalardan ve konuşmalardan gerek CHP yönetici ve mensuplarının çeşitli tarihlerdeki demeçlerinden, yukarıdaki tespit-

lerin yapılmasının mümkün olduğu görülmüştür. Komünist partinin kurulmasını isterken, komünizmin amaç ve metodunu benimsemedikleri, yeraltına itildiğinde sızmalara ve bilinçsiz etkilenmelere neden olmasına engel olmak için ve açıklıktan yana oldukları için bu düşünceleri taşıyıp ifade ettiklerini bildirmişlerdir. Kendilerini komünizmin önünde en büyük engel olarak göstermişlerdir. Ve komünizmin ancak kendi yöntem ve uygulamaları ile önlenebileceği görüşünde oldukları anlaşılmıştır.

"Özetlenirse, CHP yöneticilerinin hiçbirinin, komünizmi benimseyen davranış ve beyanlarına rastlanmamıştır. Yasal olarak (komünist partinin) *kurulmasını ve örgütlenmesini isteyen beyanlarının ise, desteklemek* (anlamında) *veya doğru bulmak amacıyla değil; Batılı anlamda demokrasinin gereği olduğu için; düşünce özgürlüğüne sınır konmaması, ifade özgürlüğünün kısılmaması gerekliği, açıklığın daha yararlı olduğu; komünistlerin demokratik kuruluşlara sızarak etkinlik kazanmalarının ve bu kuruluşların kimliklerini zedelemelerinin önlenmesi gerektiği gibi düşüncelerden kaynaklandığı anlaşılmıştır.*

"Böylece bu iddianın (CHP hakkındaki komünizme yol açma veya komünizm propagandası yapma iddiasının), *varit olmadığı anlaşılmış, bu itibarla bu suçlama nedeniyle CHP'nin herhangi bir yönetici veya mensubu hakkında kovuşturmaya gerek görülmemiştir."*

Komünistlik iddialarıyla ilgili olarak, savcılar kurulu raporunda ilginç bir konuya da değiniliyordu. MHP'nin suç duyurusunda, CHP Genel Başkanı olarak Bülent Ecevit'in 1978 Haziran'ında İstanbul'daki bir açık hava toplantısına getirilen "TKP'ye özgürlük" pankartları için, "Bu pankartları kınamıyorum," dediği belirtilmekte ve bu bir suç gibi gösterilmekte idi. Ecevit, ifadesinde, bu sözü söylediğini doğrulamış ve şu açıklamayı yapmıştı:

"Buna benzer bir sözü ('TKP'ye özgürlük' pankartını kınamıyorum sözünü), *İstanbul'daki bir toplantıda şu şekilde söylediğimi hatırlıyorum... Bir illegal komünist partiye bağlı olduğu söylenen ve*

gerçek kimliklerini saklayan, o şekilde de birçok gençlerin ve kadınların farkına varmaksızın kendilerine üye olmasını sağlayan bazı kuruluşlar (İGD ve İKD) *'TKP'ye özgürlük' pankartını ellerinde taşımakla, gerçek kimliklerini açığa vurmuş oluyorlardı. Ben de bu durumda, daha önce aldanarak o kuruluşların toplantılarına giden ve hatta üyesi olan gençlerin ve kadınların artık gerçeği görmüş olacaklarını ve bu derneklerden uzak duracaklarını söylüyordum; bunu da açıklığın sağlıklı bir yönü olarak görüyordum."*

Savcıların raporu, bu konuda şunları ekliyordu:

"Ecevit'in bu şekilde konuştuğunu ve bu beyanı ile yukarıya alınan düşünceleri ifade etmek istediğini belirten ve teşkilata gönderildiği anlaşılan, CHP Genel Sekreter Yardımcıları'ndan birinin imzasını taşıyan bir bildiride de (Ecevit'in ağzından),

"'Dün Taksim'deki mitinge (getirilen) o dövizlerde belirtilen istekleri, bu istekleri besleyen kimselerin bu açıklamalarını asla kınamıyorum. Kınarsam kendi demokrasi anlayışımla ters düşmüş olurum. Fakat açıklığın faydası şudur: Bu isteği belirten kuruluşlar, kendi ellerinde olmayan nedenlerle, gerçek yönlerini, gerçek kimliklerini gizleyen adlar takınmışlardır; ve belki bu yüzden bazı kimseler, bazı gençler, o dövizleri getiren kuruluşların toplantılarına gitmekte, hatta üyesi olmakta idiler. Şimdiye kadar o kuruluşların nasıl bir yönde olduğunu bilmediklerini ileri sürerek kendilerini haklı gösterebilirlerdi. Fakat o dövizleri getiren dernekler, ... örneğin İlerici Gençler Derneği, İlerici Kadınlar Derneği, açıklık rejiminin sağladığı olanakla gerçek hüviyetlerini ortaya koymuşlardır. Artık (onların düşüncelerini) resmen ve açıkça paylaşmayanların o derneklere girmeyeceklerini, girmişlerse de ayrılacaklarını umuyorum. Eğer o dövizlerin Taksim Alanı'nda sergilenmesi bu yararı sağlayabilirse, ki sağlayacaktır; buna sevinmek gerekir,' *denmektedir."*

Savcılar, CHP Genel Merkezi'ndeki belgeleri incelerken, Ecevit'in yukarıdaki sözlerinin, adı geçen kuruluşlar konusunda

yurttaşların uyarılması için, tüm örgüte bir genelge ile gönderildiğini de saptamışlardı.

Savcıların raporunda şu paragraflar da yer alıyordu:

"CHP Genel Merkez aramalarında ve genel merkezde görülüp incelemeye alınan defter ve belgeler üzerinde ve onlar dolayısıyla yapılan ve daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak belirtilen incelemelerde suç konusu olabilecek bir belgeye ve yazıya rastlanmamıştır. Herhangi bir olayın sanığının, tutuklusunun, hükümlüsünün, CHP'nin herhangi bir kademe örgütünün kayıtlarında yer aldığı (böyle bir kimseye) *yardım edilmesi, avukat tutulması hususunda kayıt bulunduğu, görülmemiştir."*

"MHP hakkındaki iddianamede ve birleştirilip ayrılan bazı davaların iddianamelerinde açıklanan mahiyet ve nitelikte belgeler, CHP Genel Merkezi'nde bulunmamıştır... MHP Genel Merkezi'nde bulunan belgelerden hareketle, bunlardan yararlanılarak, yurtiçinde işlenmiş birçok suçun ve failinin ortaya çıkarıldığı, ilgili iddianame ve soruşturmalarda bunların tespit edildiği görülmektedir. Halbuki CHP Genel Merkezi'nde bu mahiyette belgeler ele geçmemiştir.

"Belgelerde, ayrıca, özellikle CHP yöneticileri ve mensupları hakkında, bir suça iştirak ettiklerine, azmettirildiklerine dair beyan ve isnat tespit edilememiştir. Taşra örgütlerinde suça karışanların durumlarının genel merkeze intikaline ve buna rağmen göz yumulmasına dair tespit de yoktur."

Bülent Ecevit'in 1980 yılında "halkı, tribünlerden inerek yönetime doğrudan müdahaleye davet ettiği" yolundaki MHP iddiasıyla ilgili olarak da savcıların raporunda, şu saptama yer aldı.

"Ecevit'in sözleri... halkın demokratik biçimde ve yasal yollarda ağırlığını koyarak, yasaya aykırı eylem ve işlemlere engel olması çağrısı olarak görülmüştür. İddiada (yani MHP'nin suç duyurusunda) *ileri sürüldüğü üzere bir ihtilal çağrısı mahiyetinde olduğu ve bu amaçla söylendiği hususunda delil bulunmayıp, o kanaati uyandıracak bir emareye de rastlanmamıştır."*

Bülent Ecevit'in *Atatürk ve Devrimcilik* adlı kitabı hakkında ileri sürülen iddialarla ilgili olarak savcılar raporunda, şunlar belirtiliyordu:

"Kitap tümü ile incelendiğinde, Atatürkçü bir devrimciliğin benimsenerek önerildiği...; devrimlerin halkla bütünleşerek yapılması gerektiğinin belirtildiği; 'devrim'den amacın komünist ihtilali olmadığının açıkça görüldüğü nazara alındığında (suç duyurusundaki) *sonuca varılmamıştır.*

"Kitabın tümü itibariyle incelenmesinde, Atatürk'ün (MHP suç duyurusunda) *iddia olunduğu şekilde ele alınmamış olduğu; sürekli devrimci olan Atatürk'ün bazı devrimlerinin tamamen yerleşememesinin ve gerçeklik kazanamamasının nedeninin, onları tamamlamak için yapılması gereken devrimlerin yapılamaması olduğu belirtilmektedir.* (Kitapta) *Marksist bir düzen kurulması için devrim yapılmasını amaçlayan düşünceler bulunmamaktadır; devrimlerin, yeni devrimlerle tamamlanması ve muhteva kazanması gerektiği belirtilmektedir.* (Ecevit, bu kitabında) *'Atatürk yaşasa idi devrimlerine yenilerini eklerdi,' demekte; Atatürk'ün birçok devrimi başarmasına rağmen, Meclis kürsüsünden iki kez açıkladığı toprak reformunun gerçekleştiğini görmediğini belirtmektedir.* (Kitapta) *'Şimdiye kadar Türkiye'de ekonomik güce el değiştirtebilir bir devrim bütün olarak ve köklü olarak yapılmış değildir,' denmektedir. Bu ifade ile de Atatürk devrimleri küçümsenmemekte; ancak yapılmış olanların geçerlilik kazanması için yapılması gereken başka birtakım devrimler bulunduğunun ifade edilmek istendiği anlaşılmaktadır... Kitabın tümünün okunması ile, Atatürk devrimlerinin övüldüğü, benimsendiği, örnek gösterildiği, ancak bunları geliştirmek, devam ettirmek gerektiğinin; yeni devrimlerle bunların tamamlanarak, içerik kazandırılarak, sağlamlaştırılması, geçerlilik kazandırılması gerektiğinin anlatılmak istendiği müşahade edilmektedir. Atatürk'ün yaptıklarının, küçümsenmek, azımsanmak bir yana, yüceliğinin, zorluğunun açıklanıp takdir ve ifade edildiği görülmektedir. Bütün sağ ve sol tenkitlerin, Atatürk'e yöneltilen tenkitlerin,*

reddedilerek cevaplandırıldığı anlaşılmaktadır."

MHP suç duyurusunda, Ecevit'in yıllarca sağdan ağır eleştirilere ve hücumlara uğramasına neden olan "Yasaların üstünde doğa yasaları vardır" ve "Toprak işleyenin, su kullananın" sözleri de, ağır ithamlara dayanak olarak alınmaktaydı.

Savcılar kurulunun raporunda, bu konuda, şöyle deniyordu:

"Ecevit'in (bu sözleri ile) *Türkiye'deki temel nizamın değişmesini hedef aldığı, mülkiyet ve Anayasa nizamına karşı geldiği, kanunların üstünlüğü, kanun hâkimiyeti ve hukuk devleti fikrini tahrip ettiği ileri sürülmüştür.*

"Ecevit'in ... 'doğa yasaları' deyimiyle, 'güçü güçüne yetene' bir mücadele teşvik edilmemekte ve önerilmemektedir. Bu deyimle, Anayasa'ya ve diğer yasalara karşı gelinmesi istenmemektedir. Sosyal veya ekonomik gereksinmeler veya akımlar karşısında (bazı) *önlemlerin alınması gerektiği ifade edilmek istenmektedir.*

"Ecevit'in, bazı sosyolojik gelişmeleri ve olayları, bu olayların toplumdaki etkilerini, bir doğa yasası etkinliği ve kesinliği gibi gördüğü; bu anlamdaki ve mahiyetteki toplumsal gelişmelerin ve olguların zararlı etkilerinin önlenmesi ve tahribatına meydan verilmemesi için, pozitif hukuk açısından gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını istediği ve amaçladığı görülmektedir.

"Bu itibarla, anılan sözlerde, iddiada ileri sürülen amaç ve kastın bulunduğu sonucuna varılamamıştır."

Ecevit'in, "Toprak işleyenin, su kullananın" sözüne yöneltilen iddia ve suçlamalar konusunda da savcıların raporunda şu görüş belirtiliyordu:

"Ecevit'in bu deyimle ilgili olarak (kendisine) *yöneltilen tenkitleri cevaplayan ve on seneden fazla süre içinde çeşitli tarihlerde yaptığı açıklamaları bulunmaktadır... Tüm cevap ve açıklamalar incelendiğinde, iddiadaki* (yani MHP'nin suç duyurusundaki) *suçlamaya katılmak mümkün görülmemiştir. Bu sözler nedeniyle on seneden*

fazla bir süre, siyasal ortamda karşılıklı suçlamalar ve cevaplar teati edilmiştir. Anılan sözleri suç olarak görüp değerlendiren görüş sahipleri, iktidar olmalarına veya iktidar ortağı bulunmalarına rağmen, takip konusu yapılmaları için yetkili mercileri harekete geçirmeye girişmemişler; yetkili merciler ve makamlar da bu sözler nedeniyle kovuşturmaya gerek görmemişlerdir. Bütün bunların yanında bu sözler, yapılan açıklamaları ile birlikte, söyleniş şekli, amaçları ve söylenme nedenleri bir arada değerlendirildiğinde, yasa ve Anayasa dışı bir özlem veya teşvik amacıyla söylendiklerini kabule yetecek emarenin bulunmadığı görülmekle, kovuşturmaya yer ve gerek görülmemiştir."

MHP suç duyurusunda, Ecevit'in "bölücülük" yaptığı, "Kürtçü"lüğü teşvik ettiği yolundaki iddialara dayanak olarak gösterilen bir sözü ile ilgili olarak, savcılar kurulunun raporunda şu satırlar vardı:

"Ecevit'in Bu Düzen Değişmelidir *kitabında, Kürtçülük hareketlerini izah ederken, 'Türklüğe ihanet edenler o bölgenin* (Güneydoğu Anadolu'nun) *bu yurdu savunmak için her zaman canlarını ortaya koyan halkı arasında aranmamalıdır. Türklüğe ihanet edenler, Türklüğü bir kafatası hesabı haline getiren, o yolda yayınları ile o bölge halkını yüreğinden yaralayan birkaç kafadan sakat insandır,' şeklinde, Türk milliyetçiliğini kafatasçı göstererek, Kürtçülüğe, bölücülüğe prim verdiği öne sürülmektedir...*

"Söz konusu kitap ve açıklamaların tümü ile ve bir arada değerlendirilmesi sonunda, Türk milliyetçiliğinin hedef alınmadığı, sadece Doğu sorununa ırkçı düşüncelerle bakan ve 'birkaç kafadan sakat insan' deyiminden de anlaşılacağı üzere, az sayıdaki kişiden oluşan bir grubun kastedildiği, sonuç olarak da bu sözlerde kovuşturmayı gerektirir bir nitelik ve yön bulunmadığı kanaatine varılmıştır."

Savcılar kurulunun, Ecevit'i ve CHP'yi tüm suçlamalardan aklayan raporunda, Ecevit'in yazılı ve sözlü ifadelerinden geniş alıntılara da yer verildi. O arada Ecevit'in şu sözleri de aktarılıyordu:

"12 Eylül öncesi dönemde yasadışı eylemcilerin ve demokrasiye ters düşen eğilimler besleyenlerin istisnasız her kuruluşa sızmak için yoğun çaba gösterdiği Türkiye'de, siyasal kuruluşlara ve bazı özel kuruluşlara olduğu gibi, devlet kuruluşlarına da sızma çabaları olmuştur. En katı disiplin uygulayabilecek durumdaki bazı kurumlar bile (Bana göre Ecevit burada silahlı kuvvetleri kastediyor olsa gerek), *bu sızma ve dışarıdan etkileme çabalarına karşı kendilerini bir ölçünün ötesinde koruyamamışlardır. Cumhuriyet Halk Partisi ise, demokrasinin en ileri ölçüde işlediği ve düşünce özgürlüğüne büyük önem veren bir kitle örgütü olmasına karşın, kendini en iyi koruyabilmiş kurum ve kuruluşların başında gelir."*

Savcıların CHP hakkında vardıkları kanı da Ecevit'in bu sözlerini doğrular nitelikteydi.

"Oyun bitti herkes evine"... Kimileri de cezaevine...

6 Eylül 1980 günü, yani 12 Eylül müdahalesinden bir hafta önce, İstanbul'da Petrol-İş Sendikası Kongresi'nde yaptığı konuşmayla ilgili olarak da, 12 Eylül'den sonra, Ecevit hakkında soruşturma açıldı.

Ecevit bu ünlü konuşmasında, Türkiye'de sanki bir "maç", bir "seyirlik oyun" oynandığından söz etmiş; sahada siyasal partilerle siyaset adamlarının yer aldığını, toplumun büyük kesiminin ise, tribünlerde seyirci durumunda bulunduğunu söylemiş; yanlışlığın sahada, takımlarda, kaptanlarda, kurallarda arandığını belirtmişti. Oysa, Ecevit'e göre, asıl yanlışlık, demokratik siyasal mücadelenin bir tür "seyirlik oyun" sanılmasında, o hale getirilmiş olmasındaydı.

Ecevit Petrol-İş Kongresi'ndeki konuşmasında şunları ekliyordu:

"Demokrasinin böyle sanıldığı, böyle uygulandığı bir ülkede, siyaset, giderek, çirkin ve anlamsız bir oyuna dönüşür... Sonuç vermeyen kavgalı gürültülü bir çekişmeye, toplumun sabrını tüketen bir iç kavgaya dönüşür ve sonunda, korkarım ki, biri çıkar, düdüğü çalar, 'Oyun bitti, herkes evine,' der, ve... demokrasi de böylece sona erer."

Ordu müdahalesinden bir hafta önce yapılan bu konuşma, o günlerde çeşitli yorumlara ve sert tepkilere yol açmıştı. Bir yandan sağcı basın, bu konuşması nedeniyle Ecevit'e saldırıyor, onu işçileri kışkırtmakla suçluyor; bir yandan da bazı sol kesimler, Ecevit'in Polonya'daki Dayanışma Hareketi'ne ilişkin değerlendirmesinden rahatsız oluyordu.

Hatta, Türk-İş'in o zamanki genel başkanı İbrahim Denizciler de bu konuşması nedeniyle Ecevit'i kınayan bir demeç vermişti.

Kongre sırasında, konuklar arasında bulunan bir "sosyal demokrat" sendikacı bile, Ecevit'in bu konuşmasını eleştirmişti.

11 Eylül gecesi, yani 12 Eylül müdahalesinden altı saat önce, televizyonda yayınlanan konuşmasında, zamanın başbakanı Demirel'den de Ecevit'e, bu konuşması nedeniyle, ağır saldırılar geldi.

Genellikle bu saldırılar, eleştiriler, Ecevit'in işçilere yaptığı, "tribünlerden sahaya inmeleri" yolundaki çağrının yanlış yorumlanıp, bir yasadışı eylem çağrısı gibi görülmesinden kaynaklanıyordu. Oysa Ecevit, demokratik katılımın gereklerini anlatmıştı konuşmasında...

12 Eylül'den sonra, sağcı kesimin bu konuşmaya yönelik eleştirileri ve saldırıları artarak sürdü ve yargı organlarını harekete geçiren bir ihbar kampanyasına dönüştü. Onun üzerinedir ki soruşturma açıldı. İstanbul Savcılığı'nın istemiyle, Ankara'da Ecevit'in ifadesi alındı. Fakat konuşmada suç unsuru görülmediği için dava açılmadı.

Kısacası Bülent Ecevit, 12 Eylül öncesi tutumu ve konuşmaları nedeniyle hakkında açılan (toplantı saatinden geç konuşmayla ilgili davalar dışındaki) tüm davalardan aklandı ve yine 12 Eylül öncesiyle ilgili olarak hakkında açılan soruşturmaların da hepsi takipsizlik kararıyla, kovuşturmaya neden olmadığı kararıyla sonuçlandı.

Ecevit'in iki kez hapse girmesine, bir kez tutuklanmasına, iki kez de gözaltına alınmasına, böylece toplam altı ay hapiste veya tutukevinde kalmasına neden olan davalar ise, Ecevit'in, 12 Eylül'den sonra askeri yönetime karşı verdiği demeçlere ve yazdığı bir yazıya ilişkindir.

Bunlar şöyle özetlenebilir:

1. Siyasal partilerin kapatıldığı gün Devlet Başkanı Kenan Evren'in yaptığı konuşmadaki kimi itham ve isnatlar üzerine Ecevit, anayasal ve yasal "yanıt ve düzeltme" hakkını kullanarak bir demeç vermiş ve o yüzden hapse mahkûm edilmiştir.

2. Bir Hollanda televizyonuna, ilk mahpusluk döneminden çıkar çıkmaz verdiği mülakat dolayısıyla mahkûm edilmiştir.

3. Alman *Der Spiegel* dergisine Atatürk konusunda yazdığı bir yazıyla, Milli Güvenlik Konseyi'nin 52 Sayılı Bildirisi'ne aykırı davrandığı gerekçesiyle mahkûm edilmiştir.

4. Bir Norveç gazetesinde yayımlanan yazıdaki kendisine ait olmayan sözler dolayısıyla tutuklanıp yargılanmıştır. Yargılanmasına neden olan sözlerin kendisine ait olmadığı, bizzat yazar tarafından birçok kez belirtilip belgelenmesine karşın sürdürülen bu dava, Ecevit'i en çok uğraştıran dava olmuştur. Eğer bu davada hüküm giyseydi, Ecevit, Türk Ceza Yasası'nın 140. maddesine göre, en az beş yıl hapiste yatacaktı. Buna, ayrıca, 52 Sayılı Bildiri uyarınca verilecek hapis cezası da eklenecekti.

5. Hiçbir siyasal yönü olmayan bir özel mektubu "siyasal demeç" sayılarak da, Ecevit gözaltına alınmıştır.

Yazgıdaki terslik

Ecevit, "Programımıza göre ben, 12 Eylül sabahı 7-7:30'da kalkacak uçakla İstanbul üzerinden Trabzon'a, Trabzon'daki parti toplantısına gidecektim. Fakat aynı gün, aynı saatlerde İstanbul üzerinden Hamzakoy'a götürülme durumu çıktı," dedi.

Yazgının getirdiği bu tersliği Ecevit, durağan bir sesle söyledi.

Yüzündeki bütün çizgiler dingindi. Acaba Ecevit, ordu müdahalesini bekliyor muydu?.. Kuşku yok, "gidiş"in bir noktada "müdahaleye" yol açabileceğini görüyordu. Bir başka söyleşimizde söylediği gibi, 2 Ocak 1980'de Cumhurbaşkanı Korutürk'ün önlerine uzattığı "ordu uyarı mektubunu" gördükten sonra "silahlı kuvvetlerin 'işin' peşini bırakmayacağı" yargısına varmıştı. 24 Ocak kararlarının Güney Amerika "modeli" getireceğini sürekli vurgulaması, belki de gelecekte bir müdahale olabileceğini başka yoldan anlatmaya yönelikti.

Fakat, Ecevit, herhalde müdahalenin "gününü' bilmiyordu.

Askeri uçak, evvela Erbakan'ı bırakmak üzere İzmir'e, oradan İstanbul'a gitti. İstanbul'da, Ecevitlerle Demireller, Hamzakoy'a götürülmek üzere bir helikoptere bindirildiler.

"... Hamzakoy'da bir ay kaldık" diye sürdürdü Ecevit:

"Hamzakoy'da bize ayrılan yer, küçük bir motel dairesi biçimindeydi. Sayın Demirel ve eşi ile, bizim kaldığımız daireler arasında bir daire daha vardı, böylelikle aramızda herhangi bir bağlantı olmaması sağlanmıştı."

Araya girdim, "Oysa," dedim Ecevit'e, "... daha önce olduğu gibi Hamzakoy'da da 'bir araya gelmemeye' özen gösterdiği-

niz söylentileri çıktı..."

"Hayır," dedi Ecevit, "dairelerimizden çıkmamıza bile izin verilmiyordu.

"... Ben, gittiğimiz ilk akşam biraz hava almak için kapının önüne çıktım. Bir iki adım attım. Derhal uyarı geldi. Güvenliğimiz açısından yasakmış..."

Gülmeye başladım, Ecevit de katıldı:

"... Oysa önünde taraça vardı dairelerin, buraya çıkabiliyorduk. Karşı kıyıdan... Karşı kıyı dediğim, körfezin karşı kıyısından bir gazete taraçadaki resimlerimizi çekebiliyordu. Dışarı çıkmamız güvenlik açısından yasaklanmış olsaydı; taraçanın da yasaklanması gerekirdi. Kısacası, Sayın Demirel'le kendi irademizle görüşebilmemiz olanaksızdı. Ancak Komutan -Hüsnü Çelenkler- bizi bir ay süresince biri, 'Hoş geldin,' demek üzere, ikincisi, Sayın Evren'in TV'de yapacağı bir konuşmaya rastgetirilen bir akşam yemeği dolayısıyla; üçüncüsü de ayrılacağımıza yakın bir araya getirdi...

"... Maddi bakımdan rahattık. Nezaketle muamele ediyordu görevliler. Bir ara Komutan, Ankara'dan aldığı talimat gereğince Sayın Demirel'le bana bir öneride bulundu. 'Eğer buradan çıkınca konuşmayacağınıza, yazmayacağınıza söz verirseniz hemen bırakılmanız olasılığı var,' diye. İkimiz de bu öneriyi kabul etmedik..."

"Herhalde bu öneri akşam yemeğinde geldi?"

"Hayır, birlikte çay içiyorduk, o sırada geldi. Fakat, bu öneriden bir süre sonra Ankara'ya getirildik. Anlaşılan serbest bırakılmamız kararlaştırılmış, fakat bir koşula bağlanmak istenmişti. Ankara'ya gelince Etimesgut Havaalanı'nda bir 'tel ligat' yapıldı. Konuşamazsınız, yazamazsınız, toplantı yapamazsınız niteliğinde bir tebligat! Tebligatı aldığımıza dair imza verdik. Sonradan Sayın Evren, bu tebligatı, bizim bir taahhütte bulunduğumuz şeklinde gösterdi yabancılara."

Sonradan bu "tebligat" başlatılan soruşturma ve kovuşturmalarda Ecevit'in önüne çıkacaktı. Hatta, Ankara Sıkıyönetim Komutanı, Ecevit'i makamına çağırıp "üst düzeyin" istediği bir "uyarı"da bulunacaktı. Oysa Ecevit, bu tebligattan bir süre sonra CHP genel başkanlığından istifa etmiş, sade bir vatandaş gibi "haklarını" kullanmayı yeğlemişti. Ecevit'in yargılanması olaylarında önemli yeri olan bu "tebligat" beş maddeden ibaretti. "*Bay* Süleyman Demirel ile *Bay* Bülent Ecevit"e, diye başlıyor, Milli Güvenlik Konseyi'nin emriyle, MGK Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık'ın imzasını taşıyordu:

"1. Silahlı kuvvetlerce, belli bir yerde güvence altında bulundurulmanız sona ermiştir.

"2. İkametgâhınızda da gerekli koruma ve emniyet tedbirleri 12 Eylül'den evvel olduğu gibi alınacaktır.

"3. Siyasi parti faaliyetleri yasaklanmış olduğundan;

a. Siyasi amaçlı ve yönlendirici faaliyetlerde bulunmayacak ve beyanat vermeyecek,

b. Evinizde bu amaca yönelik toplantılar tertip etmeyecek,

c. Bu amaçlı toplantılara katılmayacak,

d. Şehir içinde leyhte veya aleyhte toplantı ve gösterilere neden olabilecek faaliyetlerde bulunmayacak,

e. Bunların haricinde normal ziyaretlerinizi yapabilecek ve makul ölçüler içinde ziyaretçi kabul edebileceksiniz.

"4. Ankara dışı, yurtiçi seyahatlerinizi güvenlik önlemleri için Sıkıyönetim Komutanı'na bildiriniz.

"5. Yeni yönetimin bugüne kadar yayımlamış olduğu karar

ve bildirilerdeki esaslara uymanızı ve yeni yönetimin politikasını ve icraatını etkileyebilecek her türlü davranış ve beyandan sakınmanızı önemle rica ederim."

"... Sayın Evren bu tebligatı yabancılara gösterdi ve sonradan, sizin *Arayış* dergisindeki yazılarınıza karşı da bu tebligat çıkarıldı, taahhüt ettiğiniz halde yazıyorsunuz diye..."

"Evet," dedi Ecevit.

"Hamzakoy'da sizden ve Demirel'den TV'den 12 Eylül'ü onaylayan birer konuşma yapmanız istendi mi?"

"... Hayır. Onaylayan bir konuşma istemediler; ancak bizim oradaki durumumuzu saptayıcı bir televizyon çekimi yaptırdılar. Fakat bu çekimde siyasal konulara girilmedi. Günlük yaşantımız, ne yaptığımız, nasıl yaşadığımız şeklinde bir çekim... Bu çekimi yayınlamadılar. Fakat tabii askerler her olayın belgesini saklarlar, her olayı filme alırlar, resimlerler; geniş arşivleri vardır. Bu çekim de arşivde yerini almış olsa gerek.

"Ben bir ara bu filmi acaba yurtdışında mı kullanacaklar diye düşündüm, işte bakınız maddi bakımdan bir sıkıntıları yok, yaşama koşulları bakımından sıkıntıları yok diyebilmek için. Fakat dışarıda da kullanılmadı."

"Sanırım eşiniz TV çekimine katılmamış?"

"O çıkmadı, katılmadı."

"İletişim araçları var mıydı?"

"Vardı, ikinci gün telefon bağladılar. Gerek radyo, televizyon, gerek okuma bakımından bir sıkıntımız olmuyordu. Telefonlar, biliyordum ki, tabii teybe alınıyordu. Ben de söylemek istediklerimi o vesile ile söylemiş oluyordum."

"Yani 12 Eylül'le ilgili düşüncelerinizi dışarıya böylece yansıtıyordunuz, hatta duyulmasını istediklerinizi bu yoldan duyuruyordunuz?"

"Evet!"

"Sanırım Sayın Demirel de aynı yöntemi kullanıyordu?"

"Herhalde!.."

Taahhüt gibi gösterilen tebligat

Her kim olursa olsun, "siyasete soyunan"lardan bazıları, kimi yerde, olayları ve belgeleri, işlerine geldiği gibi yansıtabilirlerdi.

Ecevit de bir ara böyle bir durumla karşılaştı.

1982 başlarında Türkiye'ye gelen bir Avrupa Parlamentosu heyeti, Devlet Başkanı Kenan Evren'i ziyareti sırasında, Ecevit hakkında açılan davalar ve verilen mahkûmiyet kararları konusuna da değinmişti.

Bunun üzerine, Devlet Başkanı Evren, hiçbiri Türkçe bilmeyen Avrupa Parlamentosu üyelerine, Türkçe bir metin gösterdi. Metnin altında, bir köşede Bülent Ecevit'le Süleyman Demirel'in imzaları yer alıyordu.

Devlet Başkanı Evren, Ecevit'le Demirel'in, 1 Ekim 1980 günü "silahlı kuvvetlerin konuğu" olarak bir ay tutuldukları Hamzakoy'dan Ankara'ya dönüşlerinde, siyasal demeç vermeyecekleri ve siyasal konuşma yapmayacakları konusunda söz verdiklerini, taahhütte bulunduklarını söylüyor ve gösterdiği belgeyi bu amaçla imzaladıklarını öne sürüyordu. Türkçe bilmedikleri için, heyet üyeleri, belgeyi okuyamamış ve Devlet Başkanı'nın söylediklerileyle yetinmişlerdi.

Heyet üyelerinden, Avrupa Parlamentosu Üyesi Von Hassel, Devlet Başkanı'ndan aldığı bu bilgilere dayanarak, Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı bir konuşmada,

"... Demirel ve Ecevit, siyasal demeç vermeyecekleri, siyasal konuşma yapmayacakları yolunda belge imzaladılar. Demirel sözünü tuttu, Ecevit tutmadı ve 52 Sayılı Bildiri gereğince mahkûm oldu..." dedi.

Bülent Ecevit'e göre, "Oysa, Ecevit'le Demirel, kimseye öyle bir söz vermemiş, öyle bir taahhüt altına girmemişlerdi."

Ecevit'in anlatımına göre, Devlet Başkanı Evren'in gösterdiği belgedeki imzaların içyüzü şuydu:

Bir aylık zoraki konukluktan sonra, Hamzakoy'dan alınıp Ankara'daki Etimesgut Askeri Havaalanı'na getirildiklerinde, serbest bırakılmadan önce, kendilerine, Milli Güvenlik Konseyi'nin bir kararı gösterilmişti. Bu kararda ikisinin de, siyasal toplantı veya konuşma yapmalarının ve demeç vermelerinin yasak olduğu bildiriliyordu.

Yasak kararını kendilerine okuyan subay, kararı okuyup tebellüğ ettiklerini belgelemek üzere, metnin altını imzalamalarını istedi. Demirel'le Ecevit de böyle bir işlemi doğal saydıkları için, imzalarını attılar. Böylece, kararı okumuş olduklarını imzalarıyla belirlemiş oldular. Bununla, karardaki yasağa uyacaklarına dair herhangi bir taahhütte bulunmuş olmuyorlardı.

Günün birinde, bu metnin, Türkçe bilmeyen yabancılara, bambaşka bir amaçla gösterileceğini; demeç vermeyeceklerine ve siyasal konuşma yapmayacaklarına dair taahhütte bulunduklarını kanıtlayan bir belge gibi kullanılacağını, akıllarından bile geçirmemişlerdi.

Ecevit'e göre, bu, bir mahkeme celbi alındığında, mahkemeye çağrılan sanığın çağrı kâğıdını imzalaması gibi bir işlemdi. Eğer Devlet Başkanı'nın mantığı geçerli olsa, mahkemeden gelen celp yazısını aldığına, tebellüğ ettiğine dair imzasını atan her sanığı, daha mahkeme önüne çıkmadan, suçluluğu kabul etmiş saymak gerekirdi.

Ecevit'in avukatları, bu gerçeği iki kez açıkladılar. Ancak, o günlerin koşulları ve baskıları altında, bu açıklamalara basında pek az yer verildi ve açıklamalar Avrupa Parlamentosu'na duyurulamadı.

Kaldı ki, Ecevit'le ilgili olarak, gözden kaçırılan bir başka

gerçek daha vardı: Ankara'ya döndükten birkaç gün sonra Ecevit, CHP genel başkanlığından istifa etmişti; öylelikle, yasak kararının kapsamı dışına çıkmıştı. Çünkü, Etimesgut Havaalanı'nda kendilerine tebliğ edilen karardaki yasaklar, faaliyeti durdurulan iki büyük partinin genel başkanları olmaları dolayısıyla konmuş yasaklardı. Ecevit, genel başkanlıktan ayrılınca, bu yasağın zaten kendisini kapsamaması gerekirdi.

Nitekim, kısa bir süre sonra, *Arayış* dergisini çıkartarak, düşüncelerini yazılarıyla açıklamaya başladığında, o yasak kararı kendisine uygulanamamıştı. 1982 Nisan ayında Ankara Sıkıyönetim Komutanı, kendisini, Milli Güvenlik Konseyi adına çağırıp, hakkındaki yasak kararına rağmen yazı yazmasını eleştirince, bu konuda kendisini uyarınca, Ecevit, Komutan'a,

"O yasak kararı, ancak genel başkan kaldığım sürece bana uygulanabilirdi; ben genel başkanlıktan ayrıldığıma göre, artık, herhangi bir yurttaş düşüncelerini açıklamakta ne kadar serbestse, ben de o kadar serbestim. Onun için, yazı yazmaya devam edeceğim!" demişti.

Komutan'ın, "Ama siz, genel başkanlıktan ayrılmış olsanız da partinizin lideri olarak görülüyorsunuz," demesi üzerine de, "Ondan ben sorumlu tutulamam!" yanıtını vermişti.

Etimesgut'ta tebliğ edilen yasak kararının, genel başkanlıktan ayrılan Ecevit'i bağlamadığı bu şekilde kesinliğe kavuşunca da, Milli Güvenlik Konseyi, 1982 Haziran'ında, 52 Sayılı Bildiri'yi çıkararak, Ecevit'i, o yoldan, yasak kapsamı içine almıştı...

Kaygı

Soruşturmalar Hamzakoy'da başlamıştı. 1980'den önceki parti önderi olarak yaptığı kimi konuşmalar nedeniyle Ecevit'in ilk ifadeleri Hamzakoy'da alındı. Ecevit bu konuda şöyle konuştu: "Hamzakoy'a bir savcı yardımcısı geldi. Birkaç ifade aldı. Bu ifadeler arasında 159. maddeyle ilgili olanı var mıydı, şimdi anımsamıyorum. Fakat, 1980'den önceki siyasal hayatta toplantı saatinden sonraya kalan saatlerde yaptığım konuşmalarla ilgili davalardan dolayı alınan ifadelerdi."

"12 Eylül'le yeni bir rejim, askeri yönetim gelmiş. Sizi Hamzakoy'a götürmüşler ve hemen soruşturmalar başlatılıyor. İfadelerin daha Hamzakoy'a gider gitmez alınması sizde nasıl bir duygu uyandırdı?"

"Tabii şunu yadırgadım: Özellikle orada ifademin alınmasına neden olan olaylar, birtakım teknik konularla ilgiliydi. Her politikacının başına gelen olaylarla ilgiliydi. Toplantı yerine saatinden bir saat, iki saat geç ulaşmakla ilgiliydi. Bunların gündeme getirilmesini yadırgadım. Fakat sonradan üzerinde durmadım, önemsemedim."

"Önemsemediniz, pekâlâ. Ama, bu ilk girişim 12 Eylül yönetiminin sizler hakkında daha geniş kapsamlı davalar açmasının bir belirtisi olamaz mıydı, böyle bir değerlendirme yapmadınız mı, bir kaygı doğmadı mı?"

"Aaa, tabii!.. Özellikle 159. maddeye dayanarak açılan davaları çok yadırgadım. Bu konudaki davalar Hamzakoy'dan döndükten sonra açılmaya başlandı. Yadırgadım, çünkü benim eleştirdiğim hükümetlerin başkanını zaten askeri müdahale görev-

den almış. Bir yandan, 'Geçmiş karıştırılmasın,' deniyor, unuttırulmak, geçmişin üzerine bir perde çekilmek isteniyor, bir yandan da mahkemelerde geçmişin 'irdelenmesi' adeta zorlanıyor. Bunu elbette yadırgamıştım."

"O sırada size göre, bunlar birer belirti miydi, dava açılması sürecek miydi?"

"Ece, tabii... Hele hapishaneden çıktıktan sonra soruşturmalar, kovuşturmalar benim tam zamanımı alan işler oldu. Hakkımda dava açılmasını yadırgamayabilirdim, ama sözünü ettiğim konulardaki gibi davaları yadırgıyordum."

"Daha büyük bir dava beklentiniz var mıydı, örneğin, 'Ülkeyi 12 Eylül'e siz getirdiniz, sorumlusu sizsiniz,' gibi bir dava?"

"Evet, bunun düşünüldüğünü gösteren belirtiler vardı."

Ecevit, radyoyu açtı.

Devlet Başkanı Kenan Evren'in sesi odayı doldurdu:

"... Radyo ve televizyon haberlerinde de duyduğunuz gibi, ülkemizde mevcut tüm siyasi partiler bugünden geçerli olarak feshedilmişlerdir..."

Ecevit, birden irkildi.

Oysa, bir yıl kadar önce askeri yönetim işbaşına geldiğinde, Devlet Başkanı Kenan Evren, "partilerin 'feshedilmeyeceğini' ancak yeni siyasal partiler yasasıyla seçim yasası hazırlanıncaya dek 'faaliyetlerinin durdurulduğunu'..." bildirmişti.

Ecevit, "MGK'yı bu kararı almaya zorlayan durum ve sebepleri" ilgiyle dinlemeye başladı.

"... Ancak, Türkiye'nin bu duruma gelmesinde..." diye sürdürüyordu Devlet Başkanı, "... Büyük sorumluluk taşıyan siyasi parti mensup ve yöneticilerinin, milletin büyük çoğunluğuna uyarak bu gereği idrak etmeleri yeni Anayasa, yeni Seçim ve Partiler Kanunu hazırlanıp normal seçimler yapılıncaya kadar, bu 'yönetime yardımcı olmaları', hiç olmazsa 'köstek' olmamaları veya 'gölge' etmemeleri beklenirken; maalesef yazı ve demeçlerle siyasi amaçlı faaliyet gösterdikleri veya siyasi nitelik taşıyan tutum ve davranışlarda bulundukları, hatta kendi içlerinde iktidar kavgasını başlattıkları, kısaca 12 Eylül'den önceki davranışlarını memlekette hiçbir şey olmamış gibi devam ettirme çabası içinde bulundukları görülmüş, bunun üzerine Türk toplumunun muhtaç olduğu huzur ve güven açısından bu gibi faaliyet ve davranışların önlenmesi maksadıyla 52 Sayılı Milli Güvenlik Konseyi Ka-

rarı alınarak yürürlüğe konmuştur...

"... Acaba milletin kaderinde başlıca rol oynamış partiler ve yöneticilerinden hangisi 12 Eylül'e gelinceye kadar bu görevin idraki içinde oldu? Hangisi devlet çatısının çatırdayarak yıkılmaya başladığını görüp de milletin refah ve huzuru, devletin bekası için kişisel ve parti çıkarlarından feragatta bulunabildi?

"Yine vicdanımıza danışarak şu soruya cevap arayalım: Hangi siyasi parti ve yöneticisi 12 Eylül'den sonra siyasi ihtirasını bir müddet olsun durdurup da yıkılan devlet düzeninin tamiri için beklemeyi tercih etti. Aksine basın ve diğer yollarla eskiden olduğu gibi birbirlerine sataşmaya, sen-ben kavgası yapmaya ve 'gizli kapılar arkasında toplantılar düzenleyerek, yalan haberler yayarak temiz vatandaşları mevcut yönetim aleyhinde zehirleme' içerisine girdiler...

"... Bu siyasi partilerin yöneticileri hâlâ birbirine karşı o kadar kin ve nefretle doludurlar ki, bugün siyasi faaliyetlere müsaade edilmiş olsa, tekrar 11 Eylül 1980 günü kaldıkları noktadan yine bildikleri yolda yürümeye devam edeceklerinden kimsenin kuşkusu olmasın...

"... Eğer mevcut siyasi partiler yöneticileri milletin gösterdiği anlayışı gösterebilseler, kendilerini geçmişin kin ve nefretinden temizleyebilseler, kendi içimizde halledeceğimiz problemleri 'dış ülkelere jurnal ederek' birtakım kuruluşlar vasıtasıyla bize baskı yaptırma denemelerine girişmeselerdi, belki bu kararı almak gereğini duymayacaktık. Bunların hiçbirisini yerine getirmeyenler gitmeli ve geçmişten ders alarak kurulacak yeni partiler sahneye çıkmalıdır..."

Ecevit radyoyu kapattı.

İçinde yükselen öfkeyi bastırdı ve eşi Rahşan Ecevit'e dönerek,

"Hemen Ankara'ya gidiyoruz," dedi.

"Eşimle birlikte İstanbul'daydık," diye başladı Ecevit o günleri anlatmaya:

"... İzmir'den gelen, ailemiz kadar yakın saydığımız yakın bir dostumuz ameliyata hazırlanıyordu. Onun başucundaydık. O akşam Sayın Evren'in konuşmasını dinledim radyoda. Ankara'ya döndük o akşam. Otomobille.

"Kesin olarak bir tavır alınması gerektiği kanısındaydım. Çünkü, bir kere, hiçbir mahkeme kararı olmadan partilerin kapatılması çok vahim bir olaydı, giderilmesi olanaksız yaralar açabilirdi ve demokrasiye dönüşü zorlaştırabilirdi. Yeniden siyasal yapılanmayı çok zorlaştırırdı. Yeniden siyasal yapılanma zorlaşınca -o nedenle- demokrasiye dönüş ayrıca zorlaşmış olurdu.

"Bunun dışında CHP'nin kapatılması başlıbaşına çok vahim olaydı. Atatürk'ün kurduğu parti, devlet kurmuş olan ve Türkiye'ye demokrasiyi getirmiş olan parti, hiçbir mahkeme kararı olmaksızın kapatılıyordu. Ayrıca, CHP'nin kapatılması, ister istemez, Atatürk'ün vasiyetinin çiğnenmesi sonucunu doğuracaktı. Çünkü, Atatürk'ün vasiyetinin uygulanmasından CHP sorumluydu. Bazı kimseler İş Bankası hisselerinden CHP'nin para aldığını sanırlar. Oysa biz bankadan hiç para almamıştık ve alamayacak durumdaydık. Sermaye artırımları üzerine, CHP'ye oradan gelir sağlama olanağı doğduğunu bir ara öne sürdük, fakat mahkemeler bunu da kabul etmediler.

"Yani CHP'ye bankadan para gelmiyordu, fakat CHP, İş Bankası'nın yönetiminde temsil ediliyordu, bir çeşit nezaret ediyordu paraların kullanımına. Bu paraların Türk Dil ve Tarih Ku-

rumları'na verilişine... Şimdi, CHP kapatılınca bu işleri devlet üstlenmiş olacaktı.

"Oysa, Atatürk o kurumları, Türk Dil ve Tarih Kurumları'nı devlet kuruluşu olarak kurmayı doğru bulmamıştı. Bunlar Atatürk'ün Cumhuriyet Türkiye'si için zorunlu saydığı bir kültür politikasını oluşturmak ve yaymak üzere kurduğu kurumlardı. Çok ileri görüşlü bir davranışla ve demokratik davranışla Atatürk bunları akademi şeklinde veya devlet kurumu gibi kurmayı uygun görmemişti. Çünkü, o zaman tek parti döneminde bu kurumlar devlet zoruyla kültür politikasını yaymış olacaklardı. Oysa Atatürk, bu konuda devlet zorlamasını istemiyordu. İkincisi; Atatürk'ün amacı çok partili demokratik rejime geçmekti. Çok partili demokratik rejime geçildiğinde bu kurumlarla güttüğü amacı paylaşmayan bir parti iktidara gelebilirdi. O zaman kurumlar amaçlarından saptırılırdı. Bunu da güvence altına alabilmek için vasi olarak CHP'yi bırakmıştı Atatürk. Dolayısıyla CHP'nin kapatılması, Atatürk'ün vasiyetinin çiğnenmesi sonucunu kaçınılmaz olarak doğuracaktı. Böylece hukuk devletinin temel ilkelerinden biri çiğnenmiş olacaktı.

"Bu nedenlerle ben, mutlaka, hem ilke olarak partilerin kapatılmasına karşı, hem de CHP'nin kapatılmasına karşı tavır almamız gerektiği kanısındaydım.

"Ayrıca, Devlet Başkanı'nın partileri kapatan yasa vesilesiyle yaptığı konuşmada, CHP'ye yönelen bence çok haksız bazı suçlamalar, isnatlar vardı. Onları da yanıtlamayı tarihsel bir görev sayıyordum. Onun için Ankara'ya dönünce TRT'ye gönderilmek ve kamuoyuna açıklanmak üzere, Sayın Evren'in konuşmasına bir düzeltme ve yanıt yazısı hazırladım. Bu benim anayasal ve yasal hakkımdı."

"Bu konuda arkadaşlarınız ne düşünüyordu?" sorusu üzerine, Ecevit, kısa süre durdu, ardından konuşmasını sürdürdü:

"Ayrıca, CHP'nin son dönem yönetiminde bulunan arka-

daşlardan Ankara'da olanları da çağırdım. Onların da sessiz kalmamasını önerdim. Arkadaşlarım uygun bulmadılar, ama üzerinde durmuyorum..." dedi.

Bana kalırsa, söyleşinin en duyarlı, en önemli noktasındaydık.

12 Eylül'den hemen sonra, "faaliyetlerinin durdurulduğu" açıklanan köklü siyasal partiler kapatılıyor, "geçmişten ders alarak kurulacak yeni partilerin sahneye çıkması" planlanıyordu. Siyasetçilerin "mutlak itaati" isteniyordu. Yanı sıra, "kapalı kapılar ardında faaliyetlerinden", dış ülkelere "jurnallerden" söz edilip, ağır savlar öne sürülüyordu.

Ecevit, İstanbul'dan Ankara'ya, anlattığı düşünceleri kafasında yoğurarak geldi. Yol boyu Devlet Başkanı'nı yanıtlayacak yazısının ana şemasını çizdi, uygulayacağı yöntemi hazırladı. Partilerin, hele CHP'nin kapatılmasını içine sindiremiyordu, bir de Devlet Başkanı'nın konuşmasındaki kimi savları...

Vardığı kararlardan ötekisi, CHP'nin son yönetici kadrosunu da yanıt eylemine çağırmaktı. Partinin eski genel başkanıydı, yalnız başına Devlet Başkanı'nın savlarını, partileri kapatma kararını yanıtlayabilirdi, ama CHP, yalnızca Ecevit'in değil, "öteki yöneticilerin" de partisiydi. Toplu bir yanıt eylemi daha etkili olabilirdi, partiye her yöneticinin sahip çıkması daha değerli sonuçlar verebilirdi.

Sezinlediğim bu hava içindeyken Ecevit birden –ama çok dingin bir sesle–, "Arkadaşlarım uygun bulmadılar," deyince,

"Ciddi misiniz?" dedim, bu sözcük içine düştüğüm şaşkınlığı anlatıyordu.

Ecevit, sakindi:

"... Tabii..." dedi.

Şaşkınlığım sürüyordu:

"Yani anlattığınız biçimde bir yanıt vermeyi arkadaşlarınız istemedi mi?"

Ecevit, merakımı giderebilmek için açıklama yaptı:

"... Hayır," dedi, "kendileri böyle bir tavır almak istemediler. Ben, bunun kişisel sorunum olmadığını, bizlerin manen CHP'nin sorumluluğunu taşıdığımızı söyledim. Gerçi ben o sırada genel başkanlık görevinden ayrılmıştım, ama seçimle gelmiş son genel başkandım. Henüz partinin son yönetimi, son dönem parlamenterleri vardı, mutlaka bir tavır alınması gerektiğine inanıyordum. Eğer böyle toplu bir tavır alınırsa, CHP örgütünün ve CHP'li halk kesimlerinin de sessiz kalmayacakları kanısındaydım.

En azından, Atatürk'ün vasiyetinin çiğnenmesi dolayısıyla hukuk yollarına başvurulması gerektiğine inanıyordum. Gerek İş Bankası'nda CHP'yi temsil eden arkadaşların, gerek CHP'nin son dönem yöneticilerinin ve kayyumların -çünkü atanan kayyumlar, CHP'nin malını ve mülkünü teslim etmeye, Atatürk vasiyetinin gereği olan sorumluluğu bırakmaya yetkileri var mıydı, yok muydu, bunun en azından bir mahkeme kararına bağlanması gerektiğine inanıyordum. Mahkemeden karar şöyle veya böyle çıkabilirdi. Fakat herkes sorumluluğunun gereğini -bence- yerine getirmeliydi..."

"Yani en azından 'sorumluluklar' saptanırdı?"

"Evet," dedi Ecevit:

"... Saptanırdı ve en azından somut bir tepki gösterilmiş olurdu. Böylesine ağır ve vahim olayın tepkisiz geçiştirilmesini benim aklım almıyordu. Fakat kendi başıma da olsa tepkimi gösterdim..."

Oysa, Atatürk, nutkunda, "... hangi ahval ve şerait içinde olursa olsun, vazifen..." diyordu. Bu cümle sadece "Cumhuriyet'i korumak" için değil, kurduğu CHP açısından da geçerli değil miydi?

Bülent Ecevit'in 19 Ekim 1981 günü TRT'ye gönderdiği yanıt ve düzeltme yazısı

Sayın Devlet Başkanı'nın 16 Ekim 1981 günü yaptığı konuşmayı içeren TRT yayınlarında ayrım gözetilmeksizin bütün partilere ve o gün kapatılan bu partilerin yöneticilerine yöneltilen iddialar beni de hedef alır biçimde öne sürülmüştür. Bu yayınlar, Anayasa'daki deyimle, "gerçeğe aykırı yayın" niteliğindedir.

Şöyle ki:

1. Yayınlanan konuşmada, "Siyasi partilerin vatandaşlar arasında uzlaşmaz ayrılıklara, kırgınlıklara ve bölünmelere asla yer vermeden medeni ve seviyeli bir hizmet yarışı yapmaları gerekir. Şimdi elimizi vicdanımıza koyarak düşünelim, milletin kaderinde başlıca rol oynamış partiler ve yöneticilerinden hangisi 12 Eylül'e gelinceye kadar bu görevlerin idraki içinde oldu? Hangisi devlet çatısının çatırdayarak yıkılmaya başladığını görüp de milletin refahı ve huzuru, devletin bekası için kişisel ve parti çıkarlarından feragatte bulunabilirdi?" deniyor.

Başka partilerle veya yöneticileriyle ilgili olarak yanıt verme durumunda değilim. Fakat Atatürk'ün kurduğu ve Cumhuriyet'i de demokrasiyi de kuran, devlet sorumluluğunu ve millet huzurunu her şeyin üstünde tutan Cumhuriyet Halk Partisi, her zaman bu görevin idraki içinde davranmıştır.

Bunun sayısız kanıtlarına, Cumhuriyet Halk Partisi'nde sorumluluk taşıdığım dönemlerden birkaç örnek vermek isterim.

Yıllarca ağır baskı ve haksızlıklarına katlandığı bir siyasal kadronun, 27 Mayıs 1960 ertesinde uğradığı mahkûmiyetlerin

kaldırılması ve siyasal haklarının geri verilmesi yolundaki etken girişimleriyle, Cumhuriyet Halk Partisi, vatandaşlar arasında "uzlaşmazlık"ların, "ayrılık"ların, "kırgınlık"ların yumuşatılmasına katkıda bulunmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi, başlıca partiler arasında uzlaşma yolunu açarak, 12 Mart 1971 rejiminden demokratik sürece geçilebilmesini kolaylaştırmıştır.

1974'te, halk arasındaki itibarının en yüksek olduğu bir sırada, Cumhuriyet Halk Partisi, dış politikaya ilişkin görüş ayrılıkları nedeniyle koalisyon hükümetinden çekilerek, ülke ve devlet yararını kişi veya parti çıkarlarından üstün tutmanın bir örneğini vermiştir.

1979 Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde beliren halk eğilimini göz önünde tutarak kendi isteğiyle hükümetten ayrılan Cumhuriyet Halk Partisi, başlıca rakibi olan siyasal partinin kuracağı bir azınlık hükümetine, demokrasi açısından ve ulusal birliğimiz ve huzurumuz açısından sakıncalı bir yapı taşımaması koşuluyla destek olma önerisinde bulunmuştur. Gerek o önerisiyle, gerek bu koşula uyulmaksızın kurulan yeni hükümete görev devri sırasındaki tutumuyla da "devletin bekası" konusunda duyarlılığın ve "medeni ve seviyeli bir hizmet" anlayışının somut ve ileri örneklerini vermiştir.

12 Eylül 1980 öncesinde, "devlet çatısının çatırdayarak yıkılmaya başladığını" gören Cumhuriyet Halk Partisi, başlıca partilerin devleti ve demokratik rejimi demokrasi kuralları içinde onarıp kurtarabilecek bir hükümet ortaklığı kurmalarını ve aralarında uzlaşma yoluyla bir cumhurbaşkanı seçebilmelerini sağlamak uğrunda, "kişisel ve parti çıkarları"ndan azami "feragat"i göze alarak aylar süren ısrarlı girişimlerde bulunmuştur. Kendim için bir mevki istemeksizin bu konularda aylarca çağrılarda bulundum.

Gerek sağ, gerek sol görüntülü bölücü akımlar veya cepheleş-

me hareketleri karşısında, Cumhuriyet Halk Partisi, her türlü cepheleşme düşüncesini reddetmiştir; "milliyetçilik" kisvesi altında milletimizi bölmeye ve kendi içinde vuruşturmaya kalkışanların da, "halklar" sloganıyla veya mezhep ayrımı kışkırtıcılığıyla Türk halkının bütünlüğünü bozmak isteyenlerin de en kesin biçimde ve Atatürk milliyetçiliğiyle karşısına çıkmıştır.

Hükümette olsun, muhalefette olsun uğradığı çok ağır saldırılara ve kışkırtmalara karşın, Cumhuriyet Halk Partisi, partiler arası mücadelede ve tartışmada "seviyeli" bir üslup sürdürmeye büyük özen göstermiştir; birçok yöneticilerinin ölümüne yol açan silahlı saldırıların yoğunlaşması karşısında bile, vatandaşların "huzur"unu, demokrasinin esenliğini ve devletin "beka"sını gözeterek, barışçı yöntemlere sımsıkı bağlı kalmıştır.

12 Eylül ertesinde bana ve partime yöneltilen ağır isnat ve hücumlar karşısında bile, yayında iddia edildiği gibi bir "sen-ben kavgası"na girmedim. 2 Haziran 1981 günü yayımlanan 52 Sayılı Bildiri benim dilimi ve kalemimi kesin yasaklarla bağlarken, yalnız belli siyasal çevrelerle yayın organlarından değil, *bizzat bu bildiriyi çıkaran yönetimden de bildirinin yasakladığı türde hücumlar gelmesi karşısında sessiz kaldım.*

2. "Gizli kapılar arkasında toplantılar düzenleme" ve "yalan haberler yayarak temiz vatandaşları mevcut yönetim aleyhine zehirleme" iddialarının muhatabı olmayı asla kabul edemem. Bugünkü yönetim biçimini ve Türkiye için yönetimce öngörülen rejimi, kendi demokrasi anlayışım açısından, içime sindiremediğim bir gerçektir. İçime sindirmeye de mecbur değilim. Yürürlükteki Anayasa'yı benimsemek ve Türkiye'nin başına getirilen dertlerden Anayasa'nın sorumlu gibi gösterilmesini reddetmek suç olmasa gerektir.

Bununla birlikte, benim gibi düşünenlerle konuşurken, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne karşı tavır almak anlamına gelebilecek davranışlardan kesinlikle kaçınılması gerektiğini, çünkü ordu-

nun, hepimizin ordusu olduğunu her zaman vurgulamaktayım.

"Yalan haberler yayma" iddiasına gelince, siyasal veya özel yaşamımda "yalan"ın tek bir örneği gösterilemez. Ne var ki, bazı acı gerçekleri gözden saklama gayretiyle de yalan söyleyemem.

3. Söz konusu yayında yer alan "mevki ve menfaat dağıtma" iddiasının da hedefleri arasında yer almayı kabul edemem. *12 Eylül 1980'den kısa bir süre sonra, genel başkanlık sorumluluklarından hiçbirini yerine getiremez durumda bırakılmam karşısında ve siyasal faaliyet serbest bırakıldığı zaman genel başkanlığımın önleneceği yolundaki resmi açıklama üzerine,* kendi mevkimi, seçimle getirildiğim görevi bile bıraktığıma göre, herhangi bir kimseye "mevki" vaat etmem herhalde söz konusu olamazdı. Kimseye "menfaat" dağıtmaya kalkışabilecek bir durumda bulunmadığım ise sanırım herkesin bilgisi içindedir.

4. "Siyasi partilerin yöneticileri hâlâ birbirlerine karşı kin ve nefretle doludur," yollu iddia da benim için geçersizdir. Hiçbir zaman kimseye karşı kin ve nefret beslemedim. Kin ve nefreti insan yüreği için bir yük saydım.

"Kin ve nefret" iddiasına kanıt olarak, Sayın Devlet Başkanı'nın, daha önceki bir konuşmasında, bir yabancı heyete randevu konusuna değinmek suretiyle verdiği örnek de benim bakımımdan gerçeğe aykırı idi. Nitekim sonradan bu konu bizzat heyet mensuplarından birinin verdiği demeçle açıklığa kavuştu.

5. Söz konusu yayında, yine ayrım gözetilmeksizin, tüm partiler ve parti yöneticileri, "kendi içimizde halledebileceğimiz problemleri *dış ülkelere jurnal ederek birtakım kuruluşlar vasıtasıyla* baskı yaptırmak denemelerine girmek"le suçlanıyorlar. Benim bakımımdan gerçeğin tam tersi olan bu suçlamayı da reddederim.

Yazı yazma olanağı bulabildiğim birkaç aylık süre içinde açıktan hangi görüşleri belirtti isem, açıkta ve kapalı kapılar arkasında aynı şeyleri söylemeye özen gösteren bir kimse olarak, dış ülkelerden gelip görüşlerimi soranlara da o görüşleri belirttim.

Şimdiki yönetime dışarıdan baskı yapılması için, doğrudan veya dolaylı herhangi bir girişimde bulunmak şöyle dursun, tersine, dış yardımların aksatılmaması ve üyesi bulunduğumuz uluslararası kuruluşlarla bağlantılarımızın kesilmemesi için, bu kuruluşlardan bazılarının raporlarına kadar geçen çabalar gösterdim.

Beni ziyarete gelen yabancılarla görüşmelerimde, kendi siyasal haklarıma getirilen sınırlamalar üzerinde durmadığımı ve durmayacağımı da özellikle belirttim.

Benimle yapılmış bir görüşmenin bir yabancı dergide yayımlanması üzerine, *8 Nisan günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanı aracılığıyla* bana yapılan bir uyarı üzerine, Milli Güvenlik Konseyi'ne ulaştırılmak üzere, şunları söyledim:

"Yabancı ülkelerden gelen politikacı, sendikacı veya gazetecilerden isteyenlerin benimle de görüşmelerine, yönetim izin veriyor. Bu, uygarca bir davranıştır. *Ancak bu kimseler benimle çay içip edebiyattan konuşmaya gelmiyorlar*; Türkiye'nin bugünkü ve gelecekteki siyasal durumu ve sorunlarıyla ilgili düşüncelerimi öğrenmek istiyorlar. Herhalde yönetim, onlarla konuşurken kendi kendimle tutarsızlığa düşmemi benden bekleyemez. Bu konularda nasıl düşünüyorsam, kendi sorumluluk anlayışım içinde, herkesle öyle konuşurum," dedim.

Başka türlüsünü yapmak, yalan söyleyemediğim ve düşüncelerime ters düşer biçimde konuşamadığım için, elimden gelmez.

Eğer yabancı konuklarla görüşmelerim "gizli kapılar arkasında" oluyor diye, benim "jurnalcılık" yapıyor olabileceğim düşünülüyorsa, şunu hatırlatmak isterim:

Ocak ayında, bu tür ziyaretçilerin artması üzerine, ben, *Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak, kendi irademe dışında yabancılarla gizli kapaklı görüşmeler yapıyormuş gibi görünmekten rahatsızlık duyduğumu belirttim* ve benim kendi devletimden saklayacağım bir davranışım ve düşüncem olamayacağını söyleyerek, yabancılarla görüşmelerimde devletin *bir gözlemci* bulundurmasını ısrar-

la istedim. Fakat bu isteğim kabul edilmedi.

Eğer yabancılarla görüşmelerim kapalı kapılar ardında kalıyorsa, bunun sorumlusu ben değilim, 52 Sayılı Bildiri yürürlükten kaldırıldığı takdirde, yabancılarla görüşürken belirttiğim tüm düşünceleri açıkta da belirtmeyi görev sayarım.

6. Yayınlanan konuşmada, "kurulacak özgürlükçü demokrasiye... ideolojik dogmatik sapıklıklardan uzak, Atatürk ilkelerinde birleşebilen partilerle başlama" isteği, tüm siyasal partilerin feshi için bir gerekçe gibi gösteriliyor.

Oysa kişisel değerlendirmelere ve önyargılara dayanarak partileri feshetmekle veya devlet yöneticilerinin kişisel eğilimlerine göre partileri ve programlarını sınırlandırıp yönlendirmekle "özgürlükçü demokrasi"ye geçilemez.

Yıllarca üyeliğini, milletvekilliğini, genel sekreterliğini ve genel başkanlığını yapmaktan onur duyduğum Cumhuriyet Halk Partisi'yle ilgili olarak, "ideolojik dogmatik sapıklık" iddiasını da reddederim. Cumhuriyet Halk Partisi de ben de "ideolojik dogmatizm"e her zaman karşı olduk.

Gerek programımız, gerek olaylar ve değişik akımlar karşısındaki tutumumuz bunun açık kanıtlarıyla doludur.

Atatürk'ün kurduğu ve onun yolunda Türk devletine ve ulusuna sayısız hizmetler vermiş bir parti Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümünde kapatılırken, bir de bu partiye "sapıklık" isnat ediliyormuş gibi anlaşılabilecek resmi beyanlarda bulunulması çok acıdır.

Milyonlarca yandaşı olan herhangi bir büyük parti için böyle sıfatlar kullanılması kamu vicdanını da incitir.

"Atatürk ilkelerinde birleşme"ye gelince, o ilkeler, kuruluşundan beri Cumhuriyet Halk Partisi programlarının ve tüzüklerinin başında yer alan ve bilinçle bağlı kaldığımız ilkelerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi kapatılsa da ülkemizde o ilkeleri, en başta, Cumhuriyet Halk Partililer yaşatacaklardır...

Genel başkanlıktan çekilme

Ecevit, 19 Ekim 1981 günü TRT'ye gönderdiği yanıtında, Devlet Başkanı'nı doğrudan muhatap almaksızın, Devlet Başkanı'nın konuşmasını içeren TRT yayınlarına değiniyor, bu yayınların Anayasa'daki deyimiyle, "gerçeğe aykırı yayın" niteliğinde olduğunu söylüyordu.

CHP'de sorumluluk taşıdığı dönemlerde devlet sorumluluğunu ve milletin huzurunu her şeyin üstünde tuttuklarını, her zaman bu görevin "idraki içinde" davrandıklarını belirtiyor, buna örnekler veriyordu.

16 Ekim'de TRT'den dinlediği, ertesi gün gazetelerden okuduğu konuşmaya yanıt hazırlamak için iki gün aralıksız çalışmıştı. "Yalnız TRT'ye değil, herkese verdim yanıt," dedi Ecevit. "Türk ve yabancı basına... TRT'ye bir yazı ekinde gönderilen yanıt yayımlanmadığı gibi, bana yayımlanıp yayımlanmayacağı konusunda hiçbir yazı gönderilmedi, bilgi verilmedi."

Ama...

(Ecevit'in avukatlarından Şahin Mengü'nün notlarından)

"... Sayın Kenan Evren'in açıklamaları yurtdışında da ayrıntılı olarak duyurulduğu için Sayın Ecevit, TRT'ye gönderdiği açıklamasını yabancı ajans ve dergi-gazete mensuplarına da verdiği gerekçesiyle, Milli Güvenlik Konseyi'nin 52 Sayılı Bildirisi'ne 'muhalefet ettiği' savıyla Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde hakkında dava açıldı. Bu davada 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın 16. maddesine göre üç aydan, bir yıla kadar hapsi isteniyordu.

"İlk duruşması 3 Kasım 1981 günü yapıldı. O celsede

MGK'nın 52 Sayılı Bildirisi'ne aykırı davrandığı sabit olduğundan üç ay müddetle hapis cezasıyla cezalandırılmasına, suçun işleniş tarihi göz önüne alınarak tayin olunan hapis cezasının takdiren üçte bir oranında artırılarak sonuçta dört ay süreyle hapis cezası ile cezalandırılmasına, hüküm Sıkıyönetim Komutanlığı'nca temyiz olunmadığı takdirde, kanun yolu kapalı olmak üzere karar verildi.

"Karar, Sıkıyönetim Komutanlığı'nca temyiz edilmemesi üzerine, kesinleşti ve Cumhuriyet Savcılığı'nın davetnamesi 26 Kasım 1981 tarihinde Ecevit'e tebliğ edildi.

"Yasal hakkı olan yedi günlük sürenin son günü olan 3 Aralık 1981 günü saat 14:30'da Ecevit Ankara Kapalı Cezaevi'ne girdi..."

Ecevit'e sordum:

"Yanıt yazınızda şöyle bir ifade var: '... 2 Haziran 1981 günü yayımlanan 52 Sayılı Bildiri benim dilimi ve kalemimi kesin yasaklarla bağlarken, yalnız belli siyasal çevrelerle yayın organlarından değil, bizzat bu bildiriyi çıkaran yönetimden de bildirinin yasakladığı türde hücumlar gelmesi karşısında sessiz kaldım...' diyorsunuz. Niye sustunuz?"

Ecevit yanıtladı:

"Ben kendi durumumu toplum için bir sorun durumuna getirmek istemedim. Bu hakkı kendimde göremedim. Ama CHP'nin ve bütün partilerin kapatılması beni aşan bir sorundu. Benim daha önce üstlenmiş olduğum görevler dolayısıyla birtakım manevi sorumluluklarım vardı ve susma hakkım yoktu. Beni aşan bir durumla karşı karşıyaydım. Kaldı ki, CHP'ye ve bana yöneltilen hücumlar 52 Sayılı Bildiri'nin yasakladığı türden hücumlardı. Onu da belirtme gereğini gördüm."

Ecevit'e sordum:

"Zamanında şöyle bir söylenti çıkmıştı, hatta bu söylentiyi CHP çevreleri duyurmuştu: Genel başkanlıktan 'aceleyle' istifa

etmiştiniz. Bir haber gelmiş, Demirel'in parti genel başkanlığını bırakacağı bildirilmiş. Siz de hemen CHP genel başkanlığından istifa etmişsiniz?"

Ecevit duraksamaksızın, "Hayır, bana böyle bir haber gelmedi," dedi:

"... Yalnız, MGK adına Genel Sekreter tarafından yapılan açıklama, şunu gösteriyordu: Siyasal faaliyete izin verildikten sonra başta gelen partilerin son dönem genel başkanlarının bu göreve devam etmelerine izin verilmeyecekti. Şimdi ben, siyaset serbest bırakıldığı zaman genel başkanlık yapmama izin verilmeyeceğini bile bile, o günü beklemeyi gereksiz buldum. Siyasal faaliyete izin verilmesi aşamasına gelindiğinde Bülent Ecevit'in genel başkan olamayacağını herkes biliyor. O zaman partililer arasında varolan kavgalar, çekişmeler -bütün yasaklara karşın- çok ileri boyutlara ulaşacaktı; ve benim bunları denetleme olanağım olamayacaktı. CHP'liler içinde o yasaklı dönemde büyük bir kargaşa olacaktı.

"Ben duruma açıklık getirmek istedim. Belli ki, ben siyasal faaliyete izin verildiğinde genel başkanlık görevini yapamayacağım, bu yasaklanacak. O halde?.. CHP'liler şimdiden bunun sorumluluğunu idrak ederek genel başkanlık konusunu düşünmeye başlasınlar. Bu, birinci yargım. İkincisi, hiçbir yetkisi olmayan, parti merkezine gidemeyen, teşkilatı ile temas kuramayan, açıklama yapamayan bir genel başkan olarak sorumluluklarımı taşımaya devam edemezdim kanımca. Üçüncüsü, olup bitenler karşısında sessiz kalamazdım.

"Oysa genel başkan kaldığım sürece benim konuşmam, yazmam yasaktı. Ama genel başkanlık sıfatım üstümden kalktığı takdirde herhangi bir vatandaş ne kadar yazıp konuşuyorsa, ben de kendi anlayışıma göre o kadar yazıp konuşabilirdim. Nitekim, söyleşinin başlarında belirttiğim gibi, sonradan bunu Sıkıyönetim Komutanı'na söyledim.

"Bu görüşümde haklıymışım ki, Hamzakoy dönüşü bize Etimesgut Havaalanı'nda tebliğ ettikleri yasakların ben genel başkanlıktan ayrıldıktan sonra, bana uygulanamayacağını gördüler ve... 52 Sayılı Kararı çıkardılar..."

Derin bir nefes aldı:

"... Ve o şekilde istifa ettikten sonra anlatım özgürlüğümü korumak; o yoldan demokrasiyi olabildiğince kurtarmak ve toplum sorunlarının sağlıklı biçimde çözümüne katkıda bulunmak üzere bir dergi çıkarma, *Arayış* dergisini çıkarma hazırlığı içine girdim. Pek çok üniversite öğretim üyesiyle temas kurdum; yararlı görüşmelerimiz oldu. Fakat birçoğu katılmak istemediler. Ancak, bazı üniversite üyelerinin de yer aldığı küçük bir çekirdek kadro çok değerli katkılarda bulundu *Arayış*'a...

Kısacası, genel başkanlıktan istifa etmeseydim hiçbir işlev yapamayacaktım. Ama istifa ettikten sonra hiç değilse birkaç ay bazı işlevlerimi sürdürebildim. Daha önce, istifamın metnini örgüte yaymak istemiştim; fakat bu konuda bana yardımcı olabileceklerin çoğundan gereken yardımı görememiştim. Dolayısıyla benim istifa mektubumu bile duyuramamıştım. Aslında yayımlanması zaten yasaklanmıştı. İstifam MKG Genel Sekreterliği'nin bir açıklaması ile duyuruldu. Hiçbir gerekçe belirtilmeksizin. Öylesine sessiz durumda bırakılmaya razı olamazdım. Hiçbir etkisi ve yetkisi kalmamış 'genel başkan'lık sıfatını üzerimde bir süre daha taşımak uğruna köşemde sessiz beklemek yerine, mücadelemi sürdürebilmek için genel başkanlıktan kendi irademle ayrılmayı tercih ettim..."

Geniş aydın çevreden ancak bir "çekirdek kadro" çıkarabilmişti. İstifasını duyurmak için güvendiği "kişilerden beklediği gerekli yardımı görmemişti." Bu çevreleri -ad vermemeye özen göstererek- iğneliyordu. İstifasının MGK Genel Sekreterliği'nce "gerekçe açıklanmadan" duyurulmasına hâlâ üzülüyordu.

Önüme istifa metnini koydu.

"Zaman geçti, çok şey değişti, ama dilerseniz bu kısa metni yayımlayalım," dedim.

30 Ekim 1980 tarihli istifa mektubunun bir kopyasını çıkardı, verdi:

"Bugün Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanlığından ayrılmış bulunuyorum.

"Zorunlu olacağı anlaşılan bu ayrılışı şimdi gerçekleştirmekte yarar gördüm.

"Bu dönemde, tüm parti çalışmaları yasaklandığı gibi, Genel Başkanlık görevinin gereklerini yerine getirebilmem de olanaksızdı. O nedenle, genel başkanlığı bırakmam, partide bir yönetim sorunu yaratmayacaktır. Parti çalışmalarına izin verilip Kurultay toplanıncaya kadar geçecek süreyi, üyelerimizin, yeni Genel Başkan seçimi üzerinde düşünerek değerlendirmeleri de böylece kolaylaşmış olacaktır.

"Cumhuriyet Halk Partisi gücünü, kişilerden değil, kurucusu yüce önder Atatürk'ün ilkelerinden, cumhuriyetle ve demokrasiyle bütünleşmiş tarihinden ve kendini hizmetine adadığı halktan alır. Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanlığından ayrıldıktan sonra da Atatürk ilkeleri ışığında, Cumhuriyet'in sürekliliği ve demokrasinin kökleşmesi için, Türk halkının özgürlüğü ve mutluluğu için, ömrüm boyunca çalışmayı, görevlerin en değerlisi bileceğim.

"Genel başkanlıktan ayrılırken, Atatürk emanetinin bilincine varmış tüm Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarıma, düşünceleriyle ve oylarıyla Cumhuriyet Halk Partisi'ne destek olan yurttaşlarıma ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yıllarca kendilerini temsil onurunu bana vermiş bulunan Ankaralı ve Zonguldaklı hemşerilerime şükranlarımı sunarım.

"Düşünce ve parti ayrımı gözetmeksizin büyük Türk ulusuna barış ve özgürlük içinde mutluluklar, esenlikler, başarılar dilerim..."

Bu istifa yazısının önce tümüne, sonra bazı paragraflarına yayın yasağı kondu. Bir ara Genelkurmay'dan Ecevit'e telefon edilip, istenmeyen paragrafları kendisinin metinden çıkarması is-

tendi. Ecevit bu isteği kabul etmedi. Onun üzerine tümüne yeniden yayın yasağı kondu.

Girerken - Çıkarken

Ecevit, 3 Aralık 1981'de ilk kez hapishaneye girmeden bir gün önce, Londra'dan ABC televizyonu muhabiri Mustafa Gürsel'in, "... Birkaç saate kadar cezaevine gireceksiniz. Eski bir başbakan olarak duygularınız nedir?" sorusunu yanıtlıyordu:

"Hapishaneye giderken vicdanımda bir rahatsızlık duymuyorum. Görevimi yaptığım düşüncesindeyim. Tabii, bu ceza, bir anlamda, özgürlüğüme getirilen yeni bir kısıntı olacaktır, fakat ben öyle bir duygu içinde de değilim. İnanırım ki, bedelini ödemeyi göze alanlar için, özgürlük her zaman, her koşul altında vardır...

"... Özgürlük bol ve ucuzken bazı kimseler onu serbestçe, hatta savurganca harcarlar. Böyleleri gerçekte özgür kişiler olmayabilirler. Fakat özgürlüğün bedeli ne kadar yükselirse yükselsin o bedeli ödemeyi göze alanlar her koşul altında özgür olabilirler. Dört ay hapiste kalmak bence, özgürlük için çok yüksek bir bedel değildir..."

Ve... Ozanca bir vurgulamayla sözlerini bitiriyordu:

"... Dışarıda bir mahpus gibi yaşamaktansa, bir özgür insan olarak bir süre hapiste kalmayı tercih ederim..."

Hapishanenin kapısında da buna benzer cümlelerle veda ediyordu:

Eklediği şuydu:

"... Ulusça özgürlüğün bedelini ödemeye alışmamız gerekir..."

2 Şubat 1982 günü tahliye olduktan sonra, "... Hapsedilmekle ben bir şey yitirmiş değilim. Hapsedilmemden kimin ne kazandığını da bilmiyorum..." diyecekti.

Ozan doğası, siyasal gerçeklerle yine kaynaşmıştı.

Geleceğe umutla bakıyordu:

"Halkın özgürlük ve demokrasi istenci, kayaları delen ince otlar gibi, tüm engelleri aşarak yüzeye barış içinde çıkacaktır..." dedi.

Kısa demecinde inançlarını, özgürlüğün o günkü koşullarını irdeledi:

"... Şimdi hapishaneden çıktım. Ne var ki, anlatım özgürlüğüm sınırlı kaldıkça benim için her yer hapishanedir. Gerçi kendi kafamın içinde her zaman özgürce düşünebilirim; fakat anlatım özgürlüğüyle bütünlenmeyen düşünce özgürlüğü eksik kalır ve toplumsal işlevini yerine getiremez.

"İnsanı başka yaratıklardan ayıran, düşünce ve anlatım yeteneğidir. Onun için ben düşünce ve anlatım özgürlüğünün sınırlanmasını insanlığa aykırı ve günah sayarım.

"İnsanlığın sorunlarına insanca çözümler düşünce ve anlatım özgürlüğüyle bulunur. Bu özgürlük olmadan ne toplum ilerleyebilir, ne de çoğunluğun sömürülmesi ve horlanması önlenebilir.

"Böyle bir duruma düşmekten kurtulmaya düşünce ve anlatım özgürlüğü de yetmez. Bu özgürlüğün geçerli örgütsel dayanakları ve kurumsal güvenceleri de olmalıdır. Bunlar demokrasinin kesin koşullarıdır.

"Türkiye'de demokrasinin geleceğine, Türk halkının özgürlüğe ve demokrasiye bağlılığına güvendiğim için umutluyum. Türkiye'de halk çoğunluğunun güvenlik uğruna özgürlükten vazgeçmeyi içine sindiremeyeceğini, bunun gerekli olduğuna da inanmadığını biliyorum.

"Yüzeydeki aldatıcı durgunluğun altında, gerçek demokrasinin doğuşunu sağlayacak güçlü akımlar vardır Türk toplumunda..."

Türk ve yabancı basın mensuplarıyla yaptığı görüşmede, "Kişiliğinize yönelik suçlamalar sürerse," diye başlayan ve Evren'e verdiği yanıta benzer durumlar olursa, yanıt verip vermeye-

ceğini soran bir gazeteciye, "... Dünyada eğer herkes özgürlük kısıtlarına boyun eğmiş olsaydı, insanlık bugün hâlâ dünyanın düz olduğunu sanıyor olurdu..." diye karşılık verdi.

"Türkiye'deki askeri rejimin geçici olduğu konusunda herhangi bir kuşkunuz var mı?" sorusunu da şöyle yanıtladı:

"Türkiye'de açıktan açığa askeri bir rejimin çok uzun süreli olabilmesini hiçbir zaman olası görmedim. Bizim jeopolitik durumumuzda buna olanak yoktur. Onun için, Türkiye önünde sonunda, bir tür sivil rejime dönecektir. Önemli olan, dönülecek rejimin, gerçekten demokratik olmasıdır. Bu konuda iyimserim. İyimserliğim, görünürdeki belirtilerden değil, Türk halkının özgürlüğe ve demokrasiye bağlılığına olan inancımdan geliyor."

Hollanda TV'si ile görüşme

13 Şubat 1982 günü, hapishaneden çıkışından 12 gün sonra, yani "meşruten tahliye" süresi içinde, Hollanda televizyonu NCRV ile yaptığı görüşme Ecevit'in tutumunun ve düşünce tarzının ilginç çizgilerini içeriyordu. Bu görüşme Batı'nın başka TV'lerinde de yayınlandı. Yeniden yargılanıp hapse girmesine neden olacak bu görüşmeyi, mahkeme için İngilizce aslından Türkçeye Ecevit çevirmişti:

ECEVİT (Hapse giriş nedeniyle ilgili soruya yanıt)- Devlet Başkanı, radyo ve televizyonda yayınlanan bir konuşma yaptı ve o konuşmasında ayrım gözetmeksizin tüm partileri ve eski siyasal liderleri itham etti. Ben de buna karşı anayasal ve yasal düzeltme ve yanıt hakkımı kullandığım için mahkeme önüne çıkarıldım ve mahkûm edildim.

Durumun bir garip yanı şu: Benim anlatım özgürlüğümü sınırlayan 52 Sayılı Karar, açık duruşmalarda söylenen her şeyin serbestçe yayımlanabileceğini de kesin bir şekilde belirtmektedir. *Fakat mahkemede kendimi savunmak için söylediklerime, yasalara aykırı olarak, yayın yasağı konmuştur.* Onun için, bu görüşmemiz Hollanda'da yayınlandığında, birçok Hollandalı benim neden iki ay hapiste kaldığımı öğrenmiş olacaktır, fakat Türkiye'de birçok kimse bunun nedenini hâlâ bilmiyor olacaktır.

SORU- *Bu görüşme yayınlandıktan sonra yine hapsedilmekten korkmuyor musunuz?*

ECEVİT- Bilemem. Fakat özgür bir toplumda yaşamak isteyen, ülkesinde demokrasinin kurulmasına veya yeniden kurulmasına katkıda bulunmak isteyen bir kimse bazı riskleri göze al-

mak zorundadır. Özgürlük ve demokrasi, uğrunda bazı riskler göze almaya değecek kadar değerlidir.

SORU- *Size göre Türkiye ile ilgili olarak Avrupalılar ne yapmalıdır?*

ECEVİT- İzin verirseniz düşüncemi bir ilke ile belirtmek isterim. Türkiye Batılı demokratik uluslar topluluğunun bir üyesi olduğuna göre, herhangi bir başka demokratik Batı toplumuna hangi demokrasi ölçütleri uygulanıyorsa, Türkiye'ye de aynı ölçütler uygulanmalıdır.

Benim görüşüme göre Türkiye'nin *gerçek dostları* Türkiye'ye de aynı ölçütleri uygulayanlardır ve *kendi ülkelerinde insan hakları ihlal edildiği vakit buna karşı nasıl tavır almaları söz konusu ise, Türkiye ile ilgili olarak da aynı tavrı alanlardır.* Türkiye Batı'nın güvenlik açısından çıkarlarına hizmet ettiği sürece Türkiye için ikinci sınıf bir demokrasiyi içlerine sindirebilenler, Türkiye'nin, ötekiler kadar gerçek dostları olmayabilirler.

SORU- *Bazıları da diyorlar ki tedhişçilik yüzünden her gün birçok kimsenin öldüğü bir ülke demokrasiye henüz hazır değildir...*

ECEVİT- Bu soruyu yanıtlayabilmek için Türkiye'de terörizmin nereden kaynaklandığına bakmalıyız. Bir süredir Türkiye hızlı bir geçiş dönemindedir, kentleşme ve sınaileşme dönemindedir. Yeni toplumsal güçler ortaya çıkmaya başlamıştır. Doğal olarak, bu yeni güçler, hakları olan yeri almak istemektedirler, toplumsal güçler dengesine ağırlıklarını koyabilmek istemektedirler.

Öte yandan, bazı çıkar çevreleri, toplumdaki bazı egemen güçler ise, ekonomik değişimin sağladığı maddi olanaklardan yalnızca kendileri yararlanmak ve bu değişimin kaçınılmaz toplumsal ve siyasal sonuçlarını önlemek istemektedirler. Bu güçler Türkiye'de büyük gerilimler yaratmıştır; bu *egemen güçlerden bazıları terörizmi bile teşvik etmişlerdir* ve Türk halkının gözünde, demokrasinin Türkiye için geçerli olmadığını kanıtlamak istemişlerdir.

Eğer bir ülkede bazı egemen güçler demokrasinin o ülke için geçerli olmadığını, o ülkede demokratik bir çerçeve içinde huzur ve asayiş sağlanamayacağını kanıtlamak için uzun yıllar çaba göstermişlerse, bunalım ve terörizm için yeterli neden var demektir.

Bence, demokratik bir ülkede sağdan da soldan da gelse terörizmin amacı, demokrasiyi yıkmaktır, halkı demokrasiden usandırmaktır. Onun için, eğer terörizmle başa çıkmak uğruna demokrasiden vazgeçecek olursak, terörizme teslim olmuş, terörizme yenilmiş oluruz.

Terörizmi gerçekten yenebilmek için demokraside direnmemiz gerektiğine inanıyorum.

SORU- *Yönetim diyor ki 1984'te yeni bir Anayasa hazırlanmış, öylece Türkiye'ye demokrasi geri gelmiş olacak...*

ECEVİT- *Bunun Orwell anlamında bir "1984" demokrasisi olmayacağını umarım.* (Ecevit, burada İngiliz yazarı George Orwell'in insanlığı bekleyen totaliter yönetim tehlikesini anlatan *1984* adlı ünlü romanına değiniyor.) Fakat, maalesef, gözler önündeki işaretler ve resmi göstergeler Türkiye için tasarlanan demokrasinin gerçek bir demokrasi olmayacağını gösteriyor. Bunun oldukça sınırlı bir demokrasi, ya da yalnızca adının demokrasi olacağı anlaşılıyor. Üstelik, demokrasiye geçiş için gerekli tüm köprüler ve kanallar tahrip edilmiştir:

– Parlamento kapatılmıştır.

– Bütün partiler kapatılmıştır.

– Bütün deneyimli siyasal kadrolar siyaset sahnesinden tasfiye edilmiştir.

– İşçi sendikaları artık normal işlevlerini yerine getirememektedir.

– Radyo ve televizyon tümüyle devlet kontrolündedir.

– Örgütlenme özgürlüğü ise, uygulamada, ancak büyük iş çevreleri için geçerlidir.

Bu koşullar altında, özgürlüğü ve demokrasiyi yeniden kur-

mak için gerekli araçlar ve gereçler bile artık yok demektir.

Fakat bütün bunlara karşın, ben, Türkiye'de demokrasinin geleceği konusunda kesinlikle kötümser değilim. Çünkü Türk halkının demokrasiye inancına ve bağlılığına güveniyorum. Şimdiden, halk, yitirdiği özgürlüklerin ve hakların yokluğunu duymaya başlamıştır.

SORU- *Bunu nasıl fark ediyorsunuz?*

ECEVİT- Kişisel yaşamımın bir parçası olarak, halkla sıkı temasım vardır. Özellikle hapishanedeyken tüm yurttan binlerce mektup aldım. Köylülerden, işçilerden, ev kadınlarından, hatta okul çocuklarından gelen mektuplar... Düşüncelerin yüreklice ve açıkça getirildiği bu mektuplar, görünürdeki durgun yüzeyin aldatıcı olduğunu; o yüzeyin altında, Türk toplumunda, güçlü demokratik akımlar bulunduğunu ve bu akımların ilk fırsatta, barışçı biçimde, yüzeye çıkacağını gösteriyordu.

SORU- *Ama, yeni Anayasa'nın eski politikacılar için siyaset sahnesine geri gelmeyi önleyeceği anlaşıldığına göre, sizin artık bir rolünüz olmayacağı söylenemez mi?*

ECEVİT- Evet. Fakat ben hiçbir zaman politika uğruna politika yapmadım. Bence politika ülkeye ve demokrasiye hizmet etmenin bir yoludur. Aktif politika yapmama izin verilmese bile, Türkiye'de gerçek demokrasinin oluşmasına, yeniden oluşmasına, katkıda bulunmam gerektiği inancındayım. Siyasal haklarıma getirilen sınırlamalardan çok daha fazla, anlatım özgürlüğüme getirilen sınırlamalar beni üzüyor. Ben, insanı başka yaratıklardan ayıran başlıca unsurun düşünce ve anlatım özgürlüğü olduğu inancındayım. Düşünce ve anlatım özgürlüğünün sınırlanmasını günah sayarım...

Ecevit'in, mahkûm olduğu gün Hollanda televizyonu ile yeni görüşmesi

Hollanda televizyonu NCRV, kendi yayınladıkları mülakattan dolayı Ecevit'in mahkûm edileceği duruşmaya, o mülakatı yapmış olan Catherine Kejl'i, yine bir kamera ekibiyle birlikte göndermişti.

6 Temmuz 1982 günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde mahkûmiyet kararı verildikten sonra, Ecevit, avukatlarının yazıhanesinde, NCRV muhabiriyle yeni bir kısa görüşme yaptı. Bu görüşme de Hollanda'da yayınlandı.

Görüşme şöyle idi:

NCRV- *Bay Ecevit, son mülakatımız yüzünden şimdi iki buçuk veya üç aylığına yeniden hapsolacağınız için çok üzgünüm.*

ECEVİT- Önce size, bugün askeri mahkemedeki duruşmamda bulunmak üzere bu kadar yol aşıp Ankara'ya geldiğiniz için teşekkür ederim.

Sizin de gözlemiş olduğunuz gibi, sizinle daha önce NCRV için yapmış olduğum mülakattan ve Alman dergisi *Der Spiegel*'e Atatürk üzerine yazmış olduğum yazıdan dolayı yaklaşık üç ay hapis cezasına çarptırıldım.

Fakat bu konuda sizin ve NCRV'deki öteki meslektaşlarınızın vicdan azabı duymamanız gerektiğini belirtmek isterim. Çünkü, mülakat sırasında da size söylemiş olduğum gibi, o mülakatı vermekle, Türkiye'deki koşullar açısından bazı riskler üstlendiğimi biliyorum. Gerçi benim görüşüme göre suç işlemiş değilim, ama mahkemenin kararını saygı ile karşılıyorum.

İzin verirseniz, benimle o mülakatı yapmış olduğunuz için size teşekkür etmek isterim.

NCRV- *Neden?*

ECEVİT- Görüşlerimi, umutlarımı ve kaygılarımı dünyaya

açıklama şansını bana vermiş oldunuz. Umutlarımın bir gün gerçekleşeceğini umarım.

NCRV- *Yani bir işe yaradı mı demek istiyorsunuz?*

ECEVİT- Mülakatımız sırasında da söylemiş olduğum gibi, insanın görevini yapması gerekir.

İzniniz olursa, sözlerime son vermeden önce, Hollanda'nın dost halkına ve Hollanda'daki yurttaşlarıma en iyi dileklerimi belirtmek isterim.

Atatürk adına yapılanlar

Ecevit, 1981 başlarında *Arayış* dergisini çıkarırken, Federal Almanya'nın ünlü *Der Spiegel* dergisinden Bayan Mareike-Spiess Hohnholz, Türkiye'ye gelmiş ve *Arayış* bürosunda Bülent Ecevit'le bir mülakat yapmıştı.

Der Spiegel'de yayımlanan bu mülakattan Milli Güvenlik Konseyi'nin rahatsız olduğu, Ankara Sıkıyönetim Komutanı'nca, 1981 Nisanı'nda, Ecevit'e bildirilmişti.

Ecevit ilk hapislik dönemini tamamlayıp da çıkınca, *Der Spiegel*, Mareike-Spiess Hohnholz'u, yeniden Ankara'ya gönderdi. Hohnholz'a bu kez dergisinden verilen görev, Ecevit'ten *Der Spiegel* için, mümkünse, bir yazı istemekti. Ancak dergi, Ecevit'in bu yüzden başını derde sokmak, yeniden hapse girmesine neden olmak istemiyordu. Onun için, yazının konusunu kendisine bırakmıştı. İsterse tarih veya sanat üzerine bir yazı da yazabilirdi.

Fakat Ecevit, riskini göze aldı ve Atatürk hakkında bir yazı yazmak istediğini söyledi. Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümünün yeni geride bırakılmış olması, böyle bir yazı için uygun bir vesileydi.

Dahası, Ecevit böylece, 12 Eylül döneminde "Atatürk adına yapılanlar"la ilgili düşüncelerini de belirtebilecekti.

Çünkü 12 Eylül döneminin, Türkiye'ye veya dünyaya vermek istediği "Atatürkçülük" görüntüsü Ecevit'i rahatsız ediyordu.

Atatürk'ün savaş içinde açtığı ve savaş sürerken bile her konuyu özgürce tartışan TBMM, 12 Eylül döneminde kapatılmıştı...

Atatürk'ün kurduğu CHP kapatılmıştı.

Atatürk'ün vasiyetindeki açık hükümler hiçe sayılarak, ba-

ğımsız Türk Dil ve Türk Tarih Kurumları birer devlet kuruluşu durumuna getirilmişti ve amaçlarından saptırılmıştı.

Atatürk, Cumhuriyet'in kurucusu ve Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı idi ve cumhurbaşkanı olduktan sonra, resmi törenlerde bile, savaş alanlarında kazandığı asker üniformasını giymemişti. Oysa 12 Eylül'de, "Cumhurbaşkanlığı"nın yerini üniformalı bir "Devlet Başkanlığı" almıştı.

Atatürk yaşamı boyunca, militarizme ve askerlerin siyasete karışmasına karşı çıkmıştı. Oysa 12 Eylül'le Türkiye'de bir askeri yönetim kurulmuştu.

Birçok Avrupa ülkelerinde demokrasiye son verilir, totaliter rejimler kurulurken Atatürk, Türkiye'de demokrasi yolunu açan, demokrasinin temellerini hazırlayan bir "Devrim" yapmıştı. 12 Eylül döneminde ise, demokrasiden geriye doğru hızlı adımlar atılmaktaydı.

Ecevit bütün bunlardan rahatsızdı.

Üstelik, kendi görüşüne göre Atatürk'ün yaptıklarının tam tersini yapan bir yönetimin "Atatürkçülük" iddiasında bulunması yüzünden, dünya gözünde, Atatürk'e gölge düşeceğini, Atatürk'ün yanlış tanıtılmış olacağını düşünüyor ve bunu Atatürk'e karşı büyük bir haksızlık sayıyordu.

İşte, *Der Spiegel*'in sağladığı olanakla, demokratik Batı âlemine bir yazı ile seslenirken, Ecevit, Atatürk konusunu ele almayı, bu düşüncelerle uygun görmüştü.

Der Spiegel görevlisi, bu yazıdan dolayı Ecevit'in başının derde girebileceğinden kaygı duydu. Ama Ecevit bunu göze aldığını, alması gerektiğini söyledi... ve bir milyona yakın sürümü olan *Der Spiegel*'in 22 Mart 1982 günlü sayısında, Bülent Ecevit'in, İngilizce olarak kaleme almış olduğu "Atatürk'ün Mirası ve Türk Demokrasisinin Hali" başlıklı yazısının Almanca çevirisi yayımlandı. Makale, Ecevit'in askeri mahkeme salonundaki resimleriyle "süs"lenmişti.

Ve... Beklendiği gibi oldu. Bu yazı dolayısıyla da Ecevit'in başı derde girdi.

Bu makale ile ilgili dava, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde, Ecevit'in Hollanda televizyonuna verdiği mülakata ilişkin dava ile birleştirildi ve her ikisinden, Ecevit, toplam üç ay hapse mahkûm oldu.

MGK neden "tedirgin" oldu?

Bülent Ecevit, 8 Nisan 1981 günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Recep Ergun'un yanından ayrılırken *Arayış*'ta yazdığı "Türkiye'de Rejimin Geleceği" başlıklı başyazıyı bir kez daha düşünmüş olmalı.

Komutanın söylediğine göre, Türkiye'nin o günkü ve gelecekteki yazgısına egemen olan yüksek komutanlar bu yazıda, "kimi kesimleri siyasete kışkırtan" öğeler görmüşlerdi. Sadece bu muydu uyarının nedeni?.. Aslında Ecevit'in yazmasını istemiyorlardı. Daha ötesi "demokrasi kavramlarında" çok katıydılar, "her ülkenin kendine özgü bir demokratik sistemi" olacağından hareketle, Türkiye'ye "kısıtlamalı bir rejim" getirmek istiyorlardı. Nitekim, daha sonraki gelişmeler, partilerin kurulması, bir "devlet partisi" adı altında MDP'ye "can verilmesi", sendikalardan, derneklere değin uzanan çizgide getirilen düzenlemeler... "Türkiye'ye özgü demokrasi" isteminin ana kanıtları değil miydi?

Oysa, yazı, 28 Mart 1981'de yayımlandığı zaman gerçek demokratik düzen isteyen kişilerce bir "sosyal demokratın görüşleri" olarak nitelendi, olağan karşılandı.

Ama, gerçek demokrasiye gönül verenlerce "olağan" karşılandı!..

Yönetimden gelen baskı rüzgârıyla sinenler ya da demokratik düzeni varlığı ile yokluğu bir rejim olarak görenler ise, Ecevit'in hem sivilleri hem de askerleri kışkırttığını öne sürüyorlardı.

"Türkiye'de Rejimin Geleceği" başyazısında Ecevit, gözlediği gelişmeleri özenli bir üslupla ele alıp irdeliyordu.

Kısacası, bugün okunduğunda "masum" bir yazıydı. Fakat

1981'de, o günün zorlu koşullarında yüksek komutanları hem içeriği hem de yazarıyla sinirlendirmişti.

İşte, Ecevit'i uyarılmak üzere Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na dek götüren yazı:

Türkiye'de rejimin geleceği ne olacak?

İçinde bulunduğumuz ortamda sesini duyuramasa bile, kuşkusuz, Türk halkı, aylardır, kendi kendine bunu soruyor.

Demokratik Batı ülkelerinde Türkiye ile ilgilenenlerse aylardır açıktan soruyorlar aynı soruyu...

Bunu doğal karşılamak gerekir. Çünkü o ülkelerle aramızda çok yönlü bağlantılar vardır. Kimiyle bir ittifak sisteminde veya Avrupa Konseyi'nde birlikteyiz; kimiyle, ayrıca, Avrupa Ekonomik Topluluğu yolundan ilişkiliyiz.

O kadarla da kalmıyor. Birçok işçi sendikalarımız, demokratik ülkelerdeki uluslararası sendika örgütlerinin üyesi...

Bunlar hep kurumsal bağlantılar...

Kurumsal bağlantılarsa birtakım ortak kurallara uymayı gerektirir.

Demokratik Batı ülkeleriyle ilişkilerimizin ortak kuralları, aslında, demokrasinin temel kurallarıdır. En geniş anlamıyla insan haklarına saygıyı, bağımsız yargıyı, serbest seçimi, düşünce, inanç ve anlatım özgürlüklerini ve örgütlenme özgürlüğünü içerir bu kurallar...

Örgütlenme özgürlüğü denince de, demokratik ülkeler topluluğunda, her şeyden önce, tüm çalışanların serbestçe örgütlenebilmeleri akla gelir.

O ülkelerle kurumsal bağlantılarımızı sürdürebilmenin kesin koşulu, demokrasinin bu gibi temel kurallarına uymaktır.

Gerçi, demokratik Batı ülkelerinde, Türkiye'nin rejiminden çok, ortak savunmaya katkısıyla ilgilenen çevreler vardır. Böyleleri, genellikle, Türk toplumunu demokrasiye zaten pek layık görmeyenlerdir; Türkiye'ye, ancak, ortak savunma sisteminin güvenilir bir sınır bekçisi olduğu oranda önem verenlerdir. Onlar, rejim açısından, Türkiye'de görüntünün kurtarılmasıyla yetinebilirler. Haklar özgürlükler üzerinde pek durmaksızın, ülkemizde sivil görünümlü bir rejime dönülmesini yeterli sayabilirler.

Ama Türkiye'ye bu açıdan bakanlar, kendi ülkelerinde çok yetkili mevkilerde bulunsalar bile, pek etkili olamazlar. Çünkü kendi ülkelerinin kamuoyu, onları, demokratik ülkeler topluluğunun tüm üyelerine rejim bakımından eşit ölçütler uygulamaya zorlar.

Bunun da hem bir etik ahlaki nedeni, hem bir pratik veya gerçekçi nedeni vardır.

Etik neden şu:

Demokratik toplumlar, yalnız toprak güvenliklerini, ulusal bağımsızlıklarını veya ortak çıkarlarını korumak için değil, aynı zamanda, kendi anlayışlarına göre insanca yaşamanın temel gereği olan bazı ortak manevi değerleri de koruyabilmek amacıyla bir araya gelmişlerdir. Eğer içlerinden biri bu ortak manevi değerlerden koparsa, ortaklığın can damarı kopmuş ve anlamı yitirilmiş olur.

Pratik veya gerçekçi neden de, aslında, bu etik veya manevi nedenin bir uzantısı, bir yansımasıdır.

Eğer demokratik ülkeler topluluğundaki herhangi bir üyenin, ortak değerlerden -bir başka deyişle demokrasiden- uzaklaşmasına göz yumarlarsa, bunun, öteki demokratik ülkelerde de benzer gelişmelere yol açabileceğinden kaygı duyarlar.

Demokrasinin en köklü olduğu ülkelerden bile bazılarında bu kaygı pek yersiz sayılmaz. Her ülkede, demokrasiyi ve geniş halk kesimlerine tanınmış hakları ve özgürlükleri içlerine sindiremeyenler, bunları sınırlayabilmek için fırsat kollayanlar vardır. Özellikle şu gitgide yoğunlaşan ekonomik bunalım döneminde, demokratik haklara ve özgürlüklere sınırlamalar getirme hevesi birçok ülkede kabarabilir. Nitekim bu ülkelerden bazısında -tehlikeli boyutlara varmış olmasa bile- faşist ve nazi eğilimli örgütlenmeler ve eylemler etkinleşmeye başlamıştır.

Komünizme karşı da faşizme karşı da en kesin engeli oluşturan sosyal demokrasiyi tüm gerekleriyle uygulayabilmiş birkaç ülke dışında, Batı'nın hemen bütün demokratik ülkeleri, faşizm heveslerinin değişik ölçülerde kabarmaya başlamasından tedirgindir.

Son aylarda sık sık yurdumuza gelen Batı Avrupalı parlamenter heyetlerinden birinin başkanı, bir özel görüşmede şöyle diyordu:

- Avrupa Konseyi'nde pek çok kimse, Türkiye'deki askerlerin sözlerini tutacaklarına güvendikleri için, çok uzamamak koşuluyla, askeri yönetim süresince Türkiye'yi tam üye olarak konseyde tutabilmek ister. Ama bunun başka bazı Avrupa ülkelerinde askeri müdahale eğilimlerini cüretlendirebileceğinden korkarlar.

Nitekim, bu sözlerin söylenmesinden kısa bir süre sonra, İspanya'da -kuşkusuz Türkiye'dekinden çok değişik niteliktebir askeri müdahale girişimi oldu. Bu müdahalenin amacına ulaşması, ancak, Kral'ın anında etkin durum almasıyla ve ortamın elverişli olmaması nedeniyle önlenebildi.

Önlenebildi ama su altında fırsat kollayan heveslerin, tertiplerin varlığı da su yüzüne çıkmış, kaygıların pek yersiz sayıla-

mayacağı görülmüş oldu.

Öte yandan çoğu Batı ülkelerinin bazı büyük sermaye çevrelerinde, demokratik işçi haklarından huzursuzluk gitgide artıyor. Çokuluslu şirketler, ana ülkeleri dışında, işçiyi rahatça sömürebilecekleri ülkelere yatırımlarını kaydırıyorlar. Ekonomik bunalım yoğunlaştıkça, büyük sermayenin işçi haklarından tedirginliği daha da ileri ölçülere varıyor.

Nitekim, eskiden, daha çok el emeğine dayalı basit teknolojili sanayileri, emeğin rahat sömürülebildiği demokratik olmayan ülkelerde kurarlardı; şimdi ise, ileri teknolojilere dayalı bazı sanayiler bile, öyle ülkelere kayıyor.

Büyük sermayenin demokratik işçi haklarından böylesine kaçmaya başlaması ise, Batı'da, demokrasiye değer veren çevrelerde, özellikle sendikal çevrelerde, büyük duyarlılık uyandırıyor. Demokrasiye yönelen tehlikelerin gitgide büyüdüğü kaygısını doğuruyor.

Bu gerçekler karşısında, demokratik Batı ülkelerinin, o ülkelerdeki bazı etkin kamuoyu kesimlerinin, özellikle bazı siyasal ve sendikal çevrelerin, bizim rejim sorunumuzla yakından ilgilenmelerini yadırgamak, içişlerimize karşıma gibi yorumlamak yanlış olur.

Böyle bir ilgi, hem aramızdaki bağlantının niteliğinden hem de o ülkelerde demokrasiyi ödünsüz ve içtenlikle benimsemiş çevrelerin demokrasi konusundaki genel duyarlılığından kaynaklanmaktadır.

Türkiye bu ilgiyi ve duyarlılığı hiç hesaba katmazsa, göz

önünde tutmazsa ne olur?

Batı ile ilişkilerimiz yine sürebilir, ama nitelik ve içerik değiştirerek sürer.

Batı'nın yakın ilişki kurduğu ülkeler yalnız demokratik ülkeler değil ki!.. Demokrasiyle uzaktan yakından ilgisi bulunmayan birçok ülkeyle değişik ölçülerde ilişkileri var, Batı'nın...

Ama öylesi, ortak değerlere bağlılıktan kaynaklanan sürekli ve güven verici bir dostluk ilişkisi olmaz. *Arayış*'ın ilk sayısında çıkan 'Avrupa Konseyi ve Türkiye' başlıklı yazıda belirtildiği gibi, 'dünyadaki dalgalanmalara dayalı soğuk bir ilişki' olur. Köksüz ve güvenilmez bir ilişki olur.

Bedeli de giderek ağırlaşır o türden ilişkinin... Yardımlar, ekonomiyi destekleme amacından çok, 'ortak savunma'yı destekleme amacına yönelmeye başlar. Yardımların koşulları da katılaşır, onur kırıcı olmaya, bağımlılığımızı artırıcı bir nitelik edinmeye başlar. Türkiye, bazı ulusal haklarından, çıkarlarından -örneğin Ege'de- ödünler vermeye zorlanır. Yalnız NATO çerçevesinde değil, NATO dışında da birtakım yükümlülükler üstlenmesi için, müttefiklerine birtakım yeni ve rizikolu 'kolaylıklar' sağlaması için, Türkiye üzerinde baskılar yoğunlaşır.

Bu baskılara boyun eğilmezse, yardımlar tavsar ve Türkiye'nin hem iç sorunları ağırlaşır, hem ulusal güvenliği sarsılır; boyun eğilirse, o zaman da Türkiye kendi bölgesinde yalnızlaşır ve 'ortak güven'liğe katkı'sını artırması beklenirken, kendi güvenliğini tehlikeye düşürmüş olur. Güvenliğimiz bakımından her iki seçeneğin de sakıncaları açıktır.

Batı'yla ilişkilerimizin niteliği ve içeriği böyle bir yönde değişmesin istiyorsak, bunun başta gelen koşulu, ülkemizde Batı ölçütlerine uygun bir demokrasinin -göstermelik değil gerçek de-

mokrasinin- çok gecikmeden işlerlik kazanmasıdır.

Ama bir ülkenin siyasal rejimi de, bir ölçünün ötesinde, dış ilişkilere göre veya başka ülkelerdeki kamuoyu eğilimlerine, değer ölçülerine göre belirlenemez.

Aramızda ortak değerlere dayalı kurumsal bağlantılar bulunan demokratik ülkeler Türkiye'de rejimin geleceğine ilgi gösterdikleri zaman, bunu, içişlerimize karışma gibi yorumlamak ne kadar yanlışsa, Türkiye'de demokrasinin güvencesini Batılı dostlarımızın bu ilgisinde aramak da o kadar yanlış ve geçersiz olur.

Siyasal rejim, her toplumun kendi iç sorunudur. Ne tür bir rejimle yaşayacağını ve yaşamayacağını, her toplumun kendisi belirler.

Bir ülkede demokrasi için uygun ortam varsa, bir ülkenin kamuoyu demokrasiye yeterince yatkın ve bağlı ise, demokrasinin ortak değerlerini korumaya yönelik uluslararası dayanışma, kuşkusuz, o ülkede demokrasiye güç katar, demokrasinin birtakım tehlikelere karşı korunmasını kolaylaştırır. Ama yalnızca dış ilgi ve uluslararası dayanışma, bir ülkede demokrasiyi yaşatamaz ya da yoktan var edemez.

Onun için, Türkiye'de rejimin geleceği konusunda önemli olan, demokratik Batı ülkelerindeki politikacılardan çok, Türk politikacılarının ne düşündüğüdür; o ülkelerdeki sendikalardan çok, Türk sendikalarının ne düşündüğüdür; o ülkelerdeki barolardan çok, Türkiye'deki baroların ne düşündüğüdür; o ülkelerdeki üniversite çevrelerinden çok, Türkiye'deki üniversite çevrelerinin ne düşündüğüdür; o ülkelerdeki aydınlardan veya geniş halk kesimlerinden çok, Türkiye'deki aydınların ve halk topluluklarının ne düşündüğüdür.

Kısacası, başkalarının bizim için ne istediğinden çok, bizim

kendimiz için ne istediğimizdir önemli olan...

Bu açıdan bakıldığında ise, durum henüz aydınlanmış değil.

Gerçi siyasal faaliyet yasak.

Ama siyasal faaliyet göstermeksizin de, yeni oluşturulacak rejimin yapısı, niteliği üzerinde görüş belirtme olanağı herkes için bulunsa gerek...

Nitekim tek tek kimi yazarlar, düşünürler, hukukçular, üniversite hocaları, o arada bazı yayın organları -çıkmaya başladığından beri de *Arayış* dergisi- bu konuda görüşlerini açıklıyorlar.

Kolu kanadı kesik bir sözde demokrasi özlemi çeken kimi politikacılar ve yayın organları ise, bu özlemlerini rahatlıkla, üstelik siyasal polemik üslubu içinde, belirtebiliyorlar. Tek parti döneminin anayasasına dönülmesini savunanlar bile çıkıyor.

Fakat demokrasinin temel unsurları arasında yer alan bazı kurumların, kuruluşların görüşleri henüz belirmiş değil.

Örneğin sendika üst kuruluşları, işçi haklarının bazı ayrıntıları üzerinde görüş belirtiyorlar, ama işçi hakları için nasıl bir siyasal çerçeve düşündükleri, Türkiye için nasıl bir rejim öngördükleri pek belli olmuyor.

Barolarımız, daha çok, avukatların bazı özlük haklarıyla ilgili düşüncelerini söylüyorlar, ama nasıl bir rejim özledikleri bilinmiyor.

Kimi üniversiteler, özerklik konusunda veya üniversitelerle ilgili yasa hazırlığının özlük haklarına ilişkin yönleri üzerinde bazı görüşler açıklıyorlar, ama üniversitelerimizin de rejim konusundaki görüşleri henüz belirsiz...

Aydınlardan tek tük bu konuda ne düşündüklerini söyleyip yazanlar var, ama çoğu suskun, bazıları da son zamanlarda daha çok edebiyatla sanatla ilgili...

Demokrasiye ne kadar bağlı olduğu bilinen halkımız ise, şu sırada demokratik mekanizmalar işlemediği için, eğilimlerini, özlemlerini açığa vurabilme, duyurabilme olanağından yoksun...

Böyle olunca, ortaya biraz garip bir durum çıkıyor: Türkiye'de rejimin geleceğiyle başka bazı ülkelerin belli kamuoyu kesimleri ilgilenirken, kendi kamuoyumuzun etkin kesimleri bu konuyla pek ilgili değilmiş gibi görünüyorlar.

Demokratik ülkelerden gelen kimi gözlemciler de oldukça yadırgıyorlar bu durumu...

Fakat bu durum, Türk toplumunda demokrasiye bağlılığın tükendiği veya gevşediği biçiminde yorumlanırsa çok yanıltıcı olabilir.

Ortada yalnızca bir belirsizlik var. Daha doğrusu, gerçek anlamda bir demokrasiyi istemeyenler belli de, istedikleri sanılanlar ya da yakın zamana kadar ülkemizde gerçek anlamda demokrasiyi isteyen veya istermiş gibi görünen kesimler ve kurumlar bugün ne düşünüyorlar, orası şimdilik bir hayli belirsiz.

Bu belirsizliğin, yakın geçmişten veya içinde bulunduğumuz ortamdan kaynaklanan bazı somut veya psikolojik nedenleri bulunduğu kuşkusuzdur. O nedenler üzerinde ayrıca durmaya değer.

Ama böyle bir belirsizliğin uzun sürmesi de rejimin geleceği açısından sağlıklı sonuç vermeyebilir.

Türkiye'de rejimin geleceği ne olacak?

Başta söylediğimiz gibi, Türk halkının aylardır kendi kendine sorduğu bu soruyu, Batı'da Türkiye ile ilgilenenler de soruyorlar.

Fakat sormanın ötesinde bir şey beklenemez, beklenmemelidir, dışarıdan...

Bu soruyu başkaları yanıtlayamaz, ancak biz kendimiz yanıtlayabiliriz. Doğrusu odur, onurlusu odur, geçerlisi odur...

Eski dostlar ve "aydın"lar

Doğrusu, iki büyük parti önderi için zor günlerdi.

Attıkları her adım, yaptıkları her görüşme, yazdıkları her yazı çok dikkatli incelemelerden geçiyordu. Evlerine girip çıkan kişilerin neler konuştukları ya da iki parti önderinin ne söylediği -elbette- bu tür rejimlere özgü yöntemlerle saptanıyor ve değerlendiriliyordu.

Ne var ki, Ecevit ve Demirel hiçbir şeyi "kapalı kapılar ardından" yapmıyorlardı. Demirel'in evi her gün öğleden sonraları "ziyaretçilere" açıktı. Ecevit ise belirli günlerde -örneğin her cumartesi- evinin kapısını yurdun çeşitli yörelerinden gelenlere açmıştı. Dileyen geliyor, önder bildikleri kişiyle konuşuyor; fikrini ve görüşünü öğrenip dönüyordu. Ecevit'in, "kapılarını eşe dosta kapadığı" yolundaki savlar da geçersizdi. Kapatılan CHP önderine telefonla doğrudan ulaşmak -gerçekten- zordu. Fakat, bir kezinde bana, kimi çevrelerden gelen yakınmaları, hatta eleştirileri duyan bir insan olarak "durumunu" anlatmıştı.

"Benim özel kalemim, sekreterim yok. Ev işlerinde eşime yardımcı olacak kimsemiz yok. Kapıyı kendimiz açarız, çayı kendimiz yaparız, telefonlara kendimiz bakarız. Üstelik ben okuyup yazmadan yapamam. Oysa telefonu sürekli takılı tutacak olsam, bütün günümü telefon başında geçirmem gerekir; başka işlere vaktim kalmaz," demişti... Telefonu takılı bıraktığı günler, bazen, daktilosunda bir cümlenin sonunu getiremediğini söylemişti.

Gerçekten de o sırada Ecevit'in geliri emekli maaşıydı. O da parlamentodayken gazeteci olarak ayrıldığı işçi emekliliğinden eline geçen paraydı. Bunun yarıdan çoğu Or-An'daki dairesinin

ısıtma masrafına gidiyordu. Ellerindekini satıp savarak "kıt kanaat" dedikleri cinsten bir yaşam sürüyorlardı. Ancak, 1984 sonlarında, annesi Salacak'taki evini sattıktan sonra, geçimleri, "aile dayanışması" içinde, rahatlamıştı.

Aslında, 1983 ortalarına kadar, Ecevit, geçmişteki bazı davranışlarını unutamadığı birkaç kişi dışında, kimseye kapısını kapatmamıştı. Özellikle cumartesi günleri, tanıdığı tanımadığı herkese kapısı açıktı.

Ancak 1983 baharında partilerin kurulmasına izin verildikten sonra Ecevit, bazı eski politikacı arkadaşlarıyla, yeni politikaya atılmak isteyenlerden bazılarının yoğun baskısı altına girmişti. Bunu kendisi şöyle anlatıyordu:

"Her gün, özellikle cumartesileri, tanıdığım tanımadığım pek çok kimse geliyor; benden yeni kurulacak bir 'sosyal demokrat' parti için destek veya o günlerin deyimiyle 'mühür' istiyordu. Ben, dilim döndüğü kadar, askeri yönetimin başındaki beş generalin onayına sunularak bir sosyal demokrat parti kurulamayacağını; sosyal demokrat veya demokratik sol bir parti kurmanın belirli koşulları bulunduğunu; o koşulların o sırada varolmadığını; o koşulları oluşturmak için, belirli riskleri de göze alarak, demokratik bir mücadele vermek ve yetkiyi de onayı da, tepeden değil, halktan aramak gerektiğini anlatmaya çalışıyordum. 'Böyle bir mücadeleyi göze alırsanız sonuna kadar destek olurum, yoksa ben kendi doğru bildiğim yolda yürürüm,' diyordum. 'Zaten benden destek alsanız, o durumda yukardan onay alamazsınız,' diyordum... Sağlıklı ve gerçek bir sosyal demokrat partinin, çatıdan değil, temelden kurulması gerektiğini, bunun için de özenli, yorucu ve zaman alıcı bir çalışma gerektiğini; bunu içlerine sindirenlere elimden gelen katkıyı yapacağımı, fakat inanmadığım bir şey için benden bir şey beklenmemesi gerektiğini söylüyordum.

"Her gün bunları, bazen tek tek gelenlere, bazen üçer beşer kişilik gruplar halinde gelenlere, bazen 30-40 kişilik gruplara, sa-

bahtan akşama kadar, defalarca yineliyordum. Aynı şeyleri günde on kez anlattığım oluyordu.

"Bunları saatlerce anlatıp tartıştıktan sonra, bazıları, 'Ama sen bizim liderimizsin, sensiz olmaz,' diyorlardı. 'Beni lider gibi görüyorsanız, benim söylediğim yolda çalışın,' diyordum. Fakat kimi o yolun çilesini ve riskini göze alamıyordu, kiminin de o yola sabrı yetmiyordu. Yolu kendileri çizip 'lider'liği benden bekliyorlardı. Eskiden 'aceleci'likle 'sabırsız'lıkla eleştirilirken, bu kez de sabırlı çalışma istediğim için eleştiriliyordum. Bazıları da siyasal haklarıma getirilen kısıntının farkında değillermiş gibi, benden, olmayacak şeyler istiyorlardı.

"Benim yürütmeye çalıştığım demokrasi mücadelesine herhangi bir katkıda bulunmayı, destek olmayı ise kabul etmiyorlardı.

"Amaç ne demokrasi ne de sosyal demokrasi idi... Amaç, hangi koşullar altında olursa olsun, ne kadar onur kırıcı veya sosyal demokratlığa aykırı koşullar altında olursa olsun, bir an önce, siyasete soyunmak ve siyaset alanına atılmaktı.

"O zamanlar sık sık kullandığım bir deyimle, sanki eski film koptuğu yerden aynı senaryo ile ve aşağı yukarı aynı aktörlerle devam edecekti.

"Bazıları da batık gemiyi kurtarmaya çalışmak yerine, batık geminin kaptanlığı, ikinci kaptanlığı, çarkçıbaşılığı hesapları içinde idiler.

"Döküldüğümüz denizde yüzmeye ve batık gemiyi yüzdürmeye çalışırken, birçok kimse, benzer bir çaba gösterecek yerde, sanki kollarımdan bacaklarımdan beni aşağılara doğru çekiyordu.

"Bir süre sonra, artık, bu manevi baskıya tahammülüm kalmadı. Silkinip attım baskıyı üzerimden... Zaten eşim ve gerçek bir sosyal demokrat örgütlenmenin gereklerini ve çilesini göze alan, tanıdığımız tanımadığımız birçok kimse, Demokratik Sol Parti'nin kuruluş hazırlıklarına başlamışlardı. Onun için, o aşa-

maya varıldığında, cumartesi günlerinin 'açık kapı' sohbetlerine son verdim ve temaslarımı kendi kendime üstlendiğim işlevin gerekleriyle sınırladım. Başka türlü davransam, boşuna zaman yitirmiş olacaktım. Oysa o kadar bol zamanım yoktu... Kaldı ki, o aşamada temaslarımı eski genişliğiyle sürdürecek olsam, benim sosyal demokrasi anlayışıma çok ters düşer biçimde kurulmuş olan iki partiyi veya o iki partiden birini, desteklediğim yolunda yayılmak istenen söylentilere inananlar da çoğalacaktı.

"O tasvip etmediğim partileşme hareketleri içinde yer alanlardan bazıları gittikleri yerlerde adımı kullanıyorlardı. 'Biz Ecevit'in desteklediği partiyiz,' diyorlardı. Her gün veya her cumartesi benimle beraber olduklarını yayıyorlardı. Hatta bazıları, evde benimle resim çektirip, gittikleri yerlerde bu resimleri, kendilerini desteklediğim yolunda kanıt gibi kullanıyorlardı.

"Bütün bunları bir noktada kesmem gerektiği sonucuna vardım."

O arada, Ecevit, bazı eski politikacıların, konuşmaları yasakken susup da CHP kapatılırken, demokrasiyle bağdaşmayan bir Anayasa hazırlanırken, köşelerinde sessiz oturup da, "Artık şu sınırlar içinde görüş açıklayabilirsiniz," diye yukardan izin çıkınca, sıraya girip demeçler vermelerini, yazılar yazmalarını da yadırgıyordu.

Ecevit'in, zor günlerde yanına uğramayan, ellerindeki olanakları bile Ecevit'in açtığı mücadeleye katkı için kullanmayan bazı "yakın" bildiklerine, sonradan, tepkisel bir davranış gösterdiği de belliydi.

Aydın çevrelerden de düş kırıklığına uğradığı söylenebilirdi. Or-An'a gidip gelişlerimde bu ruhsal durumunu açık seçik belli edecek hiçbir şey söylemezdi, ama yeri geldiğinde dokundururdu. Hele son aylarda artık demokratik savaşımı "halkla beraber halk içinde" yapmanın tek tutarlı yol olduğu görüşünü bir kez daha benimsemiş gibiydi. Belki de DSP'nin örgüt kuruluşlarında daha

çok yerel, sade insanların yer alması beş yıllık bir süreçte vardığı kimi yargıların etkisiyle sağlanmıştı.

Benim yargılarıma göre, Ecevit'in aydın çevrelerle, eski CHP'li politikacıların büyük bölümüne karşı davranış göstermesi, hatta olağan deyimiyle bunları "dışlaması, kendisini bu çevrelerden soyutlaması" alışılmışın dışında bir atılımdı. Sonunda bu kişiler ya da çevreler siyasal alanda belirli ölçülerde etkileri olanlardı. Ecevit, adeta bir "meydan okuyuşla" hepsini elinin tersiyle geriye itiyordu. Fakat bu arada, CHP önderliği zamanında hemen her zaman kendisine "destek vermiş kimi yazarları, belirli sol odak noktaları" aynı kefenin içine koyması üzücü kimi sonuçlara doğru gitti.

Sanırım Ecevit'in bu kesimi dışlamak, dostluğunu esirgemek, onların yakınlığını geri çevirmek gibi bir niyeti yoktu.

Bu izlenimlerimi kendisine açtığımda, Ecevit, şunları söyledi:

"Benim 'aydınlar' konusundaki davranışım yeni değildir; çok eskilere, CHP içindeki demokratik sol hareketin ilk başladığı yıllara, 1960'lı yıllara gider. Ben, aslında, öteden beri, 'aydın'a değil, 'aydın' olarak kendilerini halktan üstün görenlere veya halkı hor görenlere, halkın siyasal katılımını bilinçli-bilinçsiz engelleyenlere ve halkla uyum sağlayamayanlara karşıyım.

"Hiçbir demokratik toplumun siyasal yaşamında 'aydınlar' ve 'halk' ayrımı yapılmaz. Zaten kimin 'aydın' sayılıp kimin 'aydın' sayılamayacağı da kolay belirlenemez.

"Osmanlı 'aydın'ının, 'münevver'inin seçkinci geleneği, başka seçkinci geleneklerle birlikte kırılmadıkça, Türkiye'de demokrasi gerçeklik kazanamaz ve sürekli işleyemez. Bu Osmanlı geleneğine, tek partili dönemde, bazı 'devrimci'ler, 'öncü kadro' anlayışını da eklemişlerdir.

"Bu tür seçkinci davranış ve anlayışlardan Atatürk de çok tedirgindi. Daha Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda, gençlerle yaptığı bazı konuşmalarda, o geleneksel 'münevveran' davranışı-

nı çok açık ve kesin biçimde eleştirmiş, halkla bütünleşmek gerektiğini belirtmişti.

"1970'te yayımlanan *Atatürk ve Devrimcilik* başlıklı kitabımda Atatürk'ten bu konuda alıntılar yer alıyordu. İzin verirseniz, Atatürk'ün, 20 Mart 1923'te Konya'da gençlerle yaptığı bir konuşmadan bazı parçaları, bugünün Türkçesine yaklaştırarak aktarayım. Şöyle diyordu Atatürk:

"'Bozuk zihniyetli milletlerde büyük çoğunluk bir hedefe, münevver (aydın) denen sınıf da başka zihniyete maliktir. Bu iki sınıf arasında tam karşıtlık, tam muhalefet vardır. Aydınlar, asıl kitleyi kendi hedefine yöneltmek ister; halk kitlesi ise bu aydın sınıfa bağımlı olmak istemez. O da bir başka yön belirlemeye çalışır. Aydın sınıf, telkinle, aydınlatma yoluyla, çoğunluğu kendi amacına göre ikna etmeyi başaramayınca, başka araçlara başvurur. Halka karşı baskı ve zor kullanmaya başlar; halkı istibdat altında bulundurmaya kalkar ... Halkı ne birinci yöntemle (telkin ve aydınlatma ile), ne de baskı ve istibdatla kendi amacımıza sürüklemeyi başaramadığımızı görüyoruz. Neden?

"'Bunu başarabilmek için, aydın sınıfla halkın anlayış ve hedefi arasında doğal bir uyum gereklidir. Yani aydın sınıfın halka telkin edeceği düşünceler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalıdır. Oysa bizde böyle mi olmuştur? O aydınların telkinleri milletimizin ruhunun derinliklerinden alınmış düşünceler midir?

"'Şüphesiz ki hayır! Aydınlarımız içinde çok iyi düşünenler vardır. Fakat genellikle şu hatamız vardır ki, incelemelerimize temel olarak, genellikle, kendi memleketimizi, kendi tarihimizi, kendi geleneklerimizi, kendi özelliklerimizi ve ihtiyaçlarımızı almayız. Aydınlarımız belki bütün cihanı, bütün diğer milletleri tanır, lakin kendimizi bilmeyiz... Bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanalım, fakat unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz.

"'... İtiraf edelim ki, hâlâ ve hâlâ aydınlarımızın gençleri arasında halkla uyum gerçekleşmemiştir. Memleketi kurtarmak için bu iki zihniyet arasındaki ayrılığı durdurmak, yürümeye başlamadan önce, bu iki zihniyet arasında uyum sağlamak gereklidir. Bunun için de biraz halk kitlesinin yürümesini hızlandırması, biraz da aydınların çok hızlı gitmesi lazımdır. Ama halka yaklaşmak ve halkla kaynaşma daha çok aydınlara düşen bir görevdir.

"'Gençlerimiz ve aydınlarımız, ne için yürüdüklerini ve ne yapacaklarını ilkin kendi kafalarında iyice belirlemeli, onları, halkın, içine sindirebileceği ve kabul edebileceği bir duruma getirmeli, onları ancak ondan sonra ortaya atmalıdır.

"'Bizim halkımız çok temiz kalpli, çok asil ruhlu, ilerlemeye çok yatkın bir halktır. Bu halk eğer bir kez karşısındakinin içtenlikle kendisine yararlı olmaya çalıştığına inanırsa, her türlü hareketi kabule hazırdır. Bunun için gençlerin her şeyden önce millete güven vermesi gereklidir.'

"Aydın-halk ikiliği konusundaki düşüncelerimi, Atatürk kadar güzel ve açık anlatamayacağım için, onun bu sözlerini, 1970'te yayımlanan kitabıma olduğu gibi almıştım ve 'öncülük ödevi'nin, 'halkın içine girip, örnek olarak, yol göstererek' yapılması gerektiğini vurgulamıştım.

"Atatürk, o halktan kopuk geleneksel 'aydın' davranışının halkla kendi devrimci atılımı arasına çektiği duvarları aşabilmek için çok uğraşmıştır. Fakat o dönemde ve tek partili rejimde, bu duvarları aşmak, Atatürk için bile kolay değildi.

"Oysa, Atatürk'ün 1923'te 'aydın'lara ve gençlere seslenerek belirttiği düşünceler ve yaklaşım, kendilerine 'aydın' diyenlerce bilinçli olarak benimsense, bu kesimin davranışlarına inandırıcı biçimde yansısa, Türk toplumunun çağdaşlaşması ve demokratikleşmesi önündeki tüm engeller yıkılır ve büyük atılımlar yapılır, kanısındayım.

"Atatürk'ün bu yaklaşımı gereğince özümsenip benimsen-

se, ideolojik nedenlerle değil, sırf psikolojik nedenlerle sağcı akımlara kapılmış bulunan ve aslında ilerlemeye ve yeniliğe çok yatkın olduğu halde, tutucu gibi görünen kesimler de, Atatürk Devrimi'nin, çağdaşlaşmanın, demokrasinin ve sosyal demokrasinin, sürükleyici ve etkin gücü durumuna gelirler. Üstelik son yıllarda keskinleşen kültür savaşı da kısa sürede ve Atatürk Devrimi çizgisinde, sona erer. Atatürk'ün özlediği ulusal 'uyum' (tetabuk) bu şekilde, kolayca sağlanır.

"Kısacası ben, 'aydın' tanımına hak kazanan okumuş yazmışları, uzmanları, hiçbir zaman itmedim; ama, onların vazgeçilmez katkısını, Atatürk'ün belirttiği anlamda, halkla 'uyum' içinde değerlendirmeye çalıştım.

"Benim 'aydın'ı dışladığımı öne sürenler, çok partili yaşama geçildikten sonra CHP'de üniversite öğretim üyelerinden, okumuş yazmışlardan, uzmanlardan en geniş ölçüde yararlanılan yılların benim genel sekreterlik ve genel başkanlık dönemlerim olduğunu unutmuş görünüyorlar.

"12 Mart döneminde yapılmak istenen Anayasa değişiklikleri arasında en çok karşı çıktıklarımdan biri, partilerin üniversite öğretim üyelerinden yararlanmasını engellemeyi amaçlayan değişiklikti. Fakat, ne çare ki, o dönemin bölünmüş CHP grubu içinde, bu değişikliğe gereken etkinlikle karşı çıkılmasını sağlamaya gücüm yetmedi.

"12 Eylül döneminde de mücadelemi sürdürebilmek için genel başkanlıktan ayrılıp *Arayış* dergisini çıkarma hazırlıklarına girdiğim haftalarda, Ankara'da, İstanbul'da ve İzmir'de, en az 150 üniversite öğretim üyesiyle, geceli gündüzlü toplantılar yaptım. Amacım, yalnız onları etkin bir demokrasi mücadelesinin içine çekmek değil, aynı zamanda, Türkiye'nin sağlıklı bir geleceğe yönelebilmesi için gerekli araştırmaları da ortaklaşa yapmalarını sağlamaktı ve geleceğe yönelik arayış ve araştırmalarda, uzmanlarla, okumuş-yazmışlarla, halkı kaynaştırmaktı. Demokratik Sol Par-

ti'nin örgüt kuruluşlarında daha çok yerel sade insanların yer almasına gelince, bunu çok doğru bulduğum bilinen bir gerçek. Ancak ben, bu görüşe de 12 Eylül sonrasında gelmiş değilim. Yine, 1980 öncesi genel sekreterlik ve genel başkanlık dönemlerimde, halkla bütünleşmiş bir örgütlenmeyi, örgütlü halk kesimleriyle iç içe örgütlenmeyi, sürekli telkin ettim ve sağlamaya çalıştım. Ama, tüm çabama karşın, 1976'da yeniden hazırlanan CHP tüzüğüne, bunu sağlayabilmek için zorunlu gördüğüm hükümlerden bazılarını koyduramadım; koydurabildiklerimi de uygulatamadım; daha doğrusu, uygulatabilecek vakit kalmadan demokrasi kesintiye uğradı.

"Öteden beri şuna inanırım ki, halkla, özellikle çalışan halk kesimleriyle, örgütsel bir bütünleşme veya dayanışma içinde olmayan bir sosyal demokrat veya demokratik sol hareket, salt çoğunlukla iktidara gelse de iktidar olamaz; içli dışlı egemen güçlerin çıkaracağı engelleri aşamaz. Nitekim aşamamıştır.

"Örneğin, 9 Ocak 1976 günü Ankara'da yaptığım ve 'Demokratik Solda İşçi-Köylü Elele' başlıklı bir broşürde bastırdığım bir konuşmamda, şunları söylüyordum:

"'*Bu bütünleşmeyi gerçekleştirmek zorundayız. Bunu gerçekleştiremezsek, biz uzun süre gerçek bir demokratik sol parti olarak kalamayız. Bir süre daha kalırız. Çünkü örgütlerinin dışında işçilerle bugün düşüncede ve duyguda birleşmiş durumdayız. Ama daha gerçek, daha somut bir bütünleşmeye dönüşmeden, bu, ilelebet böyle sürüp gidemez...*

"'*Bu* (bütünleşme) *olmazsa, ben yine söylevler vereceğim... Beni üç yüz bin kişi dinleyecek İstanbul'da; kış ortasında Diyarbakır'da elli bin kişi dinleyecek...*

"'*Halk belki yine seçimden seçime gidip bütün oylarını Cumhuriyet Halk Partisi'ne verecek. Fakat bunların hiçbiri, gençlerimizi de, işçilerimizi de, demokrasimizi de ölümden kurtarmaya yetmeyecek...*'

"Nitekim yetmedi... Hatta Cumhuriyet Halk Partisi'ni de

ölümden kurtarmaya yetmedi.

"12 Eylül döneminde, ben ilkin, var gücümle ve hapse girmeyi göze alarak, CHP'nin kapatılmasını önlemeye çalıştım. Eğer bu konuda yalnız kalmasaydım ve CHP kurtarılabilseydi; yine var gücümle, CHP'nin yapısında, demokratik solculuğun gereği olan değişikliklerin gerçekleşebilmesi için uğraşımı sürdürecektim... Ama olmadı. Atatürk'ün istediği 'uyum' partide de toplumda da gereğince sağlanamadığı için, demokrasi yıkılırken, CHP de tarihe gömüldü.

"Zaten, daha 1968'de, TBMM'de CHP adına yaptığım bütçe konuşmasında, 'Demokrasinin bittiği yerde, CHP'nin de ömrü biter,' demiştim. Nitekim öyle oldu. CHP, kendi yapısında, Atatürk'ün istediği ve sosyal demokratlığın gerekli kıldığı 'uyum'u sağlayamadığı için, demokrasiyi kurtaracak gücü kendinde bulamadı ve demokrasiyi kurtaramayınca, kendini de kurtaramadı.

"Onun üzerine ben tüm gücümü, sağlıklı ve sosyal demokrasi açısından 'uyumlu', bir yeni yapının gerçekleşmesine düşünsel katkı için harcamayı kararlaştırdım. Bir kez bu kararı verdikten sonra da yukarılardan 'icazet'li, tepeden inme 'sosyal demokrat'lık oyunlarıyla zaman yitiremezdim; eşim Rahşan Ecevit'in geçenlerde kullandığı bir deyimle 'tatlısu sosyal demokratlığı'nı yeterli bulanlarla ilişkimi, işbirliğimi sürdüremezdim. Hele o geleneksel 'seçkin'cilik, 'aydın'cılık ve 'kadro'culuk davranışlarının, hastalıklarının, yeniden depreşip güçlendiği bir ortamda, eski dostluklar hatırına, işin kolayını seçenlerle birlikte yola devam edemezdim.

"Bu hastalıklardan arınmış bir yapı, benim yalnız 12 Eylül 1980'den sonra değil, öteden beri beslediğim bir özlem...

"Eskiden desteklerini gördüğüm ve şükranla andığım bazı yazarlardan veya 'sol odak'lardan ayrı düştü isem, onun da nedeni, bu kesimlerde yer alanlardan bazılarıyla böyle bir özlemi

paylaşamıyor olmamızdır."

Bülent Ecevit, benim, 12 Eylül'den sonraki davranışlarına ilişkin izlenimlerimle ilgili olarak, bu açıklamaları yaptı.

Yalnızlık ve kalabalık

Kapılar ardından üç kez kapandı.

Ecevit, üç kez hapishanenin sessizliği ile başbaşa kaldı.

"O davaların açılacağı belliydi," dedi bir ara. "O günlere ait kafamda yaşayan izlenimler mi?"... Durdu, "Mahkeme salonunun tenhalığı," diye ekledi.

Şimdi ses alma aracını dinliyorum, karşılıklı kahkahalar atmışız...

Istıraplı günler gelip geçiyor, kimi anılar daha sonraki günlerde konuşulunca insanı güldürebiliyor. Oysa, bu gülüşmeler geçmişte kalan bir yönetime yöneltilen eleştiriler. Partisi kapatılsa da adını siyasal yaşama yazdırmış bir insanın duruşmasındaki "tenhalık" ve "sessizlik"ten söz ediyoruz aslında. Ecevit 12 Eylül sonrasındaki çıkışlarıyla ilgili duruşmalardan söz ediyordu. Devlet Başkanı'na verdiği yanıt üzerine açılan davanın, Mamak'taki duruşma salonunu anımsıyoruz, Ecevit konuşuyor:

"... En büyük salonu ayırmışlar. Ankara'ya gelen yolları kesmişler. 'Kalabalık gelir, nizam altına alalım,' diye bu önlemlere başvurmuşlar.

"Fakat, o günlerin çekingenlik havası içinde 'bir avuç eski arkadaşım' geldi duruşmaya. Bu arada benim kimsenin gelmesini istemediğim yolunda aslı olmayan söylentiler yayılmış. Oysa ben tam tersine, kendi tabiatımı, kişiliğimi zorlayarak benim mahkememde, hapsedilişimde CHP'nin varlığının görülmesini, duyulmasını istediğimi olanaklarım elverdiğince yaymaya çalıştım. Çünkü bu davalar, benim kişisel sorunlarımla ilgili değildi; demokrasiye vurulan darbeler ve CHP'nin kapatılışı üzerine al-

dığım tavırla ilgiliydi.

"Fakat benim yaymaya çalıştığım bu mesaj, daha ilk aşamalardan sonra tıkanıyordu. Bazı genel yönetim kurulu üyesi arkadaşlarım, mesajımı, dileğimi yaymaya çalışsalar bile, onların mesajı ulaştırdığı kimselerden birçoğu ya duymazlıktan geliyor ya da başkalarına, tersine çevirerek aktarıyorlardı.

"Bana çok bağlı bir il başkanı o günlerde Ankara'ya gelmişti. Bu isteğimi ona da söyledim. Bana, 'Altı kişiden fazla getiremem,' dedi. Tabii onun üzerine 'hiç getirmemesini' söyledim.

"Bu durum Türk ulusu adına mahcup ediyordu beni. Türkiye'de demokrasi yıkılıyor, Atatürk'ün kurduğu parti kapatılıyor, buna karşı demokratik barışçı bir tepki olmaması beni üzüyordu. Bundan kesinlikle halk sorumlu değildi. Bunu şuradan biliyorum:

"Her hapisten çıkışımda, rahmetli annem İstanbul'da olduğu için İstanbul'a gidiyordum. İstanbul'da Kadıköy'de olsun, Beyoğlu'nda olsun eşimle birlikte dolaşırken, ansızın miting gibi büyük topluluklar oluşuyordu. Oysa benim oralarda olacağım bilinmiyordu. Askeri yönetimin tüm baskılarıyla, ağırlığıyla en koyu biçimde işlediği dönemdi. Ona rağmen halk, doğal bir cesaretle toplanıyor, duygularını belli ediyordu.

"Hatta ilginç olaylar oluyordu. Örneğin, ilk hapisten çıktığımda, Kadıköy çarşısında birdenbire çevremizde büyük bir topluluk oluştu. Yollar tıkandı ve bunun üzerine bir manga asker, ellerinde makineli tabancalarla ve başlarında bir başçavuşla 'Ne oluyor burada?' diye topluluğu yarıp geldiler. Beni görünce, onlar da selam verdiler ve geçmiş olsun dileklerini belirttiler, çekildiler.

"Bir başka hapishaneden çıkışımda Beyoğlu'ndan geçiyorduk. Bazı ufak tefek alışveriş yapmamız gerekiyordu. Girdiğimiz mağazalarda camekânların kırılmasından kaygı duyduk. Trafik tıkandı İstiklal Caddesi'nde.

"O askeri mahkemelerdeki duruşmalarıma, hapse giriş çıkışlarıma gösterilen ilgisizlikte halkın en küçük bir kusuru yoktu, en küçük bir ihmali yoktu. Ama bu, başka türlü engelleniyordu. Benim mesajlarım duyurulmuyor veya tersi duyuruluyordu. Tabii herkes yapmıyordu bunu, ama bazıları yapıyorlardı. 'Ecevit kimseyi istemiyor, kimsenin gelmesini istemiyor,' diye yayıyorlardı..."

"Bunları herhâlde asker yapmıyordu. Sivil çevrelerden, özellikle sizin çevrenizden mi geliyordu?"

"... Tabii, kendi çevremizden, çevremizin tümünden değilse de bazı kesimlerden geliyordu. Bazıları, 'Uyuyakalmışız, onun için gelemedik,' diyorlardı. Bazıları, 'Haberimiz olmadı,' diyordu. Sonra benim bir başka tavrım saptırılarak, 'Ecevit kimseyi istemiyor,' şeklinde duyuruldu. O da şu: Bazı CHP'li avukatlar iyi niyetle, benim davalarımda görev almak istediler. Bunu memnuniyetle karşıladım, ama ben çok sayıda avukatla mahkemelerin önüne çıkmayı öteden beri yadırgarım, bunu gereksiz bir gösteri olarak görürüm. O bakımdan bu isteği belirten avukat arkadaşlara teşekkür ettim ve özür diledim. 'Nasıl olsa bunlar siyasal davalardır, savunmamın da siyasal nitelikte olması gerekir; siyasal savunmamı ben yapacağım, onun dışında hukuki teknik konularla ilgili olarak da aktif siyaset içinden gelmeyen az sayıda bazı avukatlara görev vermeyi tercih ediyorum,' dedim. Sonradan duyuyorum ki, bazı kimseler bunu, 'Ecevit duruşmalarda kimseyi istemiyor,' şeklinde yaymışlar..."

Hayretimi gene gizleyemedim: "Yararı ne?" diye sordum Ecevit'e:

"Ben yorum yapmadan olayı anlatıyorum ve şunu söylemek istiyorum ki, eğer en küçük ölçüde yardımcı olunsa, yol gösterilse, haber iletilseydi halk, kendi duygularını belli edebilecekti. Bu da benim için hem demokrasinin kurtarılması hem de Türk ulusunun dışarıdaki saygınlığı bakımından çok önemliydi. 'Bütün özgürlükler, haklar kaldırılırken ve devleti kuran parti, Ata-

türk'ün kurduğu parti kapatılırken Türkiye'de halk ve CHP'liler sessiz kaldı' sanısının, izleniminin yurtdışında yayılması beni çok tedirgin ediyordu.

"Ve Türk vatandaşının haklarının, özgürlüklerinin başka ülkelerdeki bazı demokratlar tarafından, sırf onlar tarafından savunulması da bana ağır geliyordu.

"Bu durumla birkaç kez karşılaşınca son hapse girişimi kimseye haber vermedim. sekiz on kişilik bir topluluk olacağına hiç kimse olmasın, hiç değilse, 'Ecevit sessizce gitti, habersiz gitti,' denir diye, en son girişimde hiç kimseye haber vermedim.

"Bu son hapislik döneminden çıkacağım sırada, tahliyem kararlaştırıldı, fakat tahliye emri birtakım bürokratik işlemler dolayısıyla gecikiyordu. Nitekim o akşama yetişmedi, ertesi güne kaldı. O akşam 17:00 sularından itibaren cezaevi önünde kameralarıyla gazeteciler, birkaç eş dost toplanmışlar. İşinden çıkıp Cebeci'de evine dönen halk, 'Ne oluyor burada?' diye sorunca, 'Biraz sonra Ecevit çıkacak,' denmiş, onun üzerine -o sırada ben avukatlarla savcılık odasında tebligatı bekliyorum- bana dışarıdan gelen haber, hapishane kapısı önünde, yağmur altında adeta bir miting kalabalığı oluşmuş. Yani halk, hiç öyle özentiye kaçmadan tavrını ortaya koyuyor. Yeter ki, halka birtakım haberler, mesajlar iletilebilsin..."

Hapishane günleri

"Hapishane yaşamınız nasıldı?" diye sordum, Ecevit'e. Şöyle anlattı:

"Belirtmeliyim ki, hapishane sürelerimi rahat biçimde geçirmeme özen gösterildi. Sanırım başbakanlık yapmış olduğum için bu özen gösterildi. Bana özel oda verildi. Belki başka hükümlülerle ve tutuklularla temas etmemin istenmemesi de bunda etken olmuştu.

"Gerek Ankara Cumhuriyet Savcısı, gerek Cezaevi Savcısı ile Müdürü çok anlayışlı davrandılar.

"Genel olarak mahkûm ve tutuklularla temasım önlenmişti. Ancak bunun istisnaları vardı. Örneğin, eski bakan arkadaşlarımla görüşebiliyordum. İlk girişimde Sayın Şerafettin Elçi, Hilmi İşgüzar ve Tuncay Mataracı, Cebeci Cezaevi'ndeydiler. İkinci girişimde ise yalnız Şerafettin Elçi oradaydı. Bir ara, *Arayış*'ın genel yayın müdürü arkadaşım Nahit Duru da oradaydı. Onlarla ve iyi halleri görüldüğü için özel görevler verilmiş bazı mahkûmlarla; ayrıca bazen, cezaevinde görevli doktorlarla ve öğretmenlerle görüşüyorduk. Eşimle ve avukatlarımla da haftada bir gün cezaevi savcısının odasında görüşebiliyordum. Bir ara kaldığım odanın penceresi polis tutukluların avlusuna baktığı için; onlarla da uzaktan hal hatır soruşabiliyorduk.

"Koğuşlardaki tutuklu ve mahkûmlarla görüşmemiz yasak olduğu için, onlara ancak selamlarımı ve iyi dileklerimi ulaştırabildim. Kendilerini ziyaret etmeme izin verilmediği için beni mazur görmelerini rica ettim.

"Bol bol okuyup yazdım, hapishanede...

"DİSK ve benzeri kuruluşlar hakkında açılan siyasal nitelikli davaların dosyalarını baştan aşağı okudum. İç ve dış olayları daha çok BBC'den, İngiliz radyosundan izleyebiliyordum. Yalnız ben değil, bildiğim kadar, öteki mahkûm ve tutuklular da Türkiye'de olup bitenleri BBC'nin Türkçe haber yayınlarından izliyorlardı. Çünkü o yıllarda, yalnız TRT'den değil, Türk basınından da Türkiye'deki gelişmeleri doğru dürüst izleme olanağı yoktu.

"Gelen mektuplardan, dışarıdaki yurttaşlarımızdan bazılarının da, o arada özellikle köylülerin, Türkiye ve dünya olaylarını BBC'den dikkatle izlediklerini görüyordum. Tüm baskı altındaki ülkelerde olduğu gibi, BBC, tek güvenilir haber kaynağı durumuna gelmişti. Bazı mektuplarda, BBC'den, Türkçe okunuşuyla, 'Bibisi' diye söz ediliyordu.

"Radyonun benim için bir yararı daha vardı: Dışarıdan gelen sesler, şarkılar birbiriyle fazlasıyla karışır duruma gelip de okuyup yazmam zorlaşınca, ben de Ankara Radyosu'nun Üçüncü Programı'nı açıyor, o şekilde kendime musikiden bir ses duvarı örüyordum. Üçüncü Program barok müziğinden yana çok zengindi. Özellikle sevdiğim barok müziğini, diyebilirim ki, en çok, hapishanede dinledim. Ama bazen de, koğuşların avlularından, kimi tutukluların, mahkûmların kendi yaktıkları türküler, çok güzel ve içli türküler geliyordu. O zamanlar, radyomu kapatıyor, okuyup yazmayı bırakıyor, o türküleri dinliyordum.

"Pek çok mektup ve tel geliyordu. Hepsini okuyup yanıtlıyordum. Şimdi ne yazık ki, buna gereğince vakit bulamıyorum. Yurdun dört bir yanından, genellikle işçilerden, köylülerden, küçük memurlardan mektuplar geliyordu cezaevine... Zarfın üzerine açık adreslerini yazan bazı subaylardan bile birkaç güzel mektup aldım.

"Binlerce mektup ve tel... Bunların benim için üç yararı vardı: Hapishanenin kilitli kapıları ardından, Türk kamuoyunu, dışarıda izleyebileceğimden daha iyi izliyordum. Adeta halkın

nabzını duyuyordum o mektuplarda... Birinci yararı buydu.

"İkinci yararı: Yolladığım yanıtlarla, kendi düşüncelerimi yurdun dört bucağındaki bazı yurttaşlarıma ulaştırabiliyordum.

"Üçüncüsü: Yüzeydeki suskunluğun, boyun eğmişliğin altında, halkın, özgürlük için, demokrasi için, nasıl içten içe kaynadığını öğreniyordum ve bu da, benim halkımıza ve geleceğe güvenimi artırıyordu.

"Mektupların büyük çoğunluğu hiç tanımadığım kimselerden geliyordu. Çok yürekli mektuplardı bunlar. Görevliler, bana gelen mektupları sansür etmemek inceliğini gösteriyorlardı; fakat mektup gönderenler bunu bilemezlerdi. Onlar, mektuplarının görevlilerce okunacağını göze alarak yazıyorlardı ve ona rağmen tüm düşüncelerini, korkusuzca dile getiriyorlardı. Hatta bazıları, belki mektupları görevlilerce okunmaz, zarfları açılmadan bana ulaşır diye, düşüncelerini, duygularını zarfın üzerine de yazıyorlardı. Belli ki, halktan kişilerin ne düşündüğünü yetkililer öğrensin diye bu yola başvuruyorlardı.

"Bazı çok 'demokrat' ve çok 'ilerici' 'aydın'ların o dönemdeki ürekliğinden, suskunluğundan uğradığım hayal kırıklığını, halktan gelen bu mektuplar ve teller adeta tedavi ediyordu. Sanki, 'Sen onlara bakma, biz varız, halk var,' diye sesleniyorlardı dışarıdan...

"Hapishanedeyken, dışarıdaki Anayasa çalışmalarını da ayrıntılarıyla izledim. Düşüncelerimi, çıkışımda olabildiğince yaymak üzere, yazdım. Bunlardan adeta bir kitap oluştu.

"Gelişmelerle ilgili düşüncelerimi de arkadaşlara sürekli iletiyordum.

"Hapishanede vaktimin bir kısmını da, sürmekte olan soruşturmalarla kovuşturmalarla ilgili savunma hazırlıklarım alıyordu.

"Kısacası, kendime nefes alacak vakit bırakmıyordum hapishanede..."

Hapishane öncesi ve hapishane anlatımlarını noktalarken, "Anımsayacaksınız," dedi Ecevit, "ilk girişimden birkaç gün önce sizin aracılığınızla Sayın Demirel'e bir mesaj göndermiştim."

Demirel'e mesaj konusuna girmedi.

Ya nezaketinden ya da daha önce bu "konuyu" yazmış olduğum için sustu.

"Ecevit'in yargılandığını" anlatmaya çalışan bu satırlar arasında bu "mesaj olayı" yerini almalıydı.

Çağrı

Herhalde 1981 yılının Kasım ayı sonlarıydı.

Çıkmaya hazırlanıyordum.

Arkadaşlarla buluşacak, doğrudan Esenboğa Havaalanı'na gidecek, İstanbul'a uçacaktık.

Telefon çaldı, açtım.

"Sizinle önemli bir konuyu görüşmem gerekiyor," dedi Bülent Ecevit.

"Elbette," diye yanıtladım, "nasıl isterseniz ama, biraz sonra uçağa binip İstanbul'a gidiyorum, acaba dönüşümde görüşmemiz olanaklı mı?" diye sordum.

"Hayır," dedi Ecevit. "Bugün konuşulması gerekiyor. Vakit yok, konu önemli."

Sesi direniyordu. 1950'den bu yana tanıdığım bir insana, uzun yıllar gelişimini gözlediğim, çoğu kez bir parti önderi ya da bir başbakan olarak -özel ya da resmi- görüştüğüm Ecevit'e, bunca direnme sonunda "hayır" demek zordu doğrusu.

Arkadaşlara, "Siz gidin, ben arkanızdan gelirim," dedim.

Nedenini sordular. Telefonda anlatmam kolay değildi. Sonra bilgi vereceğimi söyleyerek, Ecevit'in Or-An Sitesi'ndeki evine gittim.

Her zamanki nezaketiyle karşıladı Ecevit.

Küçük konuk salonuna geçtik, oturduk. Bana,

"Sayın Demirel'le telefonla görüştüm. Birlikte yapmayı düşündüğüm bir girişim konusunda kendisiyle görüşmeyi istediğimi söyledim. Ne var ki, bugün yarın hakkımda verilen ceza uygulanacak, hapishaneye gireceğim. Bu nedenle düşündüğüm girişi-

mi yüzyüze gelerek bir görüşmede anlatmama olanak yok. Sordum Sayın Demirel'e, 'Bu nedenle bir konudaki fikirlerimi sizin de güvendiğinizi sandığım Sayın Arcayürek'le iletebilir miyim,' dedim, o da, 'Sayın Arcayürek'e güvenirim, fikirlerinizi lütfen onunla iletmenizden memnun olurum,' diye yanıt verdi," dedi.

Bir gazetecinin yaşamında olağan sayılmayacak ender olaylardan biriydi bu. Çoğu kez, ülkenin sorunlarının çözüme ulaşıp "siyasal kargaşa ortamının daha güçlü bunalımlara uzanmaması için iki önder arasında" gidip gelirdik. (Altan Öymen'in bir anı-öykü nedeniyle kulakları çınlasın!) Ne var ki, o güne değin, ikisi arasında bir "elçi" niteliğinde görev üstlenmemiştim. Eğer her ikisi de "bir gazeteciye güven" duyuyorsa, daha önceki dönemlerde birinin söylediklerini, diğerine aktarmamakta olağanüstü bir duyarlık göstermemizden olabilirdi. İşin doğasını bilirlerdi.

Bir başka nedense, "vakit darlığı yüzünden fikir alışverişini hızlı bir sürece" oturtmayı öngören varsayımın geçerliliğiydi.

Ecevit'le karşı karşıya otururken, doğrusu, meraka kapılmamıştım diyemem. Ayrıca, gazetecilik açısından önemli bir öyküyü yakalamanın eşiğinde olmanın coşkusu da yok değildi.

"Ben," dedi Ecevit, "yeni yeni çalışmalarına başlayan Danışma Meclisi Başkanı Sayın Sadi Irmak'a birlikte imzalayıp göndereceğimiz bir başvuru metni hazırladım. Danışma Meclisi bir anayasa hazırlamakla görevli. Bu Anayasa'nın içeriğinin bütünüyle, Danışma Meclisi yerine seçimle gelecek bir Millet Meclisi'nce hazırlanmasının daha doğru olacağını düşünüyorum. Anayasa, Siyasal Partiler Yasası ve Seçim Yasaları hazırlanırken partilerin kapatılmış olmasını da çok sakıncalı buluyorum. Danışma Meclisi'nin büyük çoğunluğu, siyasetle ilişiği olmamış kimselerden oluşuyor. Büyük yanlışlıklar yapılabilir. Onun için, bence, şimdilik, geçici dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak bazı yasal düzenlemelerle yetinilmeli. Asıl Anayasa'nın hazırlanması, serbest seçimlerle oluşacak ve kurucu meclis niteliği taşıyacak Büyük

Millet Meclisi'ne bırakılmalı. Siyasal Partiler ve Seçim Yasaları için de deneyimli politikacıların görüşleri alınmalıdır."

Ecevit, "Bu düşünce ve önerileri içeren bir ortak başvuru yazısını size vereceğim. Lütfen, bunu Sayın Demirel'e iletip bana sonucu bildirir misiniz?"

Üç daktilo sayfası tutarında bir metin uzattı. Okumamı rica etti. Gümüş tabakasından -çok az kullanmaya çalıştığı- bir Libya sigarası çıkarıp, yaktı.

Metni okurken, Ecevit'in de beni izlediğini algılıyordum. Başvuru metninde, günümüzün koşullarına uygunluğu ölçüsünde aktarabileceğim kimi temel fikirler vardı:

... Danışma Meclisi'nin göreve başladığı günlerde yaptığınız bir konuşmada, Anayasa hazırlığıyla ilgili olarak, "çeşitli kesimlerden, kişilerden ve kurumlardan gelecek önerileri de değerlendirme"nin önem taşıdığını belirttiniz ve, "Köy muhtarından tutun, sade bir vatandaş da dahil herkesten yeni Anayasa konusunda görüşlerini beklemekteyiz; bu bir vatandaşlık görevidir," dediniz.

Bilindiği gibi, bizler, 2 Haziran 1981 günlü ve 52 Sayılı Bildiri'nin haklarımıza ve özgürlüklerimize getirdiği sınırlamalar nedeniyle, bu demokratik çağrınızın gereğini yerine getirebilecek durumda değiliz. Çünkü 52 Sayılı Bildiri, "Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi ve hukuki yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışlarımız doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunma"mızı yasaklamaktadır.

Ancak yeni Anayasa'nın belirleyeceği "siyasi ve hukuki yapı"ya değinmeksizin, bir ortak yöntem önerimizi, size ve başkanı bulunduğunuz Danışma Meclisi'ne sunmayı da bir vatandaşlık görevi sayıyoruz...

... Ortak yöntem önerimizin ayrıntıları şöyledir:

• Danışma Meclisi, kalıcı bir anayasanın taslağını hazırlamak yerine, geçiş döneminin yasal düzenlemeleriyle yetinmelidir. Bu yasal düzenlemeler de ülkenin gelecek siyasi ve hukuki yapısını belirleyici nitelikte olmamalıdır.

• *Kalıcı bir anayasa hazırlama işlevi, yapılacak ilk genel seçimlerde milli iradeyle oluşacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bırakılmalıdır.*

• *Danışma Meclisi, genel seçimlerle oluşacak TBMM'nin milli iradeyi yansıtan bir kurucu meclis gibi çalışabilmesini kolaylaştırıcı bazı geçici anayasa kuralları saptamalıdır. O arada, örneğin, seçimle oluşacak ilk TBMM'de, Anayasa'ya ilişkin kararlar için salt çoğunluğun oylarını yeterli kılan ve her türlü engellemeyi önleyen kurallar getirilebilir.*

• *Seçimle gelecek ilk TBMM'nin sağlıklı ve geçerli bir anayasa hazırlayabilmesi için, değişik toplum kesimlerinin görüşleri, TBMM'ye, gerçek biçimde yansıtılabilmelidir. Bu da, henüz toplumа kök salamamış yeni partilerle değil, ancak köklü partilerle sağlanabilir.*

• *Seçimlere gidilmeden önce, partilerin, önseçimlerin ve seçimlerin daha sağlıklı biçimde düzenlenmesine gerek görülüyorsa, Danışma Meclisi bu konudaki yasa değişikliklerini de yapabilir...*

... Ortak önerimizi özetlemek gerekirse:

1. Bu aşamada, bir yeni anayasa hazırlamak yerine, ilk serbest seçimlerle oluşacak TBMM'nin bir kurucu meclis gibi çalışmasını sağlayacak ve kolaylaştıracak geçici anayasa değişiklikleriyle yetinilmelidir.

2. Siyasal partileri kapatan yasa yürürlükten kaldırılmalıdır.

3. Siyasal faaliyetin serbest bırakılması aşamasına gelindiğinde, yeni Partiler Yasası ile yeni Seçim Yasası, başlıca siyasal partilerin görüşleri de alınarak hazırlanmalıdır.

Her türlü siyasal faaliyet yasaklanmış ve partilerimiz kapatılmış olduğu için ve iki büyük partiden birinin genel başkanı da daha partiler kapatılmadan önce bu görevini bırakmış olduğu için, ortak başvurumuzu resmen partilerimiz adına yapabilecek durumda değiliz. Fakat ikimiz de uzun yıllar genel başkanlığını yaptığımız partilerin ve bu partileri destekleyen geniş vatandaş topluluklarının eğilim-

lerini tahmin ve teşhis edebilecek kadar tecrübe sahibiyiz. O nedenle, bu ortak önerimizin, partilerimiz kamuoyunu da geniş ölçüde yansıttığını umuyoruz.

Bir konuşmanızdaki deyimle "vatandaşlık görevi"mizi yerine getirerek hazırladığımız bu ortak öneriyi takdirlerinize saygı ile sunarız...

"Ayaküstü", üzerinde enine boyuna düşünme olanağını bulamadığım başvuru yazısını okuduktan sonra, Ecevit, "Ne dersiniz?" diye sordu.

Başvurunun giriş bölümünde mantıklı bir dayanak vardı. Sadi Irmak, "çeşitli kesimlerden, kişilerden ve kurumlardan gelecek önerilerle köy muhtarından sade vatandaşa değin herkesin fikrinin alınacağını" söyleyince, ilk bakışta "bir vatandaş" olarak böyle bir başvurunun geçerliliği yadsınamazdı.

"Uygun görürseniz buradan Sayın Demirel'i arayın, görüşme ricasında bulunun," dedi bana.

Demirel'i aradım. Ona, "İvedi bir konu" için görüşmek istediğimi söyledim.

Gece gelmemi bildirdi.

Or-An'dan dönerken, Demirel'in nasıl bir yanıt vereceğini kestiremiyordum doğrusu. Ama, kökende aklıma takılan şuydu: Yepyeni bir yönetim biçimi egemendi Türkiye'ye. Yönetim, vardığı sonuçları bir plan ve program çerçevesinde uyguluyordu. Siyasal partileri kendine özgü nedenlerle kapatmıştı. Şimdi, Danışma Meclisi'ne yapılacak bir başvuru ile bu karardan dönülmesi nasıl istenecek, ne sonuç verecekti?.. Konunun ve konumun gerçek sahibi Danışma Meclisi değildi ki... Ayrıca, Siyasal Partiler Yasası'yla Seçim Yasaları'nın hazırlanması aşamasında partilerin fikirlerinin alınacağı ya da yeni partiler kurulup bunlara danışılacağı gibi bir ilke kararı da yoktu. Olamazdı da. İçimden, "Bana kalırsa," diyordum, "bu başvuru, belki, 'vatandaşlık hakkı'

açısından geçerli sayılır, birkaç yönüyle geçersiz."

O sırada basında yer yer "yeni Anayasa'yı Danışma Meclisi yerine seçimle gelecek bir meclisin yapmasını yansıtan" fikirler, eğilimler görülüyordu.

Doğrusu, buna da olanak yoktu. Ama, bana yüklenen sorumluluk başvuru konusunda tarafları doğruluğuna inandırmak değildi, bir "aracılık" göreviydi, önünde sonunda.

Gece, saat 21:30 dolaylarında Demirel'le konuşuyorduk.

Başvuru metnini, bildiğini bildiğim sözleri de sıraladıktan sonra verdim. Ecevit bana, hafifçe gülümseyerek, "metinde Türkçe ifadeler dahil kimi düzeltmelerin yapılabileceğini" söylemişti. Onu da aktardım.

Başvuru metnini okudu, "Çok önemli bir mesele," dedi.

Ne var ki, "üzerinde düşünmesi gerektiğini", bu nedenle hemen yanıtlayamayacağını, iki gün sonra ararsam "düşüncelerini söyleyebileceğini" bildirdi.

Ama, Ecevit, ivecenlik gösteriyordu.

Bunu da söyledim. "En erken bir gün sonra, en geç iki gün."

Görüşme sona ermişti.

Ecevit, bu sonucu ve ötekî bilgileri ilettiğim zaman, bozuldu. İki gün bekleyemez görünüyordu. Hapse girmek üzere olduğunu hatırlatıyordu. Yapacak bir şey de yoktu. Fakat içini bir kuşku dalgasının kapladığını sezinlememek de olanaksızdı.

Demirel, Ecevit'e "demokrasi ve rejim konusunda birlikte davranmayı geri çevirmediğini" söylememi istemişti. Giderek, "tersine, yararlı olabileceğini de umduğunu, ne var ki, bunun etkili olabilmesi için zamanın ve aracın 'çok iyi seçilmesi' gerektiğini, ayrıca bugünlerde parti üyeleri olarak bir 'tavır' takınma öncesinde olduklarını" söylemişti.

Ecevit'te doğan kuşkunun derininde bu duyurmaların olması olağandı.

Ecevit'te uyanan kuşkunun başka nedenlerini Demirel'in öteki sözlerine de dayayabiliyordum:

Demirel, bu ilk görüşmede, "Danışma Meclisi Başkanı'nın muhatap alınmasında bir yarar olamayacağını" da söylemişti. Aldığım notları aynen Ecevit'e aktarmıştım. Ecevit, bunları dinledikten, bir kâğıda yazdıktan sonra, "Demirel'in bu girişimi kabul etmeyeceğine" dönük kimi sözler söylemişti.

Ben ise, "sonuç kesinlikle belli olmadan bir yargıya varılmaması"nı söylüyordum.

Bir cumartesiydi.

Demirel'i aradım. Pazar sabahı gelmemi rica etti.

Anlaşılıyordu ki, Demirel, yakın çalışma arkadaşlarıyla Ecevit'in önerisini görüşmüş, onların eğilimleriyle görüşlerini aldıktan sonra, bir karara varmıştı.

Demirel, "Daha önce söylediğim gibi, " diye başladı, "demokrasi ve rejim için birlikte hareket etmeyi reddetmiyorum. Aksine faydalı olabileceğine inanıyorum. Ancak, zamanın, şeklin, muhtevanın ve muhatabın önemi büyüktür."

Konuşmanın başlangıcı böyleydi.

Sonra, "Öyle bir zaman seçilmelidir ki, kamuoyu 'Şimdi sırası mıydı?' demesin. Aksine, 'Başka yapacakları bir şeyleri yoktu, mecburdular böyle yapmaya,' desin."

"Bir dakika beyefendi, " dedim. "İzin verirseniz, bu söylediklerinizi aynen yazayım. Duyarlı bir konu, aktarırken yanılgıya düşmeyi istemem."

"Tabii yazabilirsiniz, " dedi.

"Gerek fikir, gerekse tavır ortaya koymak aynı şeydir. Şimdi ortaya konacak fikir ve tavır, ileride ortaya konacak fikri ve tavrı zaafa uğratabilir.

"Nasıl bir anayasa yapılacağı bilinmiyor. Şayet Türk demokrasisinin şartlarıyla ilgili olmayan bir metinle karşılaşırsak, müşterek harekete herkes hak verir ve Türkiye'nin menfaatine

bir iş yapılmış olur. Bu imkân yitirilmemelidir. Olaylar karşısında dirsek teması içerisinde olunmasında fayda görürüm. Kendisine samimiyetle inanıyorum. Çok büyük bir kozu, çok zamansız oynamamak lazımdır. Biz, millette başlar, millette biteriz. Muhatabımız millet olmalıdır, başka bir muhatap aramamalıyız."

Ben bunları sıralarken Ecevit de not alıyordu, hızlı hızlı.

Ecevit, durduğumu görünce başını kaldırdı:

"Demek ki, önerim reddedildi, " dedi.

Sinirlenmişti de. Demirel'in çıkarılacak Anayasa'ya "yatkın" bir davranış içinde olduğunu söyledi. Ben anlayabildiğim ölçüde aldığım notları açıklamaya çalıştım.

O ise, görüşünde direndi.

Ecevit'e göre, Anayasa metni bir kez ortaya çıktıktan sonra yapılacak girişimler geçersiz kalmaya mahkûmdu. İş işten geçmiş olurdu. Onun için, böyle bir ortak girişim yapılacaksa, bunu, Danışma Meclisi bir anayasa metni üzerinde çalışmaya başlamadan yapmak gerekirdi. Ayrıca Ecevit, kamuoyu zamanında harekete geçirilmezse, çok olumsuz bir anayasa ortaya çıkacağını gösteren belirtilerin de gözler önünde olduğunu düşünüyordu.

1981'in önemli gördüğüm bir siyasal kulis olayı, böylece noktalandı.

Öyküyü kimseye aktarmadım. Ama bir gün, BBC muhabiri Metin Münir bana geldi. Ecevit'in cezasını çekmek üzere hapishaneye girerken, kendisine Demirel'le birlikte davranmak için yapmış olduğu bir "devinimin olumsuz sonuç verdiğini, geri çevrildiğini" söylediğini yansıttı. Ecevit, bu kulissel çalışmanın "inanılır bir aracı eliyle" yürütüldüğünü sözlerine eklemişti.

Ad vermemiş. Fakat Metin Münir, konuşmanın gelişmesiyle içeriğinden "bir şeyler sezinlemiş" olacak ki, doğrudan bana başvuruyordu.

Metin Münir'e bu konuda habersiz oluşumdan yakınmaktan öteye ne diyebilirdim ki?..

Ama bugün, "siyasal kulis çalışmalarına bir önemli örnek" diye öyküyü aktarıyorum.

Zaten, daha sonraki günlerde Ecevit "dışarıya" açıldı.

Demirel kendi bünyesinde kaldı.

Ecevit 3 Aralık 1981 günü Ankara Kapalı Cezaevi'ne girdi.

Daha sonraları, Ecevit'e, "Benzer bir ortak girişim daha sonra, örneğin yeni Anayasa ortaya çıktıktan sonra, yinelenemez miydi?" diye sordum.

"Onu bir gazeteci, Anayasa ortaya çıktığında, Sayın Demirel'e sormuş; fakat bu kez de Sayın Demirel, artık geç kalındığını söylemiş," dedi.

Verilmemiş demeçlerden tutuklanma

"Ben şimdi, iki aya yakın süredir, vermediğim demeçlerden, söylemediğim sözlerden ötürü tutuklu bulunuyorum ve Türkiye'nin dışarıdaki saygınlığına zarar verdiğim iddiasıyla yargılanıyorum."

Ecevit, Haziran 1982 başlarındaki bir duruşmasında böyle söylüyordu.

10 Nisan 1982 günü, MGK'nin 52 Sayılı Bildirisi'ne ve TCK'nın 140. maddesine aykırı davrandığı savıyla, askeri yönetim döneminde üne kavuşan Ankara'daki Askeri Dil Okulu'nda gözaltına alınmıştı. Dil Okulu'nda çeşitli partilerin yöneticileri de gözaltındaydı. Türkiye İşçi Köylü Partisi üyeleri, MHP'nin önde giden kimi kişileri, TKP davasına çıkanlardan bazıları... Hepsi Dil Okulu'ndaydı. Binanın üst katında ise sorgulamaları yapılan Harp Okulu öğrencileri bulunuyordu. MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'le, TİKP Genel Başkanı Doğu Perinçek de oradaydılar.

Savunmasında, "Son aşamada başıma gelenleri," diyordu Bülent Ecevit, "şöyle özetleyebilirim:

"Bir Norveç gazetesine vermediğim bir demeçten ötürü tutuklanmam istenmişti.

"Bir askeri mahkeme, yeterli kanıt bulunmadığından, tutuklanmam istemini reddetmişti.

"Fakat askeri mahkemenin bu kararına karşın serbest bırakılmadım. Tutuklanmamın mahkemece reddedildiğini duyar duymaz komutanlık, alelacele, hiçbir incelemeye ve gerçeğe dayanmadığı daha o gece ortaya çıkan bir karar hazırlattı ve bu kez

de BBC'ye bir demeç verdiğim iddiasıyla beni gözaltına aldırttı. Oysa, o gece, bu karardan daha birkaç saat sonra, BBC, benim öyle bir demecim olmadığını açıklıyordu. BBC'ye demeç iddiasının tutmadığı anlaşılınca, komutanlık, bir Norveç gazetesinde çıkan ve bana ait olmayan bir demeçle ilgili olarak tutuklanmamın reddine itiraz etti. O konuda yeniden tutuklandım.

"Tutuklanmamın mahkemece reddedildiği tarihte, demeci benim verdiğimi gösterir bir kanıt yoktu. Tutuklanmamı izleyen günlerde ise, öyle bir demeç vermediğimin kesin kanıtları bile ortaya çıktı. Ona rağmen tutukluluğum sürdürüldü.

"... Ve ben, iki aya yakın süre, vermediğim demeçlerden, söylemediğim sözlerden ötürü tutukluydum..."

Askeri yönetimce sürdürülen yöntemlerden ötürü içinde bulunduğu ikilemleri, açmazları bir duruşmasında yalın bir dille anlatıyordu:

"... Ne yapmam istendiğini, nasıl davranmam beklendiğini de anlayamıyorum..." diyor, içinde bulunduğu anlamsız durumu açıklıyordu:

"Siyasetten ayrılmam isteniyor, ayrılıyorum. Yetmiyor.

"Mesleğim olan gazeteciliğe dönüyorum, 'Olmaz,' deniyor. Gazeteciliği de bırakıyorum. Yine yetmiyor.

"Bir noktadan sonra demeç vermeyi, düşüncelerimi açıklamayı kesiyorum. O da yetmiyor.

"Üstelik bu kez, vermediğim demeçlerden, söylemediğim sözlerden dolayı çok daha ağır suçlamalarla yargı önüne çıkarılıyorum, tutuklanıyorum ve bunlar yetmezmiş gibi, 'kendimi tutuklatmak, hapsettirmek suretiyle kahraman olmaya çalıştığım' ve 'devletimizin dışarıdaki saygınlığına gölge düşürdüğüm' gibi ithamlara uğruyorum...

"Anlayamıyordum, anlayamıyorum," diyordu Ecevit.

Ama, "durumu anlayanlar" vardı. *New York Times* gazetesinin başyazısında bu konuda "bir teşhis" yapılmıştı:

"... 12 Nisan günü -hapse girmemden iki gün sonra- Avrupa'daki Amerikan gazetesi *International Herald Tribune*'e de alınan başyazısında *New York Times*, 'Anlaşılan,' diyordu, 'Ecevit'ten 1980 müdahalesiyle parlamento dağıtıldığından beri her şeyin çok iyi gittiğini söylemesi isteniyor. Türkiye'nin henüz kendi kendini yönetmeye hazır olmadığını söylemesi isteniyor. Ecevit ise bu isteği yerine getirmemekle onur kazanmış oluyor.'

"Sırf, içine düşürüldüğüm durumun, dışarıda, yalnız sosyal demokrat ülkelerde veya sosyal demokrat yayın organlarında değil, ABD'nin *New York Times* gibi ünlü bir yansız gazetesinde bile ne kadar olumsuz yorumlara yol açtığını ve ülkemizin dışarıdaki saygınlığına bu yüzden ne kadar zarar verildiğini göstermek için aktardım bu ifadeleri..."

Yine bir duruşmada, yaşamına yansıtılan bir başka ikilemi vurguluyordu:

"Türkiye'ye gelen yabancı gazetecilerden veya politikacılardan benimle görüşmek isteyenler olursa, 'Görüşebilirsiniz,' deniyordu kendilerine. Belli ki, böylece dışarıya, ülkemizde fazla bir özgürlük kısıntısı bulunmadığı izlenimi verilmek isteniyor.

"Oysa, yabancıların benimle görüşmeleri serbest olmakla beraber, benim onlarla görüşmem serbest değil.

"'Görüş belirtemem, ülkemin sorunları üzerinde hiçbir şey söyleyemem,' desem, hem kendimi hem de devletimi küçük düşürmüş olacağımı biliyordum. Konuşsam, demeç versem, o zaman da tutuklanıyorum, hapse atılıyorum, bir de üstelik kendimi tutuklatmak, hapse attırmak suretiyle Türkiye'nin dışarıdaki saygınlığına gölge düşürdüğüm suçlamasıyla karşılaşıyorum..."

Bir benzetmeyle durumunu irdeliyordu:

"Bir bakıma, Polonya'da Leh Walesa'nın başına gelen, Türkiye'de de benim başıma geldi. Leh Walesa'nın ağzından aslı olmayan demeçler yayımlandığı gibi, benim ağzımdan da aslı olmayan bir demeç yayımlandı. Şu farkla ki, Leh Walesa, 'Bu de-

meçleri ben vermedim,' dediği vakit, Polonya'daki askeri yönetim ona inanıyor. Fakat ben, 'Bu demeci vermedim,' dediğim vakit, Türkiye'deki yetkililer bana inanmak istemiyorlardı."

Bu anlatımlar, Ecevit'in o günlerde içinde bulunduğu ruhsal durumu açık seçik ortaya koyuyordu:

"Seçimle geldiği tüm görevlerden kendi isteğiyle ayrılmış bir kimse, geleceğe dönük kişisel siyasal hesaplarla devletine, yurduna, ulusuna zarar vermeyi içine sindiremez. Sekiz yıllık genel başkanlığında eşiyle birlikte en az sekiz kez silahlı saldırıya uğramış, en az üç kez suikast girişimleriyle karşılaşmış -1982'de- 57 yaşında bir kimse kendini hapse attırarak 'kahraman' görünme hevesine kapılmazdı..."

Hapiste gereğinden uzun nasıl kalınır?

İnanılması güç öğeler içeren aşağıdaki öykü, Bülent Ecevit'le yaptığımız söyleşilerden, hazırlayıp verdiği notlardan derlendi:

Olay, Norveç'teki *Arbejderbladet* gazetesinin 1 Nisan 1982 günlü sayısında, Danimarkalı gazeteci Jan Stage'nin, Türkiye hakkında yayımlanan bir yazısıyla başladı. Bu yazının aslı, *Politiken* adlı Danimarka gazetesinde çıkmıştı. Oradan, Norveç diline çevrilerek, *Arbejderbladet* gazetesine aktarılmıştı.

Yazı, Ankara'da Ecevit'le ve başka birçok kimseyle yapılan görüşmelerden sonra yazılmıştı. Fakat hangi sözlerin Ecevit'e, hangi sözlerin yazara veya başka kimselere ait olduğu anlaşılamayacak biçimde kaleme alınmıştı. Tırnak işaretlerinin nerede başlayıp, nerede bittiği bile belli olmuyordu.

Üstelik yazıda, Ecevit'in ağzından çıkması beklenemeyecek kimi bilgi yanlışlıkları ve değerlendirmeler vardı.

Doğrudan Ecevit'e bağlanan kimi sözlerin bile, Ecevit'in üslubuna uymadığı, Ecevit'in konuşma ve yazı üslubunu bilenlerce, kolaylıkla anlaşılabilirdi. Örneğin, güya Ecevit, Danimarkalı gazeteciye, Or-An'daki evinin penceresinden, Gölbaşı'ndaki Mogan Gölü'nü göstererek,

"Şu göle bakınız!.. Şimdi gri... Anadolu'nun inanılmaz mavilikteki göğü birkaç ay sonra bu göle yansıyacak. Ama -hapse girmek üzere olduğum için- ben o manzaranın zevkine varamayacağım," demişti.

Ecevit, "... Bir yazar olarak beni en çok üzen şeylerden bi-

ri, kendi edebiyat zevkime hiç uymayan böylesine dramatik bir ifadenin bana mal edilmiş olmasıydı..." diyordu.

Yazının Danimarka'da aslı yayımlandığında, Türkiye'ye aktarılmamıştı. Fakat Norveççe çevirisi bir Norveç gazetesinde yayımlanınca, bu metin Türkiye'ye aktarıldı.

Yazının gerek Danimarka dilindeki aslında, gerek Norveç dilindeki çevirisinde, Ecevit'in o sırada demeçlerine ara verdiği açıkça belirtiliyordu. Hatta bunun nedenleri de Ecevit'in ağzından aktarılıyordu.

Gerçekten de Danimarkalı gazeteci, randevusuz ve habersiz olarak gelip kapısına dayandığında Ecevit, kimi demeç ve yazılarından ötürü hapse girmek üzere olduğunu, üstelik yoğun çalışma gerektiren bir soruşturmanın hazırlığına tüm vaktini ayırmak zorunda bulunduğunu, o nedenlerle, demeçlerine ara verme gereğini duyduğunu, Jan Stage'ye söyledi. Kendisine demeç veremeyeceğini bildirdi.

Fakat Stage,

"Danimarka'dan buralara sizinle görüşmek için geldim," dedi. "... İzin verin de hiç değilse birkaç dakikalığına evinize girip sizinle tanışmış olayım..."

Bu isteği geri çevirmeye, Ecevit'in doğası izin vermezdi.

"Ama," dedi, "demeç vermem."

Danimarkalı Stage, Ecevit'in evine girdi.

Oysa o sırada Ecevit'in başka konukları vardı. Danimarkalı gazeteci bir odada uzun süre beklemek zorunda kaldı. Konuklar ayrılınca Danimarkalı gazetecinin yanına geldi, "demeç vermeyeceğini" yineledi. Ancak, "eli boş dönmemesi için, daha önce dava konusu olmuş ve açık duruşmalarda okunmuş demeç ve yazılarından birer nüsha vermekle yetinebileceğini" söyledi. Birkaç dakikalık kısa söyleşiden sonra gazeteciyi uğurladı.

Genel olarak, hangi sözlerin Ecevit'e, hangilerinin başkalarına veya yazara ait olduğu yazıdan anlaşılmıyordu, ama Ecevit'in

o sırada demeçlerine ara verdiği yolundaki ifadesi özenle aktarılmıştı. Fakat -her nedense- Norveç'teki Türkiye Büyükelçiliği'nin Ankara'ya gönderdiği özet çeviride, Ecevit'in bu sözleri yer almamıştı.

Gerçi, Norveç'teki Türk Büyükelçiliği, daha sonra, yazının tam metninin çevirisini gönderirken, Ecevit'in yazıdaki demeç vermeye ara verdiği yolundaki sözlerini de aktarıyordu, fakat ne çare, bu kez de Ankara'daki sıkıyönetim makamları, metinde yer alan bu sözleri görmezden geliyorlardı.

Ecevit'in hapse girmek üzere bulunduğunu, tüm zamanını yeni soruşturmaların hazırlığına ayırdığını, bu nedenlerle o sırada demeç vermediğini bilen birçok tanık vardı. Tanıklar arasında hem Türk hem de yabancı gazeteciler yer alıyordu.

Bütün bu gerçeklere, Ecevit'in yetkililere gerçekleri olduğu gibi anlatmasına karşın, 10 Nisan 1982 günü, evinden alındı.

Askeri Dil Okulu'na götürüldü. Gözaltındaydı...

Birkaç gün sonra, tutuklanması istemiyle bir askeri mahkemeye götürüldü.

Mahkeme, Ecevit'in tutuklanması yolundaki Sıkıyönetim Komutanlığı istemini inceledi, "sanık aleyhinde delil bulunmadığı" gerekçesiyle...

Reddetti!..

Yıllar geçmiş, Ecevit şimdi gülerek anlatıyordu olayı:

"... Ne var ki, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, Ecevit'in tutuklanmasında kararlıydı. Hatta bir tutuklama kararı alınıncaya dek Ecevit'in serbest bırakılmasını da istemiyordu..."

Onun için, şu yola başvuruldu:

Ecevit, 12 Nisan günü, askeri mahkemeden tahliye kararını alarak evine gitmek üzere çıktı.

Kapının önünde bir askeri araca bindirildi.

Mamak'taki garnizonun ana giriş kapısının çok kalabalık olduğu gerekçesiyle, başka bir kapıdan serbest bırakılacağı bildirildi.

Mamak askeri garnizonunun tenha bir kapısından çıkarıldıktan sonra da...

... Serbest bırakılmadı!..

Kimi gecekondu semtlerinde uzun uzadıya dolaştırıldı. Sonra, yeniden, Eskişehir yolundaki tutukevine getirildi. Burada kendisine, serbest bırakılması için gereken yazının birazdan geleceği, o zamana kadar eşyasını toplayabileceği söylendi.

Eşyasını topladı Ecevit, yatağını denkledi. Öteki tutuklularla ve tutukevi komutanıyla vedalaştı ve odasında "yazının gel-

mesini" beklemeye başladı.

Bekledi, bekledi, iki saat süren bir bekleyiş!..

Doğrusu, bürokratik işlemleri bildiği için bu iki saat içinde içine hiç kuşku düşmemişti. İki saat sonra kapı açıldı.

Bir yazı gelmişti Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan; gelmesine gelmişti ama, komutanın imzasıyla gelen bu yazıda, Ecevit'in tahliyesi değil, bir başka demeçten ötürü 30 gün gözaltına alınması isteniyordu.

Gelip geçen saniyeler, dondu kaldı. Fakat serinkanlılığını hemen kazandı.

Bir mahpusun yapacağını yaptı Ecevit:

"... Yine dengini çözdü ve tutukevinde kaldı..."

O arada Ecevit hakkında tutuklamaya gerek olmadığı kararını veren askeri yargıcın görev yeri değiştirildi ve Norveç gazetesindeki yazı nedeniyle, bir başka yargıçtan, Ecevit hakkında 'tutuklama' kararı alındı.

Serbest bırakılmasını önlemek için verilen 30 günlük yeni gözaltı kararına gerekçe olarak, Ecevit'in BBC'ye bir demeç verdiği öne sürülmüştü. Oysa Ecevit, BBC'ye demeç vermemiş, hatta bir süre önce kendisinden demeç almaya gelen BBC Türkçe Yayın Servisi şefinin demeç isteğini, özür dileyerek geri çevirmişti. Ecevit'in ve BBC'nin bunu belirtmesi de geçerli sayılmadı.

Açık mahkemelerde de içi sızlayarak söylediği gibi, Ecevit'in kırılmasına neden olan, yetkililerin davranışıydı:

"Askeri makamların, kendisine inanmamaları ya da inanmaz görünmeleri"ydi. "Oysa verdiği demeçlerin, yazdığı yazıların, hiçbirini inkâr etmemiş"ti. Mahkûmiyetine neden olacağını bile bile, bunların hepsini üstlenmiş, saptırma yoluna bile girmemişti. Hatta, dava konusu olan, yabancı dillerdeki demeçlerini veya yazılarının çevirisini mahkemelere kolaylık olsun diye, kendisi yapıp vermişti...

"30 günlük gözaltı süresine gerekçe olarak kullanılan 'demeç'

konusunun içyüzü" -Ecevit'in anlatımlarına göre- şu idi:

"Ecevit, Devlet Başkanı Kenan Evren'e verdiği yanıt nedeniyle mahkûm olup hapisten çıkınca, Hollanda televizyonu kendisinden bir görüşme istemişti. Daha meşruten tahliye süresi dolmadığı halde Ecevit, bu isteği kabul edince, Hollanda televizyonu Catherine Kejl adında bir muhabirini kendisiyle görüşmek üzere, kameramanlarla birlikte, Türkiye'ye gönderdi. Tutuklandığı sırada, Ecevit bu görüşme nedeniyle yargılanmaktaydı ve mahkûm olma olasılığı vardı.

Hollanda televizyonu ile yaptığı görüşme başka ülkelerdeki birçok televizyonda yayımlanmıştı. O sırada kendisiyle görüşen Kejl'den bir mektup aldı Ecevit.

Catherine Kejl, Ecevit'le yaptığı görüşmenin birçok başka ülkede de yayımlandığını ve bir video bandını Washington'daki Amerikan makamlarının istediğini bildiriyor, bunlardan 'gururlandığını' söylüyor ve Ecevit'e teşekkür ediyordu. Ecevit'in Hollanda resim sanatıyla ilgilendiğini bildiği için de kendisine, Hollandalı Ressam Vermeer'in bir albümünü gönderiyordu.

Ecevit, Bayan Kejl'e 16 Mart günü gönderdiği yanıtta, mektubu ve albüm için teşekkür etti. Vermeer'in sanatı hakkında kimi düşüncelerini belirtti. Gerek kendisiyle yaptığı görüşme nedeniyle, gerek öteki nedenlerle yargılanmakta olduğundan kısaca söz etti. Bu özel mektupta, Türkiye ile ilgili herhangi bir değerlendirme yer almıyordu.

Öyle bir değerlendirmeye gerek de yoktu. Çünkü, Ecevit, o aşamada söylenebilecek her şeyi, zaten, Catherine Kejl'le yaptığı televizyon görüşmesi sırasında söylemişti ve bu yüzden yargılanmaktaydı.

Ne var ki, Hollanda televizyonu yöneticileri bu "özel mektuptan duygulanarak, kimi cümlelerini, bir programlarında yayımladılar", o sırada, dava konusu olan TV görüşmesinden kimi parçaları yeniden ekrana getirdiler. BBC'nin Hollanda'daki bir

muhabiri bu programın çevirisini Londra'ya göndermiş, İngiliz radyosu BBC de Türkçe yayınlarından birinde, bu programı yayımlamıştı.

Ecevit, bir özet yapıyor:

"... Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, herhangi bir incelemeye gerek görmeksizin, BBC'nin bu yayınını ve benim siyasetle ilgisi olmayan özel mektubumdan parçaları, yeni bir demeç gibi kabul ediyor ve gözaltına alınıp yargılanmamı istiyordu. Oysa, o programda yer alan siyasal nitelikteki bazı sözlerim, birkaç hafta önceki mülakatımdan aktarılmıştı. O mülakattaki sözlerim dolayısıyla da, zaten yargılanmaktaydım. Yani, aynı mülakat dolayısıyla iki kez yargılanacaktım..." Ecevit'in bu gerçekleri anımsatması üzerine, Sıkıyönetim Komutanlığı, mektubun aslını Hollanda'dan istetmeyi kabul etti. Daha doğrusu, kabul eder gibi göründü. Çünkü, Ecevit'in avukatlarının sürekli izlemelerine karşın, istek yazısı, altı ay Hollanda'ya gönderilmedi. Sonunda, Ecevit'in avukatları, kendi girişimleriyle mektubun aslını Hollanda'dan getirtip askeri savcılığa teslim ettiler. O arada programın video bandı da gelmişti.

Bir "yazı" dünya turu yapıyor

Şimdi gelelim yine Danimarkalı gazeteci Jan Stage'nin Norveç'te yayımlanan yazısına...

Ecevit,

"... Danimarkalı gazeteciye demeç vermediğimi belirtmem ve o günlerde kimseye demeç vermeyi kabul etmediğimin Türk ve yabancı gazetecilerce doğrulanması, fakat bunların mahkemece yeterli görülmemesi üzerine, Danimarkalı gazetecinin bilgisine başvurulması gerekti..." dedi.

"Danimarka makamları bu amaçla gazeteci Jan Stage'yi aramaya başladılar," diye bir eklenti yaptı sözlerine Ecevit.

Fakat Jan Stage, o sırada Lübnan'da kızışan savaşı izlemek üzere Beyrut'a gitmişti. Kendisine erişilemiyordu. Sonunda, Danimarka'ya döndüğünde, durumu öğrenir öğrenmez, yazılı bir açıklama hazırladı. Jan Stage, söz konusu yazının Ecevit'le yaptığı görüşmeden kaynaklanmadığını, esasen Ecevit'in kendisine demeç vermediğini doğrulayan bu yazılı açıklamayı, Danimarka makamları aracılığıyla, Ankara'daki Danimarka Büyükelçiliği'ne ulaştırdı. Danimarka makamlarınca "tasdik edilerek resmiyet kazanan" bu açıklama da Türk askeri makamlarınca yeterli görülmedi. Jan Stage'nin açıklamayı doğrudan Türk makamlarına yapması gerektiği öne sürüldü.

Danimarka makamları, yerinde durmayan, dünyanın bir ucundan öbür ucuna gidip gelen gazeteci Jan Stage'yi -Ecevit'i bir haksızlığa kurban etmemek için- yeniden aramaya başladılar.

Jan Stage, bu kez de, Falkland Adaları savaşını izlemek üzere, Arjantin'e gitmişti!..

Bir savaş muhabirini dünyanın öbür ucunda bulmanın güçlüğüne karşın, Jan Stage'ye erişildi.

Jan Stage, hemen, Arjantin'deki Türkiye Büyükelçiliği'ne başvurdu. Ecevit'in kendisine demeç vermediğine dair ifade vermek istediğini söyledi.

İki yıl sonra Kopenhag'da yeniden karşılaştıklarında, Jan Stage, başvurusu karşısında Arjantin'deki Türkiye Büyükelçiliği yetkililerinin geçirdiği şaşkınlığı -biraz da alaylı biçimde- Ecevit'e anlatacaktı.

Nasıl şaşırmasınlardı?.. Dünyanın öbür ucundaki Arjantin'de Falkland Savaşı sürerken, bir Danimarkalı gazeteci, Türkiye Büyükelçiliği'ne başvuruyor ve eski Türk başbakanlarından Bülent Ecevit'in kendisine demeç vermediğini resmen saptayacak bir ifade vermek istediğini söylüyordu.

Görevlilerse, böyle bir şeye neden gerek görüldüğünü, böyle bir konuda kendilerine, ta Arjantin'deki Türkiye Büyükelçiliği'ne, neden ve nasıl bir görev düştüğünü anlamakta "güçlük" çekiyorlardı. Fakat Stage direnmiş, sonunda büyükelçiliği, resmi ifadesini alıp Türkiye'ye göndermeye ikna etmişti. Büyükelçilik, haklı olarak, Stage'nin başvurusunu anlamakta güçlük çekerken, Ecevit, Stage'nin yazısından dolayı, vermediği bir demeçten dolayı, fazladan, hapiste yatıyordu. Stage'nin çabasını Ecevit'ten daha iyi kimse anlayamazdı.

Arjantin'deki Türkiye Büyükelçiliği'nce alınan ifade, bu kez, Türkiye Cumhuriyeti temsilciliğinin mührünü taşıyarak, Ankara'ya geldi.

Ecevit, acı acı güldü.

"... Fakat askeri makamlar bunu da 'yeterli' bulmadılar..."

Oysa, o arada, askeri savcı, daha fazla kanıt aranmasına gerek olmadığı görüşünü savunuyor ve geçerli sayılması gereken yargılar öne sürüyordu:

"... Kendisine atfedilen demeci kabul etmeyen bir kimse-

nin, eğer o demeci vermiş olduğu kanıtlanmazsa, 'sözüne inanmak gerekirdi.' Aksi halde, herkesin ağzından uydurma demeçler yayımlanabilir, bu yüzden pek çok kimsenin başı 'haksız yere' derde girebilirdi..."

"Kaldı ki," diyordu askeri savcı, "... Norveç gazetesindeki yazıyı kaleme alan gazeteci de Ecevit'in kendisine demeç vermediğini -hem de iki resmi kanaldan gelen- yazılı ve tasdikli ifadelerinde belirtiyordu."

Ama askeri savcının bu görüşüne de "itibar" edilmedi.

Ecevit, hapishanede yatmalıydı.

Belli ki Ecevit'in, TCK'nin 140. maddesine göre -Türk devleti hakkında dışarıda asılsız haberler yayına suçundan- en az beş yıl hapse mahkûm olması isteniyordu.

Askeri makamlar Arjantin'deki büyükelçiliğimizden gelen tasdikli ifadeyi kabul etmiyorlardı. Ancak şöyle bir yol bulundu: Danimarkalı gazeteci "ya Türkiye'ye gelip bir Türk mahkemesinde, ya da Danimarka'daki bir mahkemede ifade" vermeliydi.

Fakat, Stage Türkiye'ye gelirse hapse girme olasılığı vardı.

Çünkü, yazıdaki ifadelerin kendisine ait olduğunu Türkiye'ye gelip açıklarsa, bu kez Ecevit'in yerine, Danimarkalı gazetecinin 140. maddeden en az beş yıl hapse mahkûm edilmesi tehlikesi vardı.

Tabii, Danimarkalı Stage kendi ülkesinde, Danimarka'daki bir mahkemede ifade verme yolunu seçti.

Bu kez, gene Türkiye'den bir "geciktirme" uygulamasına girişilmişti. Türk makamları Danimarkalı gazetecinin ülkesindeki bir mahkemede ifadesinin alınmasını isteyen resmi yazıyı bir türlü Danimarka'ya göndermiyorlardı. Bu işlem aylarca -dört ay- geciktirildi. Ecevit'in avukatları her türlü işi bırakmışlar, bu yazının Danimarka'ya gönderilmesinin peşine düşmüşlerdi. Üç avukat, Hasan Bıyıklı, Şahin Mengü ve Orhan Tosun'un sürekli izlemeleri sonucunda yazının Danimarka'ya gönderilmesi zorlukla sağlanabildi.

Kuşku yok, Danimarka'da insan haklarına dayalı gerçek demokrasinin bütün kuralları işliyordu. Hele haksız yere hapishanede yatan bir insanın yazgısı söz konusu ise -o küçük Avrupa devleti- hemen her olanağı seferber ederdi.

Etti de. Danimarka makamları Stage'nin ifadesinin süratle alınmasını sağladılar.

Ne var ki, Danimarka'da da "Türkiye'nin saygınlığı üzerine gölge düşüren bir eleştiri" yetkili çevrelere egemen olmuştu. Danimarka'daki mahkeme de Arjantin'deki büyükelçiliğimiz kadar şaşırmıştı. Öyle ya, bir Danimarkalı gazeteci, mahkemeye başvuruyor ve bir eski Türk başbakanının kendisine demeç vermediği yolunda ifade vermek istediğini bildiriyordu. Kuşku yok, böyle bir durum mahkeme heyetinin başına ilk kez geliyordu.

Jan Stage, Kopenhag'da mahkeme huzuruna çıktı, dürüstçe ve cesaretle ifade verdi. Oysa, bu davranışı meslek yaşamına gölge düşürebilirdi. Ecevit'in, Danimarkalı gazeteciye demeç vermediği, böylece, birkaç ay içinde, üçüncü kez resmi belgelere geçmiş oluyordu.

Mahkeme masraflarını Danimarka makamları üstlendiler. O arada, yıllar sonra; Ecevit kendisi için Danimarka'da, usulen, bir avukat bile görevlendirildiğini öğrenecekti.

Danimarkalılar "işlemleri" birkaç gün içinde tamamladılar.

Stage'nin ifadesi derhal mahkemeden Danimarka Adliyesi'ne, Danimarka Adliyesi'nden Danimarka Dışişleri Bakanlığı'na, oradan da Ankara'daki Danimarka Büyükelçiliği'ne ulaştırıldı.

Danimarka Büyükelçiliği de, gün yitirmeksizin, ifadenin tasdikli İngilizce çevirisini -aslı ile birlikte- Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderdi. Dışişleri Bakanlığı'nın bu belgeleri, hemen Milli Savunma Bakanlığı'na göndermesi, Milli Savunma Bakanlığı'nın, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na, komutanlığın da askeri mahkemeye ulaştırması gerekiyordu.

Gerekiyordu, ama bir türlü gereken işlemler yapılmıyordu.

Belgeler daha ilk aşamada takıldı kaldı. Her nedense, belgeler, bir türlü Dışişleri Bakanlığı'ndan birkaç yüz metre ötedeki Milli Savunma Bakanlığı'na ulaştırılmadı.

Daha garip bir manzara sergileniyordu:

Ecevit'in avukatları, "Ne oluyor, neden belgeler gereken

yerlere gönderilmiyor?" diye Dışişleri Bakanlığı'na gidip sorduklarında gördüler ki:

"Belgelerin ne olduğunu, nerede olduğunu bilen yoktu!.."

Belgeler, Dışişleri Bakanlığı'nda kaybolmuştu!..

Bu olaylar olup sürerken Ecevit, süresi çoktan dolmuş olduğu halde, hapishanede yatmayı sürdürüyordu. Çünkü, belgeler yerine ulaşıp da Ecevit davadan beraat etse, daha önce bu konuyla ilgili olarak tutuklu kaldığı süre, başka bir davadan sürmekte olan mahkûmiyetinden düşülecek ve Ecevit, serbest bırakılacaktı.

Fakat, Danimarka'dan gelen belgeler mahkemeye ulaşmıyor, bu nedenle dava sonuçlanamıyor ve Ecevit, "gereksiz yere hapiste kalıyordu."

Ecevit'in avukatları kepçe, Dışişleri Bakanlığı kazan...

Üç avukat Dışişleri Bakanlığı'nda belgeleri arıyorlardı. Sonunda,

"... Belgeleri, hiç ilgisi olmayan bir dairenin dosyalarında keşfettiler..."

Heyecan, sevinç... Avukatların bütün çabası belgelerin Milli Savunma Bakanlığı'na gönderilmesi, "havale edilmesi" üzerinde yoğunlaştı. Zar zor belgeler Milli Savunma'ya gönderildi.

Avukatlar, bu kez de, Milli Savunma Bakanlığı'ndan ses çıkmadığını gördüler.

Milli Savunma'ya koştular:

"Kendilerine, ifadenin İngilizce çevirisinin 'geçerli olmadığı', Danca aslından Türkçeye çevrilmesi gerektiği yanıtı verildi..."

Ecevit, "içeride yatıyordu."

Ecevit'in avukatları,

"Öyleyse biz bir yeminli çeviri bürosuna bu çeviriyi yaptıralım," dediler bakanlığa.

Milli Savunma Bakanlığı,

"Olmaz," diye yanıt verdi. Peki, ne olacaktı?

"Çevirinin ancak Milli Savunma Bakanlığı'nca yaptırılabileceği" bildirildi...

Avukatlar, bu yanıtı da kabul ettiler:

"Pekiyi, buyrun çeviriyi siz yaptırın, ama lütfen hemen yaptırın," dediler.

Milli Savunma Bakanlığı'ndan aldıkları yan t,

"Elbette yaptıracağız. Ancak, bütçedeki çeviri ödeneğimiz

tükendi, onun için gelecek mali yılı bekleyeceğiz!.." oldu.

Yeni mali yıl beklenecek olursa Ecevit boşu boşuna aylar ve aylar hapishanede kalacaktı.

Avukatlar,

"Çevirinin masrafını biz karşılayalım," önerisinde bulundular.

Yanıt,

"Olmazzz!"

Çeviri parasını ille bakanlık ödeyecekti, ancak ödeme yapılabilmesi için mali yıl beklenecekti, yeni mali yıla ise daha altı ay vardı. Ecevit, "... en az altı ay daha, gereksiz yere hapiste yatmış olacaktı..."

Olayların vardığı noktayı öğrendiği günün gecesi Ecevit, hapishanede TV izliyordu.

Hayretler içinde kaldı:

Aynı günlerde, Ermeni terörist Ekmekçiyan'la yapılan televizyon görüşmesi için askeri makamlar İstanbul'dan getirttikleri çevirmene ödenek bulmakta güçlük çekmemişti!

Sonunda Ecevit'in avukatları dayattılar. Milli Savunma Bakanlığı, Danimarka Büyükelçiliği'nden kendilerine gelen tasdikli İngilizce çeviriyi, mahkeme tutanağı çevirisini, esas kabul etmeye razı oldu. Ve:

İngilizceden Türkçeye çeviriyi bir yedek subay çevirmene yaptırttı.

Bakanlıktan aldıkları çeviri metnini avukatlar, hemen, cezaevinde yatmakta olan Ecevit'e götürdüler. Ecevit, savcının odasında avukatlarıyla buluştu.

Gözlüğünü taktı, İngilizce metinle Türkçe çeviriyi karşılaştırdı. "Çeviri güzel yapılmıştı." Ancak bir eksiği vardı:

Danimarkalı gazetecinin, Ecevit tarafından kendisine demeç verilmediği yolundaki sözleri, bakanlığın Türkçe çevirisinde yer almıyordu. Orası atlanmıştı. Yani Danimarka mahkemesin-

deki ifadenin can acılı noktası, Ecevit'in tahliye edilmesini sağlayacak cümle çeviriden çıkarılmıştı.

Ecevit hapiste kalacaktı.

Sonunda, askeri mahkeme insaflı davrandı, avukatların bir yeminli çeviri bürosuna yaptırdıkları çeviriyi geçerli saydı.

Ecevit, haftalarca fazladan hapiste yattıktan sonra ancak o şekilde beraat edip serbest bırakıldı.

Bir başbakanın sözü dinlenmezse

"... Geçmişin belli bir zaman bölümünde devlet sorumluluğu üstlenmiş olanlardan bir kesimi, şimdi hiçbir yargı kararı olmaksızın, suskunluğa mahkûm edilmiştir; aynı geçmiş zaman bölümünde onlarla devlet sorumluluğunu en yüksek düzeyde paylaşmış, hem de sıkıyönetim ilanından itibaren ileri ölçüde paylaşmış bazı kimselerse bugün devletin en yetkili mevkilerinde bulunuyorlar ve serbestçe konuşabiliyorlar..."

Ecevit'le uzun söyleşimizi sürdürüyorduk.

Bu cümleleri, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde verdiği ifade arasında söylemişti.

Tarih, 3 Kasım 1981'di.

Ecevit'e, "İfadenizin bu bölümünü biraz açabilir misiniz?" diye sordum.

"İfademde oldukça açık bu sözler" dedi, sonra, "Kastım şuydu," eklentisini yaparak açıklamalara girişti:

"... 1978 yılı sonlarından itibaren benim başkanı bulunduğum hükümet döneminde on ay, bundan sonra Sayın Demirel'in başkanı bulunduğu hükümet döneminde de ayrıca on ay, Türkiye'de sıkıyönetim vardı.

"Yani, 12 Eylül'den önce, iki ayrı hükümet döneminde, 20 ay sıkıyönetim vardı. Sıkıyönetim terör olayları nedeniyle ilan edilmişti. O zamanki sıkıyönetim yasalarına göre de sıkıyönetim makamlarının çok geniş yetkileri vardı. İç güvenlik konusunda, hakları ve özgürlükleri sınırlama, gereken önlemleri alma konusunda, o kadar geniş yetkileri vardı ki, bir ilin emniyet müdürü sıkıyönetim komutanı kabul etmezse bir polisin yerini bile değiş-

tiremezdi; veya sıkıyönetim komutanı emrederse polisin yerini değiştirmeye mecburdu. Sıkıyönetimlerin elinde emniyet müdürünün, valilerin, bakanların, başbakanların yetkilerini aşan yetkileri vardı. Yani iç güvenlik konusundaki sorumluluk sıkıyönetimle birlikte sivillerden çok daha geniş ölçüde sıkıyönetim makamlarının omuzlarına yüklenmişti..."

"Fakat," diye sürdürdü Ecevit, "12 Eylül'e kadar -bilindiği gibi- sıkıyönetimde bir etkenlik sağlanamadı. Ondan sonra yasa, aynı yasa olduğu halde (burada karşılıklı gülüştük) tam etkenlik sağlandı. İfademle bunu belirtmiş oluyordum. Bu konu bazı çevreler tarafından dile getirildiğinde en üst düzeyden verilen yanıt şu oluyor:

"'Efendim, o sırada sivil hükümetler vardı ve politikacılar sıkıyönetim komutanlarının elini kolunu bağlıyorlardı. Tanıdıkları, yakınları, partilileri tutuklanacak olsa hemen başvurup onların serbest bırakılmasını sağlıyorlardı'..."

Ecevit, "Bu, kesinlikle yanlıştır," dedi:

"... Size somut bir örnek vereyim: 1979 Mayıs ayında Avrupa Konseyi Asamblesi'nde bir konuşma yapmak üzere davet edilmiştim. Türk Başbakanı olarak... Türkiye'nin uluslararası ekonomik ve siyasal ilişkilerinde çok kritik bir dönemde idik. Bana Avrupa Konseyi kürsüsünün böyle bir aşamada verilmesi, Türkiye için çok önem taşıyordu. Bu olanağın çok iyi ve sorumluca değerlendirilmesi gerekiyordu. Ben de özenle konuşmamı hazırlıyordum. Tam o sırada 1 Mayıs geldi. 1 Mayıs'ta İstanbul'da sokağa çıkma yasağı kondu. DİSK yöneticileriyle batı TİP yöneticileri sokağa çıkma yasağını dinlemedikleri için tutuklandılar.

"Avrupa Konseyi'nde ben konuştuktan sonra sorular sorulacaktı. Bana, '1 Mayıs günü sokağa çıktılar diye, sendika ve parti yöneticileri niçin tutuklandılar,' yollu bir soru yöneltilecek olursa -nitekim soruldu da- ben bu soruya verecek yanıt bulamazdım.

"Vereceğim yanıt evvela beni tatmin etmezdi ki, başkalarını tatmin etsin! Onun için rica ettim, 'Bu kimseler, gerek DİSK gerek TİP yöneticileri, herhalde kaçıp gidecek değiller; ortada saklanacak bir delil de yok; Hayır, 1 Mayıs günü sokağa çıkmadık da demiyorlar, zaten sokakta yakalanmışlar. Yargılanmaları gerekiyorsa, gene yargılansınlar, ama tutuksuz yargılansınlar!..'

"Genelkurmay Başkanı da -Orgeneral Kenan Evren- benim bu düşüncemi uygun karşıladı ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na mesaj gönderdi. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı kabul etmedi. Onun üzerine adli müşavirlikten yüksek rütbeli bir subay -bir general- bu ricayı ulaştırmak üzere İstanbul'a, Sıkıyönetim Komutanlığı'na gitti, yine kabul edilmedi. Ve ben... O tıutukluluklar sürerken bir eziklik duygusu içinde Avrupa Konseyi'ne gitmek zorunda kaldım..."

Ecevit, anlattığı bu olaydan sonuçlar çıkardı:

"... Şimdi, bir başbakanın kendisiyle ilgisi olmayan, kendi partisi ve partilileriyle ilgisi olmayan ve bence çok haklı bir ricasını bile reddedebilecek yetkilerle donatılmış bir sıkıyönetim vardı ve reddeden, o yetkiyi de kullanan bir sıkıyönetim vardı. Başbakan'ın ulusal saygınlığımız açısından belirttiği, ileri sürdüğü böyle bir ricayı kabul etmemiş olan sıkıyönetim komutanları, eğer bazı milletvekillerinin kişisel isteklerini kabul etmişler ise, bundan herhalde partiler sorumlu tutulamazdı.

Kaldı ki, hadi diyelim ben bir sosyal demokrat olarak sıkıyönetim uygulamasının belirli konularda yumuşak olmasını temenni ediyordum. Benden sonra on ay Sayın Demirel işbaşındaydı. O, sıkıyönetimin bir ölçüde daha sert olmasını istiyordu herhalde. Ama o dönemde terör daha çok arttı..."

Sordum: "... Yasal yetkililer bu denli güçlü iken, sıkıyönetimler 12 Eylül'den önce üzerlerine düşen görevi niye yapmadılar?.."

Ecevit ustaca yanıtladı: "... Bu sorunun yanıtını vermek ba-

na düşmez tabii... Bazen sorular, yanıtlardan daha önemlidir ve aydınlatıcıdır..."

Bir varsayımdan yola çıkarak, "Diyelim ki, askeri yönetim partileri kapatmadı," diye başladım, "ama, sizi ve Demirel'i geniş kapsamlı bir davaya çağırabilirdi, 12 Eylül'e gelişin sorumlusu olarak sizi mahkemeye verirdi. Böyle bir beklentiniz oldu mu?"

"Tabii," diye yanıtladı Ecevit: "... Bu, bir kişiye haksız muamele olurdu. Haklı veya haksız, kişiye muamele olurdu. Ama kurumların yargıya başvurulmaksızın suçlanması ve yargı kararı olmaksızın cezalandırılıp kapatılması çok daha vahim bir olaydır. Kurumlar suçlanamaz ve cezalandırılamaz!.."

Yabancılar

1980'den sonra, özellikle Ankara'ya gelen yabancılar, ister politikacı, ister gazeteci olsunlar, Ecevit'le Demirel'e uğramadan edemiyorlardı. Aslında askeri yönetim bu görüşmeleri pek istemezdi. Fakat Ecevit'in Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Recep Ergun'a söylediği gibi, iki öndere, evlerinden çıkmama, hiç kimseyle görüşmeme gibi bir kısıtlama konmamıştı.

Batı'nın gözleri giderek daha çok Türkiye'nin üzerine çevriliyordu. Askeri yönetim, "Batı kim oluyormuş" gibisine bir davranış gösteriyor, Devlet Başkanı konuşmalarında Batı'ya "gereken dersleri veren" sözler söylüyordu; ama hemen her açıdan bel bağlanan ABD'nin, Avrupa'dan etkilenmeyeceğini beklemek olanaksızdı.

Ecevit, gelen giden yabancı konuklarıyla yaptığı görüşmelerinin giderek artan ölçüde uyandırdığı "tedirginlik" karşısında, Dışişleri Bakanlığı'na başvurdu, her görüşmede Bakanlık'tan bir "gözlemci" bulundurulmasını istedi.

Yanıt bile alamadı. Oysa yakınanlar Dışişleri Bakanlığı'na da egemen olan askeri çevrelerdi.

Verdiği son ifadelerde "gözlemci" sorununa değinen Ecevit'e bu yaklaşımı neden benimsediğini sordum:

"Şu nedenle yaptım," dedi:

"... İkide bir sayın Devlet Başkanı benim kapalı kapılar ardında memleketi yabancılara jurnal ettiğim anlamına gelen ithamlarda bulunuyordu. Ben de bunlara yanıt veremiyordum. Versem de yayımlanmıyordu basında. Böyle bir gölge altında kalmak da istemiyordum. Çünkü ben, gerçi, yönetimi ve hazırlan-

makta olan rejimi eleştiriyordum; ama benim anlayışıma göre bu, memleketi milleti dışarıya jurnal etmek değildi. Çünkü, yönetimler, hatta rejimler gelip geçicidir, fakat ulusal yararlar süreklidir. Onun için, neler söylediğimi, neler söyleyemediğimi yabancılarla görüşürken, herkesin bilmesinde yarar görüyordum ve gölge altında kalmak istemiyordum. Bu nedenle Dışişleri'ne başvurdum, yabancılarla görüşürken bir 'gözlemci' bulundurmalarını istedim. Ama, gözlemci bulundurmak istemediler..."

"Yabancılar ne soruyordu size, ne söylüyordunuz?"

"Bir kere, Türkiye'de demokrasiye ara verilişini 'geçici bir süreç' olarak görmeleri gerektiğini, dolayısıyla Türkiye'yi demokrasiden sürekli olarak kopmuş sayıp da Batı Avrupa ile organik ilişkilerimizi kesmemeleri gerektiğini söylüyordum. Çünkü, özellikle Avrupa Konseyi'nin tam üyesi olarak Batı Avrupa ile organik ilişkilerimiz bir kez kesilecek olursa, bu ilişkilerin bir daha kolay kolay kurulamayacağını, en azından bir devletin olsun (Yunanistan'ın) bunu engellemeye çalışacağını biliyordum. Türkiye'de olup bitenlerden ulusu, halkı sorumlu tutmamaları gerektiğini, Türk halkının uzun süre demokrasiden ayrı bir rejim altında yaşamayı kabul etmeyeceğini söylüyordum. Esas işlediğim konu buydu. O arada, uygulanmakta olan ve hazırlanmakta olan rejimi de kendi demokrasi anlayışım açısından uygun görmediğimi elbette söylüyordum..."

"Bir duruşmanızdaki ifadenizle 'dış politika konularında bile bilgisine başvurulmayan bir kişi' olarak yönetime, 'sizden beklendiği' belirtilen yardımınız nasıl olacaktı?"

Ecevit bunu şöyle yanıtladı:

"Ben yönetimle devleti ve ulusu birbirinden ayırırım. Yönetimler gelip geçicidir, ulus ve devletse kalıcıdır. Devlete ve ulusa hizmet konusunda ise hiç kimsenin benden bir istemde bulunmasına gerek yoktur. O konuda üstüme düşenleri yapmak benim kendi görevimdir. Nitekim öyle davrandım. Örneğin, Avrupa ile

organik ilişkilerimizin koparılması eğilimine karşı, Avrupa'daki bazı etkili sosyal demokrat dostlarımı sürekli uyardım. Bunun, Türkiye'yi Avrupa'dan koparma sonucunu doğuracağını belirttim. Hapisteyken bile, dışarıya, bu tür telkinlerde bulundum.

"Ayrıca, Türkiye'deki askeri rejimi fırsat bilen bazı çevrelerin, dışarıda, Türkiye aleyhinde, etnik ayrımcılık konusunu veya Ermeni sorununu gündeme getirmelerine karşı, yurtiçindeyken de, hapisteyken de, daha sonraları, yurtdışına çıktıkça da, kampanya açtım.

"Yurtdışına çıkma olanağını bulduktan sonra, nerede Yunanlılar veya Kıbrıs Rumları, Kıbrıs sorununu Türkiye aleyhinde istismara kalkışırlarsa, karşılarına çıktım.

"Dış yardımlar konusunda hiçbir engelleyici telkinde bulunmadım. Tam tersine, örneğin, bir kez şöyle bir olay oldu: 1983 güzünde Avrupa Topluluğu Parlamentosu'nun Sosyalist Grubu Genel Kurulu'nda bir konuşma yapmaya çağrılmıştım... Konuşmamda, rejimle ilgili kaygılarımı, inançlarım doğrultusunda, dile getirdim; fakat aynı zamanda Türk devletinin ve ulusunun haklarını savundum. O arada, bir Hollandalı sosyalist parlamenter şöyle bir soru sordu:

"'İşbaşındaki muhafazakâr Hollanda Hükümeti, Türkiye'ye bazı askeri uçaklar vermek istiyor; fakat biz, sosyalistler olarak, Türkiye'de bir askeri rejim varken, bunu içimize sindiremiyoruz; siz ne dersiniz?' dedi...

"Genel kurul önünde kendisine şu yanıtı verdim:

"'Sözünü ettiğiniz uçaklar, halka karşı kullanılabilecek silahlar değildir. Gerektiğinde, ancak, Türkiye'nin güvenliği veya Batı ittifakı sisteminin ortak güvenliği için kullanılacaktır. Onun için tereddüde gerek yoktur. Bu gibi konuları Türkiye'deki rejim sorunuyla karıştırmayınız,' dedim.

"Rejim konusunda da, her vesileyle, Avrupa'dan gelen veya benim Avrupa'da gördüğüm politikacılara, umutsuzluğa kapıl-

mamalarını, Türkiye'deki demokrasinin geleceği açısından Türk halkına güvenmelerini telkin ettim."

"Dış politika konularında ne gibi bilgilerinize başvurulabilirdi?"

Ecevit bu sorumu da şöyle yanıtladı:

"Ben, iyi niyetle, sanıyordum ki, Türkiye'nin Ege'deki ulusal hakları, 12 Eylül döneminde de takip edilecektir... O konuda, Karamanlis'le, doğrudan veya dolaylı ilişkilerimizde edindiğim bazı önemli bilgiler, vardığım bazı kanılar vardı. Sayın Karamanlis temaslarımızın tutanaklara geçmesini istemediği, karşılıklı düşünce alıp vermesi çerçevesinde kalmasını uygun gördüğü için, bunlar devlet arşivlerinde yer almıyordu. En azından bu gibi konularda, gerek görülürse, bilgime başvurulabilirdi. Ayrıca benim bilmediğim, ama Sayın Demirel'in bildiği bazı önemli hususlar da olabilirdi.

"Ama, sonradan, bu konuda bilgimize başvurulmasını beklemenin aşırı bir iyimserlik olduğunu gördüm. Çünkü, son zamanlarda, bazı gazetecilerin araştırmalarından ve bazı yabancı yetkililerin açıklamalarından öğrendiğime göre, daha 12 Eylül sabahı, Türkiye'nin artık Ege sorunlarıyla pek ilgilenmeyeceği yolunda işaretler, Ankara'dan Atina'ya ulaştırılmış... Nitekim yıllardır, Ege sorununun sözü bile edilmiyor... Geçenlerde de Başbakan Sayın Özal, Ege ve Kıbrıs sorunlarına saplanıp kalmamak gerektiğini, açıktan söyledi."

Mahkemeden Avrupa Parlamentosu'na mesaj

Bülent Ecevit, 6 Temmuz 1982 günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nce, Alman *Der Spiegel* dergisine yazdığı Atatürk hakkındaki yazı ile, Hollanda televizyonuna verdiği demeç dolayısıyla mahkûm edildi.

Avrupa Parlamentosu'nun ertesi günkü toplantısında, Sosyalist Enternasyonal ve Alman Sosyal Demokrat Partisi Genel Başkanı Willy Brandt, Ecevit'in durumuna ve yeni mahkûmiyetine değinen bir konuşma yaptı. Bu konuşmanın sonlarında şöyle bir cümle yer alıyordu:

"Yeni uğradığı haksız muameleye karşın, Ecevit, dün mahkemede, bir Türk yurtseveri olarak konuşmuştur ve ilişkilerimizin tahribata uğramamasını güvence altına almak için yine elinden geleni yapmıştır."

Willy Brandt'ın bu sözleriyle anlatmak istediği olay şuydu;

Avrupa Parlamentosu'ndan Türkiye'ye gelecek üç üye, 3 Temmuz 1982 günü için, Ecevit'ten, Avrupa Topluluğu Türkiye Temsilciliği aracılığıyla, randevu istemişlerdi. Ecevit de bu randevuyu vermişti.

Ecevit, ondan üç gün sonra, 6 Temmuz 1982 günü, *Der Spiegel* dergisindeki yazısı ve Hollanda televizyonundaki mülakatı dolayısıyla açılan davanın son duruşmasına çıkacak ve muhtemelen, mahkûm olup hapse girecekti.

Ondan bir gün sonra, 7 Temmuz 1982 günü ise, Avrupa Parlamentosu'nun gündeminde, Türkiye raporu yer alıyordu. Türkiye ile ilgili olarak, gündeme, Türkiye'nin iç siyasal durumu-

nun yanı sıra, bazı Avrupa Parlamentosu üyelerinin isteği üzerine, etnik konular ve Ermeni iddiaları da eklenmişti.

Ecevit, askeri rejim bahane edilerek, Türkiye'ye yönelik bu gibi konuların da ikide bir gündeme getirilmesinden ve Türk ulusu ve devleti aleyhinde istismar konusu yapılmasından çok tedirgindi. Rejim sorununu gelip geçici bir sorun olarak görüyor; bu sorunun Türkiye'ye yönelik etnik konularla ve Ermeni iddialarıyla karıştırılmasını yanlış ve haksız buluyor ve görüştüğü veya yazıştığı tüm Avrupalı politikacı dostlarına da, ısrarla, bu yanlışlıktan ve haksızlıktan kaçınmaları için telkinlerde bulunuyordu. Bunu Willy Brandt da biliyordu.

Ecevit, 3 Temmuz günü Avrupa Parlamentosu heyetiyle yapacağı görüşmede de bu konuya ağırlık vermeyi, etnik sorunlarla ve Ermeni sorunlarıyla ilgili istismar çabalarına, Avrupa Parlamentosu'nun, o arada Sosyalist Grup'un, kapılmaması telkininde bulunmayı kararlaştırmıştı.

Ancak, 2 Temmuz günü, bir sıkıyönetim yetkilisi, Ecevit'e telefon ederek, görüşmenin iptalini istedi. Aynı isteğin Avrupa Topluluğu temsilcisine de bildirildiğini söyledi.

Bu durumda görüşmeyi iptal etmek zorunda kalan Ecevit, Türk ulusunun ve devletinin yararı açısından Avrupa Parlamentosu'na mutlaka 7 Temmuz'dan önce mesajını ulaştırabilmek için, başka bir yol buldu; eğer Avrupa Parlamentosu üyeleriyle görüşmesine engel olunmasaydı, o ulusal konularda kendilerine neler söyleyecekti ise, 6 Temmuz günkü duruşmasında yapacağı savunmaya, onları da ekledi ve mahkûmiyetiyle sonuçlanan duruşmadan çıkar çıkmaz, mahkeme ifadesindeki o bölümü İngilizceye çevirerek, teleksle Willy Brandt'a aynı akşam ulaştırdı.

Willy Brandt, "Yeni uğradığı haksız muameleye karşın, Ecevit, dün mahkemede, bir Türk yurtseveri olarak konuşmuştur ve ilişkilerimizin tahribata uğramamasını güvence altına almak için yine elinden geleni yapmıştır," sözünü, işte, Ecevit'in

bu davranışı üzerine söylemişti ve Avrupa Parlamentosu'ndan, etnik sorunlarla ve Ermeni iddialarıyla ilgili olarak Türkiye aleyhinde bir karar çıkması, Ecevit'in Ankara'daki mahkeme salonundan gönderdiği mesajın da katkısıyla önlenmişti.

"İlkin sizin dışarıya çıkmanıza izin vermiyorlardı. Sonradan verdiler. Bu yumuşama nasıl oldu?.."

"Evet, önceleri, dışarıdan gelen çağrıları kabul etmeme izin verilmiyordu. İki gerekçe öne sürülüyordu: O sıralarda hakkımda soruşturmalar, kovuşturmalar olması bir engel olarak gösteriliyordu... Bir de, 'Bunlar siyasal nitelikte çağrılar, oysa size siyaset yasak,' deniyordu.

"Çünkü çağıranlar, bazı üniversiteler dışında, genellikle ya Sosyalist Enternasyonal ve benzeri kuruluşlar, ya da partilerdi.

"Fakat, geçenlerde yitirdiğimiz İsveç Başbakanı Olof Palme son hapisten çıkışımda ilginç bir çağrıda bulundu. O sırada Güney Amerikalı yazar Gabriel Garcia Marquez, Nobel Ödülü almıştı ve bu ödül kendisine İsveç'te verilecekti. O vesile ile Palme, başbakanlık konutunda Marquez onuruna bir de özel yemek verecekti. O özel yemeğe beni ve eşimi de davet etmek inceliğini gösterdi. Bu, bir edebi toplantıydı, siyasal nitelikte olmadığı belliydi. Hakkımdaki soruşturmalar da bitmişti. Onun üzerine bana izin verildi. Bu vesileyle, Palme ile ilgili bir anımı belirteyim:

"Palme orada başka bir incelik daha gösterdi. Türkiye'deki durumla ve başıma gelenlerle çok yakından ilgilendiği halde, çağrısı üzerine İsveç'e gidişimde benimle Türkiye'nin durumunu konuşmadı. Yani edebi bir toplantı vesilesiyle çağırıp da siyaset konuşma ve konuşturma yoluna gitmedi. İstese konuşacağımı bilirdi; o konuşmanın aramızda kalacağını da bilirdi. Fakat özel sohbetimizde bile o konulara girmedi. Bu, büyük bir incelikti.

"O arada, dışarıdan siyasal nitelikte başka bir çağrı aldım.

Fakat ona, hakkımdaki 'siyaset yasağı' gerekçesiyle, izin verilmedi.

"Hemen arkasından Portekiz'de toplanacak olan Sosyalist Enternasyonal Kongresi için ev sahibi durumunda bulunan Portekiz Sosyalist Partisi'nden bir çağrı aldım. Eşimle birlikte konuk olarak çağrılıyorduk.

"Benzer nitelikte bir çağrıyı daha birkaç gün önce almıştım ve gidemeyeceğim sıkıyönetimce bana tebliğ edilmişti. Onun için yeniden başvurma gereğini bile duymadım. Bir yanıt gönderip dedim ki, 'Daha birkaç gün önce benzer nitelikte bir davet oldu, o daveti kabul etmeme engel olundu, onun için, çok teşekkür ederim, ama maalesef davetinize gelemeyeceğim.'

"Hemen arkasından bir telgraf geldi ev sahibi durumundaki Portekiz Sosyalist Partisi'nden... Benim yanıtımı hiç almamış gibi daveti yineliyorlardı ve diyorlardı ki, 'Sizinle birlikte Sovyetler Birliği'nden Sakarov ve Polonya'dan Leh Walesa da davet edilmiştir.'

"Bu teli alınca şöyle düşündüm:

"Büyük olasılık değildi ama eğer, Sakarov veya Leh Walesa'nın gitmelerine izin verilir de ben gidemezsem bu, Türkiye için çok ağır bir durum olurdu. Onun için, bu aşamada, daveti reddetmenin sorumluluğunu ben üstlenemezdim. Sıkıyönetime derhal telin bir örneğini ve çevirisini gönderdim. Bu daveti reddetme sorumluluğunu benim üstlenemeyeceğimi belirttim. Düşüncelerini bildirmelerini istedim. Bu mesajım sıkıyönetime ulaşır ulaşmaz, evvela telefonla bana, 'Gidebilirsiniz,' ve, 'Yazılı yanıtımız yoldadır,' dendi ve hemen arkasından da yazılı yanıt geldi ve gidebildim. Sakarov ve Walesa gelemediler, ama ben gitmiş oldum. O suretle siyasal davetlere gitme barajı da aşılmış oldu..."

Batı, son ara rejim sırasında Türkiye'ye karşı görevini yeterince yapmış mıydı?

Ecevit,

"... Daha fazlasını doğru bulmazdım. Çünkü, her millet, haklar ve özgürlükler söz konusu olduğunda, kendi göbeğini kendi keser," dedi ve şunları ekledi:

"... Bizlerden istek gitseydi belki daha çoğunu yaparlardı, ama ben o ihtiyacı hiç duymadım. Dışarıdan taşıma suyla demokrasi değirmeni döndürülemez. Ama manevi dayanışma ve destek de önemlidir. Bu bakımdan üzerlerine düşen görevi bence yaptılar. Tabii, Batı'da değişik kesimler vardır. Bazı tutucu kesimler için, Türkiye, ancak bir sınır bekçisi olarak önem taşır. Onlar demokrasinin kesintiye uğramış olmasından ara sıra üzüntülerini dile getirmiş olsalar da -tabii, hepsi değil, bazıları- aslında durumdan memnundurlar.

"Ama bütün tutucular için de bunu söyleyemem. Özellikle İskandinav ülkelerinin tutucu veya liberal partileri ve hükümetleri, demokrasi konusunda, sosyal demokratlar kadar duyarlıdırlar. Türkiye söz konusu olduğunda da bu duyarlılığı gösterirler.

"Bununla ilgili çok ilginç bir olay anlatayım size...

"Dediğim gibi, İsveç'in Sosyal Demokrat Başkanı Olof Palme, beni, bir edebi yemek vesilesiyle davet etmişti ve davet vesilesinin niteliğini gözeterek, benimle, Türkiye'nin rejim sorununu, iç siyasal durumunu görüşmemeye özen göstermişti.

"Fakat, tam Ankara'dan İsveç'e hareket edeceğim sırada; Danimarka Hükümeti'nden de bir çağrı aldım. Onlar da, İsveç

dönüşü, eşimle beni Kopenhag'a davet ediyorlardı. Daveti yapan Danimarka Hükümeti ise, tutucu bir hükümetti.

"Daveti kabul ettiğimizi bildirip, önce Stockholm'e gittik. Stockholm'deyken, Norveç'in tutucu hükümetinden de bir davet aldık.

"Sosyal Demokrat İsveç Başbakanı Olof Palme, belirttiğim nedenle, benimle Türkiye'nin iç durumunu, rejim sorununu görüşmediği halde, Danimarka'nın ve Norveç'in tutucu partilerinin önde gelen politikacıları, o arada Danimarka Başbakan Vekiliyle, Dışişleri Bakanı, Norveç Başbakanı, Dışişleri Bakanı, başka bakanlar, çok bilgili ve duyarlı bir biçimde, bu konulara girdiler, görüşlerimi öğrenmek istediler. Bütün partilerden parlamenterlerle ve sendikacılarla da beni görüştürdüler.

"Türkiye'de gerçek bir demokrasinin oluşmasına, sosyal demokratlar kadar önem verdikleri açıkça görülüyordu.

"Kısacası Avrupa'da, tutucudan tutucuya fark var... Bazıları, özellikle İskandinav tutucuları, Türkiye'de gerçek bir demokrasi olmasını içtenlikle isterken; bazıları da bunun üzerinde durur gibi görünseler bile, pek fazla durmuyorlar. Ancak kamuoyunun ve sendikaların etkisiyle, bazen onlar da tepki göstermek zorunda kalıyorlar.

"Avrupa liberalleri ise, Türkiye'nin demokratikleşmesi konusunda, genellikle, sosyal demokratlara yakın bir duyarlılık gösteriyorlar.

"Avrupa'nın kamuoyunda, o arada parlamento, partiler ve hükümetler üzerinde, sendikalar, çok etkili... Onun için, Türkiye, Avrupa kamuoyuna ne kadar hoş görünmeye çalışırsa çalışsın, işçi hakları üzerindeki demokrasiyle bağdaşmayan kısıntılar kalkmadıkça ve Avrupa demokratlarının akıl erdiremedikleri 'suçlar' nedeniyle Türkiye'de sendikacıların yargılanması sürdükçe, Batı Avrupa ile ilişkilerimizin bir ölçüden öteye düzelip normalleşmesi beklenmemelidir!

"Ülkesini 'ucuz işçi cenneti' haline getirmekle övünen bir Türk Başbakanı, IMF'de, Batı'nın büyük sermaye çevrelerinde, Davos tepelerinde alkış toplayabilir, ama sendika çevrelerinin etkisini aşıp da Avrupa kamuoyunu, Türkiye'ye demokrasinin geri geldiğine inandıramaz."

"... Sizin hapse girişiniz hakkında Amerikan basınında yazılar, tepkiler var..." diye başlamıştım ki Ecevit,

"... Ama, ABD yönetiminden yok!.." dedi.

Ecevit sürdürdü:

"... ABD'de bazı kongre üyeleri kişisel ilgilerini gösterdiler. Basın çok yakın ilgi gösterdi, ama yönetimden gelmedi, beklemedim de...

"Hatta şöyle bir durum oldu:

"Bir ara beni bir Amerikan üniversitesinde ders ve konferans vermek üzere davet ettiler. Bu, benim daha önce konuk gazeteci olarak çalıştığım kentteki üniversitenin çağrısıydı. Yurtdışına çıkabilme olanağını bulduğumda gelebileceğimi bildirdim. Fakat bildiğiniz gibi, ABD bazı karışık olayların olabildiği, hatta kendi başkanlarına suikastların yapıldığı bir ülke. Bana da 1976'da New York'ta, bir suikast girişimi olmuştu. Onun için, üniversite, benim daveti kabul edip oraya gitmem durumunda, koruma önlemleri istemiş Washington'dan... Fakat Washington'daki devlet yetkilileri, 'Resmi bir sıfatı yoktur, koruma sağlayamayız,' yanıtını vermişler. Onun üzerine bir yazı gönderdiler üniversiteden, dediler ki: 'Amerikan yönetimi koruma görevlileri vermeyi kabul etmiyor size. Fakat biz bunda zaruret görüyoruz. O bakımdan ısrar edeceğiz, alacağımız sonucu ayrıca size bildireceğiz.'

"Ben, onun üzerine bir yazı gönderip dedim ki: 'Benim için koruma önlemleri önemli değil. Hatta koruma önlemi hiç alınmazsa kendimi daha rahat hissederim, özgür hissederim.

Ama yönetimin size bu yanıtı vermesinin bir anlamı vardır. Bu, benim oraya gelmemin istenmediği anlamına gelir. Onun için, davetinize teşekkür ederim, ama bundan vazgeçelim...' Sonra, New York'taki Colombia Üniversitesi'nden de bir çağrı aldım, ama gidecek vaktim olmadı...

"Ancak, 1985 başlarında, Hamburg Üniversitesi'nin, 1981'den beri yürürlükte olan çağrısına uyabildim ve üniversitede bir dizi ders vermek üzere, Hamburg'a gittim."

"Hamburg Üniversitesi'nde geçirdiğiniz aylar, sizin için, Türkiye'nin sorunlarından bir ölçüde uzaklaşma vesilesi oldu mu?"

"Hayır, olmadı, " dedi Ecevit... "Olmasını da istemezdim. Çünkü, Türkiye'de, halktan gelen etkilerle-tepkilerle. demokrasi yolunda umut verici kıpırdanışlar başlamıştı.

"Bir hapisten çıkışımda söylemiş olduğum gibi, halkın demokrasi istenci, artık, kayaları delen ince otlar gibi, engelleri çatlatıyordu. Bu, benim için, çok önemli bir aşamaydı. Öyle bir aşamada Türkiye'nin sorunlarından, dünyanın öbür ucunda bile, uzaklaşmayı içime sindiremezdim.

"Zaten üniversite için seçtiğim ders konusu da Türkiye'nin sorunlarıyla ilgiliydi."

"Neydi konunuz?"

"Türk toplumunun çağdaşlaşma ve demokratikleşme süreci... Verdiğim derslerde, Fatih dönemiyle günümüz arasındaki beş yüzyılı aşkın dönemi bir bütün olarak ele alıyor, çağdaşlaşma ve demokratikleşme çabalarında, Türk toplumunun, bu dönem içinde karşılaştığı engelleri ve elinde bulunan olanakları çözümlemeye çalışıyordum. Onun için, Türkiye'nin güncel durumu da derslerimin konusu içine giriyordu."

"Dersleri Türkiye ile ilgili öğrenciler mi izliyordu?"

"Değişik dallardan öğrenciler, öğretim üyeleri, muhtelif bilimsel kuruluşlardan Almanlar ve Hamburg'daki bazı yurttaş-

larımız izliyorlardı. Onun için büyük bir konferans salonunu ayırmışlardı. Her derse, değişik kesimlerden, birkaç yüz kişi geliyordu...

"O arada, Almanya özgür bir ülke olduğu için, Türkiye'de sorulması bile 'sakıncalı' konularda sorularla karşılaştığım oluyordu.

"Gerek Hamburg Üniversitesi'nde, gerek yurda dönüşümden önce, başka bazı Alman üniversitelerinde ve kuruluşlarında ve Viyana'da verdiğim konferanslarda, sorulan bazı sorular vesilesiyle, etnik bölücü akımlara karşı düşüncelerimi de açıklama olanağını buldum.

"Hamburg'da eşim de benimle birlikteydi. Bir yandan da Türkiye'de DSP'nin örgütlenme çalışmaları yürüyordu. Onun için, Rahşan Ecevit, her gün birkaç kez Türkiye ile telefonlaşıyordu. O şekilde, yurdumuzda olup bitenleri, günü gününe, hatta bazen saati saatine izleyebiliyorduk.

"Bir yandan da Almanya'daki bazı Türk aileleriyle yakın ilişkiler kurduk. Oraları Türkiye'nin dışarıdaki bir uzantısı olmuştu artık... Ama özgür bir uzantı... Bu temaslarımız bize, 'dışarıdaki Türkiye'yi de daha yakından tanıma olanağı verdi.

"Bir yandan da eşimle birlikte, Alman basınına, radyo ve televizyonuna, ara sıra da Türk basınına, demeçler, mülakatlar yetiştiriyorduk.

"Dediğim gibi, Türkiye'de kayalar çatlamaya başladığından, artık, söylediklerim, yazdıklarım, eskisinden daha kolay yayımlanabiliyordu."

Türkiye'de bazı çevreler, Ecevit'in 12 Eylül döneminde karşılaştığı muamelelere, yalnız Avrupa'daki bazı sosyal demokrat dostlarının tepki gösterdiğini öne sürüyorlardı. Oysa, Danimarka ve Norveç hükümetlerinin davetlerinden de görüldüğü gibi, gerçek öyle değildi.

Amerika'da ise, ABD yönetiminin tutumuna karşın, basın, Ecevit'e "reva görülen muameleler"e sert tepki gösterdi.

İki örnek:

Washington Post'un 12 Nisan 1982 günlü sayıdaki başyazısı (Bu başyazı, sonradan, *International Herald Tribune*'da da yayımlandı):

"Ecevit"i Serbest Bırakın

... Türkiye'nin askeri yönetimi, üç kez seçimle başbakan olmuş Ecevit'i neden ikide bir hapse tıkıp duruyor? Ecevit, ülkeye yaptıkları kötülüklerle generallerin 1980'de yönetime el koymasına neden olan teröristlerden biri değildir. Ecevit, demokratlığı, hümanistliği ve özgürlük sevgisi kanıtlanmış bir kişidir ve tek başına o, Batılılar gözünde, Türklerin Batı'yla paylaştıkları değerlerin başlıca temsilcisidir.

Belki, başına gelenlerin ta uzaklardan izlendiğini bilerek, Ecevit, ülkesindeki rejimin demokrasiye bağlılık iddialarını bilinçli olarak sınıyordur. Fakat böyle bir sınamaya rejimin gösterebileceği en uygun tepki, onu hapse atmak olmasa gerekir. Tam

tersine, buna gösterilebilecek en uygun tepki, Ecevit'i serbest bırakmak ve öylece, temsili demokrasiye erken bir tarihte dönüleceği iddialarına inandırıcılık kazandırmaktır.

Türklerin Batı'ya yaklaşımında bir tereddüt görünüyor: Bizans ve İslama dayanan kökenleri nedeniyle Batı'nın kendilerine anlayış ve hoşgörü göstermesini mi; yoksa, Avrupa ile en az iki yüzyıldır süren yakın ilişkileri dolayısıyla Batı'nın kendilerini eşit gözle görmesini mi istediklerine bir türlü karar veremedikleri anlaşılıyor.

Türkler, bir yandan, özel coğrafi konumları ve ekonomik durumları nedeniyle bazı sorunları bulunduğunu Batı'nın kabul etmesini; ama, bir yandan da ısrarla, Batı ittifakının ikinci sınıf yurttaşları gözüyle görülmemeyi bekliyorlar.

Bu ikisini bağdaştırmak zordur.

Öte yandan, Türkler tarafından gösterilen çabaları Batı demokrasilerinin saygı ile karşılamaları için yeterli nedenler vardır. Bugünkü rejim, Türkiye'de, Batı için tasavvuru bile zor ölçülere varmış bir terör hareketini bastırmış, umutsuz durumdaki ekonomik gidişi esenlik yoluna sokabilmiş ve 1984 başlarında seçim yapılması amacına doğru adımlar atmaya başlamıştır.

Böyle olunca, Türkiye'de zaman zaman izah edemedikleri bazı sürçmeler gören Batılı dostlarının, bundan hayal kırıklığı duymalarına şaşmamak gerekir. Batı, Türkiye'deki bunalımın gerekleri konusunda anlayış göstermiştir. Bu anlayışlılığını, siyasal desteğiyle olduğu gibi, büyük boyutlara varan maddi desteğiyle de kanıtlayan Batı, Türkiye'de ölçünün kaçtığını gördükçe sesini yükselttiği zaman, bunu yadırgamamak gerekir. Bülent Ecevit'in veya hapse atılan başka önemli demokratların başına gelenler veya yıkıcı faaliyetlere karşı alınan önlemlerden bazıları, Batı'da soru işaretleri uyandırıyorsa, bu doğal karşılanmalıdır. Oysa, Batı'nın bu tür davranışları karşısında, Türkler, çoğu kez, sanki onurları fena halde incitilmiş gibi tepki gösteriyo lar. Böyle bir tepki gösterecek yerde, Türkler şunu kabul etmelidirler ki, ken-

dileri demokrasi ailesine dönme niyetlerinde ne kadar samimi olduklarını iddia ediyorlarsa, Batılı müttefikleri de Türkleri yeniden bu ailenin içinde görme isteklerinde o kadar samimidirler. Ecevit serbest bırakılmalıdır... Hem de hemen...

The News and Observed'de de 14 Nisan 1982 günlü sayıda çıkan başyazıdan (ABD'nin North Carolina eyaletinin başkenti Raleigh'de çıkan gazete):

Türkiye'de Baskı Dinmedi

... Türk askeri cuntası eski başbakan Bülent Ecevit'i bir kez daha tutukladı. Bir dergiye yazdığı makalede ve bir mülakatında demokrasiyi savunduğu için, Ecevit, ağır suç işlemiş sayılıyor... 1950'lerde, Ecevit, North Carolina'nın Winston-Salem kentinde yayımlanan *Journal and Sentinel* gazetesinde konuk yazar olarak çalışırken, Amerika'da demokrasiye bağlılığının arttığını söylemişti. Sonradan da bir politikacı olarak, Türkiye'de, bu bağlılığını kanıtladı. Ortanın solundaki partisinin "komünizme kapı açmayacağı"nı vurguladı.

(Başyazı, Amerikan yönetiminin ve Ecevit ilk hapse girdiği gün Ankara'ya giden Savunma Bakanı Weinberger'in, Ecevit'in başına gelenlere ilgisiz kalmasını eleştirdikten sonra, şöyle devam ediyor:)

Amerika Birleşik Devletleri, insan haklarının, Ecevit konusunda olduğu gibi çiğnenmesi durumlarına karşı sesini kararlı biçimde yükseltmeli ve ağırlığını duyurmalıdır. Bunu yapmadıkça, Amerika'nın, insan hakları ve demokrasi savunuculuğu iddiaları inandırıcılığını yitirir...

1982'de, soruşturma, kovuşturmalar sona erdi. Ne var ki, Ecevit'i "rahatsız eden olaylar" sürdü.

1 ve 2

1983 başlarında Bülent Ecevit'i rahatsız eden iki olay oldu:

Bülent Ecevit, askerlerin veto yetkisinin bulunduğu bir dönemde bir sosyal demokrat parti kurulmasına karşı idi. Ona rağmen, bazı parti kurma girişimlerinde kendi adının kullanıldığını duyuyordu. O arada, bazı kimseler, Ecevit'in düşüncelerini kamuoyuna duyuramamasından yararlanarak, partileşme konusunda, Ecevit'ten kaynaklanmış gibi, bazı demeçler hazırlayıp çoğaltarak el altından yaymaya başlamışlardı.

Aynı günlerde, bir büyük gazetede de -*Hürriyet'te*- "Bülent Ecevit" adını taşıyan bir başka kimsenin, yeni gazeteciliğe başlamış bir gencin, "Bülent Ecevit" imzalı siyasal haberleri yayımlanmaya başlamıştı. Daha sonra *Cumhuriyet*'te de aynı gencin "Bülent Ecevit" imzalı bazı siyasal haberleri çıkacaktı. "Bu haberleri yazan 'Bülent Ecevit'in, CHP eski genel başkanı Bülent Ecevit'le, ad benzerliğinden başka bir ilişiği bulunmadığını belirtecek bir formül de düşünülmemişti. Örneğin, en azından, genç gazetecinin imzasına, göbek adı veya baba adı eklenebilirdi; buna bile gerek görülmemişti." Ecevit, böyle diyordu. Şöyle düşünüyordu:

"Kamuoyu, gerek bu gazetecinin yazdığı siyasal haberleri, ge-

rek Ecevit adı kullanılarak hazırlanıp elaltından dağıtılan demeçleri, CHP eski genel başkanı Bülent Ecevit'e ait sanabilirdi.

Nitekim, böyle bir sanıya kapılanların çıkması üzerine, Ecevit, durumdan huzursuzluk duymuştu."

Yazı ve konuşma özgürlüğünün elinden alınması, hapse girmeyi göze alarak söylediklerinin veya yazdıklarının Türk basınında yayımlanamaması, asıl mesleği yazarlık ve gazetecilik olan Ecevit'e, zaten çok ağır geliyordu. Ecevit'e göre, kendi yazmadığı yazıların, kendi vermediği demeçlerin, kendisi tarafından yazılmış veya verilmiş gibi yayılması ise, büsbütün dayanılmaz bir durumdu.

Onun için, Ecevit, 3 Mart 1983 günü, kısa bir açıklama hazırlayıp basına gönderdi. Açıklamasında, bu gibi yayınlarla veya o dönemdeki partileşme girişimleriyle, bir ilgisi bulunmadığını duyuruyordu.

Fakat, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, Ecevit'in bu açıklamasına bile yayın yasağı koydu.

Yani Ecevit'in, konuşup yazamaması yetmezmiş gibi, başkalarının yazdıklarının kendisine ait olmadığını duyurması bile yasaktı.

İkinci Olay

1983 yılı sonbaharında, Polonya'daki Dayanışma Hareketinin önderi Leh Walesa'ya Nobel Barış Ödülü verilince, Bülent Ecevit, Leh Walesa'nın bu ödülü neden hak ettiğini belirten ve Walesa'yı öven kısa bir demeç verdi. Demecin Türkiye ile hiçbir ilgisi yoktu.

Fakat, 6 Ekim 1983 günü verilen bu demece, yine İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca, yayın yasağı konuldu. Ayrıca, olağanüstü bir önlem olarak, Başbakanlık ve Emniyet Genel Mü-

dürlüğü Basın Dairesi'nce de, bazı haber ajanslarıyla gazeteler, Ecevit'in bu demecini yayımlamamaları konusunda uyarıldılar.

Oysa, o dönemde, Komünist Polonya'nın askeri yönetimi altındaki Polonya'da, Leh Walesa'nın kendi konuşmaları ve demeçleri bile yayımlanabiliyordu.

3

1984 yılı başlarında, Bülent Ecevit, Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti'nin çağrılısı olarak Kuzey Kıbrıs'a gitti ve orada bazı konuşmalar yaptı.

Bu konuşmalardan ikisi, daha sonra, Kuzey Kıbrıs'ta, bir kitap olarak yayımlandı.

Bağımsızlık ve Özgürlük başlığını taşıyan bu kitaptaki konuşmalardan biri, Kıbrıs sorunu üzerine idi. O konuşmayı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yönetimi, başka dillere çevirterek, yabancı ülkelere de gönderdi.

Kitaptaki ikinci konuşma ise, Ecevit'in, "Demokraside Anlatım ve Örgütlenme Özgürlüğü" konulu konferansı idi. Bu konferansta, Ecevit, Türkiye'nin sözünü bile etmemişti.

Kıbrıs'taki konuşmaları hakkında, Türkiye'ye dönünce, kendisi hakkında dava da açılmamıştı.

Cumhuriyet gazetesi, 1984 İzmir Fuarı'ndaki Kitap Kulübü köşesinde satışa çıkarılmak üzere, bu kitaptan bir miktarını, Kuzey Kıbrıs'tan İzmir'e getirtti. Fakat, İzmir gümrüğünde kitap "şüpheli" sayılarak, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı'na gönderildi.

Komutanlık, kitabı, askeri savcıya inceletti. Askeri savcı, kitabın Türkiye'de yayılmasında bir sakınca görmedi.

Ama bazı konularda sıkıyönetimden daha sıkı davranan Özal hükümeti, 4 Kasım 1984 günlü ve 18565 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 84/8676 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile,

bu kitabın Türkiye'ye sokulup dağıtılmasını yasakladı.

Bu kitabın yasaklandığı kararnamede, başka bazı yayınlara da yasak konmuş. Türkiye'de dağıtımı yasaklanan yayınlardan biri de, "Portugal" (yani "Portekiz") başlıklı bir Portekiz turistik posteri...

Yasak konduktan sonra da, bu masum turistik poster, aylarca, Portekiz Büyükelçiliği'nin Ankara'da, Cinnah Caddesi'ndeki tanıtma bürosunun vitrininde asılı kaldı. Çünkü, Bakanlar Kurulu yasağına da yayın yasağı konduğu için, Portekiz posterinin yasaklandığına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının haberi basında yayımlanamamıştı; dolayısıyla, bu akıl almaz yasak kararından, Portekiz Büyükelçiliği'nin de haberi olmamıştı.

"Askeri tutukevinde," diye söze başladı Ecevit, "yine, maddi koşullar ve görevlilerin davranışları bakımından, Cebeci Ceza ve Tutukevi'ndeki durumuma benzer durumdaydım. Maddi bakımdan rahattık. Görevliler, davranışlarında, bana karşı da öteki sivil tutuklulara karşı da, çok anlayışlı ve saygılı idiler. Mamak'taki Askeri Tutukevi ile ve yurdun başka bazı yerlerindeki askeri tutukevleriyle ilgili olarak duyduğumuz acı olaylar ve durumlar, Askeri Dil Okulu'ndaki sivil tutuklular için söz konusu değildi.

"Ama elbette belirli kurallar bize de uygulanıyordu. Bana ayrı bir oda verilmişti ve kapım kilitliydi. Kapının önünde nöbetçiler duruyordu. Sabah kahvaltısını ve yemekleri odamda yiyordum. Yemekler iyiydi. Merkez Komutanlığı, subaylara, erlere ve tutuklulara aynı yemeği çıkarıyordu. Ziyaretler sınırlı idi; fakat nispeten rahat koşullar altında yapılıyordu."

Ecevit bir anısını anımsayınca gülümsedi: "... Askeri tutukevinde okuma olanaklarının genişletilmesine dolaylı katkım oldu sanırım..." dedi ve anlattı:

"... Askeri tutukevine giderken yanımda belge olarak bazı kitaplar götürmem gerekiyordu. O sırada daha önce sözünü ettiğim, benim ve 278 CHP'li parlamenter hakkında geniş kapsamlı soruşturma açılmıştı. Onun için siyasal nitelikte bazı kitapları ve belgeleri yanımda götürmem gerekiyordu, ayrıca, vaktim olursa okurum diye, birkaç İngilizce felsefe kitabı almıştım. Siyasetle hiç ilgisi olmayan kitaplar... Ve felsefe kitaplarını okurken gerekirse diye de İngilizce bir sözlük almıştım.

"Tabii, tutukevinde getirilen belgelerle kitaplar usulen kont-

rolden geçiyor.

"Beraberimde getirdiğim kitaplar kontrole gitti.

"Kontrolden sonra, bana soruşturmam için gerekli 'siyasal nitelikteki kitaplar' ve belgeler verildi. Çünkü, hakkında dava veya soruşturma olanların hazırlık yapabilmeleri için gereken malzemeyi yanlarında bulundurmaları serbestmiş... İngilizce sözlük de verildi. Fakat İngilizce felsefe kitapları gelmedi. 'Niye?' dedim. Dediler ki, 'Üç tür kitaba izin veriliyor burada. Birincisi, savunma için gerekli belge ve kitaplar. İkincisi, Atatürk'ün nutku. Üçüncüsü, ders kitapları.

"'Ehh, şimdi savunma için gerekli kitapları verdik, bunların içinde çok siyasi yayınlar da var. Ders kitabı saydığımız için sözlüğü de veriyoruz. Ama felsefe kitabı bu kategorilerden hiçbirine girmiyor, onun için, kusura bakmayın, onları veremeyiz.'

"'Onları vermezseniz ben bu sözlüğü ne yapayım?' dedim. 'Tek başına İngilizce sözlük neye yarar?'

"Onun üzerine -eksik olmasınlar- tutukevindeki yetkililer ilgi gösterdiler. Sıkıyönetim Komutanlığı'na sordular, öteki kitapları da verebilir miyiz, diye. Meğer o sırada Mamak'ta kitaplarla ilgili yasaklar hafifletilmiş, fakat bu Dil Okulu'na intikal ettirilmemiş. Bu verileyle Dil Okulu'na da durum intikal ettirildi ve ben felsefe kitaplarımı alabildim. Herhalde bundan, başka tutuklular da yararlanmış oldular.

"Tabii, günlük havalandırmalar ilginç oluyordu, orada TİKP'lilerle, MHP'lilerle görüşüyorduk.

"Sonra, onları kendi koğuşlarında ziyarete gitmeme de izin verildi. Dil Okulu'nda bir başka ilginç olay oldu:

"Bana ara sıra yurtdışından, devlet adamlarından, sosyal demokrat parti başkanlarından mektuplar geliyordu. Tabii İngilizce. Sivil cezaevinde sansürden geçmemişti mektuplarım, fakat Dil Okulu'nda sansürden geçiyordu. Kuşku yok, askeri bir tutukevinde kurallar daha sıkı.

"Bu mektuplar çoğalınca oradaki yetkili, Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan İngilizce bilen bir asteğmen çevirmenin Dil Okulu'nda görevlendirilmesini istemiş. Komutanlık bu isteği anlamamış, niye İngilizce bilen bir asteğmene gerek duyuluyor?

"Tutukevinin yetkilisi, 'Evet, ama burada Bülent Ecevit'e dışarıdan birçok mektup geliyor, biz bunları kontrol etmeye mecburuz, görevimiz bu. Ama İngilizce bilenimiz yok, onun için çevirmene ihtiyaç duyuyoruz,' demiş.

"'Şimdiye kadar nasıl çözdünüz bu sorunu?' diye komutanlık sormuş.

"'Şimdiye kadar Ecevit'in kendisine tercüme ettiriyorduk,' demişler.

"Ondan sonra da o şekilde devam etti. Eh, ne de olsa ben de bir ara asteğmendim, mesele kalmadı. Bana dışarıdan gelen İngilizce mektupların kontrolüne ben yardımcı olmaya devam ettim."

"Ya üst katta kalan Harbiyelilerin sorgulamasından gelen sesler?.."

"Evet, işkence yapıldığı kanısını uyandıran sesler... Fakat o, benden önce olmuş. Tutukevindeki politikacılar durumu Merkez Komutanı'na duyurup şikâyet etmişler. Onun üzerine sesler kesilmiş. Yani, herhalde, soruşturma yöntemi değiştirilmiş. Ancak biz Harbiyelileri hiç görmüyorduk. Hava almaya da çıkarılmıyorlardı. Yalnız, yeni gözaltına alınanların getirilip götürülüşüne tanık oluyorduk. Hepsi o... Çok da üzülüyorduk durumlarına. Çünkü onların dünya ile tüm ilişkileri kesikti. Onlarla ilgili ne olup bittiği kamuoyuna da yansımıyordu."

"Ya tutukevi dostlukları?.."

"Bana giriş yerinde ayrı bir oda verilmişti. Öteki siyasal tutuklular, hep bir katta idiler ve her zaman görüşebiliyorlardı. Havalandırmalarda ben de katılıyordum aralarına... Sonradan ara sıra yukarıya, onların kaldıkları kata da çıkmama izin verildi.

"Subayların, astsubay ve erlerin hepimize davranışları çok iyiydi.

"Değişik, hatta karşıt kesimlerden politikacılar bir arada bulundukları halde, ilişkileri çok uygarca idi. En küçük bir sürtüşmeye tanık olmadım.

"Ben de Türkiye İşçi Köylü Partililerden, bazı MHP'lilerden, TKP davasıyla ilgili olarak yargılananlardan ve başka tutuklulardan yakınlık gördüm.

"MHP'lilerden özellikle Sayın Yaşar Okuyan çok yakınlık gösteriyordu.

"Daktilo başında sürekli çalıştığımı gözlediği için, bir ara, 'Ne yapıyorsunuz, ne üzerinde çalışıyorsunuz?' diye sordu. Güldüm.

"'Sizlerin suç duyurunuz üzerine açılan soruşturmanın hazırlığını yapıyorum!' dedim.

Çok mahcup oldu. Avukatlarının başvurusunun 'suç duyurusu' olarak kabul edilmesinden üzüntü duyduklarını söyledi. Nitekim daha önce belirttiğim gibi, bir ara, bazıları askeri savcılığa da, kasıtlarının suç duyurusu olmadığını bildirmişler; fakat metinde 'suç duyurusu' ibaresi açıkça yer aldığı için, savcılık soruşturmayı sürdürdü.

"Suç duyurusundaki ithamlar arasında hiç anlayamadığım bazı şeyler vardı. Örneğin, ithamlardan biri şuydu: Gençliğimde bir ara Sanskritçe (Hint klasik dili) çalışmış olmam, 'bölücü'lüğümün kanıtı gibi gösteriliyordu. Bir görüşmemizde, Yaşar Okuyan'a,

"'Hint klasik dilini çalışmakla bölücülük arasında ne gibi bir ilişki var?' diye sordum... Yine mahcup oldu,

"'Ben de bilmiyorum, avukatlarımız ne kastetmiş!' dedi.

"Bir ara ifademin daktilo edilmesine yardımcı olmayı önerecek kadar da nezaket gösterdi.

"Ama MHP'nin suç duyurusuna karşı hazırladığım ifade-

nin daktilo edilmesine, bir önde gelen MHP'linin yardımcı olmasını kabul edersem, bu, nezaketin suiistimali olurdu. Teşekkür ettim."

"Ya Türkeş?.."

"Sayın Türkeş de çok nazikti... ara sıra havalandırmalarda konuşuyorduk. Ama onunla konuşmalarımızda suç duyurusu konusuna değinmiyorduk."

"Neler konuşuyordunuz?"

"Türkiye'nin sorunları üzerine, dünya sorunları üzerine konuşuyorduk. Birbirimizi karşılıklı sıkıntıya sokabilecek konulara girmemeye özen gösteriyorduk."

"Rejim konusunda sizin görüşleriniz belli... Türkeş ne vaziyet alıyordu?"

"O da demokrasiyi savunuyordu."

Türkiye'de hemen herkes "demokrasi"yi savunuyordu.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, örneğin 1986 yılının Nisan ayında, Trabzon'da, 12 Eylül'ün "demokrasiyi güçlendirmek için yapıldığı"nı söyleyip, aslında kendine özgü demokratik kuralları savunuyordu.

Milli Güvenlik Konseyi de, onların temsil ettiği odak noktaları da...

Ama, "nasıl bir demokrasi?.."

Herkesin kendine göre bir demokrasi anlayışı vardı Türkiye'de... Herkes "demokrasi" diye söze başlıyor, fakat bazıları, hak ve özgürlük kısıntılarını da "demokrasi" adına savunuyordu.

"O da" niçin "demokrasiyi" savunmasındı?..

İN, ÇIK... ÇIK, İN

İnişli çıkışlı yükseliş

12 Eylül darbesinden yaklaşık bir yıl önce, 1979'da bıraktığı zamanla başbakanlığa 11 Ocak 1999'da yeniden döndüğü zaman arasındaki süreç; Bülent Ecevit'in siyasal yaşamının üçüncü dönemi sayılabilir.

Önceki yıllarda olduğu gibi bu dönemde de Ecevit, hareketli ve siyasal eylemlerin adamıdır. Geçen bölümlerde gördüğünüz gibi demokrasi yolunda verdiği mücadele, Ecevit'i sayısız kez mahkemelere ve hapishaneye götürdü. Fakat bu süreç içinde yılmayan, tersine mücadele gücü daha da bileylenen bir siyaset adamı portresi çizdi. Hamzakoy'da Demirel dilediği kadar konuşma olanağını bulduğu telefonla AP örgütü ile nasıl sıkı ilişkiler kurmuş, örgüt adamlarına 12 Eylül'ün gelip geçici olduğunu ne kadar anlatmışsa; Ecevit'in CHP örgütü ile benzeri bir ilişki kurduğunu gösteren herhangi bir bilgiye, bir olaya veya herhangi bir parti adamının bir demecine rastlanmadı. Biz gazeteciler hemen her gün hapishaneye düşen iki lideri arıyorduk.

Demirel sürekli konuşuyor, gelişen olaylar üzerinde görüşlerini söylüyordu. Örneğin askerlerin kimi başbakanlığa getireceğinin konuşulduğu günlerdi. AP liderine göre "bahriyeli" başbakanlığa getirilmesi gereken insandı. Oramiral Bülent Ulusu, darbeden çok kısa bir süre önce Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndan emekli olmuştu. Müdahaleyi yapan kadronun içindeydi...

Neden böyle davranıyor, konuşuyordu? 12 Eylül'ün üzerinden çok zaman geçtikten sonra bir gün Hamzakoy'da telefondan durmadan siyaset yapmasının sırrını söyledi:

"... Konuşuyordum. Söylediklerimin banda alınıp Milli

Güvenlik Kurulu üyelerine götürüldüğünü tahmin ediyordum. Böylece görüşlerimi öğrenmeleri ve faydalanmaları imkânı doğuyordu," diyor ve kahkahayı patlatıyordu.

Ecevit, suskundu. İçine kapanıktı. Bir şeye gereksinimi olup olmadığını sorduğumuz zaman hiçbir şey diyor, teşekkür ediyor, ya da "dışarıda olup bitenlerle" ilgili anlattıklarımızı sükûnetle dinliyor, ancak bir yorum yapmıyordu.

Ecevit'te, bir parti kurma fikri ne zaman uyandı? Hamzakoy'da askerler iki kez Ecevit'le Demirel'i TV'li bir odada bir araya getirdiler. İki lideri bir araya getirmek değildi amaçları. Ankara'dan gelen bir tebligatı okudular. Hamzakoy'dan çıktıktan sonra yazmayacaklarına, konuşmayacaklarına söz vermeleri isteniyordu. Bu sözü verirlerse serbest bırakılacaklardı. İki lider de öneriyi reddetti. İkinci bir kez aynı odaya çağrıldılar. TV'de 12 Eylül'ün lideri Org. Evren halka sesleniyordu. İki liderin birbirinden farkı olmadığını söylüyordu. "Bunların," diyordu, "hepsinin izlediği politika çamurdan ibaret." Ecevit bu söz üzerine ayağa kalktı, ama askerler konuşmayı sonuna kadar dinlemesini istediler. Yıllar sonra (*Ecevit'in Yeniden Doğuşu*'nu kitaplaştıran Fikret Bila'ya) Rahşan Ecevit'in söylediğine göre, Evren'in bu konuşmasından sonra bir parti kurmaya karar vermişlerdi. Gerekçeyi de şöyle tanımlamıştı Rahşan Ecevit:

"... DSP'nin kökeninde öfke vardır. Bu mücadele azmi ve parti kurma fikrinin her şeye sıfırdan başlama kararının altında Hamzakoy vardır. Bütün birikimimizin üzerine sünger çekilmişti. O zaman sıfırdan başlarız dedim. Şunu düşündük birlikte: 50'yi geçmişiz. Evet, evet. Yaş 55. Bu yaşta sıfırdan başlamak olur mu? Önümüzde ne kadar süre var? Yeter mi? 'Yeter,' dedik. 'Ne kadar varsa,' dedik. 'Olur,' dedik. Bu yaşta da sıfırdan

başlanır. Her yaşta sıfırdan başlanır, yeter ki demokrasiyi boğmasınlar!"

"Öfke" partisi yedi yıl sonra kuruldu.

Ecevit'in inişli çıkışlı...

Hamzakoy'da konuşmayacaklarını, yazmayacaklarını taahhüt etmeleri isteğini reddetmelerinden sonra, Ankara'ya döndüklerinde bu kez "riayet etmeleri istenen bir liste" ile karşılaştılar. Yasaklar listesi!

Ne mi yasaklanıyordu? Örneğin Ecevit'in (tabii Demirel'in de) genel başkan sıfatıyla konuşması yasaklanıyordu. Ecevit, konuşma özgürlüğüne atılan bu kancayı bertaraf etmek için CHP genel başkanlığından istifa etmeyi düşündü.

12 Eylül 1980'in üzerinden 47 gün geçtikten sonra Sıkıyönetim Komutanlığı'na CHP genel başkanlığından istifa ettiğini bildiren yazıyı gönderdi. Artık yasaklar listesindeki, genel başkan olarak konuşamayacağı ifadesinden soyutlanmıştı.

16 Ekim 1981'de Evren, TV'den bütün siyasi partilerin kapatıldığını açıklayınca... Bu konuşmaya tepkisini gösteren bir açıklama yazarak TRT'ye gönderdi, tabii yayınlanmadı. Ama askerler yabancı basını denetleyemiyorlardı. Evren'e karşı açıklaması dış medyada yer aldı. Ecevit'e hapis olasılığı dahil yargı yolu ilk kez bu açıklamayla açıldı.

1986'da ayrıntılarıyla yazdığım, "Ecevit Ecevit'i Anlatıyor" bölümünde ayrıntılarıyla okuduğunuz yargıyla savaştığı dönem başlıyordu.

CHP'deki hizipler, bir başka adıyla "arkadaş grupları" arasında fikir ve görüş birliği yok, öyle bir dönemden geçiliyor.

CHP kapatılmış. CHP'de önemli görevler üstlenmiş kimileri, askerlerin artık Ecevit'e siyaset yaptırmayacaklarını söylüyor. Yeni bir parti arayışları var. Var olmasına da MGK'nın bu arayışlardaki CHP'lilerle bir önemli noktada çatışıyor Ecevit. Ecevit MGK'nın onayı ile bir parti kurulmasına şiddetle karşı. Kurulan kimi partiler temelden değil, çatıdan kurulmuşlardı. MGK'nın izni veya desteği ile kurulacak partiler daha başlarda askerlere teslim olmuşlardı. Öyle bir parti, sosyal demokrat parti kurmalıydı ki, kökeni halk olmalıydı... *Arayış* dergisinde yeni partiyle ilgili görüşlerini anlatmak olanağını buluyordu. Ama askerlerden çekinenler *Arayış*'a ilan vermiyorlardı. Reklam vermeyen, ama Ecevit'e 60 bin lira gönderen Erol Sabancı dışında...

3 Aralık 1981'de Merkez Cezaevi'ne giderken *(Ecevit'ten Ecevit'e* kitabına göre) Ecevit; "... Özgürlük insanın kafasının içindedir. Ben kafamın içindeki özgürlüğü içeri götürüyorum. Dışarıda mahkûm gibi yaşamaktansa, içeride özgür bir mahkûm gibi olmayı tercih ederim," diyordu. "İçeride özgür bir mahkûm gibi yaşamayı" yeğleyen Ecevit hakkında 133 dava açıldı. 12 Nisan'daki duruşmada tutuklanmadı. 14 Nisan 1982'de Turan Güneş'in cenazesine katılırsa büyük kalabalıkların toplanacağı kaygısıyla içeri alındığında Rahşan Ecevit'e -*Rahşan* kitabında Mehmet Çetingüleç- şu kısa mektubu yazdığını aktarıyor: "Hayal kırıklığı içindeyim," diyordu. "Dün akşam kavuşur gibi olup da kavuşamadığımıza çok üzüldüm. Eğer kendine daha fazla dert edinmeyeceğini bilirsem bu ayrılığa daha kolay katlanırım."

Hapishanede ekonomik sıkıntılar içindeydi. İlgisizlikten de yakınıyordu. Gönderdikleri mektuplara para koyanlar oluyordu. Yönetim buna engel olmasını istemişti Ecevit'ten. Can Dündar'ın "Ecevit'in Mahpusluk Günleri"ni anlatan kitabında, bu parasızlık halleri anlatılıyor. Ecevit hapislik günlerini gazete, kitap okuyarak ve yazarak geçiriyordu. Çok gazete alacak parası yoktu, İsveçli dostu Olof Palme'nin seçimi kazandığını öğrendi-

ği zaman kutlama telgrafı çekemedi...

---

15 Ekim 1982'de cezaevinden çıktığında; Ecevit'in yeni bir parti kuracağını hemen herkes tahmin ediyordu. İşte bu sırada "mühür olayı" tartışılıyordu. Evet, Ecevit parti kuracaktı ama Anayasa'ya göre siyasi yasaklıydı, fiili siyaset yapamayacaktı. Yerine birini koymak zorundaydı. Bu nedenle pek çok çevre, hatta yeni partiyi gözleyenler Ecevit'in mührü kime vereceğinin, yani kurulacak partinin başına kimi işaret edeceğinin beklentisi içindeydi.

CHP'lilerle arasındaki uzlaşmaya varması olanaksız konu, yeni partinin askeri rejime karşı çıkarak kurulmasını savunması, buna karşı görüşte olanların ise tam tersini savunmalarıydı. Yeni parti kurma görüşü elbette ağırlık kazanmıştı. Fakat kim alacaktı mührü Ecevit'ten? Or-An'daki evinin kapısını çalan çalana! Burada mührü isteyenlerin ismini vermek istemedik. Olayı anlatmakla yetindik. Kimilerine mührü verdiği söylentileri yoğunluk kazanınca Ecevit, açıklama yapmak zorunda kaldı: "Kimseye mühür vermedim. Bende kimseye verilecek mühür yok." Bu arada solda yeni parti kurulması ve partinin başına İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü'nün geçirilmesi yönünde çabalar izlendi. Erdal İnönü ikna edildi. Bazıları da İnönü'nün özel kalem müdürü ve o sırada başbakanlık müsteşarı olan Necdet Calp ile parti kurmaya hazırlanıyorlardı. Ecevit ise yurtdışındaydı. Dönüşü ve yurtiçinde gezilere çıktı. Ecevit'in kafasında giderek sabitleşen görüşlerin başında; örneğin partide hiçbir grubun (yani hizipin) ağırlık kazanmaması geliyordu. Bu kurala inanan, demokratik solcuları bir araya getirmekti amacı. Anadolu'yu bu ilkeleri, partiyi bu kurallar ışığında kuracağını anlatmak için geziyordu. Askerler seçim tarihini açıkladı: 6 Kasım 1983! Kimi evlerde (üstelik asker-

lere yakın bir gazete patronunun ve o gazetenin bir yazarının düzenlediği akşam yemeklerinde sol partiler tartışılıyor ve bir söylenti yayılıyordu: Ecevit'in, CHP içinde hizip başı olarak sürekli çekiştiği Deniz Baykal'a yeni parti kurma görevini verdiği söylentisi... Ecevit kulağına ulaşan bu söylentiler üzerine "adını kullanarak parti kurmaya kalkanlara hiçbir yetki vermediğini" bildirmek zorunda kaldı.

1983'te parti çalışmalarını küçük bir büroda başlattı.

Ekim ayı idi. Parti kurma hazırlıkları yapıyordu ama, kuruluşu 26 Kasım seçimlerinden sonraya bıraktı. Neden olarak askerlerden icazet almamayı gösteriyordu. Asıl amaç demokratik sol partilerin, seçime Necdet Calp önderliğinde giren Halkçı Parti'nin alacağı sonucu görmekti. Turgut Özal seçimleri açık farkla kazandı. Halkçı Parti umduğunu bulamadı. SODEP'in esamesi okunmuyordu. Genel seçimleri izleyen yerel seçimleri, yine Özal'ın Anavatan Partisi kazandı. Solun toplam oyları yüzde 32 dolayındaydı.

14 Kasım 1985'te DSP'nin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na verildi. Ecevitler partiyi 10 bin kişiyle kurmayı planlamalarına karşın, bakanlığa verilen kurucu listesi sadece 612 kişi idi. Bunun farklı nedenleri olabilirdi. Sol parti deyince insanlar ürküyordu. Kasım 1985'te DSP'nin Kurucular Kurulu toplantısı başladı. Rahşan Ecevit konuştu: "... DSP'yi kuranlar, bozuk düzenin yaktığı kesimlerden gelenlerdir. DSP geçmişteki saflaşmaların değil, geçmişte nerede yer almış olurlarsa olsun, hakça ve insanca bir düzen için el ele verebilenlerin partisi olmalıdır... Türlü nedenlerle sağda kalmış olanların da bu harekete kazandırılabilmenin koşulu budur," diyordu. Ecevit ise, daha önce "köşesine çekilmeyeceğini" söylemiş; "Yasaklı olduğum için partinin

genel başkanı olamasam da hareketin ve partinin liderliğini üstleniyorum," demişti. DYP'de Hüsamettin Cindoruk, Demirel'in; DSP'de Rahşan Ecevit, Bülent Ecevit'in "emanetçisi" mi oluyordu? Kulis günlerce bu söylentilerle çalkalandı.

Ardı arkası kesilmeyen solda birleşme baskıları yine canlandı. Fakat DSP birleşmeye kesin karşıydı. İnönü'nün SODEP'i ile Calp'ın Halkçı Partisi birleşmişti, sıra DSP'nin bu birliğe katılmasına gelmişti. Ecevit, DSP'nin Mayıs 1986'daki 2. Kurucular Meclisi'ne "Doğal Genel Başkan" gösterileri arasında girdi ve konuştu (Fikret Bila'nın anlattığına göre): "... Askeri talimname yazması gerekenler anayasa yazmaya kalkarlarsa işte ortaya bu ucube Anayasa ve siyasal sistem çıkar... Kamuoyu baskısının sağladığı olumlu gelişmelerle, yönetimden gelen olumsuzluklar, ileriye açılmalarla geriye dönüşler yarış halinde. Işıkla karanlık yarışıyor. Yarışı ışık kazanacak. Bundan hiç kuşkum yok..."

DSP bir yandan doğal genel başkanının mahkemelerden kurtulmasını bekliyor, bir yandan da 28 Eylül 1986'da yapılacak ara seçimlere hazırlanıyordu.

Sosyal Halkçı Parti, Erdal İnönü'yü İzmir'den (Karşıyaka'dan) aday gösterecekti. DSP, İnönü'nün karşısına Rahşan Hanım'ı koymak istiyordu. Bülent Ecevit'in asker ve Adana belediye başkanı iken istifa ederek DSP'ye giren, partinin genel sekreterliğini yapan Nuri Korkmaz'a Bülent Ecevit; Rahşan Ecevit'in İzmir adayı gösterilmesini, "Bizim Rahşan İzmir doğumludur," diyerek telkin ettiği söyleniyordu. Rahşan Hanım'dan, daha doğrusu DSP'den, ara seçimlerde önemli bir başarı göstermesi beklenemezdi. O günlerde İzmir'deki seçim faaliyetlerini izlerken, DSP'nin mitingine uğradım. Kalabalık denemezdi; birkaç yüz kişi vardı. Bülent Ecevit basit bir ses sisteminden konuşuyordu. Maddi durumu bozuktu DSP'nin. Ne görkemli mitingler yapmaya, ne de broşürler, afişler hazırlamaya parası vardı. DSP, bu seçimde ülke barajını geçemeyecek ve milletvekili çıkaramayacak

bir oy oranında kaldı. Sonuç olarak, diğer sol partılerin hedefindeki parti oldu.

SHP'den istifalar başladı. 20 milletvekilini buldu. DSP'ye katılmak istiyorlardı. Ecevit öne sıcak bakmadı bu isteklere. Ne ki, 20 kişiyle parti grubu kurmak, TRT yayınlarından yararlanmak, mecliste grup olarak geniş söz ve hareket olanağına kavuşmak demekti.

Ecevit, sadece grup kurmak olanağını veren 20 milletvekilinin DSP'ye girmesine izin verdi.

Fiili siyasete dönüşün kapısı aralanıyor

Dışarıdan, kısıtlı olmakla beraber içeriden, siyaset yasağının kaldırılması içeren baskılar Anayasa'nın değiştirilmesini zorunlu hale getirdi. Dört siyasi partinin dört liderine, 1982'den başlayarak on yıl siyaset yasağı getiren Cumhurbaşkanı Kenan Evren bile, siyasal yasakların kaldırılması lehinde görüş bildiriyordu. Dörtlerin siyaset yasağının kalkmasına Turgut Özal karşıydı. 6 Eylül 1987 günü yapılacak olan siyaset yasağını kaldırmayı öngören referandumda halkın olumsuz oy kullanması için devletin bütün olanaklarını kullandı.

Sonuç gerçekten çok ilginçti:

Siyaset yasağının kalkmasını isteyenlerle istemeyenlerin oranı neredeyse başa baştı. Yüzde 49,74'e karşılık yüzde 50,26 ile yasaklar kalktı. Referandumun ilk sonuçları iki partiye yansıdı... DYP'de emanetçi Cindoruk, artık siyaset yapmasına engel kalktığını söyleyerek, Demirel'in partinin başına geçmesi için istifa etti. DSP'de ise Kurucular Kurulu 13 Eylül'de Ecevit'i genel başkanlığa getirdi. Rahşan Hanım'dan sonra solda birlik baskısı Bülent Ecevit'e yöneldi. Ecevit'in tüylerini diken eden sözcük, birlik sözcüğü idi. "Solun her türünü bir çuvala sığdıramazsınız. Birleşme sandıkta olur. Masa başında yapılan birleşme, birleşme olmaz," diyordu. İlerici, aydın tavrından şikâyetçiydi. (Mehmet Ali Birand'la yaptığı bir söyleşide) Ecevit şunları söylüyordu:

"... O seçkinci, ilerici, aydın tavrı, özel yaşamında dinine bağlı biraz fazla bağlı olan, geleneklere biraz daha bağlı kimseler siyasal anlamda tutucu, hatta gerici olarak damgalamış, onları

sağ partilerin tabanına hapsolmaya zorlamıştır. Bir kimse özel yaşamında tutucu olabilir ama sosyal, ekonomik ve siyasal görüşleri bakımından benim kadar sosyal demokrat olabilir. Onun için yeni bir ilerici-gerici ayrımı, yeni bir ilerici-tutucu ayrımı ve yeni bir sağcı-solcu ayrımı yapmamız gerekir..." Bu söylemler, ne çare, Ecevit'e ve partisine "geleneklere, dinine fazla bağlı olanlardan" oy getirmedi.

Yüzde 49,74'e kadar yükselen "hayır" oylarını Anavatan'a çevirmeyi hesaplayan, siyasal yasaktan yeni kurtulan liderlere toparlanma olanağı tanımamak isteyen Turgut Özal erken genel seçime gideceğini ilan etti. Ecevit, SHP ile seçimde ittifak yapmaya gönülsüz razı olurken; SHP Parti Meclisi, üstelik SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal'dan gelen ittifak önerisini reddetti.

29 Kasım 1987. Baskın seçim yapıldı ve ANAP açık ara seçimi aldı.

Barajı aşamayan DSP yine meclis dışında kaldı. Ecevit'in düş kırıklığına uğradığı yadsınamazdı. Birkaç gün ortalıkta görünmedi. İstifa edeceği söylentileri dolaşıyordu... Birliğe karşı vaziyet aldığı için adı "Bir Bölen"e çıktı. "Bir Bilen"de Demirel... Ecevit kararını, "Partimizin ilk genel başkanı ve şimdi genel başkan yardımcısı olan eşim Rahşan Ecevit'le birlikte aktif siyasetten çekilmeye karar verdik..." diye açıkladı. Seçim sonuçlarını üzüntüyle karşılamıştı, ama yadırgamamıştı. Zira kuruluşundan beri bu partinin seçimde kazanma şansı olmadığı kamuoyuna yerleştirilmeye çalışılmıştı. Gazetecilere başkanlıktan çeşitli dönemlerde ayrılışını anlatırken, "... Bu ayrılışların hepsinden sonra, yine mücadelemi değişik yöntemlerle sürdürme olanağını bulmuştum. İnşallah yine bulurum," diyecekti. İstifasını vermek için DSP Genel Merkezi'ne geldiğinde partililerin hücumu ile karşı-

laştı. Ama kararlıydı. İstifa nedeni yenilgi değildi, "partinin başında kalırsa ve siyasete devam ederse partiye ve demokratik sola zarar vereceğinden" kaygılıydı. Ecevit'in fiili siyasetten ne kadar süre ayrı kalmaya dayanacağını doğrusu herkes merak ediyordu.

Genel başkanlığa Necdet Karababa'nın gelmesini sağladı. Zaman akıp gidiyor. Ocak 1989'da "örgüt isterse döneceğini" açıkladı. Bu açıklama kamuoyunda şaşkınlık yaratmadı, ama DSP içinde dalgalanmalar yarattı. Kimseye danışmadan genel başkanlığı bırakması, Karababa'yı vekaleten genel başkanlığa getirerek ayrılması, eleştiriliyordu.

Genel baskanlıktan kendi arzusu ile inmiş, şimdi yine kendi arzusu ile, genel başkanlık koltuğuna oturmayı istiyordu. Bu açıklamadan Karababa da, Genel Sekreter Nuri Korkmaz da alınmıştı. Karababa, on ay kaldığı genel başkanlıktan kendi isteğiyle istifa etti. Korkmaz ise Ecevit için, "azıcık gücü olan herkesin koltuğunda gözü olduğunu sandığını" söylüyordu.

5 Ocak 1989'da Ankara Akün Sineması'nda DSP 1. Olağanüstü Kurultayı'nda genel başkanlığa seçildi.

Sol partiler birlik veya başka nedenlerle birbiriyle boğuşurken, 1987 seçimlerinden önce seçim yasasını değiştiren Turgut Özal, 292 ANAP milletvekilinin oylarıyla cumhurbaşkanı seçilmeye, Çankaya'dan devleti yönetmeye hazırlanıyordu. Kenan Evren'in dokuz yılı bulan cumhurbaşkanlığı yerel seçimlerin ardından sona erecekti. Bunu bekliyordu Özal, fakat beklemediği bir sonuçla karşılaştı. Ayağına bağ olacaktı yerel seçim sonuçları. Zira ANAP oyları, Türkiye genelinde yüzde 40'lardan yüzde 22'lere düşmüştü. Yüzde 22 desteği olan bir partinin, artık çoğunluğu temsil etmeyen bir partinin, cumhurbaşkanı seçmeye hakkı yoktu. Muhalefetin iddiası buydu. DSP'nin oyları yüzde 8,5'dan yüzde 9,2'ye yükselebilmişti son yerel seçimlerde. Fakat Hüsamettin Özkan adı, 19 Ağustos 1990'da 13 beldedeki yerel seçimlerde sahneye girdi. Hüsamettin Özkan, Bayrampaşa seçimini

(yüzde 32 oyla) kardeşi Necdet Özkan'a, kazandırmıştı. Milletvekili olmak istemeyen Necdet Özkan, listeye kendisi yerine Hüsamettin Özkan'ın konmasını önerdi...

20 Ekim 1991 genel seçimlerinden Demirel'in DYP'si birinci parti çıktı. Ama, Ecevit de ilk kez ülke barajını yüzde 10,8 oyla aşarak meclise girdi..

Olayın bir başka sonucu daha vardı. Ecevit, 12 Eylül darbesinden 11 yıl sonra TBMM'ye dönüyordu. Ecevit ve DSP yedi milletvekili ile Meclis'e girdi. Yediden biri Hüsamettin Özkan'dı. İstanbul'dan seçilmişti.

Bu sonuçla başlayan sürece dikkatle bakmak gerekiyor: Hüsamettin Özkan, Ecevit nezdinde giderek itibar kazanıyor. Buna karşın Rahşan Ecevit'le giderek arası bozuluyor.

Ecevit, meclise geliyor ama solda birlik dayatmaları, baskısı olanca ağırlığıyla üstüne yükleniyor...

Milliyet adına Bağdat'a giderek Saddam'la görüşmeler yapması... Kürt sorununun Güneydoğu sorunu adıyla partide temel tartışmalardan biri olması... geleceğe umutla bakan Ecevit'in belli başlı sorunlarıydı.

21 Haziran 1992'de yapılan yerel ara seçimlerde tek bir yerde seçimi alamayışı Ecevit'in bir kez daha düş kırıklığına uğramasına neden oldu. Bütün bu olumsuz, verimsiz gibi görünen gelişmelere, sonuçlara, bütün inişlere, çıkışlara karşın...

... Ecevit'in yıldızı parladı. Ama nereye kadar? Bekleyip görecektik!

Yükselişin ilk adımı

Parti içi kavgalar... 12 Eylül askeri yönetiminin kapattığı partilerin yeniden yaşama geçirilmesiyle ilgili tartışmalar, gelişmeler... Kuşku yok, 1992'lerde Bülent Ecevit'i, hem DSP'ye katılımlar hem de eski partisine, siyasete atıldığı, genel sekreterliğini, genel başkanlığını yaptığı Cumhuriyet Halk Partisi'ne dönüp dönmemek ilgilendiriyordu.

Ecevit'in eski partisine dönmek gibi bir isteği olduğunu söylemek zor. Ne ki, bu konuyla yakından ilgileniyordu. CHP'nin yeniden siyaset dünyasına dönüşü Ecevit'i elbette ilgilendiriyor, belki de heyecanlandırıyordu. Fakat kimlerle birlikte olacaktı? 12 Eylül darbesine kadar hükümet başkanı olarak Türkiye'nin aşılması zor sorunlarıyla boğuşurken, parti içindeki hiziplerin hemen her gün ayağını çelmelemelerinden bıkıp usanmamış mıydı? Kendisiyle uğraşmaları bir yana; Genel Başkan'ı yıpratmak uğruna eşi Rahşan Ecevit'i de günlük siyasal boğuşmaların içine çekmeye çalışmışlar, zaman zaman bunu da başarmışlardı. Üstelik şimdi kendi elleriyle kurdukları, demokratik sol anlayışıyla yoğurdukları bir partiyi, DSP'yi terk edebilir miydi? Edebilirler miydi? Kendisi kadar, çevresindekiler de CHP'ye dönmesinde hevesli değillerdi... SHP'nin 27 Mart yerel seçimlerinde uğradığı hezimet yeniden solda birlik arayışlarını körüklemişti. CHP Parti Meclisi, Deniz Baykal'ın başkanlığında solda birliği ele aldı ve hemen arkasından Baykal, bir milletvekili aracılığıyla DSP'ye -tabii Ecevit'e- birleşme önerisinde bulundu... Baykal'la Ecevit, ilk veya son kez bir araya geldi. Geçmişteki çatışmaların üstüne bir sünger çekmişti Ecevit; Baykal'ı dinledi. Ancak Baykal'dan kay-

naklanan hizipçilik pürüzünü aşmak gerektiğine inandığı için bunu ortadan kaldıracak kimi önlemler alınmasını istiyordu. Yoksa öneriye sıcak bakıyordu. Baykal, Ecevit'in reddedeceğini, Ecevit de hizipçilikten kopmaya niyeti olmayan Baykal'ın birleşmeden, solda birlikten vazgeçeceğini biliyordu.

CHP'den istifalar, SHP'den istifalar...

CHP'den istifa eden milletvekilleri DSP'ye katılıyordu. Soldaki bu gerilimli olaylar yaşanırken gündeme birden genel seçim olgusu girdi.

Ecevit, seçim yasasında yapılan ve partileri hazırlıksız yakalayan değişiklikler nedeniyle hayli tedirgindi. Milletvekili sayısı 500'den 550 çıkarılmış ve bir de Türkiye Milletvekilliği gibi bugüne kadar hiç denenmemiş bir milletvekilliği icat edilmişti. DSP'de, RP ve ANAP'ta da tepkiyle karşılanan Türkiye Milletvekilliği'ni, başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi iptal etti.

Ve... Ecevit büyük diye nitelenemeyecek ama kuşkusuz yıllardır sürdürdüğü savaşımın ilk meyvesi olarak kabul edilecek bir sonuç aldı 24 Aralık 1995 seçimlerinden...

Solun birinci partisi DSP!

Sonuçlar şöyleydi: Seçimden Erbakan'ın Refah'ı yüzde 21,3 oy alarak birinci parti çıkmıştı. ANAP yüzde 19,6, DYP yüzde 19,2 ve DSP -solun dördüncü partiliğini yakalamasını sağlayan- yüzde 14,7 oy almıştı. Yüzde 14,7 oy DSP'ye TBMM'de 75 milletvekiliyle temsil olanağı sağlıyordu. Bu sonuç, Ecevit'e siyaset arenasında üstün rol oynama yollarını da açıyordu. Zira, Refah Partisi'nin umulduğundan ve beklendiğinden de öteye bir sonuç alarak birinci parti durumuna yükselmesi... siyasal yaşamın hayli sıkıntılı günlere gebe olduğunun bir göstergesiydi. Öncelikle birinci parti (158 milletvekilli) Refah'ın lideri Necmettin Erbakan'ın, "Kanlı mı olacak kansız mı göreceğiz," deyişten bir süre sonra, Cumhurbaşkanı Demirel tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilmesi bekleniyordu... Erbakan, her kapıyı çalacaktı. Bu arada MSP-CHP hükümetinden eski ortağı olan Bülent Ecevit'e, öteki partilere oranla daha fazla umutla gelebilirdi. Ecevit bu olasılığı gözden uzak tutacak siyasetçilerden değildi ve partisinin hiçbir hükümette görev almak istemediğini ilan etti. Erbakan'ın önünü ve hızını kesiyordu. DSP'den 23 milletvekili şu veya bu nedenle ayrıldı. Ama bütün bunlara, iniş çıkışlara karşın Ecevit yoluna devam etti. Üstelik DSP'li milletvekillerini meclise taşıyan, kendi çabaları, isimleri veya ünleri değildi; DSP'yi de, milletvekillerini de yaratan Bülent Ecevit'ti.

Yeni hükümet arayışları hızlı başladı. Ecevit, hükümet girişimleri başlarken RP'yle hükümet olmayacağını açıklamıştı ama -belki de DSP'den uzak durdun diye- Erbakan'a hükümet modelleri göstermekten de geri durmamıştı... Ne de olsa eski dost!

Fakat Erbakan, daha önce iyi ilişkiler kurduğu, Anayasa Mahkemesi'ne pek çok yasayı birlikte götürdükleri ANAP'la koalisyon olmaya istekliydi.

Ecevit bir başka yol buldu. DYP-ANAP bir azınlık hükümeti kurarlar, DSP de dışarıdan bu hükümeti desteklerdi. DSP ile ANAP arasında, daha doğrusu Ecevit'le Mesut Yılmaz arasında yıllarca sürecek iyi ilişkiler, işte bu sıralarda birden ortaya çıktı. RP'yi hükümet yapmamak konusunda iki lider arasında kendiliğinden görüş birliği oluştu; Yılmaz, Ecevit'i ziyaretinde DSP-ANAP ve DYP hükümeti kurmayı önerdi, ama DSP liderinin hükümet dışında kalmayı yeğleyen tutumu ile karşılaştı. Şu, bu derken iki lider RP'nin hükümet olmaması dışında hiçbir çözüm üzerinde anlaşamadı. Yılmaz, Erbakan'ı dinlerken, başka bir yerde DYP lideri Tansu Çiller ile Deniz Baykal görüşüyordu. Mesut Yılmaz, liderlerle görüştükten sonra, sonraki yıllarda kader birliğine dönüşecek olan yakınlaşmanın verdiği hızla bu kez ANAP-DSP hükümet modelini önerdi Ecevit'e. Erbakan hükümet kurmayı becerememiş, görevi iade etmişti. Ama Mesut Yılmaz da açmazdaydı. Ecevit, ANAP lideri üzerindeki etkisini yeniden kullandı. Hüsamettin Özkan'ı ANAP'a gönderdi, çaresizlik içindeki ANAP üst yönetimine DSP'nin dışarıdan destekleyeceği ANAP-DYP hükümeti kurmayı salık verdi. Gerekçe de akla yatkındı. Böylece ülke hükümetsiz kalmayacak, Erbakan hükümet kuramayacaktı! Çiller, hükümette olmayı istediği için ANAP'tan gelen öneriyi kabul etti (28 Şubat 1996) ve ANAYOL hükümeti 6 Mart 1996'da kuruldu.

12 Mart'ta ANAYOL 207 ret oyuna karşılık 257 kabul oyuyla güvenoyu aldı. Güvenoyu aldı almasına da, bu 257 güvenoyu ANAYOL'un önünde önemli bir pürüz olmaya hazırlanıyordu. RP; DSP ve BBP'nin çekimser oylarının güvenoyunda destek olamayacağını, üstelik güvenoyunun 276 ile alınabileceğini öne sürerek Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu ve bu başvuru

ses getirdi: Beri yandan ANAYOL hükümetinin daha bir ayı dolmadan, ortaklar arasında tam bir savaşım baş gösterdi. RP de -bu arada- Tansu Çiller'i ürkütecek, sonraki günlerde Türk siyasal yaşamını allak bullak edecek davranışlara yöneldi... Çiller'e Yüce Divan yolunu açacak olan TEDAŞ dosyasını meclise getirdi. Arkasından TOPAŞ dosyasını... Örneğin TEDAŞ dosyasının soruşturulmasına yol açacak oylamada DYP'nin hükümet ortağı ANAP, Çiller'e karşı oy kullandı. RP kenara çekilmiş, Çiller ise hem ortağının aleyhindeki davranışlarıyla, hem de soruşturma komisyonuna gitti gidecek olan yolsuzluk dosyaları ve Yüce Divan tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. İki ortak birbirinden kopamıyordu; ancak Anayasa Mahkemesi RP başvurusundaki iddiaları haklı bulan bir karar verince... güvenoyu almamış durumuna düşen ANAYOL, dağıldı.

Mesut Yılmaz, hay huy içinde geçen üç aylık hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı'na sundu.

DSP içinde muhalefet kendine "Çile Çiçekleri" adını vermişti.

Edirne Milletvekili Erdal Kesebir'in Anadolu'yu gezerek başlattığı parti içi muhalefeti Ecevit, demokratik solu yolundan çıkarmaya kim girişirse karşısında olacağını söyleyerek yanıtlıyordu. Kesebir ve birlikte hareket eden arkadaşları partiden ihraç edildi. RP'nin dosyaları... Ecevit-Yılmaz yakınlaşması... Çiller'i RP ile ortaklığa itti.

29 Haziran'da Refahyol hükümetinin kurulacağı kesinleşti. Hükümet 8 Temmuz 1996'da 278 oyla güvenoyu aldı. Tabii bu sonuç DYP içinde -biraz da Demirel kokusu veren- karışıklığa yol açtı. Demirel'e yakınlığı bilinen -kamuoyunun isimlerini bildiği- sekiz milletvekili Refahyol hükümetine ret oyu kul-

lanmıştı. Eski genelkurmay başkanı Doğan Güreş ve birkaç başka milletvekili de oylamaya katılmadı. Ret oyu veren DYP milletvekilleri daha sonra partiden de istifa ettiler. Refahyol sadece DYP'de deprem yaratmadı. DSP'de, Refahyol'a karşı savaşımın solda birliğe vesile olacağını sananlar harekete geçti. O sıralarda Necmettin Erbakan, 28 Şubat olayının ilk işareti sayılabilecek bir girişimde bulundu. Tarikat liderlerini Başbakanlık Konutu'nda iftar yemeğine çağırdı. Kamuoyunda derin ve büyük tepkilere neden olan bu hareket, DSP'yi hareketlendirdi. Başbakanlık Konutu'ndaki iftar yemeğiyle ilgili genel görüşme açılmasını isteyen bir önerge meclise verildi.

Fakat, bazı milletvekillerinin genel görüşme istemini örtü yaparak başka bir partiye geçmeleri olasılığını güçlendiren kimi işaretler alınıyordu.

Baykal'la temasta olduklarını haber alıyordu Ecevit, ve bu milletvekillerinden birkaçı, bir gazeteye, yeni bir sol partiye gereksinildiğini içeren demeçler vermişlerdi. İçlerinden üçü kesin ihraç istemiyle Grup Disiplin Kurulu'na verildi. Parti Meclis Grubu'ndaki tartışmalarda -sonradan partiden kopacak olan- kimi milletvekilleri genel görüşmenin desteklenmesini istiyorlardı, Ama Ecevit, başka havadaydı. "Refahyol hükümetine benden daha fazla karşı çıkan olduğunu" sanmadığını öne sürüyor, ancak "bu önergenin birçok inanan Müslümanı karşılarına alacağından" kaygılandığını söylüyordu.

Fakat Refah'la ilgili olumsuz düşüncelerinden de vazgeçmemişti. Partileri Refahyol'la ve Refah'la mücadeleye çağırıyor, mitingler düzenliyordu. Sonra?

---

28 Şubat geldi. Milli Güvenlik Kurulu 9,5 saat sürdü. RP'nin gericiliği, şeriat özlemi, ayrıntılarıyla masaya yatırıldı. 16

maddelik bir karar metni -Erbakan'ın da olumlu oyuyla- kabul edildi. Ancak Erbakan, 28 Şubat günü MGK'da kabul edilen maddelerin uygulayıcısı, başbakan olarak kendisi değilmiş gibi bir tavır takındı. Hatta çevresi, imzaladığı karar metnini -toplantıdan ancak üç gün sonra- imzalamayacağını söyleyebiliyordu. Genelkurmay istim üstündeydi. Bu hükümetin daha fazla işbaşında kalamayacağı artık belli olmuştu. Erbakan hiç oralı değildi ama... Köşk'te altı kez iktidardan giden, yedi kez iktidara gelen bir cumhurbaşkanı vardı. Askersel vaziyetleri iki kez yaşayan, "bir bilen" ve deneyimli cumhurbaşkanı!

Ecevit, RP'ye karşı ilk resmi tepkisini Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada sergiledi.

23 Nisan 1997 günü, tarihimizin parlak günlerinden birinin yıldönümünde kürsüden bağırıyordu: "... Refahyol hükümeti Türkiye'de ciddi bir rejim bunalımına neden olmuştur. Refah Partisi'nin yandaşları her gün ordu ve devlete karşı silahlı eylem kışkırtıcılığı yapıyorlar. Bu koşullarda askerlerin tepkisi haksız sayılmaz..." Meclis birbirine girdi bu konuşma sırasında. RP'lilerin Ecevit'e saldırması olasılığına karşı DSP milletvekilleri kürsüyü çember altında aldılar. Fakat Refahyol dikiş tutmaz durumdaydı. Sanayi Bakanı Yalım Erez, sonra Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna ve Devlet Bakanı Işılay Saygın hükümetten istifa ettiler. Refahyol gidiciydi. Ecevit DYP ve RP'nin içinde bulunmadığı, diğer partilerin kuracağı, ancak liderlerinin katılmayacağı bir hükümet önerdi. Bu kez CHP hiçbir hükümete katılmayacağını açıkladı. Fakat RP'ye karşı verilen gensoruya destek verdi. Çiller hükümette kalmak, Erbakan eline geçirdiği hükümeti bırakmamak amacında oldukları için... Başbakan'ın değişmesi halinde darbe olasılıklarının ortadan kalkacağına dayanan bir formül geliştirdiler. Aslında formülü bulan, Erbakan'ı ikna ederek kabul ettiren Tansu Çiller'di. Erbakan, cebinde iki yazı, Çankaya Köşkü'ne çıktı, 18 Haziran 1997 günü.

Cumhurbaşkanı'na istifasını verdi ve hükümeti kurma görevi Çiller'e verilirse kuracağı hükümetin meclisten güvenoyu alacağını temin eden 287 imzalı bir başka yazıyı Demirel'e uzattı. Sahne çok ilginç, Demirel'den dinledim: Cumhurbaşkanı, Erbakan'dan istifa mektubunu alır almaz Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz'ü çağırdı ve gerekli işlemin hemen yapılmasını emretti. Köşk hazırdı. Erbakan'ın başka konuya girmesine fırsat vermedi, Seçkinöz'ün getirdiği, istifanın kabul edildiğini ifade eden yazıyı imzalayıp Erbakan'a uzattı. Olay sona ermişti. Erbakan'ın istifası kabul edilmişti. Getirdiği 287 imzalı yazıya gelince... Demirel, bu yoldan Çiller'i ve RP'yi tekrar iktidara getirmeyi aklının ucundan geçirmiyordu. Daha sonra yine hükümet arayışları, yine Ecevit'in kendi dışında bir hükümet kurulmasını sağlayacak girişimleri... sürdü. Ecevit'in girişimleriyle Mesut Yılmaz başkanlığında 30 Haziran 1997'de ANAP-DSP ve (DYP'den ayrılan Hüsamettin Cindoruk'un kurduğu Demokrat Türkiye Partisi) DTP ile kurulan ANASOL-D hükümetinde Ecevit başbakan yardımcılığı görevini üstlendi. Bu hükümet 28 Şubat kararlarını uygulamaya girişti...

Yeni bir dönem... Hızlı gelişmeler. Baykal hükümete destek vermeyeceğini Mesut Yılmaz'a söylüyor. Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi'ni kapatıyor. Baykal, bu hükümetin ara rejime yol açabileceğini söylüyor, beceriksiz diye yükleniyor. Askerler hükümetin gereken reformları yapmadığından şikâyetçi. Başbakan Yılmaz ise askerlere bindiriyor. İrtica ile mücadelenin kendi görevi olduğunu söylüyor.. Askerler Yılmaz'a sert yanıt veriyor. Genelkurmay beş maddelik bir bildiri yayımlıyor. Yılmaz geri adım atıyor. Fakat artık erken seçim ufukta görünüyor.

Baykal'la Yılmaz seçim tarihini saptadılar: 28 Mart 1999!

Fakat 28 Mart ülkenin çoğu kesimlerinde kış koşullarının egemen olduğu bir zamana ve Kurban Bayramı'na rastlıyordu.

Seçim tarihi değiştirildi: 18 Nisan 1999! CHP lideri altı ay

sonraki genel seçimden zaferle çıkacağına o kadar güveniyordu ki; 23 Mayıs'ta toplanan 28. CHP Kurultayı'na, Ricky Martin'in ünlü bir şarkısı, "Gol" şarkısı eşliğinde, konfetiler ve ışık oyunları içinde, bir sahne sanatçısı gibi merdivenlerden inerek giriyordu.

Oysa?..

Önlerindeki günlerde neler olabileceğini, nelerle karşılaşacaklarını görebilseler kuşku yok, attıkları her adımı çok daha özenle, dikkatle atabilirlerdi.

Ya da duygularla değil, sağduyuyla hareket edebilseler... Dünyamız ne kadar değişik, ne kadar berrak olurdu. Kimbilir!

Hükümet için verilen önergelerin kabul edilmesi üzerine Mesut Yılmaz, Cumhurbaşkanı'na istifasını verdi. Beklenen bir sonuçtu. Zira hükümet ve muhalefet seçimlere bir başka başbakanla gitmekte görüş birliği içindeydi. Gözler hemen Çankaya'ya, ülkeyi seçimlere götürecek başbakanı saptayacak olan Cumhurbaşkanı Demirel'e çevrildi. Hem sürpriz hem değil. Demirel, 2 Aralık'ta, başbakanlık görevini eski hasmı Ecevit'e verdi. Başbakan adayının parti liderleriyle nafile turlarından sonuç çıkmadı. 21 Aralık'ta görevi iade etti. ANAYOL hükümetinin mimarı eski sanayi bakanı Yalım Erez görevi aldı ve... başaramadı. Bu arada ilginç bir gelişme yaşandı. DYP Genel Başkanı Çiller, bir milletvekili aracılığıyla Hüsamettin Özkan'la buluştu. DYP'nin, Ecevit'in seçim koşulu ile kuracağı her hükümeti destekleyeceklerini bildirdi.

8 Ocak 2000'de görev yeniden Ecevit'e verildi.

Ecevit üç gün sonra, 11 Ocak'ta azınlık hükümetini kurdu. 20 yıl önce ayrıldığı başbakanlık koltuğuna döndü ve...

Yeniden yükselişinin doruk noktasında... üstelik seçimlere giderken önüne altın bir tepsi içinde, hiç beklemediği bir fırsat sunulmuştu..

Ocak'ta göreve başladı. MİT Müsteşarı Atasagun, Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilebileceğini Şubat ayının ortalarında soğuk bir gece yarısı Ecevit'e bildirdiği zaman, DSP liderleri yazgısında çok önemli bir değişim ve olası gelişmeler olabileceğini acaba tahmin ediyor muydu.

Öcalan içeri... Ecevit yukarı

Abdullah Öcalan serüvenini olayların aslına sadık kalarak öyküleştiren gazetecinin adı: Tuncay Özkan! Bebek katilinin nasıl ele geçirildiğini *Abdullah Öcalan Neden Verildi? Nasıl Yakalandı? Ne Olacak?* başlıklı kitabında şöyle anlatıyor·

"... Ankara soğuk rüzgâra teslim olmuştu. Kentin üzerindeki sis rüzgârın etkisiyle dağılırken, Ankara Kalesi'nin burçları güneşi yutmaya başlamıştı. Akşam oluyordu. Günlerden perşembeydi. 4 Nisan 1999 akşamı, olağan gibi gözüken her şey az sonra gerçekleşecek randevuyla bambaşka bir boyuta taşınacaktı. Amerikan gizli servisi CIA'nın Ankara temsilcisi, Yenimahalle'de bulunan Türk gizli servisi MİT'in resmi konutundaki randevusuna tam saatinde geldi. İki gizli servis mensubu, karşılıklı nezaket sözcüklerinin sonrasında iş konuşmaya başladılar. Amerikalı casus, MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun'a çok önemli teklifte bulunuyordu. CIA yetkilisi, MİT Müsteşarı'na, PKK terör örgütünün başı Abdullah Öcalan'ın ortak gerçekleştirilerek bir operasyonla yakalanmasını ve Türkiye'ye getirilmesini öneriyordu. Saat 21:15 sularıydı. Şenkal Atasagun, olayla ilgili biraz daha bilgi istedi. CIA yetkilisi ne istendiğini anlamıştı. Amerika, Türkiye'ye Abdullah Öcalan'ı teklif ediyordu. Ama şartı neydi? Amerika, Öcalan'ı niye Türkiye'ye verecekti? Amerika'nın şartı açıktı: Operasyonu Amerikan ve Türk ekipleri gerçekleştirecek. Ancak, ne olursa olsun, Abdullah Öcalan, Türkiye'ye sağ olarak getirilecek, mahkemede adil olarak yargılanacak ve öldürülmeyecekti. Açıkça istenen buydu. Ama sonradan yaşananlar, olayın getirdiği olumlu rüzgârların, Amerika'nın Usame Bin Ladin,

Saddam Hüseyin ve İran'a karşı girişeceği operasyonlarda MİT'in verdiği desteğin bu istek kadar önemli olduğunu ortaya koydu. Amerika, bu yolla, Kuzey Irak'ta kurmaya başladığı Kürt devletini de sağlama aldı. Öcalan operasyonu ile, bölgedeki iki sadık adamı Talabani ile Barzani'yi korudu, güçlendirdi ve ne istediyse elde etti..."

Tuncay Özkan, kitabında, MİT ile CIA arasındaki gizli protokolü açıkladı:

"... Atasagun, Çankaya Köşkü'nden ayrıldıktan sonra yeniden konutuna, kendisini beklemekte olan CIA yetkililerinin yanına döndü.

"'Tamam,' dedi. 'Abdullah Öcalan sağ olarak getirilecek ve yargıya teslim edilecek. Bağımsız Türk yargısı kendisini adil şekilde yargılayacak.' Asrın gizli servis operasyonu işte bu sözlerle başlamış oluyordu. İki gizli servis arasında hemen oracıkta bir kâğıt üzerine basit bir protokol yapıldı. Protokolde şunlar yazıyordu: 'Abdullah Öcalan'ın ele geçirilerek Türkiye'ye getirilmesinde, Türk gizli servisi MİT ile Amerikan gizli servisi CIA birlikte ve ortak bir operasyon yapacaklardır. Öcalan sağ olarak ele geçirilip adil bir şekilde yargılanacaktır.' Oturulup bir hazırlık planı yapıldı. Her şey bir anda gelişti. Öcalan operasyonuna ad bile konmadı..."

Ecevit, daha sonraki yıllarda Tuncay Özkan'ın yazdıklarını doğruladı.

Fakat Ecevit de diğer bütün yetkililer, ilgililer de, ABD'nin Öcalan'ı Türkiye'ye neden teslim ettiğini, neden sağ olarak getirilmesini ve adil biçimde yargılanmasını istediğini açıklamadılar. Öcalan'la ilgili operasyon yapıldığı sırada, Clinton ABD başkanıydı. Öteki başkanlara benzemiyordu. Türkiye'ye sempati duyuyordu ama; o da nihayet bir ABD başkanıydı, ABD'nin ulusal yararlarını korumak, kollamakla görevliydi.

Sonraki gelişmeler çeşitli soruları akla getiriyor. ABD, PKK

dışında Irak'ın kuzeyindeki Kürt aşiretlerini olası bir savaştan çok önce kendisine bağlamak için bu manevrayı yapmış olamaz mıydı?

Başbakan Ecevit, yanında MİT Müsteşarı Atasagun'la birlikte kameraların önüne çıktığı zaman saat 11:00'di, takvimler 16 Şubat 1999'u gösteriyordu. Öcalan'ın yakalandığı, hatta Türkiye'ye getirildiği söylentileri başkentte kimi gazetecilerinin kulağına çarpmıştı ve Tuncay Özkan, bu gazetecilerden biriydi. Bütün TV'leri atlatarak Öcalan'ın yakalandığını, haber müdürlüğünü yaptığı Kanal D'de Türkiye'ye duyurmuştu ama... ne olsa böyle büyük haberin doğrulanmasını beklemek gerekiyordu. Başbakan, "Bu sabaha karşı saat üçten itibaren bölücü terör örgütünün başı Türkiye'dedir," diye söze başladı ve şöyle sürdürdü: "... Dünyanın neresinde olursa olsun devletimizin onu ele geçireceğini söylemiştik. Bu devlet sözünü yerine getirdi. Bütün dünyadan dışlanan Abdullah Öcalan sonunda kendisini Türkiye'nin kucağında buldu. Yaptıklarının ve yaptırdıklarının hesabını artık bağımsız Türk adaletine verecektir. Bölücü terörle Türkiye'de bir yere varılamayacağını, devletimizle baş edilemeyeceğini artık herkes anlamalıdır..." Birden Türkiye ayaklandı. Öcalan'ın yakalandığı haberini Ecevit verdikten sonra DSP genel merkez binasının içi, önü, bulvarlar ana baba günüydü.

15 yıldır Öcalan'ı yakalamak, şu veya bu biçimde ortadan kaldırmak için hükümetlerin girişimleri sonuç vermemiş, azınlık hükümetiyle iş başında olan Ecevit, 35 bin insanımızın katilini yakalayıp yurda getirmeyi başarmıştı.

Bu başarı, DSP'nin halk indindeki değerini birden yükseltiverdi. Ecevit artık demokratik solla halkını refaha kavuşturacak bir lider, bir siyasetçi değildi. O, Öcalan'ı yakalayan adamdı! Bu

başarı gözleri 18 Nisan seçimlerine çevirdi. DSP'nin birinci parti olması olasılığından söz ediliyordu. Bir bölge, bir kent dışında, başarı alkışlandı; ama Diyarbakır'a bölge valileri toplantısına başkanlık etmeye gittiği zaman, çocuklar aleyhine sloganlar attı.

Oysa halka seslenecekti. Fakat konuşamadan Ankara'ya dönmesi uygun görüldü.

Öcalan'ın yargılanması, İmralı'daki yaşam öyküsü medyanın vazgeçemediği haberlerin başında geliyordu ama bir yandan da yaklaşan genel seçimlerle ilgili partisel çalışmalar yoğunluk kazanıyordu. Kimi kayırmalar, kimi -kamuoyuna da ters düşen- parti içi gelişmeler... Ecevit'i sürekli ön planda tutuyordu. 1995 seçimlerinde 76 milletvekilliği kazanan DSP, o günden 18 Nisan'a doğru 62 milletvekiline düşmüştü. Diğer parti liderleri gibi, DSP Genel Başkanı Ecevit'in de vazgeçemediği hedef tek başına iktidara gelmekti. Bu nedenle seçim kampanyasında seçmene "Oylarını dağıtmadan Ak Güvercin'e vermesini" salık verirken sadece sol oylara değil, sağ oylara da sesleniyordu. Anketler DSP'nin birinci parti olacağını gösteriyor, yüzde 30'lara varan oy oranından söz ediyordu. Seçimden önceki günler, hele son gün, DSP Genel Merkezi çok kalabalıktı. Herkesi bir heyecan sarmıştı ve Ecevit'in iktidara gelişine tanık olmak istiyorlardı. Seçim sonuçları geldiğinde ve DSP'nin yüzde 21,71 oyla birinci parti olduğu açıklandığında kalabalık -1973'lerde olduğu gibi- dalgalandı. Fakat hiç umulmadık bir başka bir sonuç herkesi şaşırttı. MHP yüzde 18,03 oy alarak DSP'nin hemen arkasından ikinci parti olmuştu. Fazilet üçüncü, ANAP dördüncü, DYP beşinci parti... Fakat... CHP, barajı aşamamıştı!

DSP yöneticilerine egemen olan yargı; CHP barajı aşamayarak MHP oylarının yükselmesine neden olmuştu.

CHP'nin bu yenilgisinin sorumluluğunu üstlenen Deniz Baykal, 22 Nisan'da genel başkanlıktan istifa etti.

Ve şimdi Ecevit'in önüne, son derece karmaşık, son derece sorumluluk yükleyen bir sorun geliyordu: Hükümeti kurmak!

Doğruydu. Seçimin verdiği sonuçlarla rahatlıkla hükümet kurulabilirdi ama siyasal açıdan kolay değildi. İlk başlarda MHP ile ortaklığa neyin güçlük çıkardığı bilinmiyordu. Oysa -sonradan ortaya çıktı- Rahşan Ecevit'in MHP'ye karşı olan duyguları hükümetin kolaylıkla ve hızla kurulmasını engelleyecek nitelikteydi. Eşi Rahşan Hanım'ın önerisiyle Başbakan Ecevit, kısa süre dinleneceğini öne sürerek Kıbrıs'a gitti. Orada, kaldığı oteldeki odasından hiç çıkmadı. Çıkarsa, Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Girne'deki evine gidiyordu, o kadar. Altı günlük Kıbrıs gezisi hükümetin kurulmasına da -belki de- Ecevit'in sağlığına da yararlı oldu. Eşiyle masa tenisi oynuyordu. Gazetecilere masa tenisini en son, silahlı kuvvetlerin Dil Okulu'nda (iki MHP'li) Sadi Somuncuoğlu ve Yaşar Okuyan'la oynadığını söylemesi, MHP ile ortaklığa bir işaret sayılmıştı.

Oysa, seçimden önce Ecevit'in kafasındaki hükümette MHP'nin yeri yoktu. MHP lideri Devlet Bahçeli ise DYP ve Fazilet'le ortaklık yapmayacağını seçimden önce açıklamıştı. Peki tercihi neydi Bahçeli'nin? Seçim sonuçlarına göre DSP-MHP-ANAP!

Ecevit irticaya sert yüzünü gösteriyor

2 Mayıs. TBMM'de milletvekillerinin and içme töreni yapılacak... Kuliste Fazilet Milletvekili Nazlı Ilıcak, Ecevit'in yanında geldi; 12 Eylül'de yasaklara karşı nasıl savaşım verdiğini anımsattı. (Merve Kavakçı'nın and içmek üzere meclise geleceğinden söz ederek) Bugün alacağı tavrın Türkiye'de demokrasinin kökleşmesine hizmet olacağını söyledi.

Ecevit, Ilıcak'ı, "Bunun demokrasiyle ne ilgisi var? TBMM çatısı altında (kim olursa olsun, türbanlı başıyla and içmesine) buna müsaade edilmemeli," diye yanıtladı, genel kurul salonuna girdi.

Ecevit'i -Ilıcak'lar vs'ler- asla tanıyamamış, onun hangi kumaştan bir insan olduğunu asla anlayamamışlardı. Dine saygılı, inançlı insanlara saygılı bir siyaset adamıydı ama; o devrimci bir insan, laik bir demokrattı. Merve'lerle irticanın, gericilerin siyasal bir simge olarak kullandıkları türbanın laik, demokratik cumhuriyetin -Atatürk'ün deyişiyle- "kalbi" olan TBMM çatısı altında görünmesine tahammül edemezdi. Merve Kavakçı'nın türbanlı başıyla and içmesine olanak tanımasını istemeleri sinirlerini germişti. Genel kurul salonuna girdi, yerine oturdu. Kısa süre sonra Nazlı Ilıcak ve yanında türbanlı başıyla Merve Kavakçı göründü. Ilıca'k'ın oturduğu yere geldiğinde Meclis Genel Kurulu birden karıştı. 45 dakika. DSP milletvekilleri sıra kapaklarına vuruyor, DSP'nin kadın milletvekilleri Merve'ye "Dışarı, dışarı," diye bağırıyorlardı. Fazilet Partililer Merve'yi savunmaya çalışıyorlardı. Protestolar durulur gibi olunca Ecevit kürsüye geldi, da-

ha önce yazdığı metnini cebinden çıkardı ve:

"... Türkiye'de hanımların giyim kuşamlarına, başörtüsüne, özel yaşamlarına hiç kimse karışmıyor. Ancak burası kimsenin özel yaşam mekânı değildir. Burası devletin en yüce kurumudur. Burada görev yapanlar, devletin kurumlarına, geleneklerine uymak zorundadır. Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz," dedi. Ecevit'in sesi, konuşmasındaki sert ton DSP milletvekillerinin protestolarını bir kat daha artırdı. Yaşı nedeniyle and içme oturumunu yöneten Başkan Ali Rıza Septioğlu, oturuma ara vermek zorunda kaldı. Oturum yeniden açıldığında, Merve Kavakçı'nın genel kurula gelmediği görüldü. Milletvekili andını içemedi. Ecevit, irticaya, mürtecilere, gericiliğe ve gericilere karşı sert yüzünü göstermişti. Bildiğimiz, tanıdığımız Ecevit, işte bu Ecevit'ti.

---

7 Mayıs 1999 günü Cumhurbaşkanı Demirel, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'i hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ecevit parti liderleriyle görüşmelere başladı. MHP'ye karşı eşinin olumsuz tavrını biliyordu ama; MHP lideri Devlet Bahçeli'den hayli etkilenmişti. İkinci tur görüşmelerine başlamadan önce, Cumhurbaşkanı ile bir "durum değerlendirmesi" yaptı. İkinci kez öteki liderlerin yanı sıra Bahçeli ile görüşecekti ki...

Rahşan Ecevit patladı. (*Milliyet*'te Fikret Bila'ya yaptığı değerlendirmede) Rahşan Ecevit, MHP'ye olumsuz bakışını, partinin geçmişindeki kimi olayları sıralayarak anlatıyor, şöyle diyordu:

"... Kaba kuvveti yalnız siyasal örgütlenme için değil, maddi çıkar için kullananlara da kucak açtılar. Mafyalarla, çetelerle kaynaştılar. MHP'li bir hükümet ihtimali gündeme geldiğinden beri, gerçi, bazı iyimser çevreler, bu partinin artık değiştiğini öne sürüyorlar. Böyle düşünenlere mi yoksa 'Hayır, değişmedik,' di-

yen liderlerine mi inanalım, bilemiyorum. Umarım ki ve temenni ederim ki, 'Biz değişmedik,' diyen yetkililere rağmen değişmiş olsunlar. Yine umarım ki ve temenni ederim ki, hayırlı bir hükümet ortaklığı kurulabilsin!"

Rahşan Hanım'ın bu çıkışı Bülent Ecevit'i şaşırtmış mıydı acaba? Her şeyleri ortak ve birbirinden gizli hiçbir tarafları olmayan bu iki insandan birinin, diğerinden ayrı bir davranış, üstelik siyasal bir yaklaşım göstermesi olanaklı mıydı?

Nitekim Bila, "Bülent Bey bu görüşlerinizi paylaşıyor mu?" diye sorduğunda Rahşan Hanım, "Elbette," diye yanıt vermişti. Devlet Bahçeli'nin bu saldırı karşısında suskun kalması düşünülemezdi. Kendilerine "eli kanlı" diyen Rahşan Ecevit'in özür dilemesini istedi.

Ecevit, eşinin özür dilemeyeceğini söyledi, dediğine göre, zaten Rahşan Hanım'ın sözleri DSP örgütünün görüşlerini yansıtıyordu. Bir koalisyonda yer alması beklenen parti liderleriyle görüşen Demirel de, örneğin ANAP lideri gibi, DYP'nin hükümete girmesine sıcak bakmıyordu. Cumhurbaşkanı, MHP'nin Rahşan Hanım'dan özür dileme isteminden vazgeçmesini istiyordu... MHP ile DSP arasındaki iplerin koptuğunun sanıldığı sırada, Ecevit'in arabulucu olarak görevlendirdiği Hüsamettin Özkan'ın çabalarıyla, Bahçeli DSP'ye olumlu yanıt verdi.

28 Mayıs'ta Demirel DSP-MHP-ANAP hükümetini onayladı. 57. TC hükümeti çarpıcı olaylardan geçerek, vaktinden önce seçime gitti ve AKP'ye ülkeyi teslim etti. Seçmenin üç partiyi dışlamasına olanak sağlayan koşullar yaratarak!

Hazine'den Sorumlu Bakan Hikmet Uluğbay'ın intiharıyla hükümet sarsıldı. Uluğbay'ı intihara sürükleyen olayın IMF mektubunun sızdırılması olduğu söylendi, yazıldı. Borsada spe-

külasyon yapmakla suçlanan ANAP lideri Mesut Yılmaz, Meclis grubundaki konuşmasında "söz konusu belgenin bizzat Hazineden Sorumlu Bakan Hikmet Uluğbay tarafından verildiğini" söylemişti. IMF mektubu işadamlarına ve borsacılara dağıtılmış, borsada düşüşler başlamış, devalüasyon söylentileri piyasayı karıştırmıştı. Hükümet ortakları arasındaki kimi anlaşmazlıklar, intihar olayları, kamuoyunu dalgalandırırken Ecevit'ten kaynaklanan ve kuşkusuz kaygı ile, üzüntü ile izlenen bir başka "olay", o günden bugüne gündemin değişmeyen maddesi oldu:

Ecevit'in sağlığı!

Sağlığın seyri

Sağlığının seyrini yazmaya çalışacağımız siyaset adamı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yazgısında 48 yıl boyunca önemli roller oynadı. Milli Şef'i tahtından indirdi. Sağ hükümet ve partilerle savaştı. İki darbe, iki isyan girişimi gördü. Cumhuriyet tarihinin ilk sıcak savaşı, Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başarıyla sonuçlandırdı. Seçimler yitirdi, parlamento dışında kaldı. İçinde yetiştiği (CHP) partisinde ihanetler gördü. Yenisini kurdu, iktidardan gitti, iktidara geldi. Depremler yaşadı, ekonomik krizler göğüsledi. Şairdi. Siyasal hasımlarıyla barışık olmayı başardı, uzlaşma kültürünü ilk kez siyasete soktu.

18 Nisan 1999 seçimlerinden önce şubat veya mart ayında bir gün *Cumhuriyet*'teki köşe yazımda çeşitli olasılıklara değinirken; "iki güvenilir kaynaktan Ecevit'in ağır ilerleyen bir hastalıkla uğraştığını öğrendiğimi, yakında iktidara geleceğine inanılan DSP liderinin -bütün batılı demokrasilerde olduğu gibi- kamuoyuna sağlığıyla ilgili bilgi vererek, bu haberleri yalanlayarak olası söylentilerin önüne geçmesini" yazdım.

Bir paragraflık bir bölüm.

Ertesi gün, yıllardır tanıdığım, saydığım, sevdiğim, çoğu olaylarda yardım etmeye çalıştığım, mesafeli yakınlık gördüğüm ve gösterdiğim Ecevit'ten ummadığım bir davranışla karşılaştım. Basın toplantısı yaptı; seçimlere az bir zaman kala "kimi çevrelerin" sağlığının bozulduğunu yayarak başarısını engellemeye çalıştığını söyledi. "Ölmesini isteyenler bin yıl yaşasın"dı. Oysa bir yanlışlık varsa ortada; 40 yıldır tanıdığı beni çağırır, basın toplantısında konuşarak duymayanların da duymasını sağlayacağı

yerde, daha kestirme ve kolay yoldan söylentilerin genişlemesini engelleyebilirdi. Bu olay geçti sandığım sırada, miting yapmak üzere bir ile uçmadan önce, beraberinde götüreceği gazeteci grubundaki *Cumhuriyet* Ankara temsilcisi Mustafa Balbay'ın yanına gelmiş ve: "... Bundan sonraki seyahatlere Doktor Cüneyt Bey'i çağıralım," demişti.

Hayret etmiştim bir kez daha.

Ama, daha sonraki günler, haftalar, aylar, ne yazık ki sağlığıyla ilgili kulağıma fısıldanan bilgileri doğruladı.

Ecevit'in 80'li yıllardan beri sağlık sorunları vardı.

İlk kuşkular 21 Kasım 1996'da ani bir kararla eşiyle birlikte "sağlık sorunu nedeniyle" Danimarka'ya gittiği söylentileriyle başladı. Geziye gizemli bir hava verilmesi kuşkuları, merakları yoğunlaştırdı. Ecevit, sağlığıyla ilgili spekülasyonları, "Allah'a şükürler olsun. Sağlık sorunumuz yok," diye yanıtlıyor, o yıl hiç tatil yapmadıkları için evliliklerinin 50. yılında eşiyle balayına çıktığını söylüyor ama geziden döndüğünde dikkatleri çeken gözündeki kızarıklığı "Danimarka'da yanlışlıkla kapıya çarptığını, herhangi bir operasyondan geçmediğini" öne sürerek açıklıyordu. Söylentiler durmadı, açıklamaları doyurucu olmadı.

18 Nisan seçimlerinden sonra atılım hükümetini kuran Bülent Ecevit, 29 Eylül 1999'da ABD'ye gidecekti. Ankara Esenboğa'daki basın toplantısında "30 Ağustos Zafer Bayramı'nda yurtdışında olacağını" söyledi. Gazeteciler şok oldu. Ne ki Ecevit, uyarıcı herhangi bir müdahaleye olanak tanımadan konuşmayı sürdürdü: "TSK ve aziz milletimizin Zafer Bayramı'nı şimdiden kutluyorum."

Fakat Amerika'da da hastalıkla ilgili söylentiler peşini bırakmadı.

Soranlara, "Görüyorsunuz halimi. Daha ne söyleyebilirim, teşhisi siz koyun," diyordu.

Ne ki, rahatsızlığıyla ilgili söylentileri kimi olaylar adeta doğruluyordu. 2000 yılı Nisan ayıydı. Hindistan'a gitti, dönüşünde ABD'ye giderken havaalanındaki şaşırtıcı söylemlerine benzer konuşmalar yaptığını beraberinde olanlar söyledi.

Beş gün Or-An'daki evinden -resmi açıklamaya göre- gribal enfeksiyon geçirdiği için çıkmadı. Bu arada fısıltı gazetesi öldüğünü yayıyordu. Beş gün sonra dışarı çıktığında, gripten ötürü halsiz düştüğünü söyledi. Ama açıklamalar, Ecevit'in sağlık sorunları olduğu yolundaki iddialara, söylentilere engel olamıyordu. Yürüyüşü bir tuhaflaşmıştı. Konuşması da. 2001 yılı başlarında özel doktoru Ecevit'in sağlıklı olduğunu kanıtlayacak raporları -isteyenlere- gösterebileceğini söyledi ama, bu raporlar ortaya çıkmadı. 2 Temmuz 2001. Ecevit, Başkent Hastanesi'nde uzun süren ayrıntılı muayeneden, doktor denetiminden geçti. Çıkışta, "Kontrole geldim," dedi. Kulağıyla ilgili bir sorun olduğundan, işitme cihazını değiştirdiğini söyledi. Başkent Üniversitesi Rektörü Prof. Mehmet Haberal da Ecevit'in sağlığında kaygı verecek bir şey olmadığını -Başbakan'ın yanı başında- açıklıyordu. Ama sağlığında kaygı duyulacak hiçbir şey olmadığının güvencesi verildiği sırada Ecevit, hastane çıkışında kameralara, merdivenlere oturarak poz veriyordu.

Sağlıklı olduğunun açıklandığı gün, 5 Temmuz 2001'de Ecevit'in öldüğü haberleri fısıltı yoluyla hemen her çevreye, hatta illere yayıldı.

Birkaç saat ortalıkta görünmeyince, borsada düşüş başladı, fakat Başbakan Ecevit aynı gün öğleden sonra bir TV kanalında canlı yayınına katılarak ölüm haberini yalanladı. Ekonomik göstergelerle ilgili bilgi verdiği gibi, sağlığı ve yaşamıyla ilgili bilgi de verdi. Kimler çıkarıyordu bu söylentileri, "Onları siz daha iyi bilirsiniz," dedi. Sağlığını soran bir gazeteciyi, iyi olduğunu söyle-

yerek yanıtlarken espri yapmayı da ihmal etmedi: "Şayialara göre ölmüş haldeyim."

8 Temmuz 2001'de aileye yakınlığı bilinen Fikret Bila'ya, sağlığıyla ilgili söylentilerden kaynaklanan ekonomik sıkıntılardan dert yanıyordu:

"Borsayı alt üst ettiler. Öldüğüm yolunda haberler çıkardılar. Ben TV'ye çıkıp ölmediğimi söylüyorum. Ama ona rağmen spekülasyonlarını sürdürüyorlar. Bunu o kadar ileri götürdüler ki, televizyondaki konuşmamın banttan verildiğini bile söylediler. Canlı olarak katıldığım televizyon programının bant kaydı olduğu söylentilerini yayarak, yine borsayla oynamış oldular. Her gün basında konuşuyorum. Kameraların karşısında soruları yanıtlıyorum. Buna rağmen sağlığımla ilgili spekülasyon yapılmasını anlayamıyorum..." Anlamıyordu ama tıp çevreleri Ecevit'in gerçekten rahatsız olduğunu duyuruyordu.

2001 sonbaharında Ecevit'in sağlığı daha çok konuşulur olmuştu. Siyasi kulislerin başlıca konusu Ecevit'in hastalığından çok, performansı idi. Gençleşiyordu Ecevit. Genç kalmasının sırrı araştırılıyordu. Rahşan Ecevit, eşinin gençleşme formülünü soran gazetecilere, bilemediğini söylüyor, "Allah'ın işi," diyordu. Gerçek bir süre sonra ortaya çıktı. Başbakan'daki çarpıcı iyileşme nörolojik tedaviden kaynaklanıyordu. Yaygın haberlere göre; Başbakan miyasteni denen bir hastalıkla boğuşuyordu. Sinir uçlarıyla kasların birleştiği noktalarda irtibat zayıflığı! Miyasteni teşhisinden sonra, Ecevit'e üç ay, hastalığı giderecek tedavi uygulanmıştı.

Fakat Ecevit, sağlıklı olduğunda direniyor, bu tür haberlere fena halde bozuluyor, tepki gösteriyordu.

Fakat konuşmakta ve yürümekte zorluk çekiyordu.

Mayıs'ın ilk günlerinde DSP Meclis Grup Toplantısı'na katılması beklenen Ecevit, yine ortalıkta görünmedi. Rahşan Ecevit, Başbakan'ın belinden rahatsız olduğunu ama endişelenecek bir durum olmadığını söylüyordu. Rahşan Ecevit evde olmadığı

bir sırada bir telefon aldı. Kostu Or-An'a. Ecevitler TV naklen yayın araçlarının eşliğinde Başkent Üniversitesi Hastanesi'ne girdiler. Doktorlar yine sağlığında kaygı duyulacak bir şey olmadığını söylüyordu. Ecevit'i tedavi eden (miyasteni uzmanı olduğu söylenen) Dr. Turgut Zileli, Ecevit'te patolojik bir bulguya rastlanmadığını açıklıyordu medyaya. Ancak Başbakan birkaç gün daha hastanede kalacaktı. Başbakanlık'tan yapılan açıklamaya göre, Ecevit enfeksiyon rahatsızlığı geçirmişti ve hastanede kapsamlı check-up'tan geçirilecekti. Birbirini tutmaz veya doğrulamayan haberler, Ecevit'in sağlığı ile ilgili söylentilerin daha da artmasına yol açıyordu. DSP'liler hastaneye akın etti. 26 saat sonra taburcu edilen Ecevit, değişik içerikte bir açıklamayla medyanın karşısına çıktı. Söylediğine göre "bağırsak enfeksiyonundan kaynaklanan bir gaz sorunu ile karşı karşıya kalmıştı", kalıcı bir hastalığı yoktu. Her sefer olduğu gibi bu sefer de hastaneye başvurduğunda tepeden tırnağa araştırma yapmışlar, "olumsuz olabilecek hiçbir şeye rastlamamışlardı." Afganistan-Pakistan gezisini erteleyecek miydi? Hayır, "Bunu gerektirecek bir duruma yok"tu.

Yaşam sürüyor, dünya dönüyor... Ecevit'in artık gözle görünür rahatsızlığı... bir süre sonra başbakanlık yapamayacak duruma gelme olasılığı karşısında, yeni hükümet arayışları başladı. Hükümet aynı ortaklarla devam edebilirdi ama, Ecevit'ten sonra kim başbakan olacaktı DSP'den? Bu olasılığı değerlendiren Mesut Yılmaz'la Devlet Bahçeli, "koalisyon protokolüne sadık" olduklarını söylüyorlardı. Evinden çıkmayan Başbakan'ı, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ziyaret etti ve ayrılırken -zarif bir açıklamayla- "Başbakan'la haftalık görüşmemizi evinde yaptık," dedi. Ecevit, bir başka ziyaretçisi TBMM Başkanı Ömer İzgi ara-

cılığıyla kamuoyuna başbakanlıktan çekilmeyeceğini bildirdi. Gerekçesi şuydu: "Şu sıralar çekilirse düzelmeye yüz tutan ülke ekonomisi ile ilgili çabalar heba olurdu. Koalisyon başka başbakan bulamazdı. Hükümet istifa etmek zorunda kalırdı. Yeni bir hükümetin kurulması ise üç dört ay alırdı. Ortalık karışırdı." Tedavisi hemen yapılıp sağlıklı günlerinde olduğu gibi görevine dönmesi olasılığı olsa, Ecevit'in öne sürdüğü gerekçelerin kıymet-i harbiyesi olabilirdi. Heyhat! Ecevit'in durumu böyle değildi. Kendisinden sonra bir "veliaht" düşünmüyordu. Bir hafta sonra; Rauf Denktaş'ın ziyareti vesilesiyle Or-An'daki evinin kapılarını kameralara açtı. Yüzü solgundu, oturmakta kalkmakta zorluk çekiyordu. Muhalefet Ecevit'in sağlığını politika malzemesi yapmayacağını söylemişti; ama köprülerin altında çook sular akmış, Ecevit'in sağlığında umut edilen düzelmenin olmaması, muhalefeti harekete geçirmişti.

Fakat Mayıs ortalarında Başbakan'la telefonla röportaj yapan Sedat Ergin, sağlığıyla ilgili önemli bir haber yakaladı.

Ecevit ailesinin "bir sırrını öğrenmişti": Başbakan, hastaneden taburcu olduğundan beri doktorlarını hiç görmemiş, muayene olmamıştı! Sıkıntılarını doktorlarına telefon görüşmelerinde aktarıyor, bu bilgilere göre teşhis konulup tedaviye geçiliyor, gereken ilaçlar veriliyordu. "Sır" herkesi şok etti! Ecevit gibi olgun bir insan nasıl olur da böyle davranabilirdi? Tepkiler büyüdü. Sedat Ergin'in başvurusu üzerine, bu kez yüz yüze olmak koşuluyla görüşmeyi Ecevit kabul etti.

Fakat Ecevit, kamuoyunu şoke etmeyi sürdürdü. Ergin bu kez bir başka gerçekle karşılaştı. Hastaneden çıktıktan sonra evde dengesini kaybetmiş, sırtını masaya çarpmıştı, ağrılar içindeydi ve... bu duruma karşın doktorlar Ecevit'i görmemişlerdi. Ecevit, onca rahatsızlığa karşın görevden ayrılmayı düşünmediği gibi, bir "veliaht" aramalara da karşı duruyor. *Hürriyet*'teki demecinde veliaht olasılığını şöyle değerlendiriyordu: "Maalesef arkadaşlarımız-

dan çoğu kendilerini yeterince tanıtamadılar. Bunlara fırsat vermemiz gerekir ve sonunda partililerimiz ve seçmenimiz sağlıklı bir seçim yaparlar." Tabii, bu demeçten sonra DSP içinde ve dışında kimileri, "arkadaşları kendilerini yeterince tanıtsaydı Ecevit içlerinden birini veliaht ilan eder miydi?" diye soruyor, verdikleri yanıt olumsuz oluyordu.

Ecevit'in doktorlara görünmediğinin, telefonla muayene olup tedavi gördüğünün yazıldığı gün; ilk hastaneye kaldırılmasından 14 gün sonra, Başkent Üniversitesi Rektörü Mehmet Haberal ile Başkent Hastanesi'ndeki doktoru Turgut Zileli, Or-An'daki evinden Ecevit'i aldılar, hastaneye götürdüler. Başbakan'ı hastaneye götürmemekle, doktorları çağırmamakla Rahşan Ecevit sorumlu ve suçlu gösteriliyordu. Muayene sonucu, sol dokuzuncu kaburgada travmatik kırık ve yumuşak doku zedelenmesi, sol bacakta başlangıç safhasında tromboflebit (damar iltihaplanması) saptandı. 12 gün kırık kaburga ile yaşamıştı. Bir hafta daha hastanede kalacaktı. Medya, hastanenin önüne çadır kurmuş, gece gündüz Ecevit'in sağlığıyla ilgili açıklamaları bekliyordu. Ecevit, hastaneye yattığının ertesi günü gazetelerde eşiyle ilgili yapılan suçlamalara yazılı, sert bir açıklamayla yanıt verdi. "İthamlar akıldışıdır," diyordu. Öyleyse, neden hastaneye başvurmamış, doktorlara muayene olmamıştı? Ecevit bu soruyu: "... Yeniden hastaneye başvurmam durumunda ekonomiye zarar verecek senaryolar üretilebileceğini düşünmemdendir..." diye yanıtlıyor, açıklamanın ardından, hastane önünde toplanan partilileri eliyle selamlıyordu. İnanılması güç görünen gelişmeler yaşanıyordu. Ecevit hastanede ortak partilerin genel başkanlarıyla (21 Mayıs) bir zirve toplantısı düzenledi ve bir açıklama yaptı: "Hükümet uyum içindeydi, erken seçim yok"tu. Altı gün sonra evine gitti.

Ecevit hükümeti üçüncü yılını doldurdu. Başbakan kameraların karşısına geçti. Hükümetin üç yıllık icraatını yazılı bir metinden okudu ve sonra kaçınamadığı soru yine geldi: "Çekilecek misiniz?" Bitkin görünüyordu. Ayakları şişmişti. İlk kez hasta olduğunu kabul etti: Nöroloji ile ilgili konular çok hassastı. Her işi yapamayabilirim, ancak emekliliğimin bedeli Türkiye için çok ağır olur, diyordu.

Görevi bırakmayacağını söylüyordu.

1 Haziran'da basın sözcüsü aracılığıyla görevinin başında olduğunu ve çekilmeyeceğini bildirdi.

Hem hastalık hem görev

Haziran ayından itibaren Ecevit'in sağlığının artık düzelmeyeceği anlaşılmıştı. İlan edilen resmi toplantılara katılamıyor, çoğu zaman, bulunacağı açıklanan kimi toplantılara gelemeyeceği bildiriliyordu. Örneğin, 7 Haziran 2002'de Cumhurbaşkanı Sezer'in başkanlık edeceği AB zirvesine katılacağı açıklanmış, ama sonradan gelemeyeceği söylenmişti.

Fakat hâlâ sağlığının düzeldiğini gösterecek davranışlarda bulunuyordu. Örneğin, bir vesile yaratarak, evinin bahçesinde kameraların karşısına, üstelik hiç görünmediği biçimde kravatsız çıkmıştı.

13 Haziran'da Başbakan'ın eski ve yeni imzalarını grafoloji uzmanları incelemiş, belirgin farklar saptamışlardı. Uzmanlara göre bu değişiklik, nöroloji hastalarında görülürdü. Ecevit'in hareketlerindeki denetim yeteneğinin azalmasından kaynaklanıyordu.

Ecevit hakkındaki spekülasyonlara yanıt vermek isteyen -Rahşan Ecevit'in doğum yeri- Şebinkarahisar'dan otobüslerle gelen partililer, Başbakan'a, "Enişte, işte buradayız," diye seslenmiş, moral aşılamak istemişlerdi.

Ne ki Ecevit, rahatsızlığına karşın görevinin gereklerini yerine getirmeye çalışıyor, ekonomi gibi önemli konulardaki toplantılara başkanlık ediyordu.

17 Haziran'da böyle bir toplantıya katıldı ve sitemkâr konuştu. Ekonomi siyasetten çabuk nem kapıyordu. Asıl söylemek istediğini TV'den söyledi: "Çok yakında döneceğim." DSP grubu iki aydır toplanamıyordu. 20 Haziran'da grup toplantısına geleceği, o gün Tansu Çiller'le de görüşeceği açıklandı. Toplan-

tıya katılmasına, görüşmeler yapmasına doktorlar izin vermedi.

21 Haziran 2002. Ecevit'in omurgasında yeni kırıklar olduğu söylentileri dolaştı. Yalanlandı. Muhalefetten gelen "çekil" baskılarına DSP'den bir grup katıldı. Ecevit'leri herhalde çok üzen, partili milletvekillerinin "Ecevit'siz yaşayabilmenin" olanaklı olduğunu ilan etmeleriydi. Kesin durum şuydu: Ecevit doktorlarının söylediklerini ve önerilerini dinlemiyor, aynı gün parti toplantılarına katılıyor, Köşk'e çıkıyor, Pakistan'a gitmekte diretiyordu.

Fakat artık konuşmalarında zorlandığı açık seçik görülüyordu. Dil sürçmeleri çoğalmıştı. Doktorları bu durumu, "Parkinson hastalarında olur," diye açıklıyorlardı. O günlerde kimi gazeteler, kemik erimesine bağlı omur çökmesinde kullanılan yeni uygulama olan kifoplasti tedavisinin Ecevit'e niçin uygulanmadığını soruyorlardı. Başkent Hastanesi, gerek görmediğini açıklıyordu.

Hastalıklar Ecevit'in yakasını bırakmadı.

Ecevit de siyaseti bırakmadı. Beyin gücü yerindeydi, fakat konuşmaya başladıktan bir süre sonra üslubu bozuluyor, bahsettiği konudan başka, ilgisiz bir konuya geçiyordu. Yürümesi çok zorlaşmıştı. Yardımcısız kalkıp oturamıyor, çoğu yerde ayaklarını sürükleyerek dolaşıyordu. AKP iktidara geldikten sonra bile gazetecilerle konuşmayı bırakmadı, hatta Osmanlı tarihi üzerine bir kitap yazacağından söz etti. Değişik meslekleri bir araya getiren, araştırmacı nitelikli bir grup kurdu. Evinde zaman zaman bu grupla toplanıyordu. Fiili siyasetten elini çekmişti ama siyaseti, siyasetle uğraşmayı bırakmamıştı...

Ecevit'in sağlık durumu artık güncel söylenti, bilgi ve tartışmaların başlıca konusuydu.

Ve Ecevit, hastalıklarla boğuşurken siyaset içindeki görevini sürdürüyor, son kurduğu hükümetin siyasal dalgalar arasında yitip gitmekte olduğunu görüyor... parti içi ihanetler, hükümet

içinde ihanetlerle istemediği, karşı çıktığı erken seçime sürükleniyordu. CHP, son iktidarında karşılaştığı -siyasal- bunalımların her biri başlı başına birer büyük olaydı.

(Olay 1)
Cumhurbaşkanı seçimi

Başbakan Ecevit'in sosyal acıları da beraberinde getiren, sosyal olaylarla, eleştirilerle karşılaştığı büyük Marmara depreminden sonra, büyük uğraşı verdiği siyasal olay cumhurbaşkanı seçimiydi. Mayıs 2000'de yedi yıllık süresi biten Süleyman Demirel'in yerine, toplumun, kurumların ve siyasetin benimseyeceği kişiyi bulup çıkarmak, Çankaya konusunda her seçim döneminde siyasal bunalımlar geçirdiği bilinen bir ülkede kolaylıkla çözümlenebilir bir sorun değildi.

1973'te sancılı cumhurbaşkanı seçimini yaşamış olan Bülent Ecevit aynı sıkıntılarla karşılaşmamak için daha 2000 yılının Ocak ayından itibaren bu konuda ne yapabileceğini -kendi içinde- araştırıyordu.

16 Mayıs 2000'de Demirel ayrılacaktı ama -Ecevit'in düşüncesine göre- acaba ayrılmalı mıydı?

Anayasa göre cumhurbaşkanları yedi yıllığına ve ikinci kez seçilme hakkı olmaksızın seçiliyordu. Kuşkusuz şu soru akıllara takılabilirdi: Ecevit, siyasal yaşamının hemen her döneminde karşısında bulduğu ve sürekli savaşım verdiği bir insanın; Demirel'in Köşk'te kalmasını neden istiyordu? Üstelik bu iki insan arasındaki savaşım öyle ufak tefek, unutulur cinsten olayları içermiyordu. Öyleyse, neden Demirel'i Köşk'te görmek istiyordu Başbakan Ecevit? DSP'nin başkanlığında kurduğu hükümetle Türkiye istikrarı yakalamıştı. İstikrar pek çok ulusal sorunu olan Türkiye için önemliydi. Sürmeliydi. Ecevit'in Demirel gibi siyasette ve devlet yaşamında deneyimli birinin Köşk'te bulunmasını istemesinin ardında, istik-

rarla ilgili kaygılar yatıyordu. Cumhurbaşkanlığı seçimine beş ay kala; Başbakan Ecevit, haftalık ziyaretinde Demirel'e görevinin uzatılmasından söz açtı. Çankaya'dan ayrılırken, Ocak ayı başlarıydı, istikrar dönemi yaşadığımızı ve bu nedenle "Demirel'in cumhurbaşkanlığı süresi eğer bir dönem daha uzatılabilirse istikrarın güçleneceği kanısında" olduğunu söyledi. Zaten bir yıldan beri -her cumhurbaşkanı seçiminde olduğu gibi- Çankaya sorunu gündemdeydi. Ecevit'in Demirel'in görev süresinin, üstelik bir yedi yıl daha uzatılmasını istediğini açıklaması, siyasal kulislerde bomba gibi patladı. Olayın Demirel yönü konumuz dışında ancak, altı kere gittiği iktidara yedi kere gelen bir siyasetçi olan Süleyman Demirel, Çankaya'da görev yaptığı sıralarda sürekli olarak cumhurbaşkanını halkın seçmesini isteyen demeçler veriyordu. Bu, rejimsel bir kaygıyı karşılamak olduğu kadar, çevresine baktığında, halkın önüne çıkıp cumhurbaşkanlığı seçimini kazanacak kendisinden başka birini görememesinden kaynaklanan bir istek olabilirdi.

Ecevit'in süresini uzatma düşüncesine nasıl karşılık verdiği elbette bilinemez. -Herhalde- Demirel, Çankaya'da yedi yıl daha kalmasını öneren Ecevit'e olumsuz bir yanıt vermemişti. Neden olumsuz versindi? 1993'te cumhurbaşkanı seçilmeden önce öneri gelirse elbette olumlu karşılayacağını, zira Çankaya'nın reddedilemeyecek bir makam olduğunu söylememiş miydi?..

Ecevit'in görüşünü gerçekleştirmesine yardımcı olacak girişim DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'den geldi. Parti liderleriyle görüştükten sonra Demirel'in görev süresinin uzatılmasını içeren bir teklifi meclise vereceğini açıkladı. Üstelik bu açıklaması Ecevit'in Köşk'le yaptığı görüşmeden bir süre sonraya rast geliyordu. Ecevit öneriye olumlu baktı, -RP adıyla 28 Şubat darbesinden geçmiş- yeni adıyla Fazilet Partisi'nin lideri Recai Kutan,

elbette Demirel'e oy vermeyecekti. Ecevit, ortağı partilerin genel başkanlarıyla ve Kutan'la görüştü. Demirel'i yedi yıl daha görevde tutabilmek için Anayasa'nın değiştirilmesi gerekiyordu. Kutan bir yana; Ecevit; ortağı partilerden, örneğin ANAP lideri Mesut Yılmaz'dan destek alamıyordu. ANAP lideri kendi milletvekillerinden Demirel için oy sağlayamayacağını söylüyordu. Oysa kuliste başka bir nedenden söz ediliyor, ANAP liderinin Köşk'e çıkmak istediği söyleniyordu. Demirel, Köşk'e çıkmasıyla ilgili yasal öneri reddedildikten sonra, "Onlar önerdiler," diyecek, başarısızlığın faturasını Ecevit'le diğer liderlere çıkaracaktı. Oysa, Köşk'te yedi veya beş yıl daha kalmayı istiyordu. İstemese "Güniz sokağa (eve) sığmayacağını" veya "Güniz sokakta tavukla, çiçekle uğraşmayacağını" neden söylesindi?

Medya genelde Demirel'in Köşk'te kalmasına karşı tutum izlemiyordu. *Cumhuriyet* gazetesi koleksiyonları işte orada. Gazetedeki günlük yazılarımın pek çoğu cumhurbaşkanı seçimiyle ilgiliydi. *Cumhuriyet*'te sadece ben ve Mustafa Balbay, Demirel'in yukarıda kalması için hazırlanan Anayasa değişikliğinin meclisten Demirel için geçmemesi gerektiğini savunuyorduk. Yenilikçilerin, devrimcilerin Demirel'i desteklemesini hayretle izliyorduk. Ben TV'lere çağrıldığım zaman -genelde NTV'den davet alıyordum- güncel gelişmeleri bu açıdan yorumluyor, TBMM'den Demirel yasasının geçmeyeceğini geçemeyeceğini söylüyor, savunuyordum.

Üç partili hükümetin iki partisi cumhurbaşkanlığı konusunda birbirine düşmüştü. Ecevit, DSP grubunda, devletin yaşamsal bir konusu söz konusu olduğu zaman bir partinin genel başkanı -Mesut Yılmaz- milletvekillerine egemen olamıyorsa, o kişi liderlik görevini yerine getiremiyor demektir, diyordu. Ana-

yasa değişikliği biçimlendi. Demirel'in ikinci kez seçilmesine olanak sağlayan yasa, görev süresini beş yıl daha uzatıyordu.

Görevde beş yıl kalmıştı, beş yıl daha kalacaktı. Kamuoyunda 5+5 diye anılan yasa imzaya açıldı. Fakat ortakların da nasıl oy kullanacağı bilinemezdi. Çünkü anayasa değişikliği gizli oyla yapılacaktı.

Ecevit, oyda fire olmaması için milletvekillerini açık oy kullanmaya çağıran bir basın toplantısı düzenledi. Bu isteğe kendi partisinden tepki geldi. Oylamada Anayasa'nın öngördüğü beşte üç çoğunluk, 330 oy sağlanamadı. Ecevit tam bir düş kırıklığı içindeydi. Darbenin ANAP'tan geldiğinin farkındaydı. Hindistan'a giderken ANAP'ı uyaran söylemlerde bulundu. Yeni bir dünya, yeni bir cumhurbaşkanı. İkinci tur oylamaya gidiyorduk. Dananın kuyruğunun kopacağı noktadaydık. Gizli oy nasıl bir sonuç verecek, günlerdir 5+5 formülünün meclisten geçmeyeceğini savunan bizler nasıl bir sonuçla karşılaşacaktık. Meclis o gün gerçekten tarihsel bir gün yaşıyordu. Bütün TV kanalları meclisin arkasında çadırlar kurmuş, usta spikerlerini, haber yapımcılarını oraya getirmiş, milletvekillerinden, parti yöneticilerinden seçim sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeler, yorumlar alıyorlardı.

5 Nisan 2000. İkinci oylama günü. Ecevit hükümet ortaklarından, Demirel'i yukarıda beş yıl daha kalmasını sağlayacak öneriye oy vermelerini istedi.

Fakat liderlerin gizli oylamada milletvekilleri üzerinde fazla bir etkisi yoktu, biliyordu. Zira, -gizli de olsa kimin nasıl oy verdiği biliniyordu- DSP'den de kimi milletvekillerinin "uzatmaya" oy vermediğini biliyordu. Fazilet, Anayasa'ya parti kapatmayı zorlaştıran hüküm getirilirse, Demirel'e oy vereceğini açıklıyordu. Bu hava içinde sonuç açıklandı: Demirel'in görev süresini uzatan anayasa değişikliği 177'ye karşı 303 oy almış, zorunlu olan 330 oy sağlanamadığı için... reddedilmişti.

Çankaya'da yenilik

Anayasa'nın 101. maddesinin değişikliği reddedilince bu konunun çözümünde birinci planda sorumluluğu olduğunun bilincinde olan Bülent Ecevit'i yeni bir sorun bekliyordu. Demirel girişimi başarısızla sonuçlanmıştı, yeniden seçtirememişti. Nisan ayı ortalarındaydık.

16 Mayıs'ta yeni bir cumhurbaşkanı seçilebilmesi için yeni ve TBMM'nin onayını alacak bir aday bulmak gerekiyordu. Parlamentonun yapısına bakıyor; bu halitadan bir cumhurbaşkanı çıkmayacağını görüyordu. Mesut Yılmaz'ın adı geçiyordu, fakat Ecevit'in parlamento içinden bir aday çıkmayacağını söylemesi, Yılmaz'a vaziyet aldığını, alacağını gösteriyordu.

Asker -daha önceki cumhurbaşkanı seçimlerinde olduğu gibi- bu kez karışmıyordu. Mecliste bir komisyonda konuşan Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu; -o da soru üzerine- cumhurbaşkanında bulunması gereken nitelikleri sıralamıştı: "Ciddi, dürüst ve şaibesiz birisi."

Kulis renkliydi. Öneriden öneriye geçiliyordu. Örneğin Kutan, Ecevit'e Hüsamettin Özkan'ı önerdi. Destekleyeceklerdi. Sonraki gelişmelerde acaba Ecevit, Özkan'la ilgili şu sözünü anımsayacak mıydı: "Özkan bana lazım. Onsuz ben ne yaparım."

Doğruydu. Başbakan'a gelen, Başbakan'ın bilmesi gereken bilgiler Özkan'da toplanıyor, onun aracılığıyla Ecevit'e gidiyordu. Başbakan'la konuşmak isteyen önce Hüsamettin Özkan'a uğruyor, isterse -uygun görürse- Başbakan'la görüştürüyordu. Ecevit adına konuşuyor, belgelere, imzalanacak kararnamelere

bakıyor, onaylıyor, reddediyordu.

Ecevit, askerlerin cumhurbaşkanı seçimine doğrudan karışmamalarındaki duyarlığı anlıyor; ama devletin başıyla ilgili görüşlerini almak ve görüşlerini söylemelerine olanak sağlamak gerektiğine inanıyordu. Önce ortaklarıyla, sonra da Org. Kıvrıkoğlu ile görüştü ve Köşk için iki isim açıkladı: İsmail Cem ve Mehmet Haberal! Cem, medyada sevilen bir isimdi, dışişleri bakanlığında da başarılıydı. Ama Haberal! Ne siyaset içinden geliyordu ne de Köşk gibi ağır sorumluluklar taşıyan bir görevi taşıyabilirdi. İlter Türkmen'in adı bile geçti. 24 Nisan. Ecevit liderlerle cumhurbaşkanı arıyor. Yargı organlarının başkanları üzerinde durulduğu. Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'in pek çok açından diğerlerine fark attığı sonucuna varıldı. Ecevit, Yılmaz'la Bahçeli'ye Sezer'i önerdi, kabul ettiler. 10. Cumhurbaşkanı'nın adı Ahmet Necdet Sezer'di. 5 Mayıs 2000. Beşinci turda Sezer seçildi.

Sezer seçildi ve Türkiye, Çankaya Köşkü'nde nasıl bir cumhurbaşkanı olması gerektiğini 10. Cumhurbaşkanı'nın uygulamalarıyla gördü, öğrendi.

Atatürk devrimlerinin, laik demokratik Cumhuriyet'in savunucusu, adaletsizliğe, iktidar baskılarına karşı hukuksal açıdan görevini çekinmeksizin yerine getiren bir cumhurbaşkanı... Rejimin bekçisi. Seçildiğinden beri halkımızın güvenini hiç yitirmeyen Ahmet Necdet Sezer.

Laik Cumhuriyet tarihine adını altın harflerle yazdırdı.

(Olay 2)
Siyasal ve ekonomik depremin adı: 19 Şubat

19 Şubat 2001 günü piyasa patladı.

Merkez Bankası'ndan bir günde 7,5 milyar dolar çekildi.

Gecelik faizler yükseldi. Hükümetin dalgalı kura geçtiğimizi ilan etmesiyle birlikte yüzde yüze varan bir devalüasyon gerçekleşti. 23 Şubat'ta Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel, 26 Şubat'ta da Hazine Müsteşarı Selçuk Demiralp görevlerinden istifa ettiler... Ekonomiyi yangın yerine çeviren bu gelişmelere MGK'nın 19 Şubat'ta Çankaya Köşkü'ndeki toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında geçen sert bir tartışma, o tartışmaya -doğal olarak- Ecevit'in yanında katılan, Sezer'e sert hareketlerle davranan Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'ın sözleri ve hareketleri neden olmuştu. Bu olayı aynı gün Başbakan Ecevit açıkladı. O günlerdeki yorumlara göre büyük ekonomik krizi bu açıklama tetiklemişti...

MGK toplantısından önce Cumhurbaşkanı Sezer'le Başbakan Ecevit arasında yaşanan bir tartışma gerginliğe yol açmıştı. İlk haberlere göre: Tartışma Sezer'in, tasfiye edilen ve yönetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankalarla ilgili işlemlerin denetlenmesi için Devlet Denetleme Kurulu'nu görevlendirmesi üzerine açılmış ve MGK toplantısı başladıktan sonra

da devam etmişti... Cumhurbaşkanı'na göre hükümet yolsuzluklarla yeterince mücadele etmiyordu. Hükümet yasamayı da yargıyı da ele geçirmeye çalışıyordu. Başbakan, Cumhurbaşkanı'nın ağır söylemlerini kesebilmek için araya girmeye çalıştı, başaramadı. Sezer konuşmasının daha bitmediğini söylüyordu. Hüsamettin Özkan ayağa kalktı, Sezer'e hitaben, "Sizi buraya getiren insanlara böyle konuşamazsınız," dedi ve, "Nankör," diye sesini yükseltti. İlk haberler böyleydi ama eksik bilgiler içeriyordu. Özkan'ın konuşması Cumhurbaşkanı Sezer'i daha fazla sinirlendirdi. Elindeki küçük Anayasa kitapçığını Ecevit'le Özkan'ın bulunduğu masaya atarak, "Ben anayasal yetkimi kullanıyorum," diye karşılık verdi.

Ecevit şaşırmıştı, "Bu durumda çalışmak olanaksız," dedi ve toplantıyı terk etti.

Şimdi olayın "faillerinin" anlatımlarına geçelim:

Beş yıl sonra 2006'larda Hüsamettin Özkan, politikaya dönüş işaretlerini verdiği Haber Türk'ün Basın Kulübü programında olayı şöyle anlattı: "... 19'unda MGK var. Saat 10:30'daydı. MGK toplantısı. 10:00'da oradaydık. Başbakan içeri girdi. İki üç dakika sonra bize haber verdi. İlk Yılmaz girdi, üç beş dakika sonra da biz girdik. Soğuk el sıkışmalarımız oldu Sezer'le. Bir mana veremedim. Baktım Ecevit de sessiz. Cumhurbaşkanı, 'Gündeme geçmeden konuşacağım bir konu var,' dedi. Anayasa kitapçığını açtı. Talat Şalk (yargı ile) ilgili açıklamaya sert tepki gösterdi. Ecevit çok üzgün bir sesle, 'Bitti mi efendim?' dedi. 'Bitmedi,' deyince, ben devreye girdim. 'Keşke bitseydi. Biz de bir Anayasa kitapçığı alırdık, ne yeri ne zamanı,' deyince Sezer Anayasa kitapçılığını Ecevit'le aramıza attı... Sadece savcı Şalk'la ilgili bir açıklamaydı, benimle ilgisi yoktu. Ecevit'e, 'Konuyu kamuoyu ile paylaşma-

yın,' dedim. Kıvrıkoğlu (zamanın Genelkurmay Başkanı) da benimle aynı fikirde olduğunu söyledi. Ama Ecevit açıkladı. Sezer, Anayasa kitapçığını atınca ben de aynı şekilde iade ettim kendisine kitapçığı. Kitapçık nasıl geldiyse öyle gitti..." Anayasa kitapçığının atılması ve iade biçimiyle ilgili Sezer'in yakınlarından alınan bilgiler farklı. Özkan'ın, konu ile ilgili maddeleri görebilmek için Anayasa kitapçıkları olmadığını söylemesi üzerine, Sezer'in kitapçığı ikisinin arasına fırlatmadığını ama ilgili bölümleri görmek istiyorlarsa okumaları için attığını söylüyorlar. Cumhurbaşkanı'nın Başbakan'la yardımcısına vurmak gibi, hakaret etmek ister gibi bir tavır içinde olmadığını da ekliyorlar.

Olayın olduğu yerde kalması dileğine Mesut Yılmaz'ın da katılmasına karşın; Ecevit hızla Başbakanlık binasına döndü ve konuştu: "... MGK toplantısının açılışında, gündeme geçilmeden önce kamu görevlilerinin önünde Sayın Cumhurbaşkanı söz alarak, son derecede terbiye dışı bir üslupla bana ağır hakaretlerde bulundu. Devlet geleneklerimize uymayan eşi görülmedik bir davranışta bulundu..." diye başladı. Başbakanlık önündeki açıklamayla yetinmedi, TV'lere çıktı, konuştu, konuştu. Anlattı, anlattı. MHP lideri yurtdışında yok. Yılmaz'la bir araya geldi ve Sezer'in özür dilemesini isteyen bir açıklama yapmaya karar verdiler.

Ecevit, ertesi günü DSP grubunda Cumhurbaşkanı'na daha ağır biçimde yüklenen bir üslupla konuştu. 50 yıllık siyaset yaşamında başına böyle bir olay gelmediğinden yakınarak başladığı konuşmasında Ecevit, şunları söyledi:

"... Sayın Cumhurbaşkanı'nın benden şikâyetleri olabilir. Sayın Cumhurbaşkanı'nın hükümetimizden şikâyetleri olabilir.

"Fakat bunları getireceği yer herhalde MGK değildi. Böyle

olayları, böyle düşünceleri MGK'ya getirmenin özel bir anlamı vardır. Bunu telaffuz bile etmek istemiyorum. O bakımdan da son derece üzüldüm. Kendisinin Cumhurbaşkanı seçilişinden itibaren hükümet olarak maalesef uyumlu çalışamadık. Bunun kusurunun bende olduğunu sanmıyorum...

"... Bu özel önemi taşıyan, resmen MGK'nın toplantı gündemi içinde yer almayan bu hitapta, Sayın Cumhurbaşkanı'nın hitabında özellikle üslup bakımından son derece şaşırtıcı bir durum vardır. Mesela, 'Yürütme olarak yasamayı da tamamen emrinize aldınız,' dedi gayet sert bir üslupla. 'Yargıya müdahale ediyorsunuz, buna ne hakkınız var? Başbakan olarak yargıya müdahale edemezsiniz,' dedi. Daha ayrıntılı olarak işledi bu temayı ve bunları söyledikten sonra, 'Sizin etrafınızdakiler size yanlış akıl veriyorlar,' dedi. Yani sadece beni değil başında bulunduğum hükümeti, genel başkanı olduğum partimi itham etmiş oluyordu...

"... Bu çıkışları devam edince, 'Bitti mi efendim?' dedim. Çünkü uzayıp gidiyordu konuşma. 'Bitmedi,' dedi. Onun üzerine ya orada kalıp askerlerin önünde, kamu görevlilerinin önünde tatsız bir tartışmaya girecektim ya da yerimden çekip gidecektim. Bunu benimsemek zorunda kaldım... Bu arada Anayasa'dan söz ettiğimizde, kendisini Anayasa'nın tek hamisi ve Anayasa konusunda tek bilgili insan gibi gördüğü belliydi. Yine aynı şekilde Anayasa hakkında, benim bir Anayasa uzmanı olmadığım halde anlayamadığım, idrak edemediğim birtakım iddialarda bulununca, Anayasa'nın bunları taşımadığını söyledim. Onun üzerine Anayasa metnini, kitabını üzerimize attı bildiğiniz gibi...

"... Tabii bu olay ben söylemesem de, bilgi vermesem de yalanlarla, yanlışlarla dolu olarak derhal kamuoyuna yansıyacaktı. Nitekim bizim söylediklerimizin, bildiklerimizin ötesinde birtakım söylemler, birtakım haberler dolaşmaya başladı ve bu durum bir ekonomik kriz başlangıcına ulaşmış oldu maalesef..."

Ecevit'in anlatımları kuşku yok, olayı baştan sona hikâye ediyor. Ama, Sezer'in saygısız ifadelerinden şikâyet ederken, yardımcısı Özkan'ın ayağa kalkıp Cumhurbaşkanı'na, "Nankör," diye bağırmasına değinmiyor. Sezer'in Anayasa kitapçığını Ecevit'le Özkan'ın arasına neden attığını açık biçimde anlatmıyor. Sezer'in "anlayamadığı, idrak edemediği birtakım iddialarda bulununca 'Anayasa'nın bunları taşımadığını' söylediğini, bunun üzerine Sezer'in kitapçığı aralarına attığını" söylüyor.

Ecevit'in anlatımında eksik olan bir küçük ama önemli ayrıntıyı Çankaya'dan alınan bilgi tamamlıyor.

Ecevit, Anayasa'yı "yanlarında bulundurmadıklarını veya taşımadıklarını" söyleyince Cumhurbaşkanı Sezer elindeki Anayasa kitapçığını Ecevit'le Özkan'ın arasına attı...

Başbakan'ın, uyarılara ve ricalara karşın Köşk'ten çıkıp Başbakanlık'a geldikten hemen sonra kameralar önünde olayı açıklayan ve Sezer'i suçlayan konuşması, ekonomik krizi tetikledi... Grup konuşmasında, ekonomideki patlamayı "söylediklerinin, bildiklerinin ötesinde birtakım söylemlere" bağladı..

Fakat krizi Cumhurbaşkanı Sezer'e ihale etti..

Böyle bir kriz bekleniyor muydu? Yoksa daha önceki aylarda ekonomideki önü alınamayan dalgalanmalardan sonra beklenen krizi MGK'daki olayın açıklanması mı tetiklemişti? Daha önceki günlere bakarsak: 17 Ağustos Marmara, ardından 12 Kasım'daki Düzce depremi zaten ekonomiyi temelinden sarsmıştı. Hikmet Uluğbay'ın intihar girişiminden beri ekonomik göstergelerde sarsıntılar gözleniyordu. Hükümet önlem alabilse, örneğin geçen kasım ayından beri dış ve iç kaynakların uyarılarına itibar edip kimi diğer önlemlerle birlikte dalgalı kura geçebilseydi, 19 Şubat krizinin tokatı bu denli sert olmayabilir, ekonomik dep-

rem yaşanmayabilirdi. Kasım ayında gözlenen ekonomideki dalgalanmalar şubatta tsunamiye dönüştü, ekonomiyi yerle bir etti.

Hükümet ortakları istikrar programında yapılan değişiklikleri görüştü... Enflasyon hedefinde bir değişiklik olmayacağını Başbakan bildirdi. Kargaşa günlerce sürdü. Türk-İş, Hak-İş, TİSK, TESK ve TZOB genel başkanlarının oluşturduğu Sivil İnsiyatif Başkanlar Kurulu işçi ve işveren sendikalarının görüşü alınmadan oluşturulacak bir programa hiçbir şekilde destek vermeyeceklerini açıkladı... Açıklamada "devletin zirvesindeki kavganın ekonomik çalkantılar üzerine 'benzin döktüğü' kaydediliyor, yaşananların her vatandaşa 600 dolar yük getirdiği" belirtiliyordu. Muhalefet harekete geçmişti. DYP, hükümetin ekonomik programının çöktüğünü ilan ederken, Fazilet Partisi, IMF'nin emrine giren hükümetin derhal istifa etmesini istiyordu.

27 Şubat 2001'e gelindiğinde Başbakan Ecevit, Dünya Bankası başkan yardımcılarından Kemal Derviş'i IMF programını uygulamak, ekonomiye çeki düzen vermek için Türkiye'ye davet ediyordu. Bu davetle Türkiye'ye gelen Kemal Derviş'in girişimleri ile bir dönem kapanacak... ancak, ülke daha tartışmalı günlere yönelecekti. Derviş'in planlı programlı hareketleri, TC'nin temel ilkelerinden soyutlanmasını görev bilen siyasal bir yapının iktidara gelmesine hizmet edecekti.

(Olay: 3)
Gelişmelerin kod adı: Derviş

Son pişmanlık fayda etmez.
Bir atasözü

Merkez Bankası Başkanı ile Hazine Müsteşarı'nın istifasından sonra ekonomi gemisi kaptansız kaldı.

Ecevit, IMF ile varılan anlaşmayı -söz verdiği gibi- sözcüğü sözcüğüne uygulayacak ve ekonomiyi esenliğe kavuşturacak bir isim araştırırken Washington'dan Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn aradı.

Dünya ölçeğinde görev yapan, IMF'den sonra Türkiye'nin geniş ilişkileri olan bir bankaydı Dünya Bankası. Başkanı da dostça yaklaşırdı Türkiye'ye. Ecevit'e, Dünya Bankası başkan yardımcılığı yapan, ekonomide uzman ve bir Türk, Kemal Derviş'e neden görev önermediğini soruyor ve Derviş'ten mutlak anlamda yararlanmasını salık veriyordu.

Başbakan'ın aklı bu isme yattı. Daha önceki (*Arayış*'ı çıkardığı) yıllarda kendisiyle doğrudan görüşmeler yaptığı Kemal Derviş'in ortanın solunda bir kimliği olduğunu anımsıyordu.

Derviş'i aradı, Türkiye'ye davet etti.

Çağrıyı yaparken, ABD'de uzun süredir yaşayan Derviş'i Dünya Bankası Başkanı'nın neden önerdiğini, Derviş'in demokratik sol kimliği yanında hangi ilişkiler içinde olduğunu araştırmak gereğini duymadı. *Cumhuriyet* gazetesi koleksiyonları tanıktır. "Güncel" başlığı altındaki köşe yazılarımızda Derviş'in Ankara'da göreve gelmesinden başlayarak, özellikle siyasal kimi ma-

nevralarla Türk siyasetine yön verme çabalarının arkasında mutlaka daha başka güçlerin, özellikle uzun yıllar hizmetinde olduğu ABD'nin Türkiye'ye uygulamak istediği planlar olduğunu yazıyorduk. Tabii benim gibi *Cumhuriyet*'in kimi yazarları da... -daha sonraki bölümlerde göreceğimiz gibi- Derviş'in hükümeti yıkmayı, DSP'yi bölmeyi, güçlü bir başka sol partiyi kışkırttıktan sonra yarı yolda bırakmayı içeren eylemleri, ABD'nin Türkiye'ye öngördüğü gelişmelere özgü eylemlerdi. Neden sonra, DSP parçalanıp 2002 seçimlerinde ufalandıktan sonra, Bülent Ecevit:

"... Hayatımdaki tek pişmanlığım Kemal Derviş'tir..." diyecekti.

2006'larda *Sabah*'a verdiği demeçte, Balçiçek Pamir'e aynen bu cümleyi söyleyecek, gazeteci, "İyi de onu siz getirdiniz," diyen eleştirisel bir yaklaşım sergileyince -Derviş'in ABD'yle içli dışlı olduğunu açıkça söylemese bile- "bir olayı" anımsatarak Türkiye üzerinde ABD doğrultusundaki rolüne işaret edecekti:

Ecevit önce Derviş'i getirişine, sonra hükümet içindeki tavırlarına değinen açıklamalar yaptı:

"... Kesinlikle ben getirdim," dedi. "... Onun ismini önerdiğim zaman kimse tanımıyordu bile. Arkadaşlar ben önerdiğim için sıcak baktılar. (Not: MHP lideri Bahçeli, Derviş'e hep şüphe ile baktı.) O zamanlar hatırlarsınız ekonomik açıdan çok sıkıntılı günler geçiriyorduk. Koalisyon ortaklarımızı sayın Derviş konusunda ikna ettim. Sonra bir baktık ki her gün MHP'ye hakaret ediyor, saldırılarda bulunuyor. Sık sık uyardım kendisini. 'Yapmayın uzun zamandır uyumlu bir hükümet götürüyoruz, bozulmasın,' dedim. Sonra ortadan kayboldu..."

Ecevit dalgın. Ne düşünüyor? Ortadan kaybolan Derviş'in, söylemediği, açıklamak istemediği Amerika ilişkilerini mi düşünüyor acaba? Balçiçek Pamir'in saptaması: Ecevit sinirli o sırada. Ses tonu ruhsal durumunu ele veriyor.

Soru: "Nereye kayboldu?"

Ecevit, "Tam 12 gün kayboldu bu Kamil... Kemal Derviş," diyor ve sürdürüyor:

"... Ne Amerika'da bulabildik ne Türkiye'de. En sonunda parti olarak emniyete haber verdik. Emniyet bile bulamadı izini. Nereye gitti bu adam?"

"Nereye gitti sizce Bülent Bey?"

Ecevit birden sesi daha gür:

"...Bilmiyorum nereye gitti, neden ortadan kayboldu. Güya kitap yazmaya gitmiş, kitabı da ortaya çıkmadı. Sonra kendisi ortaya çıktı ve, 'Erken seçim,' dedi. Aslında hükümetin üç ortağı olarak erken seçime hepimiz karşıydık ama birdenbire ne olduysa artık, bu sefer sayın Bahçeli de erken seçim istediğini açıkladı...

"... Kemal Derviş siyasi hayatımdaki tek pişmanlıktır..." dedi.

Ecevit'in -açık yüreklilikle itiraf ettiği- yaşamındaki tek pişmanlık; hem eliyle kurduğu partiye hem koalisyona hem de Türkiye'ye pahalıya mal oldu. ABD, Türkiye'de, Ecevit gibi her dediğine uygun adımlar atmayan siyasal bir iradenin iktidarda bulunmasını asla istemiyordu.

İstemez de. Washington'un ulusal yararlarına hizmet verecekleri kolladığı, koruduğu ve hatta iktidara gelmesine yardımcı olduğu bilinen bir gerçek.

Ecevit'i, Amerika'ya gittiğinde kuşku yok, ulusal yararlarına ne kadar hizmet edebileceği konusunda teste tabi tutmuşlar ve olumlu bir sonuç alamamışlar: Bu ülkede (1970'lerde, 1980'lerde olduğu gibi) ABD kışkırtması ve desteğinde darbe yapmak artık olanaksız. Öyleyse yapacağı nedir: Uygun zemin ve zamanda demokratik yoldan Ecevit ve benzeri iktidarlardan kurtulmak! ABD 1990'lardan beri Irak'a savaş açmaya hazırlanıyor. Demi-

rel'e cumhurbaşkanı iken gelen Amerikalıların bu konudaki söyledikleri arşivlerde, pek çoğu kitaplarda.

Bir başka nokta daha ilginç, daha dikkat çekici.

Rahmetli Turgut Özal, şişmanlıktan kurtulmak gerekçesiyle ABD'de uzun zaman kaldı. O zaman da, bu zaman da medyamızın dikkatini çekmeyen ufak bir haber, oysa ilginçti ve sonraki yıllar izlediğimiz büyük olaylara değişik gözle bakma olanağını sağladı. Özal, -yakınlarında bulunanların söylediklerine göre- kimi geceler kaldıkları otelden kaybolur, nereye gider, ne yapar, ne kimseye söyler ne kimse öğrenebilirdi. Özal ABD' de iken, CIA'nın başında sonradan ABD Başkanı seçilen baba Bush vardı. Özal ile Bush'un dostlukları birinci Irak Savaşı öncesi ve sonrasında çok övülen, çok irdelenen dostluklardan biriydi, belki birincisiydi.

Bir başka bilgide ilginç: Parti kurmaya veya bir partinin genel başkanını -tabii demokratik yöntemlerle- devirerek yerine geçmeye çalışanlar her şeyden önce soluğu ABD'de alıyorlar.

Kimlerle temas edip görüştükleri bilinmiyor.

Parti içinden parti dışından darbeler

Derviş'in Türkiye'de "kurtarıcı" gibi karşılanması, adı etrafında giderek yoğunlaşan temenniden de öteye kimi istekler, bir yandan parti içinde bir yandan da parti dışında Ecevit'siz bir hükümet arayışlarını güçlendirdi. Başbakan'ın düzeleceğine giderek artan hastalığı -hiç kuşkusuz- bu arayışları körüklüyordu. Çeşitli baskılar Ecevit'in üzerindeydi. İçerideki yeni lider arayışlarına, Türkiye gibi kimi zaman anahtar rolü oynayacak bir ülke başbakanının, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarına karşı çıkması da eklenince, içeride de dışarıda da Ecevit'ten kurtulmanın yollarını arayanlar elbette çoğalacaktı. DSP'ye bir lider arayanlar Kemal Derviş'i gözlerine kestirmişlerdi. Fakat Derviş, DSP genel başkanlığıyla yetinmeyecek kadar ihtiraslı bir insandı.

Bir yerde Ecevit'ten kurtulma girişimlerine karşı vaziyet almıyor, ABD'nin Türkiye ile ilgili planlarına koşut davranıyormuş gibi bir izlenim veriyordu. Daha sonraki günlerde Türkiye sevgisiyle yanıp tutuştuğunu söylemesine karşın, buradaki görevini Amerika açısından tamamladıktan sonra, burada değil, Amerika'da yaşamayı yeğlediğini kanıtlayacaktı... Derviş'in ne olduğunu ve olacağını, Türkiye'yi, Türk siyasal yaşamını ABD'nin istediği gibi dizayn ettikten sonra görecektik.

Bülent Ecevit'i iktidarda görmek istemeyen ABD'nin bu eğilimini Cengiz Çandar 30 Kasım 2001'deki bir yazısında açık-

ça ifade etti: Çandar, ABD'nin terörü barındıran ülkeler arasına Irak'ı da aldığı gün, Ecevit'in başbakanlıkta olmayacağını yazıyordu. Çandar'ın ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz'le yakın dostluğunun eseri olan bu "tahmin", ABD'nin Irak'a saldırdığı gün doğrulandı.

Ecevit, başbakan değildi!

İsmail Cem'in dışişleri bakanlığından istifasından sonra bu göreve getirilen Şükrü Sina Gürel, bakanlıktan çekildikten sonra, Çandar'ın "tahminini"doğrulayan bir demecinde şöyle diyordu:

"... Amerika Irak'a girmeyi kafasına koymuştu. Bunu bizimle yapmak istedi. Bunu açık açık ifade ettiler. 17 Eylül'de Dışişleri Bakanı olarak ABD'ye gittiğimde, ABD'nin Irak'ı ele geçirme planlarını gösterdiler. Türkiye üzerinden açılacak bir koridorla Irak'ın kalbine inmeyi düşünüyorlardı. Fakat bu durumda İskenderun ve Mersin'den başlayan bir koridor iyi incelendiğinde, korkunç bir son Türkiye'yi bekliyordu. Adeta işgal gibiydi..."

Tabii Başbakan Ecevit ABD'nin bu planlarını reddetti. ABD'yi reddeden bir başbakanın görevde kalmasını Amerika ister miydi? 2002 seçimlerinden önce AKP Genel Başkanı sıfatıyla ABD'ye giden (ve ABD'nin, Derviş'in tezgâha koyduğu erken seçimle, yakın gelecekte iktidara geleceğinden kuşku duymadığı) Recep Tayip Erdoğan'ı, Başkan Bush kabul ediyor; Washington'un bir numaralı yetkili kişileri -Erdoğan'ın oteline kadar giderek- herhalde Çandar'a verilen bilgilerin çok daha genişini AKP Genel Başkanı'ndan esirgemiyorlardı.

Nitekim, Ecevit'in reddettiği ABD planının içeriğiyle örtüşen bir tezkereyi Erdoğan hükümeti TBMM'ye gönderdi. Bu tezkere ABD'nin başbakanlığa gelmemiş Erdoğan'a niçin sıcak ilgi gösterdiğini, sırtını neden okşadığını kanıtlıyordu. Hükümetin ABD istekleri doğrultusunda gönderdiği tezkereyi TBMM kabul etmedi. -Tezkere kabul edilmiş olsaydı- Şükrü Sina Gürel'in söylediği gibi Türkiye bir baştan öteki uca, yer yer, ABD'nin iş-

galine girecekti. Güneydoğu'daki birçok il, İskenderun ve Mersin limanları, Doğu'da ve Güneydoğu'da havaalanları, Sinop, Sabiha Gökçen Havaalanı vs... Amerikan askerlerinin kışlaları durumuna girecekti ve Amerika Irak'ta işini bitirdikten sonra işgal ettiği Türk topraklarından çıkmamak için bin bir bahane, gerekçe bulacaktı... Washington 1 Mart tezkeresinin kabul edileceğinden o kadar emindi ki, Mardin ve civarındaki illerde köylülerden toprak kiralıyordu. İncirlik Üssü'nde Irak Savaşı'nda ölenleri Amerika'ya gönderinceye kadar muhafaza edecek veya nakledilecek yaralılar için yeni binalar inşa etmeye hazırlanıyordu. İskenderun Limanı açıklarında Amerikan askerlerine malzeme getiren gemiler, tezkerenin çıkmasını bekliyordu.

Kuzey Irak'taki kırmızı çizgilerimize Amerika'nın sert karşı davranışı... Kuzey Irak'ta Kürt devletine yeşil ışık yakar duruma gelmesi... PKK terörünün Kandil Dağları'nda yuvalanmasına karşı askeri veya daha başka yöntemler uygulamaktan kaçınmasına karşın kimi aydınlar, gazeteciler 1 Mart tezkeresinin reddedilmesini eleştirdiler. Hâlâ da eleştirmeye devam ediyorlar..

Ecevit, 2004'lerdeki durumu, "ABD'nin, Irak yönetimini denetim altına almak istediğini" söyleyerek özetledi ve Amerika'nın amaçlarına başka bir yorum getirdi:

"... Hem Kuzey Irak'ta hem de Türkiye'nin Güneydoğu'sunda adını tam koymasalar bile bir Kürt devleti kurmak istedikleri kesindi. Bu konuda Türkiye'nin engel çıkarmamasını istiyorlardı. Bölgedeki Kürt liderler Amerika'ya çağrılmış, görüşmeler yapılmıştı. Bizde hiç Kürtçülükten bahsedilmeyen bir anda Kürt devleti senaryoları yeniden gündeme gelmeye başladı. Son olarak elbette Kıbrıs vardı. Biz daha Kıbrıs'ta bizden ne istediklerini öğrenemeden iktidardan düşürüldük..."

Ecevit'e zor günlerin adamı diyenler bir bakıma haklıydılar.

ABD'nin tertipleri, içimize bir Truva Atı gibi gönderilen Derviş'le filizlenmeye başlarken, hem DSP içinde hem de parti dışında Ecevit'ten kurtulma hazırlıkları hızlanmıştı ve: Ecevit hem dışarıdan gelen baskılara hem de içerideki tertiplere karşı savaşım vermek zorunda kalıyordu. Bu manzaraya hastalığın giderek artan bir seyir göstermesi de eklenirse, Başbakan'ın içinde bulunduğu sıkıntıların önemini kestirmek zor olmasa gerek. Bütün bunlara bir de -daha sonraları- Rahşan Affi diye ünlenecek Rahşan Ecevit'in öncülüğünü yaptığı yasal bir girişim eklendi.

Af Yasası, Rahşan Hanım'ın öne sürdüğü gerekçelerden sıyrıldı, örneğin hükümete ortak partilerin kendi siyasal görüşlerine koşut kimi isteklerle daha başka boyutlara tırmandı. Çeşitli eleştirilere karşın Af Yasası kabul edildi, ama Köşk'ten veto yedi. Bu aşamada DSP içinden de örneğin bu yasanın banka hortumcularına ve katillere de af getireceğini öne süren milletvekilleri çıktı. MHP ikinci görüşmede de eleştirilerini sürdürdü. Af kabul edildiğinde yasa, Rahşan Ecevit'in bile tanımayacağı haldeydi. DSP'nin 28 Nisan'da toplanan olağan kongresinde Ecevit'e karşı adaylığını koyan İzmir Milletvekili Sema Pişkinsüt'e yapılan saldırılar, olumsuz eleştirilere yol açtı. Ecevit bu kongreden de, Pişkinsüt'ün 86 oyuna karşı 963 oy alarak genel başkan olarak ayrıldı. Doğal olarak eleştiri okları, parti işleriyle uğraşmak zorunda kalan Rahşan Ecevit'e çevrildi. Ocak 2002'den itibaren gündemden düşmeyen Ecevit'in hastalığı -hastalıkları- hakkında pek çok söylenti dolaşıyordu. Bu sıralar *Milliyet*'te

Köln Baskı Tesisleri'nin açılış töreninde çekilen bir fotoğraf, fotoğrafta görünen kişiler, Ecevit hükümeti ile ilgili yeni senaryoların yazılmasına vesile oldu. O resimde Mesut Yılmaz, Hüsamettin Özkan, İsmail Cem, Kemal Derviş, Tansu Çiller vardı. Söylenen ise şuydu: Yeni hükümeti tezgâhlayacaklar bir arada!

Bir iddiaya göre ABD'yi destekleyecek bir hükümet kuracak olanlar bir araya gelmiş, yeni hükümet için start böylece verilmişti.

Bu resmin yayınlandığı, söylentilerin kabararak yayıldığı günlerde Ecevit, Kemal Derviş'i 12 gün boyunca arayıp bulamadı.

4 Ağustos'ta Ecevit 12 gün kaybolan bakanı hakkındaki sorulara -daha önceki bölümlerde gördüğümüz içerikte- yanıtlar veriyordu.

Son demeçlerin yeni ve ilginç tarafı, Ecevit'in şu cümlesiydi: "12 gün sonra geldi, nerede olduğunu dahi söylemedi."

Bu gelişmelerin orta yerinde, daha önceki bir bölümde izlediğiniz Ecevit'in hastalıklarının seyrini içeren bölüm yer alıyor.

Hastaneye yatması, doktorların incelemeden sonraki teşhisi, taburcu olur mu, ne zaman olur, aldığı kortizonların miktarı ve etkisi konuşulurken ve... doktorların evine gidebileceğini söylediği sırada Sağlık Bakanı Osman Durmuş'un hastaneyi ziyaretinden sonra Ecevit'in yoğun bakımda olduğunu söylemesi ortalığı karıştırdı.

Fakat evine geçen Ecevit'i Cumhurbaşkanı Sezer ziyaret etti ve "Türk tarihinde ilk kez bir başbakanla haftalık görüşmeyi evinde yaptıklarını" söyledi.

Ecevit, Derviş'ten 12 günle ilgili açıklama beklerken "başka bir şey oldu..."

Ecevit'i "bitirmenin" ilk ayağı (Derviş'in marifetleri)

Kemal Derviş verdiği bir demeçte beklenmedik bir çıkış yaptı:

Ekonomi artık tıkırındaydı. Sağlam bir yapıya ulaşmıştı. Öyleyse:

"Artık seçimi çok fazla ertelemek doğru değildi. Seçim tarihinin saptanması, mevcut siyasal belirsizliği azaltan bir etken olur"du. Üç ortak şaşırdı. Derviş birlikte oldukları zaman ne böyle bir şey söylemiş, ne de erken seçimle ilgili bir imada bulunmuştu. Bu görüşü gazeteye söylemeden önce, hiç değilse nezaketen, içinde bulunduğu hükümete, Başbakan'a açması gerekmez miydi? Derviş açısından bakıldığında gerekmezdi. Zira Derviş bir süredir, hükümette "tek kişilik dördüncü ortak"mış gibi hareket ediyor, fazla sıkıştırıldığı zaman çeker giderim demeye gelen söylemlerde veya hareketlerde bulunuyordu. Or-An'daki çalışma ofisinde Derviş'in bu çıkışını değerlendiren fakat bir anlam veremeyen Başbakan, Grup Başkan Vekili Emrehan Halıcı'ya, Derviş'le konuşup niyetini ve amacını öğrenmesini söyledi. Bu görüşmeden olumlu sonuç çıkmadığı anlaşılıyor. Ama Derviş'in üçlü koalisyonun tükendiğine, erken seçimle gelecek yeni bir oluşumun gerçekleşmesi gerektiğine inandığı anlaşılıyordu. Artık Derviş'in amacı biçimleniyordu. Bu iktidarı tüketmek ve -söylentilere hak vermek gerekirse- Amerika ile "daha dost geçinecek" bir hükümeti Ecevit'in yerine ikame etmekti.

Gazetelerde hastane-ev-tedavi arasındaki üçgene sıkışan haberlerin, yazıların kimileri de Ecevit'i insancıl açıdan çok rahat-

sız ediyordu. Başkent Hastanesi'nin açıklamasına göre: "Sol yanında mevcut sırt ağrısı, sol bacağındaki ödem ve ağrı nedeniyle yapılan geniş kapsamlı kontrol ve tetkiklerde sol dokuz kaburgada travmatik kırık ve yumuşak doku zedelenmesinin yanı sıra, sol bacakta başlangıç safhasında tromboflebit saptanmış olup, tüm yaşamsal işlevlerinin normal sınırlar içerisinde olduğu gözlemlenmişti."

Rahşan Ecevit'in eşine iyi bakmadığı yolundaki haberleri Ecevit, sert açıklamalarla yanıtlıyordu... Daha sonraki bir gün Başkent Hastanesi, Ecevit'in "yarı mobil hale geldiğini" açıkladı. DYP lideri Çiller, Ecevit'in "iş yapabilir mi yapamaz mı" raporu almasını istedi.

Ecevitler Başkent Hastanesi ile ipleri kopardı. Birtakım yerlerden, hastanenin Ecevit'e iş göremez raporu vereceğini işitmişlerdi ve başka şikâyetleri de vardı. Ecevit'in grup toplantısına katılmasına izin veren doktorlar, tam evden ayrılacağı sırada koşup geliyor, yaşamsal tehlike vardır, gidemezsiniz, diyorlardı. Bir değil, iki değil. Bu tutum dikkati çekecek kadar yineleniyordu. Başkent Hastanesi'ne neden gitmediği de merak konusuydu. Komplo teorileri üretiliyordu. Ecevit bu söylentilere karışmak istemiyor, "Bazı yeni sorunlar çıktı. Onu ancak GATA yapabilir dediler. Biz de oraya gittik," diye söylentileri geçiştiriyordu. "Size üç beş ay ömür biçenler vardı. Hastalığınızla, DSP'ye yönelik komplo arasında bir ilişki var mı?" sorusuna da olumlu yanıt vermiyordu.

Ercan Yavuz, *Yumruksuz Sol: DSP* başlıklı kitabında, yazdığı çeşitli ilginç bilgilere ek olarak Fikret Bila'dan bir olay naklediyor. Grup Başkan Vekili Emrehan Halıcı'nın -Rahşan Ecevit'e ilettiği- üst düzey bir komutanla bir akşam yemeğinde yap-

tığı konuşmalar ilginçti:

Halıcı, Bülent Ecevit'in rahatsızlığından sonra ilginç davetler alıyordu. Davetler Ecevit'in Hindistan gezisinden sonra daha da sıklaşmaya başlamıştı... Komutan'la genel durum üzerinde konuşurken konu, "... Bülent Bey'in sağlığına geldi": "... Komutan, 'Televizyonda iyi görünmüyor,' dedikten sonra 'Kendisine büyük saygımız var ama görüntüsü bizi üzüyor. Hele dilinin sürçmesi çok acı. Onun gibi Türkçeyi mükemmel konuşan bir liderin konuşma zorluğu çekmesi herkesi üzüyor. Özellikle bizi üzüyor,' dedi." Rahşan Hanım şaşırdı, "Başka bir şey söylemedi mi? Bu kişinin şahsi görüşü mü, yoksa TSK adına mı konuştu?" diye sordu. Halıcı devam etti:

"Efendim, Komutan, 'Acaba yavaş yavaş görevi bir başkasına bırakmayı düşünmez mi? Türkiye'nin çok hızlı hareket etmesi gerekiyor. Şimdi görevini güvendiği birine bıraksa daha iyi olmaz mı?' diye sordu ve bu düşüncesini Bülent Bey'e bir şekilde iletmemizi de tavsiye etti." Halıcı, Komutan'ın Ecevit'in görevi kime bırakabileceğine ilişkin önerilerde de bulunduğunu belirterek, "Hüsamettin Bey'i, İsmail Cem ve Şükrü Hoca'nın adını saydılar. Hangisi olursa dediler," diye sustu...

Haziran 2002, hastalık, Ecevit'in öldüğü söylentileri ve DSP'deki kıpırdanmalarla geçti. Ecevit haziranı evinde geçirdi. Rahşan Hanım'dan DSP milletvekilleriyle yaptığı görüşmelerle ilgili bilgi alıyordu. 24 Haziran'da DSP grubunda, "Ben kesinlikle erken seçime karşıyım. Ayrıca şuna inanıyorum. Erken seçimden sık sık söz edenlerden çoğu da aslında kesinlikle erken seçimi göze alamıyorlar..." Rahşan Hanım ise bu arada artık uzaklaştığı Hüsamettin Özkan'ın görevden alınması için milletvekillerinden bir açıklama yapmalarını istiyordu. Özkan'ın ipini çekmeye kararlıydı.

Radikal'de çıkan (Murat Yetkin imzalı) bir yazı, askerlerin Ecevit'in ayrılıp yerine Hüsamettin Özkan'ın başbakan olmasını istediklerini açıkladı. Yazı; emekli generallerin bir süre önce Bodrum'da Hüsamettin Özkan'la görüştüklerini, ekonomik krizin giderek derinleştiğinden ve bu hükümete duyulan güvensizliğin arttığından söz ettiklerini, Ecevit'in DSP'nin genel başkanlığını, dolayısıyla koalisyon ortaklığını sürdürmesi koşuluyla Özkan'ın başbakanlığı devir alıp alamayacağını sorduklarını naklediyordu.

Fakat Özkan'a başbakanlık önerilirken Çankaya hesaba neden katılmıyor? Başbakanlık görevini verecek olan makam Çankaya. Çankaya'nın Özkan'a duygularını yinelemeye de gerek yok!

Ecevit gitsin, Hüsamettin gelsin, ifadesi başkentte bir baştan öteki başa dolaşıyor. Bomba etkisi yaptığı da doğru. Fikret Bila'yı dinleyelim:

"... Aynı gün (*Radikal*'de yazının yayımlandığı gün) Özkan, benim de bulunduğum üçlü bir sohbette Ecevit'e zar zor söylüyor bunları. Sonra da baş başa kaldığımızda, 'Söylediğimiz iyi oldu, sadece iş adamları değil, askerlerden de geliyor benzeri mesajlar,' diyor. Özkan ve benim olduğum bir ortamda Başbakan, Özkan'a sordu:

"'Bu istekleri dile getiren komutanlar emekli mi, yoksa görevdeler mi?' Özkan, 'Emekliler,' yanıtını verdi ama görevdeki komutanların da aynı mesajları verdiğini o da biliyordu, ben de..."

Sona doğru

Olayların süratle gelişmesine, Rahşan Ecevit'in, Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'ın ipini çekmeye karar verdikten sonra kesin sonuç alabilmek için çevresindeki güvendiği parti kurmayları ile harekete geçmesi neden oldu. Çeşitli toplantılarda Rahşan Ecevit, kararını değiştirmek bir yana daha da pekiştirecek nedenler buluyordu. Rahşan Hanım, Bülent Ecevit'i liderlikten ve başbakanlıktan ayırabilmek için Özkan'ın çeşitli komplolar kurduğuna inanıyordu. Rahşan Hanım ve çevresi şuna inanıyordu: Ecevit'in sağlığı ile her zaman ilgilenen, Başbakan'ı her zaman muayene ve denetlemeye hazır görünen, hatta Ecevit'le eşini kamuoyu önünde rahatlatmak için sağlığıyla ilgili gerçekleri pek de yansıtmayan açıklamalar yapan Başkent Hastanesi yetkilileri ile Özkan'ın; Ecevit'e "çalışamaz" raporu vermek için uzlaştığına inanıyorlar, Özkan'ın buna benzer tertiplerle Ecevit'i tasfiyeye yöneldiğini içeren saptamalar yapıyorlardı.

Temmuz 2002 başlarında alınan haberlere göre, hastanenin hazırladığı rapor Ecevit'in iki ay evde istirahat etmesini zorunlu görüyordu... İki ay ev istirahat anlamı ve hedefi açıktı; bu, başbakanlıktan ayrıl, demekti. Bu ise, hemen her fırsatta başbakanlıktan istifa etmeyeceğini açıklayan Ecevit'e ters düşen bir istekti... Partiye egemen çevreye göre kamuoyunda Ecevit'le ilgili yaratılan olumsuz havaya Özkan'ın sessiz kalması, tepki göstermemesi de anlamlıydı.

Bir muhtıra verilmeliydi Özkan'a.

Ecevit'in belki de tek kaygısı muhtıranın yeni bir ekonomik krizi tetiklemesi olasılığıydı. Lakin Ecevit de Özkan'ın ipi-

nin çekilmesine karşı değildi.

Ne ki Özkan da boş durmuyor, aldığı bilgilere göre gidişatın lehinde olmadığını görüyordu.

Ecevit, Özkan'la bir kez daha görüşülmesini istedi. Genel merkez görüşmeyi denedi. Özkan'la bir araya gelemediler. Zira Özkan, Bodrum'da olan İsmail Cem'le buluşmaya gitmişti. Geleceğe hazırlanmak için. Emrehan Halıcı açıklama yaptı. Hazırlanan metinde Özkan'ın adı geçmiyordu ama, Grup Başkan Vekili, Özkan'ın adını vermekten kaçınmadı. DSP'nin geleceği ile ilgili kimi hazırlıkların, senaryoların içinde, kimi uygun isimlerin arasında Ecevit'in bulunmamasına "sabredemeyeceklerini" söyledi. Hüsamettin Özkan'a yüklenen suçlamalar arasında şu da vardı: Başbakan'ın katılmadığı MGK toplantısından sonra Ecevit'i arayarak toplantı hakkında bilgi vermemiş, Ecevit toplantıyla ilgili bilgileri başka kanaldan almıştı.

Başbakan'ın, "Ben onsuz ne yaparım," Özkan'ınsa, "Baba oğul gibiyiz," dediği 11 yıllık ilişki kopmak üzereydi.

Başbakanlık Konutu'nda Ecevit'e, "DSP'li yöneticilerin yaptığı açıklamalar hakkında ne düşündüğünü" soruyordu Hüsamettin Özkan. "Beni tanırsınız," diyordu. Bu biçimde bir açıklamayı hak etmediğini, "hanımefendinin" böyle davranılmasına neden önayak olduğunu merak ettiğini ve "Sadece, siz de onlar gibi mi düşünüyorsunuz, onu öğrenmek istediğini" söylüyordu. Ecevit'ten yapmayacağı bir şey istiyordu. Bu ortamda ona sahip çıkmasını, halka beraber olduklarını söylemesini... Ecevit buz gibiydi. Üzgün görünüyordu. Karar sadece Rahşan Hanım'ın değil, parti yönetiminin kararıydı. Birlikteki çalışmalarına teşekkür etti. Özkan, durumu anladı. Abbas yolcu! 11 yıldır Ecevitlerin mali işlerini üstlenmişti. Tapu ile paraları bir zarfa koyup helal-

leşti Ecevit'le ve... Akşam üzeri Hüsamettin Özkan istifa ettiğini şöyle açıkladı: "Ecevit'le geldim, Ecevit'le giderim, dedim. Bu sözümü tutuyorum. Ecevit'in isteği üzerine ondan önce gidiyorum." Başbakan'la görüşmesinde "çalışmalarına artık gereksinim olmadığı izlenimi aldığı için DSP'den de, bakanlık görevinden de" ayrılıyordu. 11 yıl, dile kolay. Birlikte olduğu Ecevit'ten "siyasette duygusallığa yer olmadığını" öğrenmişti.

7 Temmuz'da İsmail Cem de hem dışişleri bakanlığından hem de DSP'den istifa ettiğini açıklayacaktı... Özkan'ın istifası duyulur duyulmaz yarım saat içinde DSP'den 22 milletvekili istifa etti. Hızla gelişti istifa olayları. DSP grubunun sayısı 128'den 84'e düştü. Bir milletvekilinin istifasıyla Ecevit hükümeti, çoğunluk hükümeti olmaktan çıktı, azınlık hükümetine dönüştü. Rahşan Ecevit, çevresinde 10-15 milletvekili olacağını saptayarak Özkan'ın üzerine gitmeyi kararlaştırmıştı!

Derviş "o biçim" çalışıyor

Çok partili yaşama geçtiğinden beri Türkiye, Kemal Derviş'in çevirdiği siyasal fırıldakların hiçbirini ne gördü, ne de yaşadı. Derviş Türkiye'ye, gülen yüzlü, ülkesini ekonomik bunalımlardan kurtarmaya and içmiş bir ekonomist portresi çizerek geldi. Arada sırada "kayboldu". Bazen de babasının dostu olan ve Nazi Almanya'sının Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen'in sekreteri yaşlı annesini görmek için İsviçre'ye giderdi. Fakat çoğu zaman dışarıdaydı ve arada bir kayboluyor, nereye gittiği, kiminle konuştuğu bilinmeyen gezilere çıkıyordu. Ankara'ya davet edildiğinde Başbakan Ecevit'in Merkez Bankası başkanlığı ya da Hazine müsteşarlığı önerisini kabul etmedi. Bakanlık istiyordu.

Ecevit, Derviş'in isteğini kabul etti ve Derviş, Türkiye'nin gizli açık her sorununun görüşüldüğü Bakanlar Kurulu'na üye olarak, tasarlanan planın ilk adımını atmış oldu. Dikkati çeken nokta; Derviş'in 12 gün kaybolmasından sonra döner dönmez hükümet ortakları arasına kimi uyuşmazlıkların tohumlarını atmasıydı. DSP'deki bunalımı körüklediğini öngören verilere göre; Hüsamettin Özkan'ı kışkırtanların başında Derviş geliyordu. Örnek olay bütün gazetelerde yer almıştı: Kemal Derviş, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Celal Göle'nin evine Özkan'ı akşam yemeğine çağırdı. Hararetle savunduğu görüşe göre; Özkan mutlaka siyasette kalmalıydı. Zira sol değil, merkez ama sağı kucaklayan bir parti düşlüyordu. Bu düşü gerçekleştirmek için Özkan'a gereksiniyordu. Özkan, Derviş'in içtenlik sergileyen görüşlerine kapıldı. Derviş "hareketin" başına geçecek olursa, siyasette kalacağını söyledi. Derviş'in liderlikte gözü yoktu. Başka amaçları ol-

duğunu elbette söyleyemezdi, ama mutlaka "hareketin" içinde olacaktı. Liderliği İsmail Cem'in üstlenmesini daha doğru buluyordu. Hızlıydı Derviş. İsmet Paşa'nın tarihi Pembe Köşk'ünün yanı başındaki evinde İsmail Cem'e, Özkan'la yaptığı konuşmayı ayrıntılarıyla anlattı.

Üçü bir araya gelmeye karar verdiler.

Özkan-Cem-Derviş. Medya üçlüye "troyka" adını taktı. Doğrusu yakışıyordu bu yeni isim... Dışişleri Konutu'nda görüştüler. Troyka'nın uzlaşması üzerine İsmail Cem, 11 Temmuz 2002 günü görevinden de, partiden de istifa etti.

Derviş de istifa ediyordu ama, Cumhurbaşkanı Sezer ekonomik gereklerle bir süre daha görevini sürdürmesini rica edince, hükümetteki yerini muhafaza etti.

Fakat Cem ile Özkan'a kabinedeki görevini tamamlar tamamlamaz "harekete" katılacağını bildirdi ve bu kararı basına açıklandı...

Derviş'in yeni oyunu

Kemal Derviş hükümetten ayrıldıktan sonra -sanki Türkiye'de yokmuş gibi- "bir süre dinlenmek üzere" ABD'ye gitti. Şaşırtıcı bir gelişmeydi. Yeni bir parti kurmanın hazırlıkları sürerken, troykanın bir üyesi, üstelik dinlenme bahanesiyle ABD'ye gidiyordu. Orada kimlerle ne görüşeceğini Allah bilirdi. Derviş'in, Amerika'dan değişik ve yeni görüşlerle dönmesi güçlü olasılıktı. Özkan ve Cem, Derviş'in dönüşüne göre hazırlıklar yapmayı sürdürdüler ve 22 Temmuz'da 63 milletvekilinin imzasıyla kurulan Yeni Türkiye Partisi'nin örgütlenme hazırlıklarını hızlandırdılar. Kimi anketler Derviş'in de aralarında bulunduğu yeni partiye seçimde şans tanıyordu. YTP destekleniyordu.

Parti 22 Temmuz'da kuruldu. YTP'liler MHP liderinin önerisiyle meclise gelen seçim önergesini desteklediler. Gidişat seçimi kazanacaklarını gösteriyordu, seçimden neden kaçsınlardı?

30 Temmuz'da olağanüstü toplantıya çağrılan TBMM, erken seçimin 3 Kasım 2002'de yapılmasını öneren seçim önergesini, 62 ret oyuna karşılık 449 oyla kabul etti. Ret oyları erken seçime asla evet demeyeceğini açıklayan DSP'dendi..

MHP lideri neden erken seçim önermişti?

Devlet Bahçeli'nin koalisyon ortakları ile birlikte "Nisan 2004'e kadar işbaşındayız" açıklamasını imzaladıktan birkaç gün sonra, 7 Temmuz'da Bursa'da "siyasal belirsizlik sorunun çözümü için" 3 Kasım'da erken seçim önermesi şaşkınlıkla karşılan-

dı. Ne yapmak istiyordu Bahçeli? Kimileri Bahçeli'nin, DSP'nin başına gelenlerin MHP'de de uygulanmasından çekindiği için bu kararı aldığını öne sürüyordu. Ama Bahçeli'nin başka açıklamaları vardı.

Seçim önerisinin gerekçesi 4 Temmuz'daki bir toplantıya dayanıyordu. Bahçeli, ekonominin patronu Kemal Derviş'in toplantının gizliliği konusundaki ısrarına karşın bilgi sızdırdığını ima ediyor, Derviş'e suçlamalarını şöyle sürdürüyordu:

"... Sayın Derviş, ekonominin teknik yönden herhangi bir eksikliğinin bulunmadığını, son günlerdeki faiz ve döviz kurlarındaki yükselmenin siyasi belirsizlikten kaynaklandığını ve bu siyasi belirsizliğin ve olumsuz güven ortamının temel kaynağının ise sayın Başbakan'ın sağlık meselesi olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye-AB ilişkilerindeki uyum yasalarının gecikmiş olmasını da eklemiştir. Sayın Derviş Bey'e yöneltiğim soru şudur: O zaman soruyorum, bu siyasi belirsizliği giderebilmek için bir öneriniz var mı? Sayın Derviş'in buna verdiği cevap; 'Yeni bir siyasi senaryo'dur. O zaman bu siyasi senaryo ne olacak? Bu konuda bir açıklama yok. Yeni senaryonun ne olacağına dair, bazı köşe yazarlarımızın, bazı dış basın, bazı değerlendirme gruplarının raporları bunun işaretlerini veriyor.

Ecevit'siz ve MHP'siz bir yeni oluşum. Yeni siyasi iktidar yolu. Bunu kim yapacak? Bunları açıklayan yok."

Bahçeli'nin erken seçim gerekçesi bu söylemlere dayanıyor.

Türk Brütüs'ün öldürücü hamlesi

Derviş Türkiye'ye döner dönmez birlikte yola çıktığı arkadaşlarından önce, Türkiye'ye görevli olarak gelmeden önce de ilişkisini kesmediği CHP lideri Deniz Baykal'ı ziyaret etti. İki buçuk saat baş başa görüştüler. Derviş, CHP'den ayrılırken, "Gönlüm daha geniş bir uzlaşmadan yana," dedi, o kadar.

Ve... 16 Ağustos 2002 günü Kemal Derviş; Özkan ve Cem'le daima birlikte olacağını kameralar önünde Türk halkına açıklayan, halkın umut bağladığı ünlüüü Kemal Derviş: En bir Brütüs öldürücü darbesini, umutlarla kurulan YTP'ye ve Cem ile Özkan'a indirdi.

Şaşkınlık ne demek? Cem ile Özkan çöktü.

Deniz Baykal'ın bir işareti üzerine CHP'ye girdi Derviş. Öyle gerekçeler söylüyordu ki; sadece Derviş kimliğinde olan birilerini inandırabilirdi. Yeni Türkiye Partisi CHP ile ittifakı gereksiz gördüğü için troykayı arkadan hançerleyen, Cem ve Özkan'la birlikte olacağını her fırsatta and içercesine yineleyen Derviş; üstün körü açıklamalarla YTP'ye girmesinin olanaksızlığından söz ediyordu. İsmail Cem, Türk siyasal yaşamında rast gelmedikleri bu davranışa söyleyecek söz bulamıyordu. Özkan ise 11 yıldır yaşadığı başkenti terk etmeye hazırlanıyordu. Yıkılmıştı! İsmail Cem daha sonra şöyle diyecekti:

"... Sözünde durmayan ve duramayanların Türkiye'ye verecekleri her söz ve Türkiye'ye söyleyecekleri her şey boştur!"

Derviş'in Türkiye'ye değil ABD'ye, oradaki patronlarına vereceği hizmet vardı. Koştu Amerika'ya döndü. Bir süre sonra ABD yönetiminin çabasıyla "taltifen" BM'de önemli bir post kaptı.

Ve bir de baktık ki...

... Ekonomik, sosyal çalkantılardan ve onca serüvenden sonra...

3 Kasım 2002'de DSP, ANAP, MHP silinmiş...

Sayelerinde AKP, huzurlarınızda.

Mukadderat mıydı, yoksa üçlü koalisyon kendi idam fermanını kendi eliyle mi yazmıştı?

Sorunun yanıtı ilimsel açıdan başka, siyasal açıdan başka olabilir.

Bilinen tek gerçek; Ecevit erken seçim kararına karşı çıkmakta haklıydı. Hükümetin ve hükümeti oluşturan partilerin önünde daha bir yıl vardı.

IMF'nin hazırladığı ekonomik program yürüyor ve göstergeler olumlu işaretler veriyordu.

Bir yıl içinde daha başarılı sonuçlar alınabilir; özellikle orta sınıfı, küçük esnafı ve zaten fakir fukara olan daha da yoksullaşan kitleleri tatmin edecekleri bir ortam yaratabilirlerdi.

Fakat Ecevit, erken seçim kararına ne kadar karşı çıkarsa çıksın, MHP'nin seçim direncini kıramıyor, beri yandan DSP'deki çatlak büyüyor, güvensizlik tohumları giderek daha filizleniyordu. Kemal Derviş'in hükümeti ve buna koşut olarak partiyi bölmeye yönelen uğraşısı hasta yatağındaki liderin önleyemeyeceği bir aşamada ilerliyordu. Seçim propagandası başladı. TV'ler liderlerin konuşmalarını canlı yayınlıyor veya haber bültenlerinde geniş ölçekte veriyorlardı. Miting alanlarında kalabalıkları göstererek o partiye halkın gösterdiği yakınlığın tartılmasına olanak sağlıyorlardı ama ön planda ekrana getirdikleri kişi partinin lideri oluyordu. İşte o zaman Ecevit'in zayıflamış, konuşma gücü düşmüş, bitkin hali yansıyordu ekranlara ve kalabalıklar, son hükümetinde -Ecevit'in bütün karşı iddialarına rağmen- başarısız bir performans sergileyen DSP liderinden uzak-

laşıyordu. Sadece Ecevit'e değil; öteki iki partiye de toplumun yaklaşımı farklı değildi. Banka soygunları, yolsuzluk olayları, ekonomik açıdan çöküntü ve daha sayısız nedenler koalisyon partilerinin yüzde 10 barajını geçerek ipi göğüsleme olasılığı olmadığı izlenimini veriyordu.

Son seçimiydi belki. Uyarılarda bulunuyordu.

Ecevit, henüz seçimin ufukta görünmediği dönemlerde bile AKP tehlikesine birçok kez işaret etti.

Gelişmeleri, o sırada AKP'yi kurma hareketlerini dikkatle izliyor ve Erbakan'ın yetiştirmesi kadroların iş başına gelmesindeki rejimsel sakıncaları görüyor, olanağı ölçüsünde açık bir dille kamuoyunu uyarıyor, "tehlikeye" her seferinde işaret ediyordu.

Öyle bir hava esiyordu ki; babası banka hortumlamaktan aranan Cem Uzan'ın kurduğu Genç Parti inanılmaz bir yükseliş gösteriyordu.

Ekonomik sarsıntının batağında boğulanlar, iktidardaki üç partiye değil oy vermek, adını bile duymak istemediğini söyleyenler Genç Parti'nin mitinglerine koşuyordu. Bu arada Müslüman kimliğini kullanan, bir şiiri okudu diye hapishanelere düşen, kendini, İstanbul'u İstanbul yapan başarılı lider, diye tanıtan Recep Tayyip'e, özellikle büyük kentlerin varoşlarında büyük ilgi olduğu saptanıyordu. İktidara geldiğinde vaat ettiklerini gerçekleştiremeyen AKP, 3 Kasım 2002 seçimlerinin yükselen yıldızı idi. Elbette koalisyonun başarısız portresinden yararlanıyor, vaat ediyor, açık nutuklarında kullanmasa bile, partinin alt kadroları bal gibi Müslümanlığı kullanıyordu. Bu ortam içinde gerçekleşen 3 Kasım 2000 erken genel seçimi Bülent Ecevit için de, ortakları için de, hatta diğer partiler için de tam bir çöküştü.

Resmi sonuçlara göre:

Yükseldiği varsayılan ama tek başına iktidara geleceği -anketlere karşın- tahmin edilmeyen AKP, yüzde 34,43 oyla birinci parti oldu.

Seçim sistemindeki -bir türlü düzeltilemeyen ya da gelen giden iktidarların düzeltmek istemedikleri- çarpıklık gereği yüzde 34,43 oyla 365 milletvekili çıkardı.

70 milyon nüfuslu Türkiye'nin ancak üçte birini temsil eden bu parti, TBMM'deki koltukların yüzde 65'ini ele geçirdi. Geçen seçimde parlamento dışı kalan CHP ise, DSP'nin ve diğer ortakların düşüşünden yararlanarak, yüzde 19,41 oy ve 177 milletvekili ile TBMM'de temsil hakkını elde etti.

Sonra:

Bir önceki seçimde yüzde 21,7 oy alan DSP, yüzde 1,22 oyla dibe vurdu. DYP yüzde 9,54; MHP yüzde 8,35 oyla -DSP ileparlamento dışında kaldı.

Genç Parti bunalımların, ekonomik krizlerin kaymağını toplayan parti oldu. Kısa önce kurulmasına karşın yüzde 7,25 oy aldı.

AKP lideri Genç Parti'nin seçimden sonra da yükselişini görünce, siyasal bir oyunla bu partinin genel başkanı Cem Uzan'ı devre dışı bırakmayı başardı.

DEHAP, (Kürt partisi) yüzde 6,14 oyla bölgesel bir parti olduğunu kanıtladı.

ANAP, DEHAP'ın bile gerisine düşmüştü: Yüzde 5,11.

Çaresiz

Seçime hasta bir lider olarak giren, seçmenden son bir kez destek isteyen ve arayan Bülent Ecevit'in, bu sonuç karşısında liderlikte kalıp kalmayacağı tartışmaları, iyice su yüzüne çıktı. 3 Kasım 2002'den 25 Temmuz 2004'e kadar direndi, genel başkanlıkta kaldı, fakat vücut ne yazık ki, artık Ecevit'i taşımıyordu. Eski Ecevit? Karaoğlan! Dağlara taşlara adını yazdıran siyaset adamı.

Fiili siyasal yaşamında adı etrafındaki tartışmalarla büyüyen, ama tarihe adını hiç kuşku yok, Türk siyaset dünyasında ödün vermez tutumu, dürüstlüğüyle yazdıran Ecevit... aktif siyaset yaşamını 25 Temmuz 2004'te noktaladı.

Solu birleştirmeyen bir lider miydi, yoksa ortanın solundan demokratik sola geçiren bir başka parti ile sola ivme kazandıran bir lider mi?

Ecevit askeri yönetimlerle ödün vermeksizin savaşan, inişe geçen, sonra toparlanıp yükselişe geçmesini bilen ender siyaset adamlarından biridir. Kuşkusuz; Ecevit, siyasal yaşamın son 50 yılına damgasını vurdu. Ülkesine hizmet etmekten başka hiçbir amacı olmayan, dünya nimetlerinden ve maddi çıkarlarından daima uzak kalan, mütevazı yaşamıyla örnek bir lider.

Sadece siyaset adamı değil; bir Cumhuriyet aydını, Cumhuriyet'in temel ilkelerine sıkı sıkıya bağlı, laik demokratik sosyal hukuk devletinin her zaman önde giden savunucusu bir lider.

Fiili siyasete noktayı koyarken bütün içtenliğiyle "ödün ver-

meden hep doğruları" söylediğinin altını çiziyordu.

DSP'nin yeniden iktidara geleceğini söylüyordu.

Gelmek zorundadır, diyordu.

Genel başkanlıktan ayrılsam da hep DSP'li kalacağım, diyordu.

Genel başkanlığı "Karaoğlan'dan (536 delegenin oylarıyla) Sarıoğlan'a", Zeki Sezer'e devrederken DSP'nin kasasında 76 trilyon vardı.

O artık Onursal Genel Başkan'dı.

Or-An'daki evinde gazetecileri kabul etmeye, TV'lere çıkmaya, dünya ve ülke sorunları üzerinde görüşlerini açıklamaya devam etti.

Bir siyasal parti içinde fiili çalışma içinde değildi ama, Ulusal Uzmanlar Kurulu'nu kurdu ve orada ülke sorunları ve siyasetin gidişatı üzerinde fikir üretmeyi sürdürdü.

AKP yönetiminin laik Cumhuriyet'in temel ilkelerine indirdiği darbeler Ecevit'i derinden sarstı.

Sağlığı elverişli olsa, meydanlara çıkar, bir parti lideri sıfatıyla değil, Bülent Ecevit olarak AKP ve zihniyetiyle savaşırdı.

17 Mayıs 2006 günü Danıştay'a yapılan kanlı saldırı karşısında her şeye karşın, elverişli olmayan sağlığına karşın, "Cumhuriyet şehidi" dediği Danıştay 2. Daire üyesi Mustafa Yücel Özbilgin'in cenaze törenine katılmaya karar verdi. Güneşin yaktığı saatlerde törene katılmak üzere Kocatepe Camii'ne geldiği zaman kalabalık ağır aksak, zorla yürüyen, ama sağlam yürekli, dürüst, iradeli yaşlı adama yol açıyor, kimileri ona dokunuyor, kimileri elini öpmeye, kimileri de sarılmaya çalışıyordu. Karşıya bakarak olanca hızlı adımlarla yürüdü. Yanındakilerin desteğiyle merdivenleri çıktı Cenaze töreninden sonra eşi Rahşan Ece-

vit'le Or-An'daki evine döndü.

Akşam fenalaştı. Koruma Müdürü Recai Birgün geldi, doktorlar çağrıldı. İlk muayenelerden sonra GATA'ya götürüldü.

26 Temmuz 2006 Perşembe. Kitabın son satırlarını yazdığım bugün. Bülent Ecevit, GATA'da yatıyor.

18 Mayıs'tan bu yana, sessiz!

Ölümünün ardından...
"Onurlu bir yaşamın adı: Ecevit..."

Bülent Ecevit öldü.

Bir gazetemizin manşetlerinde yer aldığı gibi Bülent Ecevit, *"Karaoğlan lakabıyla Türk siyasetine damgasını vuran, şiirleri, kasketi, maviye yeni bir ad veren gömleği, dürüst ve zarif devlet adamı imajıyla mı hafızalarda yaşayacak?"* gibi renkli bir yaşam öyküsünü canlandıran anlatımlarla mı, yoksa...

... Yılların Ecevit'i; siyasal yaşamını özetleyen üç dönem; yükseliş, durağanlık ve iniş sürecindeki siyasal olaylar tarafsız bir gözle irdelenerek mi anılacak, övülecek veya değerlendirilecek?

Ölüm haberini duyuran gazeteler, *"şiirleri, kasketi, dürüst ve zarif devlet adamı imajıyla hafızalarda yaşayacağına"* inandıkları Bülent Ecevit'in yaşam öyküsüne sayfalarla geniş yer verdi.

Elbette Ecevit bu denli ilgiyi, saygıyı hak eden, yarım yüzyıllık ender siyaset adamlarımızdan biri.

İlk gün Ecevit'in ancak dışarıdan gözlenerek saptanabilen insan yönlerine ağırlık vermek elbette doğaldı.

1957'de CHP milletvekili seçilmesiyle başlayan, ölümüne kadar süregelen uzun siyasal yolculuğunda Ecevit'in iç dünyasını yakın siyaset arkadaşlarının anlayabildiğini veya iç dünyasını yakın arkadaşlarına açtığını sanmıyorum.

Ecevit, kurguladığı dünyasında yalnız yaşayan bir insandı.

İnsan Ecevit'i ancak siyasal yaşamında gerçekleştirdikleriyle ve bunları gerçekleştiren savaşımlarıyla anlayabilir ve anlatabiliriz.

1950'lerde CHP'nin yayın organı *Ulus* gazetesinin koridorlarında tanıştık Ecevit'le.

CHP, 1950'de seçimleri kaybettikten sonra *Ulus* başyazarlığına getirilen Nihat Erim, Ecevit'i -anılarında yazdığına göre- kendine *"kâtip"* olarak görevlendirdi.

Ecevit, etliye sütlüye karışmaz, resim ve konser eleştirileri yazan bir kimlik sergilerdi.

DP, *Ulus*'a el koyduktan; Erim, *Yeni Ulus* gazetesini çıkarmaya başladıktan sonra gece sekreteri Nihat Subaşı'nın yardımcılığına getirildi, bu arada köşe yazıları yazmaya başladı.

Her akşamüzeri çantasından eşinin hazırladığı sefertasını çıkarır, kaloriferin üzerine koyar, çalışmaya başlar, çevresiyle fazla ilgilenmezdi.

Zaman akıp gitti... Ecevit, Erim'in bir numaralı karşıtı oldu.

Metin Toker'in milletvekilliğini kabul etmemesi ve İnönü'ye Ecevit'i salık vermesi üzerine meclise girdikten sonra da genel başkanın tercümanlığını yapmaya devam etti. İnönü'nün sevgisini kazandı; onayıyla genel sekreterliğe geldi... Uzun bir zaman İnönü ile birlikte uyum içinde çalıştı ama... 1970'lerde Ecevit'i *"maceraperest"*likle suçlayan İnönü ile yollarını ayırdı.

Ecevit tarihe *"İnönü'yü deviren siyasetçi"* diye geçti.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirdi. Erbakan'ı hükümet düzeyine getirdi.

1977 seçimlerinde Ecevit'in liderliğinde CHP, tarihinde ilk ve son kez yüzde 44 oy alma başarısını gösterdi.

Sonra... Zaman içinde birlikte olduğu pek çok siyaset adamından, birlikte uzun yıllar siyaset yaparak yürüdüğü geniş kadrodan koptu. Turan Fevzioğlu'lardan, Turan Güneş'lerden...

Güneş Moteli gibi CHP tarihine övgü dolu anlatımlarla geçmeyen bir olaydan sonra tek başına iktidar olabildi, ne ki bu başarı, başarısızlıkla dolu hükümet sürecinden sonra 1979'da ara seçimlerle sona erdi.

12 Eylül darbesinden sonra (hiziplerinden yılgınlık gösterdiği gerekçesini öne sürerek) CHP'yi bıraktı. DSP'yi kurdu. İnişli çıkışlı bir yığın serüven. 2002'ye kadar üçlü koalisyonda başbakanlık ve 2002'den itibaren yavaş ilerleyen hastalıklar dönemi ve... 171 gün önce GATA.

Özel ve siyasal yaşamında dürüstlüğüyle, kendine özgü inançlarıyla, ilkeleriyle yaşayan, bu ilkeler uğruna bir yaşam boyu savaşım vererek kazanan, yitiren bir siyasetçi örneği gösterilmek istenilirse; bu insan, hiç kuşkusuz Bülent Ecevit olacak.

Cumhuriyet gazetesi, 7 Kasım 2006

EKLER

EK 1

Bülent Ecevit'in 12 Eylül'den bir hafta önce yaptığı konuşma

Petrol-İş Kongresi, İstanbul 6 Eylül 1980

... Sayın Başkan ve Başkanlık Divanı'nın Sayın Üyeleri.

Sayın konuklar,

Genel kurul toplantısına katılan değerli sendikacı, işçi arkadaşlarım; gazeteci, radyo ve televizyon temsilcisi arkadaşlarım.

Katılmaktan onur duyduğum Petrol-İş genel kurulu toplantısında hepinize içten saygılarımı sevgilerimi sunarım.

Türkiye'deki siyasal durumun, değişmelerin, olayların yüzeydeki belirtileriyle ilgili düşüncelerimi sık sık radyodan, televizyondan ve gazetelerden izlediğiniz için, aynı bakış açısından konulara değinerek vaktinizi almayacağım. Türkiye'nin bir güçlü ve önemli sendikasının genel kurul toplantısında konuştuğumun bilinci içinde Türkiye'nin sorunlarına daha değişik bir açıdan –benim görüşüme göre işçilerin açısı olmak gereken bir açıdan– bakmaya çalışacağım.

Değerli arkadaşlarım,

Türkiye'de sanki bir maç oynanıyor. Bu maçta sahada siyasal partiler ve siyaset adamları vardır. Toplumun büyük kesimi ise tribünlerde seyirci durumundadır. Sahada oynanan, kavgalı dövüşlü, tatsız tutsuz, sıkıcı ve sabır taşırıcı bir maçtır. Bu maçı izlemekten usananlar artık zaman zaman kendi tuttukları takımlara bile kızar olmuşlardır.

İşçiler de genellikle tribünlerdeki seyirciler arasında yer alıyorlar. Orada tutulmalarına özellikle çalışılıyor.

Ortada bir yanlışlık var. Bu yanlışlık nerede?

Yanlışlık sahada aranıyor, takımlarda aranıyor, kaptanlarda aranıyor, kurallarda aranıyor.

Tabii, kendine göre, hepsinin, hepimizin kusurları vardır.

Ama bence asıl yanlışlığı daha derinde bir yerde aramak gereklidir.

Bence asıl yanlışlık, demokratik siyasal mücadelenin bir tür seyirlik maç sanılmasındadır. Öyle bir maç ki, seyirciler ayrı, tribünlerde pasif durumda ve sahada oynayan takımlar ayrı... Oysa demokrasi ancak bu tür ayrımlar ortadan kalktığı oranda gerçeklik kazanır.

Çünkü demokrasi halkın, toplumun kendi kendini yönetmesidir.

Ama bizde halkı politikanın dışında, tribünlerdeki pasif seyirci durumunda tutmak için her türlü tertip çevrilmektedir; bunun için her türlü önlem alınmakta ve hatta çoğu kez baskı yapılmaktadır.

Öte yandan sahadaki partilerin de seyirci durumunda tutulan halk kitleleri ile organik ilişkiler kurmaları ülkemizde çok güçleştirilmiştir. Düşünün ki, geçmişte yapılan birtakım sakıncalı yanlışlıkların sonucu olarak, Türkiye'deki siyasal partilerin mahallelerde örgütlenmeleri yasaktır, köylerde örgütlenmeleri yasaktır, fabrikalarda, işyerlerinde örgütlenmeleri yasaktır.

Ülkemizde bir milyon nüfuslu ilçeler vardır; oralarda bütün partilerden 11-12 kişilik birer kurul sorumludur. İllegal kuruluşlar mahallelerin en ücra köşelerine kadar örgütlenebilirler; fakat siyasal partiler bu haktan yoksundur.

Siyasal partilerin işçi örgütleriyle organik ilişki kurmalarının yasaklandığı, Türkiye'den başka bir demokratik ülke daha bilmiyorum.

Demek ki bir yandan halk kitleleri tribünlerde pasif seyirci durumunda tutuluyor; bir yandan da onların temsilcisi olması gereken siyasal partilerin o halk kitleleriyle ilişkileri, temasları asgari ölçüde tutuluyor; organik bağlantıları ise hemen tümü ile önleniyor.

Eğer Türkiye'de demokrasiyi gerçek anlamda uygulayacaksak, herkesin belli kurallar içinde siyaset sürecine katılması gerekir; tribünlerde bulunanların da sahaya inmesi gerekir. "Herkes" derken, elbette, hakemlik etmekle, düzeni sağlamakla, sahayı ve sahada bulunanları korumakla görevli olanları bunun dışında tutabiliriz. Bu görevliler kimlerdir, hangi kesimlerdir?.. Yargı organlarıdır, ordudur, polistir, memurdur.

Kaldı ki demokrasinin kökleştiği, demokrasinin sağlıklı geleneklerinin yerleştiği ve o gelenekler içinde, bu gibi kamu görevlilerinin siyasal inançlarıyla kamusal işlevlerini, devlet işlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırt edebilir duruma geldiği ülkelerde, o görevli kesimlerin bile bir ölçüde siyasal davranışlarını ortaya koymalarına olanak sağlanır, izin verilir.

Fakat toplum tribünde seyirci, partiler de sahada oyuncu durumunda olursa, yalnızca partilerle politikacılar soyunup sahaya çıkar, halk da tribünlerde seyirci gibi kalırsa, demokrasi gerçeklik kazanamaz. Demokrasinin böyle sanıldığı, böyle uygulandığı bir ülkede siyaset giderek çirkin ve anlamsız bir oyuna dönüşür. Tıpkı Türkiye'de olduğu gibi... Sonuç vermeyen kavgalı gürültülü bir çekişmeye dönüşür; toplumun sabrını tüketen bir kavgaya dönüşür. Yine tıpkı bizde olduğu gibi...

Sonunda korkarım ki biri çıkar, düdüğü çalar, *"Oyun bitti, herkes evine," der ve bir anlamsız oyuna dönüşen demokrasi de böylece sona erer.*

Biz, biçimsel olarak varolan demokrasimizi işte böylesi bir oyuna dönüştürüp yozlaştırıyoruz ve yok ediyoruz.

Son haftalarda bir başka ülkede ise bunun tam tersi oluyor.

Batı demokrasisi ölçütlerine göre demokratik olmayan bir ülkede, Polonya'da, örgütlü bir halk kesimi, işçiler, tribünden sahaya indiler ve onlar sahaya iner inmez o ülkede bir tür demokrasi kendiliğinden, topraktan fışkırırcasına, oluşmaya başladı.

Aslında o ülkenin rejimine çok ters düşen bir davranıştır Polonya işçilerinin davranışı... Ama halkın güçlü ve örgütlü bir kesimi, ne istediğini bilerek, amacına nasıl erişebileceğini, hangi koşullarda nasıl yöntemlerle nereye kadar gidebileceğini iyi hesaplayarak sahaya çıktığı andan itibaren, Polonya'da rejim değişmeye başladı.

İşçilerin sahaya çıkışına ve sahaya çıkışlarıyla birlikte rejimi değiştirmeye başlamalarına kimse karşı koyamadı. İçeride-dışarıda hiçbir güç buna karşı çıkamadı, çıkamazdı da... Çünkü sınaileşme sürecine girmiş bir ülkede toplu ve bilinçli bir işçi gücüne, hiçbir başka güç karşı çıkamaz.

Şimdi ben de, Petrol-İş Kongresi'ne, izninizle, tribündeki işçileri sahaya çağırmak için geldim. Demokrasi sahasında, demokrasinin sağlıklı kuralları içinde, siyasal sürece daha aktif katkıda bulunmaya çağırmaya geldim. Yalnız petrol işçilerini değil, demokrasiyi benimsemiş bütün Türk işçilerini çağırmaya geldim.

Elbette ki onlardan, Türk işçilerinden beklediğim, Polonya'daki işçilerin izlediği yahut izlemek zorunda kaldığı türden bir davranış veya eylem biçimi değildir; çünkü Türkiye'de buna gerek yoktur. Türkiye'nin koşullarıyla Polonya'nın koşulları arasında önemli farklar vardır. Polonya'da işçilerin elde etmek için uğraş verdiği, uğrunda direnip mücadele ettiği haklar, Türkiye'de işçilere geniş ölçüde –tümüyle değilse bile geniş ölçüde– yasalarla zaten sağlanmış olan haklardır; demokrasinin gereği olarak sağlanmış olan haklardır. Benim çağrım, onun için, Polonya'daki gibi var olmayan hakları elde etme çağrısı değildir; benim çağrım, var olan hakları koruma, o haklara daha çok gerçeklik ve içerik kazandırma çağrısıdır. Türkiye'nin sorunlarına çözüm ge-

tirecek, Türk toplumuna bunalımdan çıkış yolunu açacak yönde o hakları kullanmaları için çağrıda bulunuyorum, bilinçli ve demokrasiye bağlı Türk işçilerine...

Şöyle bir terslik var ortada: Batı ölçütlerine göre demokratik olmayan Polonya'da işçilerin elde etmek istedikleri ve birkaç gün içinde de büyük ölçüde elde edebildikleri haklardan bazısı, demokratik Türkiye'de şimdi işçilerin elinden alınmak isteniyor.

Nasıl alınmak isteniyor?

Bunun yolları yöntemleri ile ilgili bazı örnekleri Petrol-İş Genel Başkanı değerli arkadaşım Cevdet Selvi açılış konuşmasında çok iyi belirledi.

Polonya'da işçilerin elde ettiği veya elde etmekte olduğu haklardan bazıları ise Türkiye'de işçilerden esirgenmek istenen haklardır.

Hangi haklar üzerinde duruyor Polonya'daki son işçi hareketi?.. Bağımsız sendika, yani siyasal iktidarın etkisinden bağımsız sendika hakkı ve özgürlüğü istiyor; yasal grev hakkı istiyor. Bununla yetinmiyor, toplumda ve devlet düzeninde tümüyle özgürlük ortamı oluşmadıkça, demokratik işçi hakları bir süre elde edilmiş olsa bile, bu hakların sürekli olamayacağını biliyor; o nedenle de basına daha geniş özgürlük istiyor; devlet radyo ve televizyonundan toplumun bütün kesimlerinin hakça bir çerçeve içinde yararlanabilmelerini istiyor; işçiler adına, işçi örgütleri adına, parlamentodaki işçi temsilcileri eliyle yasa tasarıları sunabilme hakkını istiyor; işyerlerinde yönetime katılma hakkını istiyor; fabrika müdürlerinin atanmasında söz hakkı istiyor; ekonomik planların hazırlanmasına, uygulanmasına katkıda bulunabilme hakkı istiyor.

Polonya'da bütün bunlar, başlangıçta, "ideolojik" istekler deyimiyle reddedildi; ve Polonya'nın yöneticileri, başlangıçta, direnişe geçen işçilerin yalnızca ücret konusuyla ilgili isteklerini görüşebileceklerini belirttiler. Fakat birkaç gün içinde Polonyalı iş-

çiler, "ideolojik" diye tanımlanan bu hakları da bir bir elde etmeye başladılar.

İşin garibi, Batı ölçütlerine göre demokratik sayılmayan bir rejimin Polonya'da, işçilere,

– Bunlar "ideolojik" isteklerdir, bu istekleri ileri süremezsiniz! dediği türden istekleri, hatta onların bir hayli gerisinde kalan bazı istekleri, son aylarda Türk işçi hareketi öne sürdüğü vakit, demokratik olması gereken Türkiye'nin iktidarı ve egemen güçleri aynı deyimle karşı çıktılar,

– Bunlar "ideolojik" isteklerdir, dediler,

– İşçi yalnız ücretini düşünsün, başka bir istek ileri sürmesin, "ideolojik" hiçbir isteği toplu sözleşmelerde kabul etmeyiz!.. dediler.

Kimler dedi bunları?.. Sayın Selvi arkadaşımın değindiği gibi işveren sendikalarının başından Türkiye'de idarenin en yüksek kademesine gelmiş, getirilmiş bir bürokrat yani o sırada Başbakanlık Müsteşarı olan Turgut Özal söyledi, Bakanlar söyledi, Hükümet söyledi, daha hâlâ da söylüyorlar.

Adalet Partisi azınlık hükümetinin kuruluşundan bu yana, "ideolojik isteklerdir" gerekçesiyle toplu sözleşmelere konması reddedilen -daha önce toplu sözleşmelere konulmuş ise alıkonulması hükümetçe, büyük iş çevrelerince kesinlikle reddedilen- isteklerden başta geleni nedir?

İş güvenliği hakkı... Yani, olur olmaz nedenlerle, ideolojik nedenlerle işçi işinden atılmasın; başka kusuru olmayan işçi işinden atılmasın!.. Yani Türkiye'de işveren -devlet olarak veya özel sektör olarak işveren- ideolojik nedenlerle işçileri fabrikalardan atabilecek; ama buna karşı işçiler, sendikalar, "Bize de biraz güvence verin," dediği vakit, "Hayır, bunlar ideolojik isteklerdir; sizlerin böyle istekler öne sürmeye hakkınız yoktur," denecek! ... Nerede?.. Demokratik Türkiye'de!.. Ne zaman?.. "Demokratik" denmeyen bir ülkede bu hakların elde edildiği bir sırada! ...

Böylelikle Türkiye'de toplu sözleşme düzeni ve sendikacılık, soyut, havada kalmış, toplumsal ve siyasal köklerinden kopmuş bir ücret sendikacılığına, ücret toplu sözleşmeciliğine dönüştürülmek isteniyor. Oysa, toplumsal dayanaklarından, köklerinden koparıldıktan sonra, ücret sendikacılığının kendisi bile havada kalıyor; işçiler hakları olan ücret artışlarını bile elde edemiyorlar. Aylarca olur olmaz her alanda ertelenen grevler, aylarca sürüncemede bırakılan toplu sözleşmeler ve hükümetçe başbakanlıkta tek yanlı olarak oluşturulmuş bir komitenin baskısı altında tutulan ücretler...

Yani, sendikacılığı önce soyut bir ücret sendikacılığına dönüştürmek; ondan sonra da ücret artışlarını sınırlamak; ve egemen güçlerle onları temsil eden iktidarların hataları yüzünden -bazen bilinçli bazen bilinçsiz hataları yüzünden- Cevdet Selvi arkadaşımın da biraz önce belirttiği gibi ekonomimizin küçülme durumuna girdiği bir sırada, ulusal geliri çok daha büyük ölçüde toplumun en üst katındaki varlıklı çevrelerin tekeline almak ve tüm çalışanlara da ancak damla kabilinden bir pay ayırmak... İşte amaç bu!

Diğer amaç ne, arkadaşlarım?.. Neden iş güvenliği isteklerine, "Bunlar ideolojik isteklerdir," diye karşı çıkılıyor? Çünkü işçi haklarının bilincine varmış olan ve bu haklar uğrunda yasal yollardan mücadele eden işçileri rahatça tasfiye edebilmek istiyorlar. İktidar devlet sektöründe, tekelci sermaye de özel sektör işyerlerinde tasfiye etmek istiyor öylelerini; ve yerlerine, partizanları da değil, işçiyi işverenler adına veya siyasal iktidarlarla ortakları adına baskı altında tutacak, öylelikle işçi haklarını kullanılmaz hale getirecek militanları fabrikalara, işyerlerine yerleştirebilmek için; öylelikle sendikacılığı içinden çökertebilmek için, iş güvenliği isteklerine, "Bunlar ideolojik isteklerdir," diye karşı çıkıyorlar.

Bunun sonucu bağımsız sendikacılığın çökmesi olacaktır; grev hakkının fiilen ortadan kalkmasına yol açacaktır.

Yılbaşından beri Türkiye'de uygulanmakta olan ekonomik

modelin mantığı bunu gerektirmektedir. Bu ekonomik model açıklanır açıklanmaz, Cumhuriyet Halk Partisi, bunun Latin Amerika'daki uygulamalara benzer bir korkunç sömürü modeli olduğunu, böyle bir ekonomik modelin demokrasi ile de demokratik işçi hakları ile de bağdaşmayacağını söyledi. Bu model uygulanmaya başladıktan hemen sonra evvela işçi haklarının üstüne yürüneceğini, ondan sonra da demokrasinin giderek kısılacağını söyledi Cumhuriyet Halk Partisi...

Beni bağışlasınlar, bazı çok bilmiş kişiler, "Nereden çıkartıyor Cumhuriyet Halk Partisi ve Ecevit bunu?.. Neresi Güney Amerika modeliymiş bunun? Neden bu ekonomik model işçi hakları ile, demokrasiyle çelişirmiş?" dediler. Ama aradan birkaç ay değil birkaç hafta geçmeden, ülkemize ithal edilen Truva Atı'nın içinde tezgâhlanan oyunlar dışa vurmaya başladı. Kısa sürede bir "echelle mobile" tasarısı hazırlandı; yani "oynak basamak" veya "oynak merdiven" tasarısı... Hemen ikinci günü, Cumhuriyet Halk Partisi, bu konuda da uyarısını yaptı:

– Adına kanmayın, "echelle mobile" diye tanıtılan bu tasarı tüm demokratik işçi haklarını beş yıl için rafa kaldırma yasasıdır, askıya alma yasasıdır; o beş yıl geçtikten sonra da, haklar güya geri verilse bile, o hakları kullanacak bir sendikal hareket kalmamış olacaktır Türkiye'de, dedi. Bunun farkına varılıncaya kadar birkaç hafta geçti, çok geç farkına varıldı. Sendikal hareket oyunun farkına varıp "olmaz" dediği vakit de hükümet o tasarıyı derhal meclisten geri almak zorunda kaldı.

Demek ki, işçiler, öyle fazla gür bir sesle de değil, topluca bir şeye "olmaz" dediler mi, rejim demokratik olsa da olmasa da, sınaileşme sürecine girmiş bir ülkede o iş olmaz Tasarı birkaç hafta sonra geri alındı. Fakat amaçtan vazgeçilmedi. Şimdi aynı amaca, sendikal hakları, işçi haklarını fiilen işlemez duruma getirme amacına, dolaylı yollardan ve örtülü araçlarla, yöntemlerle ulaşmak isteniyor.

Değerli arkadaşlarım,

Özgür sendikacılığın, toplu sözleşme ve grev haklarının, ülkemize getirilmesine Çalışma Bakanlığı sırasında katkıda bulunmuş bir kimse olarak bir şeye dikkatinizi çekerim... Toplu sözleşme düzeni eğer düzgün işliyorsa, işyerlerindeki veya işletmelerle ilgili toplu sözleşme ihtilaflarına siyaset adamları ve partiler karışmamalıdır, diye düşünürüm. Genel hatları ile düşüncelerini elbette söylerler, ama somut işyeri veya işkolu toplu sözleşmelerine karışırlarsa mekanizma aksar, diye düşünürüm. Onun için genellikle iş uyuşmazlıklarına, somut iş uyuşmazlıklarına fazla değinmem.

Ama, belki dikkat etmişsinizdir, bu yıl başlarında, Hava-İş'in Türk Hava Yolları ile, daha doğrusu hükümetle uyuşmazlığına üst üste birkaç kez değinmek zorunluluğunu duydum ve değindim. Çünkü ülkemize yeni getirilmekte olan ekonomik modelin ışığında Hava-İş uyuşmazlığı ile ilgili olarak bir oyunun tezgâhlanmakta olduğunu gördüm. Hükümetin, iş güvenliği ile ilgili edinilmiş haklara, yani istenen değil, daha önceki toplu sözleşmelerle edinilmiş haklara, "Bunlar ideolojik isteklerdir, kabul etmeyiz," diye karşı çıktığı ilk olay, Hava-İş'le Türk Hava Yolları arasındaki uzlaşmazlık oldu.

Hava-İş aylarca direndi. Hava-İş Genel Başkanı Sayın Öztürk arkadaşımla sık sık bir araya geldik konuştuk. Fakat işçisi çok az bir sendika idi. Hava-İş, beni bağışlarsanız, benim gözlemime göre, maalesef, sendikal hareket içinde yalnız bırakıldı. Uzun süre direndi. Fakat sonunda maddi kaynakları tükendi ve hükümetçe "ideolojik" diye nitelenen, birçoğu da edinilmiş hak durumunda olan isteklerinden vazgeçmek durumunda kaldı.

Bu, Türk sendikal hareketinde, Türk işçi hareketinde çok acı bir dönemeç noktası idi.

Ne oldu?.. İşçilerin "ideolojik" diye tanımlanan istekleri reddedildi; iş güvenliğine ilişkin istekleri reddedildi; ve partizan-

lara da değil, militanlara ve vurgunculara Türk Hava Yolları'nın kapısı açıldı.

Ne oldu?.. Bir yıl önce Türkiye'de büyük döviz kazandıran Türk Hava Yolları iflasın eşiğine geldi. Ve işte görüyorsunuz, "Türk Hava Yolları iş yapamıyor, kazanamıyor, memlekete zarar veriyor," diye -biraz önce Cevdet Selvi arkadaşımın da bahsettiği gibi o bahane ile- devletin yani Türk Hava Yolları'nın altyapısından ve teknik hizmetlerinden yararlanan özel sektör işletmeleri mantar gibi türetilmeye başladı.

Başka alanlarda -yine Selvi arkadaşımın belirttiği gibi özellikle Tekel alanında- da bu oyunun oynanmakta olduğunu biliyoruz.

Hava-İş yalnız bırakıldı da ne oldu?.. Hava-İş'i yalnız bırakmış olmanın bedelini şimdi bütün işçi hareketi ödüyor. Çünkü Hava-İş'in "ideolojik" denen çok masum ve haklı isteklerinin hükümetçe reddedilmiş olması yol oldu. O yol açıldıktan sonra artık özel sektörle devlet sektöründe bütün işletmeler, bu kadar sade, haklı istekleri, masum istekleri bile, "Bunlar ideolojiktir, siz ücretinizden başka bir şey düşünmeyin," diye reddetmeye başladılar.

Bugün artık hükümet açıktan meydan okuyor işçilere... Mecliste desteği kalmamış boşluktaki bir azınlık hükümetinin düştü düşecek Başbakan'ı, televizyon ekranına çıkıp, açıktan, işçi haklarını kınama cüretini gösterebiliyor; ve başka halk kesimlerini, memuru, işsizi, hatta işçi emeklisini işçilere karşı kışkırtma cüretini gösteriyor. "Memlekette üç buçuk milyon işsiz var," diyerek işsizleri işçilere karşı çıkartıyor. Yani,

— Memlekette üç buçuk milyon işsiz varken işçi hakları bizim neyimize? demek istiyor Sayın Başbakan... İki gün önce televizyonda dinlediniz.

Pekiyi, Türkiye'de üç buçuk milyon işsiz bulunmasından işçiler mi sorumludur; yoksa son 15 yılın on yılında başbakanlık yapan, halen de on aydır başbakan olan kimse ve onun hükü-

metleri mi sorumludur, o hükümetlerin izlediği politikalar mı sorumludur?

Görünürdeki ücret artışlarına karşın işçi gelirlerinin gitgide hızlanan enflasyon karşısında fiilen nasıl gerilediği devlet belgelerinde açıklanırken, Başbakan, işçileri çok müreffeh bir toplum kesimi imiş gibi gösterip, köylüyü, memuru, emekliyi işçiye karşı kışkırttı; ve halk kitlelerini, refah yolunda birleşmeye değil, yoksullukta ve yoksunlukta birleşmeye çağırdı. Memur yoksul, işçi de onun durumuna gelecek; köylü yoksul, işçi de onun durumuna gelecek, anlamına gelen bir konuşma yaptı.

Köylü yoksulsa, memur yoksulsa bundan işçiler mi sorumlu?

— Memurların işçiler gibi sendikal hakları yok! dedi Başbakan...

Hükümetler ve parlamento memurlara sendikal hakları vermek istedi de işçiler mi buna engel oldu ki Başbakan böyle bir tezle işçi hareketinin karşısına çıkıyor?

Geçen gün bir demecinde Başbakan Sayın Demirel, kendi başbakanlık dönemlerinde Türkiye'nin altı yedi trilyon lirasını harcamış olmakla övündü. Yani on yılda Türkiye'nin altı yedi kere bin milyarını harcamış. Şimdi yıl 1980... Türkiye'de köylü yoksulsa -ki elbette yoksul ve çok yoksul-; memur yoksulsa -ki elbette çok yoksul-; emekli yoksulsa -ki elbette çok yoksul-; ve toplu sözleşme, grev hakkına karşın işçi gitgide yoksullaşıyorsa -ki elbette yoksullaşıyor-; bu altı yedi trilyon lira kimin cebine girdi toplumda?.. İşçilerin giderek nasıl yoksullaştığı, yalnız Petrol-İş raporunda ve Petrol-İş Genel Başkanı'nın konuşmasında değil, Devlet Planlama Teşkilatı'nın belgelerinde açıklanırken, Başbakan işçilerin bu altı yedi trilyon liradan haklarının üstünde pay aldıklarını söyleyebilecek durumda mıdır?

Yıllardır izlenen yanlış politikaların sonucu olarak dışsatım gelirlerimizin tümü yalnızca petrol dışalımımıza yetmez durumda... Enerji, hammadde, girdi, kredi yokluğundan fabrikalarda

kapasite kullanımı yarının çok altına düşmüş durumdadır. Yüz temel maddeden 68'inde üretim korkunç bir hızla düşüyor. Yatırımlar duruyor ve gelişme gerilemeye başlamış durumda, Sayın Selvi arkadaşımın bugün işittiğim bir deyimiyle, büyüme hızının yerini artık küçülme hızı almış durumda.

Pekiyi, on yılda bu ülkenin altı yedi trilyon lirasını kendi elleriyle harcamış olmakla övünen kimseye sormazlar mı,

— O kadar parayı nasıl bu kadar verimsizce, bu kadar sorumsuzca, bu kadar hesapsızca harcayabildiniz de Türk ekonomisi bu duruma düştü? diye...

Altı yedi trilyonu, "Tek doğru yol benim gösterdiğim yoldur," diyerek bildiği gibi harcayan kendisidir, ama ekonomiyi bu duruma düşüren ya bugün muhalefette bulunan Cumhuriyet Halk Partisi ya da Türk işçisi!...

Biz 22 aylık hükümet dönemimizde, ancak hükümetten ayrılmamıza birkaç ay kala dişe dokunur krediler sağlayabildik. Fakat bunların büyük bölümünü kullanmaya vaktimiz olmadı, şimdi işbaşında bulunan hükümete devrettik. Hükümet de ayrıca, bizim vermediğimiz birtakım siyasal ödünler vererek, 1980'de yeni krediler ekledi bunların üstüne...

Geçen yılın ilk altı ayında dünya petrol fiyatları -bildiğiniz gibi- yüzde yüz artarken, biz ancak 150 milyon dolar kadar dış kredi kullanabildik ülkemizde... Henüz borçlar da ertelenmemişti. Bu yılın ilk yarısında ise, bu hükümet, 150 milyon dolar değil, bizim devrettiklerimizle beraber bir milyar doların üstünde dış krediyi su gibi harcadı. Ama biz geçen yılın ilk yarısında dışalımlarımızın yüzde 94'ünü kendi kazandığımız dövizle ödeyebiliyorduk; artan dışsatımdan elde ettiğimiz, artan işçi dövizlerinden elde ettiğimiz gelirlerle ödeyebiliyorduk; bu yılın ilk yarısında ise, Türkiye'nin kendi kazancımız olan dövizle dışalımlarımızı karşılayabilme gücü yüzde 94'ten yüzde 75 dolaylarına indi.

Sayın Başbakan ekonomide başarının tek ölçütü veya gös-

tergesi olarak yoklukların kalkmasını gösteriyor. Aslında birçoğunun kalkmadığını biliyoruz. Sigara yokluğu aylardır sürüyor; birçok hayati ilaçlar yok; zaman zaman şeker yok olur, zaman zaman başka tüketim maddeleri, o arada hayati ihtiyaç maddeleri yok olur. Kaldı ki bu yoklukların kalktığı görüntüsü de aslında iki sağlıksız yoldan veriliyor.

Birincisi, en hayati tüketim maddelerinin bile fiyatları halkın satınalma gücünün üstüne çıkarılıyor; halk vitrindeki, tezgâhtaki malı alamadığı için o mal göstermelik olarak ortada kalıyor, yokluğu sona ermiş gibi görünüyor.

İkincisi, Türkiye'nin geleceği ipotek edilmek suretiyle, hatta siyasal ödünler verilmek suretiyle alınan krediler, üretimi artırmak için değil, yoklukları, darlıkları gözden saklamak için, büyük ölçüde tüketim malları almak için kullanılıyor.

Pancar ülkesi olan ve şeker fabrikalarıyla donatılmış bir ülke olan Türkiye, bugün giderek artan ölçüde, dövizle şeker ithal eden bir ülke durumuna gelmiştir. Tütün ülkesi Türkiye'nin dışarıda yaptırdığı sigaralara ödediği döviz korkunç bir hızla artmaktadır. Kendi ampul fabrikalarımızda, bu yılın ilk yarısında üretim yüzde 40 düşerken, o ampul fabrikalarına dövizle girdi sağlanacak yerde, dövizle dışarıdan mamul ampul ithal edilmektedir. Yani,

— Varsın Türkiye'deki ampul fabrikalarının işçileri işsiz kalsın, ben dışarıdan aldığım krediyi yine dışarıdaki işçiye ve fabrikaya öderim, denmiş olmaktadır.

Yüz temel maddeden 68'inde üretimin bu yılın ilk yarısında geçen yıla oranla -var olan çok daha iyi olanaklara rağmen- hızla düşmekte olduğunu söylemiştim. Üretimin düşmekte olduğu bu 68 kalemden sadece altısında bir hesap yaptık. Bu altı kalemde üretim düşüşlerinden Türkiye ne kadar döviz yitiriyor? Bildiğiniz gibi, petrol üretimi -ham petrol üretimi- bu dönemde yüzde 20 düştü. Kendi ham petrol üretimimizdeki bu düşüş yüzünden dışarıya ödemek zorunda kaldığımız döviz ise altı ayda

64 buçuk milyon dolar arttı. Ham petrolle birlikte hesabını yaptığımız altı kalemde şunlar var: Çimento, sıvı çelik, traktör, kamyon, pamuklu dokuma... Yalnız bu altı kalemde bu yılın ilk yarısında görülen üretim düşüşü nedeniyle Türkiye'nin bu yılın ilk yarısında uğradığı döviz kaybı 727 milyon dolardır.

Bu verdiğim örnekler arasında, üretimin önemli ölçüde düşmekte olduğu gübre yoktur, kâğıt yoktur, sigara yoktur, onun gibi daha birçokları yoktur.

Altı kalemden altı ayda 727 milyon dolar döviz kaybına uğramışız. Böyle giderse -ki böyle gideceği görülüyor- bu, bir yılda bir buçuk milyar dolar döviz kaybı demektir. Buna öteki kalemleri de eklerseniz, sırf üretim ihmal edildiği için ve dışarıdan bin naz ile verilen krediler üretimden çok tüketimde kullanıldığı için, Türkiye, iki milyar doların üstünde döviz kaybına uğrayacak demektir. Bir o kadar da dış borç alınmakta olduğuna göre, bu yıl üretim böylesine düşerken ve o yüzden döviz giderlerimiz artarken, o borçları gelecek kuşaklar nasıl ödeyecektir? Bunun hesabını herhalde işçi vermeyecektir, Cumhuriyet Halk Partisi de vermeyecektir.

Değerli arkadaşlarım,

Yine sahadaki maça, kavgalı maça geliyorum. Görüntüye aldanmamak gerekir. Sahadaki maç aslında bir siyasal kavga, daha doğrusu siyasal partiler arasında bir kavga değildir. Onun ötesinde, bu kavga, bir bölüşüm kavgasıdır. Türkiye'nin yetersiz geliri, son zamanlarda giderek küçülen geliri, nasıl bölüşülecek? Bundan aslan payını kim alacak? Üretici halk mı alacak, üreticileri sömüren bir avuç insan mı alacak? Türkiye'deki kavga bunun kavgasıdır.

Nitekim iki gün önce televizyon ekranında işçilere meydan okurken seyrettiğiniz Sayın Başbakan adeta belli büyük sermaye çevreleri adına işçilere ve tüm çalışanlara karşı "böl ve sömür" yöntemini de kullanarak, onları kendi aralarında birbirine karşı

kışkırtarak, bir sınıf savaşı ilan etme görüntüsü içindedir.

İşçilerin işyeri yönetimine asgari düzeyde katılmasını "ideolojik" diye reddedenler, devletin tüm ekonomisini büyük sermaye çevreleriyle el ele yürütmektedirler; hatta büyük ölçüde onların eline terk etmiş durumdadırlar. Devletin Merkez Bankası'nın yetkileri büyük ölçüde özel aile bankalarına devredilmiş durumdadır, yeni ekonomik modelle birlikte... Başta Maliye Bakanlığı olmak üzere, ekonomi ile ilgili tüm bakanlıkların da yetkileri, özel sektörün işveren temsilciliğinden Başbakanlık Müsteşarlığı'na ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın başına getirilmiş bir kimsenin (yani Turgut Özal'ın) eline devredilmiştir.

Bugün artık ekonomi ile ilgili bakanların bile ekonomi ile ilişkileri kalmamıştır. Ekonomiyi, hükümet mekanizması içinde, işveren temsilciliğinden gelen bir bürokrat yönetmektedir; hükümetin dışında da büyük sermaye çevreleri yönetmektedir. Bu yüksek bürokrat, bir devlet memuru olduğu halde, yurtdışında ve yurtiçinde her türlü siyasal beyanları verebilmektedir; işçilere çatabilmektedir, muhalefete çatabilmektedir, parlamentoya çatabilmektedir. Ama işçiler, sendikalar, biraz yüksekçe sesle,

— Memleket nereye gidiyor? diyecek olsalar,

— Siz bunlara karışamazsınız, ideolojik isteklerde bulunamazsınız! diye laf ağızlarına tıkanmaktadır.

Değerli arkadaşlarım,

Türkiye'nin şu veya bu nedenle sürüklenmiş olduğu bugünkü ekonomik bunalım döneminde işçilerden beklenmesi gerekli özveri yok mudur? Elbette vardır. İşçilerden ve bütün toplum kesimlerinden bazı özverilere katlanmaları beklenmeksizin elbette bu bunalımı aşamayız. Ama işçiden, çalışanlardan, halktan özveri bekleniyorsa bunun usulü, adabı vardır. Özveri öncelikle en çok kazananlardan, özellikle de ekonomik gelişmeye hiçbir katkıda bulunmaksızın vurgun yoluyla kazananlardan beklenir; sonra derece derece daha az kazananlardan beklenir.

Hakça bir vergi reformu yapılmayacaksa, demek ki, vergi yükünün çok büyük bir bölümünü dar ve orta gelirli çalışanlar taşıyacak ve vergi reformu yapılmadığı için devletin eksik kalan gelirleri devlet sektörü mamullerine birkaç ay içinde yüzde yüzle bin arası zamlar yapılarak karşılanacaktır. Bu, vergilemenin en adaletsiz biçimidir.

Vergi adaletini getirecek yerde devlet sektörünün ürettiği mallara aşırı zamlar yapılmak suretiyle bir yılda elde edilecek ek devlet geliri 500 milyar lirayı bulmaktadır. Ama korkarım ki bu da o altı yedi trilyon gibi harcanmaktadır. Bir yandan devlet 500 milyar ek geliri fakir halkın cebinden alıyor, ama bir yandan da o fakir halkın bir kesiminin ürettiği buğdayın parasını aylarca ödemiyor; çayın parasını aylarca ödemiyor; pancarın parasını aylarca ödemiyor; kıdem tazminatını aylarca ödemiyor; "Param yok," diye toplu sözleşmeleri aylarca askıda bırakıyor. O halde o altı yedi trilyon için sorduğum soruyu şimdi bu yıl aşırı fiyat zamları ile devlete sağlanan 500 milyar için de soruyorum: Köylüye verilmedi, işçiye verilmedi, memura verilmedi, yatırıma gitmedi, o halde nereye gitti bu 500 milyar lira? Bunun hesabı verilmelidir!

Vergi reformu yapılmamakla da kalmıyor. Türkiye'de zaten alabildiğine kaçırılabilen vergiler, bu sefer, vergi kaçıran bir suçluluk kompleksine de kapılmadan rahatça kaçırılabilsin diye, kapılar ardına kadar açılıyor. Nasıl açılıyor? "Sırdaş hesap"lar sistemiyle!.. Kara servet için özel gizli hesaplar sistemi, kara servet için yüz karası bir bankacılık sistemi getirilmek suretiyle!..

Kara servet ve vergi kaçakçılığı yasalaştırıldı; dış ticaret alanına getirilen akıl almaz düzenlemelerle, dışsatımımızdan elde edebileceğimiz dövizi dışarıda bırakma hakkı da özel sektöre tanındı. Bu da yetmiyor. İşçiden özveri istiyor Sayın Başbakan; evlerinde oturup hiçbir iş yapmadan parasını sırdaş hesaplarda faizle işletenler, işçiden memurdan köylüden esnaftan, hatta çoğu kez küçük ve orta sanayi işletmecilerinden daha çok kazanıyorlar;

sonra da çalışanlardan özveri isteniyor.

Ekonomiyi, devletle el ele halkı sömürenler yönetiyor. O yüzden ekonomi gittikçe güçsüzleşirken halk da güçsüzleşiyor. Sonra günlük yaşamını sürdürmekte zorluk çeken o halktan, işçiden, köylüden özveri bekleniyor. Bu, elbette kabul edilemez.

Pekiyi, işçiler ne yapabilir bu durumda?

Başta belirttiğim nedenlerle, elbette kısmen kendi kusurlarımız yüzünden, ama bir de yapısal nedenlerle veya demokrasi anlayışımızdaki. uygulamamızdaki sakatlıklar nedeniyle, siyasal partiler kendilerinden beklenen işlevi gereği gibi yapamıyor. Meclis tıkanmış. Bir eylem için sokağa adımınızı atsanız, sağlı sollu tuzaklarla çevrili; o tuzaklara düşmekten haklı olarak çekiniyorsunuz. Pekiyi bu durumda işçi ne yapsın?

Kimi, "Miting yapsın," kimi, "Direnişe geçsin," kimi, "İşi bıraksın," diyor. Bunlardan yasal olanlar gereğinde yapılabilir ya da yapılmaz. Fakat bence bunlardan çok daha basit ve hepsinden daha önce yapılabilecek olan ve yapılması gereken bir şey vardır.

(Bir kısım delegenin "Genel grev hakkımız, söke söke alırız" sloganını söylemeleri üzerine) Bu genel grev konusunu da ilk işleyen politikacı benim... Genel grev hakkını söke söke alırsınız ama benim söyleyeceğim ondan da basit, ondan da kolay bir şey... Söke söke almaya gerek olmayan, elinizin altındaki bir olanağa değinmek istiyorum. O da başlıca sendikaların, federasyonların ve iki büyük konfederasyonun bir araya gelip bir ortak toplu sözleşme politikası saptamalarıdır. Uygulanmak istenen ekonomik model karşısında ve açığa vurulan oyunlar karşısında işçi haklarını koruyabilecek ve işçiyi güçlendirebilecek bir ortak toplu sözleşme politikası ve stratejisi saptamak... Bu stratejiyi izlerken de sendikaların, federasyonların ve iki büyük konfederasyonun birbirlerine destek olması, Hava-İş'in bırakıldığı gibi hiçbir sendikanın yalnız bırakılmaması...

Cumhuriyet Halk Partisi de buna, kendisinden beklenebile-

cek olan, kendi üzerine düşen her katkıyı yapmaya hazırdır.

Yani,

— Polonya'da işçilerin anayasal ve yasal hakları olmadığı halde yapabildiğini Türkiye'de işçiler anayasal ve yasal hakları olduğu halde yapmıyorlar, yapamıyorlar, çünkü yaptırılmıyor, yapmaları engelleniyor; bu yapılsın! diyorum.

Nasıl Polonya'da grev hakkı olmayan işçiler bir ortak stratejiyi hep birlikte dayanışma içinde izleyip birtakım demokratik hakları elde etmeyi başardılarsa, o demokratik hakların var olduğu ülkemizde, o hakları bir ortak stratejide, dayanışma içinde uygulamak...

Hükümet

— Bu istekler "ideolojik" isteklerdir, bunları kabul etmeyiz! dediğinde, toplu sözleşme masasına oturmuş her sendika ayrı ayrı sızlanacak yerde, hepsi bir araya gelip,

— Karar verdik, bu toplu sözleşmelerde iş güvenliği ile ilgili şu isteklerde topluca direniyoruz, yasal yollardan direniyoruz! derlerse, buna hiçbir gücün karşı duramayacağından eminim.

İşin garibi şurada: Bu hükümet döneminde devletin tek yanlı olarak oluşturduğu belli bir toplu sözleşme politikası ve stratejisi var. Sayın Selvi arkadaşım bunu açıkladı. Bunun komisyonu da kurulmuş. Biz de hükümette iken bunu hazırladık. Ama nasıl?.. İşçilere danışarak, bunu fikir olarak kabul eden sendikalara danışarak, onlarla bir arada masaya oturarak hazırladık. Kimi benimsedi, kimi benimsemedi... Ama bu hükümet öyle değil; tek başına toplu sözleşme politikası ve stratejisi var bu hükümetin... Bütün devlet sektörü için bir merkezden bu stratejiyi uyguluyor. Özel sektörün güçlü kesimi bir araya gelmiş, yine derli toplu ortak bir toplu sözleşme stratejisi saptamış... Ama ben, üzülerek söyleyeyim, işçi hareketinde böyle bir strateji göremiyorum. Bu, türlü yollardan engelleniyor ve bu şekilde işçiler bölünmüş, yani güçsüz halde tutulmak isteniyor. Çünkü, bildiğiniz gibi, ka-

pitalizmin ezeli kuralı bu: Çalışanlar bölünsün ki rahat sömürülebilsin!

Ekonominin yönetimi büyük sermaye temsilcilerinin eline geniş ölçüde geçmiştir. Fakat işçilerin ekonomide söz hakkı yoktur.

Sözlerimin başında dediğim gibi, sendikacılık, toplu sözleşme düzeni, bir ücret sendikacılığına dönüştürülüyor.

Oysa sendikacılığı ve toplu sözleşme düzenini temel unsurlarından soyutlayıp salt ücret konusuna indirgediniz mi, ücret artışları fiyat artışlarına bile yetişemez oluyor, yani sırf ücret sendikacılığı bile yapılamıyor.

Değerli arkadaşlarım,

O halde, dediğim çizgide birleşmek, öyle sanıyorum ki, oynanmakta olan oyunlar, kurulmakta olan tezgâhlar karşısında, Türk sendikal hareketinin atması gereken ilk adımdır.

Partileri, politikacıları eleştirmek, kınamak, göreve çağırmak, elbette tüm yurttaşlarımızın, özellikle işçilerin hakkıdır. Ama bu yetmez. Sözlerimin başında belirttiğim gibi, siyaset yalnız siyasal partilerle siyaset adamlarına bırakılırsa, bir ülkede, demokratik siyasal yaşam sağlıklı biçimde ve gerçek anlamda oluşamaz.

Ben,

– Sendikalar asıl işlevini bıraksın da kendilerini siyasete versinler, partilerin yerini alsınlar, demiyorum.

Çoğulcu demokratik toplumda her kesimin siyasete kendi katkı türü vardır, kendi katkı yolu vardır. İşçiler eğer sırf sendikacılığın gereği ve işlevi olan siyaseti yaparlarsa, yani bugünkü hükümetin "ideolojik" diye damgalamak, kötülemek istediği doğrultuda siyasal işlevlerini yerine getirirlerse, bu bize bütün ülkenin siyasetini yönlendirmede önemli bir etken olur; ve sendikal hareketin bu tür bir siyasal yaklaşımı ve davranışı benimsemesi, yalnız işçilere değil, tüm halk kesimlerine yeni yollar yeni ufuklar açar.

– Bu ideolojik istektir, ideolojik eğilimdir! yollu iddialar karşısında hiçbir ezikliğe kapılmamak gerekir.

Bir devlet memuru çıkacak, alabildiğine ideolojik konuşacak; özel sektör temsilcileri ideolojilerini politikanın kulislerinde tezgâhlayacaklar, devlete kabul ettirecekler; ama işçilerin sadece iş güvenliği istemeleri "ideolojik istek" diye reddedilecek!.. Elbette bu kabul edilemez.

Değerli arkadaşlarım,

Halk, demokrasinin kuralları içinde –konuşmamın başlarında belirttiğim gibi– sahaya inmedikçe demokrasi aldatmacadan öteye geçemez; ve rejim de bu toplum da bunalımlardan kurtulamaz, sorunlara sağlıklı çözümler bulunamaz.

Üstelik siyaset yalnızca siyaset adamlarına ve partilere bırakılırsa, ekonominin ve toplumun direksiyonu onların elinde, partilerin elinde de kalmaz, egemen güçlerin, güçlü ekonomik çevrelerin eline geçer. Nitekim Türkiye'de olan da budur.

Fakat iş işten geçmemiştir.

Ama kısa zamanda işin işten geçtiği noktaya gelebiliriz.

Onun için, bir an önce, iş işten geçmeden, Türk işçileri, demokrasiye daha çok içerik ve gerçeklik kazandırmak ve kendi haklarına gerçekçi bir çizgide daha çok sahip çıkmak üzere birleşmelidirler.

Türkiye'nin koşulları, anayasal olanakları içinde izleyecekleri toplu sözleşme politikasında ve stratejisinde birleşmeleri ise, dediğim gibi, büyük başarıdır ve büyük sonuçlar sağlar.

Eğer toplu sözleşme stratejisi bakımından Türk işçi hareketi iki büyük konfederasyon çerçevesinde birleşebilirse, bu, yalnız işçiyi güçlendirmekle kalmaz, can çekişen demokrasimize de can katar. Buna inandığım içindir ki, huzurunuzda bütün Türk işçilerine, "Birleşiniz," çağrısında bulunuyorum. Demokrasiyi kurmuş ve demokratik işçi haklarına öncülük etmiş bir partinin Genel Başkanı olarak böyle bir çağrıda bulunma hakkını bana ba-

ğışlayacağınıza inanıyorum.

Çağrımı özetliyorum. Kısaca şu:

Tribünlerden sahaya ininiz! İşçi hareketinin ortak politikasını ve stratejisini Anayasa ve yasalar çerçevesinde saptayınız! Yalnız işçileri değil, tüm çalışanları, köylüsü ile, memuru ile, emeklisiyle tüm çalışanları ve çalışarak hayatını kazanmış olanları düşünerek, gözeterek, elbette ülkenin içinde bulunduğu bunalımı da gözeterek bu stratejiyi saptayınız! Birlikte izleyiniz! O zaman siz de kurtulursunuz, toplum da kurtulur, demokrasi de kurtulur, devlet de kurtulur. Demokrasimiz o zaman gerçek demokrasi olur; işleyen ve halka mutluluk getiren bir demokrasi olur; ve sahadaki kavga da o zaman biter. "Yorgan gider, kavga biter" değil; yorgan büyür, kavga öyle biter. Ekmek büyür, hakça bölüşülür, kavga öyle biter.

Hepinize başarılar diler, saygılar sunarım, arkadaşlarım...

EK 2

Bülent Ecevit'in Petrol-İş Sendikası'ndaki konuşmayla ilgili olarak savcılığa verdiği ifade

23 Temmuz 1981

... 6 Eylül 1980 günü İstanbul'da Petrol-İş Sendikası'nın 17. Genel Kurul Toplantısı'nda yapmış olduğum konuşmanın banttan çözülmüş metni eklidir.

Bu konuşmanın neresinde "komünizmin övüldüğü"nü veya "komünizm propagandası" yapıldığını, konuşmamdan böyle bir anlamın nasıl çıkarıldığını anlayabilmiş değilim.

Konuşmamda, komünist rejimi benimsemiş bir yabancı ülkedeki, Polonya'daki işçilerin "o ülke rejimine çok ters düşen bir davranışı" övülmektedir. Bir rejime çok ters düşen bir davranışı övmek, o rejimi övmenin veya o rejimin propagandasını yapmanın tam tersidir.

Konuşmamda demokrasinin bazı temel nitelikleri benimsenerek anlatılmaktadır. Bununla da "Batı ölçütlerine göre demokratik" rejimin kastedildiği, hiçbir kuşkuya ve değişik yoruma yer bırakmayan bir açıklıkta belirtilmektedir.

Bütün antikomünist demokratik ülkelerde, Polonya işçilerinin demokratik yöntemli ve amaçlı dayanışma hareketi takdirle izlenir ve övülürken, Türkiye'de bir siyaset adamının o hareketi öven konuşmasını "komünizm propagandası" iddiasına dayanarak soruşturma konusu yapmak herhalde her yerde çok yadırga-

nacak bir davranış olur.

Konuşmamın neresinden nasıl "halkı suç işlemeye tahrik" anlamı çıkarıldığını da anlayamadım.

Tam tersine, konuşmamın birçok yerinde, Türk işçilerine, "demokrasinin sağlıklı kuralları içinde", "Türkiye'nin anayasal ve yasal olanakları içinde", "Anayasa ve yasalar çerçevesinde" davranmaları, "yasal yollar"dan ayrılmamaları telkin edilmektedir.

O kadar ki, konuşmamda, Polonya işçilerinin dayanışma hareketi övülürken, "Türkiye'deki işçilerden beklediğim"in "Polonya'daki işçilerin izlediği yahut izlemek zorunda kaldığı türden bir davranış ve eylem biçimi" bile olmadığı özellikle vurgulanarak şöyle denmektedir:

"Çünkü Türkiye'de buna gerek yoktur. Türkiye'nin koşullarıyla Polonya'nın koşulları arasında önemli farklar vardır. Polonya'da işçilerin elde etmek için uğraş verdiği, uğrunda direnip mücadele ettiği haklar, Türkiye'de işçilere geniş ölçüde -tümüyle değilse bile geniş ölçüde- yasalarla zaten sağlanmış haklardır. Benim çağrım, onun için, Polonya'daki gibi var olmayan hakları elde etme çağrısı değildir; benim çağrım, var olan hakları koruma, o haklara daha çok içerik kazandırma çağrısıdır."

Yürürlükteki Cumhuriyet Anayasası'na inanan ve hem o anayasanın hem de özgürlükçü demokrasinin gerektirdiği işçi haklarını yasalaştırmaya çalışma bakanlığı sırasında katkıda bulunmuş olan bir siyaset adamı için, böyle bir çağrıda bulunmak bir hak olduğu kadar ödevdir de...

Konuşmamda halkın veya işçilerin suç işlemeye tahrik edilmesi şöyle dursun, "miting" gibi bir yasal eyleme veya "genel grev"e de gerek olmadığı, eylem için sokağa adım atmanın bile sakıncalı olacağı, çünkü -o dönemde- sokağın "sağlı sollu tuzaklarla çevrili" olduğu belirtilmektedir.

Konuşmamda, işçilerin bir ortak çizgide birleşerek "demokrasiye daha çok içerik ve gerçeklik kazandırmaları", bunun için

iki büyük işçi sendikaları konfederasyonunun bir ortak toplu sözleşme politikası ve stratejisi saptamaları tavsiye edilmektedir; saptanacak politikayla stratejinin "Anayasa ve yasalar çerçevesinde" olması ise özellikle vurgulanmaktadır.

"Anayasa ve yasalar çerçevesinde" böyle bir "ortak politika ve strateji" saptarken de, işçi hareketinin, "yalnız işçileri değil, tüm çalışanları, köylüsü ile memuru ile emeklisi ile tüm çalışanları ve çalışarak hayatını kazanmış olanları" düşünüp gözetmesi ve bununla da yetinmeyip, "ülkenin içinde bulunduğu durumu gözetmesi" gereği, konuşmamda özellikle belirtilmektedir.

Hükümette bulunduğumuz sırada, zamanın muhalefeti, esnafı kepenk kapatmaya, şoförleri kontak kapatmaya zorladı; resmi bildirilerle, tüm halk kesimlerini, o arada herhangi bir siyasal eylemde bulunması yasalarla yasaklanmış olan memurları, polisleri, öğretmenleri, "zorba ve zalim bir idare" olarak nitelendirdiği devlet yönetimine karşı "mücadele"ye ve "milletin gazabı"nı ortaya koymaya çağırdı; ev kadınlarını tencerelerle tavalarla sokağa dökülmeye çağırdı. Fakat o sırada işbaşında bulunan hükümet, bütün bu açık kışkırtmaları, demokrasiye bağlılığının verdiği müsamaha ile karşılamıştı.

Şimdi ise, savcılık, 12 Eylül 1980 öncesi dönemin siyasal olaylarını irdelerken, bu tür açık ve kesin kışkırtmalar üzerinde değil de, her türlü kışkırtmacılığın karşısına çıkan, işçileri Anayasa ve yasa çizgisinde davranışa çağıran, hatta o dönemin tuzakları, tehlikeleri karşısında bazı yasal eylem türlerinin bile sakıncalı olacağını hatırlatan bir konuşmayı, anlayamadığım nedenlerle, "halkı suç işlemeye tahrik" gibi göstermektedir ve dava konusu yapmayı düşünmektedir. Bunu son derece yadırgadığımı belirtmek isterim.

Bunu belirtirken, asla, geçmiş yılların değindiğim türden kışkırtmaları üzerinde durulmasını telkin ediyor değilim. Fakat eğer 12 Eylül 1980 öncesi siyasal davranışlar şimdi soruşturma

veya kovuşturma konusu yapılacaksa, daha adaletli bir yaklaşım izlenmesi gerektiğinin adalet önünde hatırlatılacağı da göz önünde tutulmalıdır.

Soruşturma konusu yapılan konuşmamda, iki büyük konfederasyona önerilen ortak politikanın ve stratejinin içeriği bile çok sınırlı tutulmuştur. Yeni haklar elde etmekten çok, edinilmiş bazı demokratik sosyal hakları korumak için ortak politika ve strateji izlenmesi çağrısında bulunulmuştur. Somut bir örnek olarak da, yalnızca, bazı toplu sözleşmelere girmiş bulunan "iş güvenliği" hakkı üzerinde, yani işçilerin gelişi güzel işten çıkarılmalarını önlemek üzere toplu sözleşmelere girmiş olan müeyyideler üzerinde durulmuştur. Bunun üzerinde durulurken de, suçlu veya kusurlu işçilerin iş güvenliği hakkından yararlandırılmaları savunulmamıştır; tam tersine, hiçbir kusuru olmadığı halde siyasal nedenlerle ve keyfi biçimde işten çıkarılan işçilerin yerine "işçiyi işverenler adına veya siyasal iktidarlarla ortakları adına baskı altında tutacak, öylelikle işçi haklarını kullanılmaz hale getirecek militanlar"la işyerlerini doldurma eğiliminin tehlikesine değinilmiştir. Bir başka deyişle, suçsuz işçilerin çıkartılıp, "militanlık" yaparak, zorbalık yaparak suç işleyecek kimselerin işe alınmasındaki sakıncalar üzerinde durulmuştur.

12 Eylül 1980'de işbaşına gelen yönetim, 52 Sayılı Bildiri'sinde de kullandığı ifadeyle, "bazı hürriyetlerin kısıtlanması veya kullanılmasının durdurulması zorunluluğu"nu öne sürerek, işçilerin bazı demokratik haklarını ve özgürlüklerini askıya alırken bile, 6 Eylül 1980 günlü konuşmamda değindiğim "iş güvenliği hakkı"na saygı göstermiştir ve işçilerin işten çıkarılmasını büyük ölçüde önleyici bir tutum izleme gereğini duymuştur.

Şimdi birçok demokratik hakların ve özgürlüklerin askıya alındığı bir dönemde bile titizlikle korunan bir hakkı 12 Eylül öncesinde savunmuş olmak, herhalde "halkı suç işlemeye tahrik" sayılmasa gerektir.

İşçilere ve sendikalara ülke sorunlarıyla sorumluca ilgilenmelerini telkin etmek de suç veya suça tahrik değildir.

Ülkemizde Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, hatta siyasetle hiç ilgilenmemesi gereken vakıflardan bazıları, yalnız 12 Eylül 1980 öncesinde değil, içinde bulunduğumuz dönemde bile, toplum sorunlarıyla ve siyasetle kendi açılarından serbestçe ilgilenmektedirler; demokrasilerde olağan sayılan birer baskı grubu olarak düşüncelerini açıklamakta, kendi görüşlerini devlete kabul ettirmeye çalışmaktadırlar; ve bu görüşleri genellikle devletin radyo ve televizyonu da yayınlamaktadır.

Herhalde hiç kimse, büyük sermaye çevrelerinin buna hakkı olmakla beraber işçi sendikalarının böyle bir hakkı bulunmadığını veya işçi sendikalarına bu hakkı kullanmalarını hatırlatmanın "suça tahrik" olacağını öne süremez veya öne sürenler haklı sayılamazlar.

Fakat gerçek odur ki, Türkiye'de bazı çevreler, işçi sendikalarının toplum sorunlarıyla ve bunun doğal sonucu olarak da siyasetle ilgilenmelerini, öteden beri kötü bir şeymiş gibi göstermişlerdir; işçilere ve sendikalara, kendi toplu sözleşmelerinden ve ücretlerinden başka bir şey düşünmemelerini telkin etmişlerdir.

Büyük ölçüde bu telkinlerin etkisi altında kalan Türk işçi hareketi, o yüzden, konuşmamda belirttiğim gibi, "ücret ve toplu sözleşme sendikacılığı"na dönüşmüştür ve sendikalar işçilerin kısa vadeli çıkarlarından başka bir şey düşünemez duruma getirilmişlerdir. Oysa demokratik işçi hareketinin, toplum açısından sağlıklı bir yönde gelişebilmek için, işçilerin çıkarıyla toplum yararını bir arada düşünüp gözetmesi gerekir.

İşçi hareketinin böyle davrandığı, böyle davranmaya teşvik edildiği ve böyle davranma olanağını bulabildiği bazı demokratik ülkeler, gelişmelerini en hızlı ve sağlıklı biçimde sürdüren ve son yılların dünya ekonomik bunalımından bile en az etkilenen ülkeler olmuştur. Bunun somut örnekleri İsveç ve Norveç'tir, Da-

nimarka, Finlandiya ve Avusturya'dır ve bir ölçüde de Federal Almanya'dır. Bu ülkeler, dünya ekonomik bunalımının yalnız ekonomik sonuçlarından değil, sosyal ve siyasal sonuçlarından da ya hiç etkilenmemişlerdir ya da çok az etkilenmişlerdir ve hiçbir hak ve özgürlük kısıntısı yapmaksızın, demokrasilerini geniş-letip güçlendirebilmişlerdir.

Türkiye'de ise, işçilerin ve sendikaların, kısa vadeli işçi çıkarlarını salt maddi açıdan düşünmeye, onun ötesinde hiçbir toplum sorunuyla ilgilenmemeye teşvik edilmeleri, zamanla toplu sözleşme düzenini yakınmalara neden olacak bir mecraya sürüklemiştir ve işçilere karşı, demokratik işçi haklarına karşı, bazı toplum kesimlerinde tepkiler uyanmasına neden olmuştur.

Bunun sorumluluğunu işçilere ve sendikalara da, demokratik işçi haklarını savunanlara da yüklemek haksızlık olur. Bunun sorumluluğu, Türk demokratik işçi hareketini toplum sorunlarından ve demokratik siyasal süreçten soyutlamaya, toplum sorunlarıyla ilgilenmez duruma getirmeye yıllardır çaba gösterenlerdedir.

6 Eylül 1980 günkü konuşmam, bu oyuna daha fazla gelmemeleri için işçilere yöneltilmiş iyi niyetli bir uyarıdır.

Konuşmamda, işçilere, sendikalara ve başlıca iki konfederasyona toplum sorunlarıyla sorumluca ilgilenmelerini tavsiye ve telkin ederken, "Sendikalar asıl işlevini bıraksın da kendilerini siyasete versinler, partilerin yerini alsınlar," demek istemediğim özellikle vurgulanmıştır. Demokraside her toplum kesimine düşen siyasetle ilgilenme hakkını ve görevini yerine getirebilmek için, işçilerin elinde, toplu sözleşme hakkı gibi anayasal ve yasal bir olanak bulunduğu, başka toplum kesimlerini ve ülkenin içinde bulunduğu koşulları da gözeten bir toplu sözleşme stratejisinde anlaşıp bir araya gelmek yoluyla bu işlevi yerine getirebilecekleri hatırlatılmıştır. Kaldı ki, özel sektörün ve işveren durumundaki devletin kendi başlarına toplu sözleşme stratejileri oluştur-

dukları bir dönemde, büyük işçi sendikaları konfederasyonları için bunun kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir.

Herhalde savcılık bunu da "suç işlemeye tahrik" sayamaz.

Öte yandan, sendikal hareketin dayanışma içinde ortak bir tutum izlemesini istemek de elbette suç veya "suç işlemeye tahrik" değildir ve olamaz. Olamaz, çünkü sendikalaşmak, belli hakları elde etmek üzere bir araya gelmek ve birleşmek demektir. Nitekim birçok demokratik ülkede, "sendika" teriminin karşılığı olarak "birlik" anlamına gelen sözcükler -örneğin "union" sözcüğü- kullanılır.

Toplu sözleşme düzeninin de işçileri topluca ve dayanışma içinde davranmaya yönelten bir düzen olduğu, bu terimde yer alan "toplu" sözcüğü ile vurgulanmış olmaktadır.

Ne var ki, yine ülkemizde çalışan halk kesimlerinin güçlü ve etken duruma gelmesini önlemek isteyen bazı çevreler, işçileri ve sendika hareketini bölmek için de yıllarca ellerinden geleni yapmışlardır. Fakat giderek bundan bizzat o çevreler de zarar görmeye başlamışlardır. Çünkü bölünmüş bir işçi ve sendika hareketi içinde toplu sözleşme düzeni, sendikalar arası bir yarışmaya dönüşür ve bu yarışmanın faturasını da ülke ekonomisi öder. Buna karşılık birleşik ve kendi içinde dayanışmalı bir sendika hareketinin bulunduğu demokratik ülkelerde gerek işçi kesimiyle devlet yönetimi arasında, gerek işçi kesimiyle devlet sektörü ve özel sektör arasında sağlıklı bir diyalog ve işbirliği kurulabilmektedir; ekonomik ve sosyal politikalar saptanırken, sermaye çevrelerinin olduğu kadar işçi kesiminin de görüşleri ve desteği aranmaktadır; ve bunlar arasında sağlanan uzlaşma, bizim Anayasa'mızda da öngörülen sosyal devlet kavramının gerçeklik kazanması için en güçlü dayanağı oluşturmaktadır. Katlanılması gereken özverilerin sorumluluğuna, böylece, çalışanlar da gönüllü olarak katılmaktadırlar.

Fakat Türkiye'de bazı büyük sermaye çevreleri bu gerçeği

kavrayamamışlardır. Bu çevrelerin uydu sendikalar yaratma hayali ile sendikal hareketi bölmeleri, işçi kesiminde toplumsal dayanışma ve sorumluluk bilincinin yeterince gelişmesini engellediği gibi, ekonomik ve sosyal politikalar saptanırken işçi kesiminin topluca sorumlu ve etken bir muhatap ve ortak durumuna gelmesini de güçleştirmiştir.

Öte yandan ülkemizde, yine bazı büyük sermaye çevreleri, bazen ellerinde biriken stokları eritmek için sendikaları greve zorlamışlardır; bazen de küçük ve orta işletmeleri kendileriyle rekabet edemez duruma getirerek batırmak veya teslim alabilmek için, ücretleri çok yukarılara doğru çekmişlerdir.

Devlet sektöründe ise, bazen kuruluşlar, bazen de bakanlar, siyasal çıkar hesaplarıyla toplu sözleşme görüşmelerinde sorumsuzca davranmışlar, ücretlerde ve sosyal yardımlarda aşırı artışların teşvikçisi olmuşlardır.

Bütün bunlarda işçilerin veya sendikal hareketin doğrudan kusuru bulunmadığı halde, sonunda bütün kusur onların üstüne yıkılmıştır ve sendikal hareket haksız olarak suçlanır, demokratik işçi hakları ise ülkeye zararlı haklar gibi gösterilir duruma gelmiştir.

Bu durumun demokratik ve hakça çözümü, işçi hareketinin dayanışma ve sorumluluk bilincinin artırılmasıdır; sendikaların ekonomiyi yönlendirmede ve devlet sektöründe sorumluluğa katılmalarıdır; ve sorumluluğa katılırken de yalnız işçi kesimini değil, tüm çalışanları ve ulusal ekonomiyi gözetmeleridir.

Siyasal yaşamını ülkemizde özgürlükçü demokrasinin barış içinde gelişmesine ve çalışanların haklarının geliştirilerek sorumlulukla kullanılabileceği bir ortam oluşmasına adamış, o arada demokratik işçi haklarının tanınmasına ve "sosyal devlet" yolunda adımlar atılmasına katkıda bulunmuş bir siyaset adamı olarak, çalışma düzenindeki ve sosyal ilişkilerdeki değindiğim türden aksaklıkların giderilmesi için; demokrasiye daha çok ger-

çeklik kazandırılması için; demokratik haklar ve özgürlükler zedelenmeksizin sağlıklı ve adaletli gelişme koşullarının hazırlanması ve bütün bunların da barış içinde olabilmesi için, elimden gelen çabayı göstermeyi ödev bildim. 6 Eylül 1980 günü Petrol-İş genel kurul toplantısında yaptığım konuşma da bu çabanın bir parçasıdır.

Bu yüzden günün birinde "komünizm propagandası" yapmakla veya "halkı suç işlemeye kışkırtmak"la itham edileceğim aklıma bile gelmezdi.

Savcılık, herhalde, "işçilerin işyeri yönetimine asgari düzeyde katılması"nı savunmuş olmamı da "suç işlemeye kışkırtma olarak" gösteremez. Çünkü devlet sektöründe çalışanların yönetime katılmaları, 1964'te çıkan 440 sayılı yasanın gereğidir. Bir başka deyişle, bu bir yasal zorunluluktur. Ancak uygulamada ilgili yasa hükmü yozlaştırılarak fiilen işlemez duruma getirilmiştir ve işçilerin işyeri yönetimine asgari düzeyde bile katılmaları -yasaya aykırı olarak- engellenmiştir. O yüzden de devlet sektöründe sağlıklı bir işletmecilik ve iyi işleyen bir toplu sözleşme düzeni kurulamamıştır.

1978-79 hükümet dönemimizde, çalışanların devlet sektöründe yönetime, sorumluluğa ve kâra katılmalarını daha etken bir düzene bağlayıcı bir sistem kurma çabalarımız da, o dönem hükümetinin iç yapısındaki bazı güçlükler nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.

Ancak, o hükümet döneminde, en büyük işçi sendikaları konfederasyonu ile imzalanan "toplumsal anlaşma", ülkemizde ilk kez işçi kesimiyle devlet arasında, ekonomik ve sosyal politikalar bakımından uyum sağlama ve uyumu güçlendirici bir toplu sözleşme stratejisini birlikte saptama çığrını açmıştır.

Bazı özel sektör çevreleri, böyle bir diyaloğun ve anlaşmanın özel sektörü de kapsaması isteğini yapıcı bir anlayışla belirtmişlerdir. Bu istek de göz önünde tutularak, 1979 başlarında,

hükümetle iki büyük işçi sendikaları konfederasyonu, İşveren Sendikaları Konfederasyonu ve Sanayi Odaları temsilcileri bir araya getirilmişlerdir; o sırada hazırlanan "Ekonomiyi Güçlendirme Programı"nı hep birlikte dayanışma içinde desteklemek, böyle bir dayanışma içinde toplu sözleşme düzenini daha sağlıklı işler duruma getirmek üzere bazı ortak kurallar saptamışlar, bir ilke anlaşmasına varmışlardır. Fakat daha sonra bazı siyasal çevrelerle sermaye çevrelerinden bir bölümünün giriştiği yoğun engelleme çabaları, bu demokratik ve olumlu girişimi önlemiştir.

6 Eylül 1980 günkü konuşmam, işte bütün bu yarım ve eksik bırakılmış, engellenmiş demokratik girişimlerin canlandırılmasına ve gerçeklik kazanmasına işçilerin topluca katkıda bulunmaları, öylelikle gerek ekonominin gerek demokratik rejimin bunalımdan çıkışına yardımcı olmaları için yapılmış bir son çağrı niteliğindedir.

Bu çağrıyı yaparken de, demokrasiyi bilinçli olarak ve içtenlikle benimsemiş herkesin kabul edeceği bir hususu, demokrasinin bir temel ilkesini ve niteliğini hatırlattım. O temel ilke ve nitelik de demokraside halkın siyasal sürece aktif biçimde katılması, "tribünlerdeki pasif seyirci" durumunda bırakılmamasıdır.

Savcılık, umarım ki, demokrasinin bu vazgeçilmez temel ilkesini "komünizm propagandası" veya "halkı suç işlemeye tahrik" sayıyor değildir.

Bu, demokrasinin öylesine tartışılmaz bir ilkesidir ki, "demokrasi"nin sözlük anlamı ve yapısı bile bu ilkeyi sergiler. Nitekim "demokrasi" terimi eski Yunanca "demos" -yani "halk"- ve "kratos" -yani "yönetim"- sözcüklerinden oluşur ve "halk yönetimi" anlamına gelir.

Türk Dil Kurumu sözlüğü de "demokratlık"ı, "halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli" olarak tanımlar. Halkın kendi kendini yönetimi veya "halk egemenliğine dayanan yönetim şekli" ise, herhalde, geniş halk kesimlerinin "tribünlerdeki pasif

seyirci" durumunda tutulmasıyla gerçekleşemez. Demokrasinin, halk yönetime katılabildiği oranda gerçeklik kazandığı, bütün özgürlükçü ve çoğulcu demokratik ülkelerde benimsenen bir kuraldır.

Konuşmamda halkın çalışanlar kesimi "tribün"lerden "saha"ya inmeye çağrılırken, sahadaki "kavgalı dövüşlü" maçı kızıştırmak üzere de çağrılmış değildir. Tam tersine, sahadaki kavgayı sona erdirmesi istenmiştir halktan...

Konuşmamın en sonunda belirtildiği gibi, yorganın elden gitmesi yoluyla kavganın bitirilmesi de değil, yorganın büyütülmesi -yani bir yandan ekonominin güçlendirilmesi ve bölüşümün hakça olması bir yandan da demokrasiye daha çok genişlik ve gerçeklik kazandırılması- yoluyla kavganın sona erdirilmesi temenni edilmiştir.

Ama bu tür uyarılara kulak verilecek bir ortam o aşamada kalmadığı için ve gerek siyasal alanda gerek geniş anlamıyla toplumda demokrasinin bir temel gereği olan uzlaşmanın bazı kesimlerce engellenmesi sonucu iş işten geçtiği için, kavga ancak, bir bakıma "yorgan"ın elden gitmesi yoluyla bitirilebilmiştir.

Sonuç olarak şunları belirtmek isterim...

Bir suçun oluşması iki koşulun varlığına bağlıdır:

1. Her şeyden önce, tahrik oluşturduğu iddia edilen ifadelerin konusu, yasalarda yer alan belli bir suç veya belli bazı suçlar olmalıdır. Konuşmamın, sürüp giden ve çok kaygı verici boyutlara ulaşan siyasal ve toplumsal olaylar ve olumsuz gelişmeler karşısında halkın, o arada -sınaileşme sürecindeki her toplumda dinamik bir toplum kesimini oluşturan- işçilerin pasif bir hakem hatta seyirci durumunu bırakarak etken bir rol oynaması, öylelikle demokratik bir görevi yerine getirmesi gereği üzerinde duran bölümleri incelendiğinde, iki düşüncenin işlenmiş olduğu görülecektir.

a) Demokratik rejim, değişik halk kesimlerinin siyasal süre-

ce etken biçimde katılmaları oranında işlerlik ve gerçeklik kazanır. Siyasal katılmanın, genişliğini ve türlerini, siyasal bilim ve siyaset sosyolojisi açısından demokrasinin vazgeçilmez bir koşulu olduğunu anlamak için, siyasal bilimle ve anayasa hukuku ile ilgili iki çalışmadan verilecek örnekler yeterli olacaktır umudundayım. Bu çalışmalardan aşağıya aktardığım parçalar, halkın siyasal katılımının, seçme ve seçilme hakkı boyutlarını çok aştığını ve ne kadar geniş kapsamlı olması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Örneğin, Tuncer Karamustafaoğlu'nun 1970'te Ankara'da yayımlanan *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri* başlıklı yaptının 203-205'inci sayfalarında şöyle denmektedir:

"Katılma bir siyasal bilim kavramıdır. Vatandaşın siyasal sistem karşısındaki tutumunu, durumunu ve davranışlarını anlatır... Katılma, kişi ile siyasal yönetim arasındaki siyasal ilişkileri gösteren bir kavramdır. Bu tanım, kişilerin yaşadıkları siyasal toplum içindeki aşağı yukarı bütün siyasal eylem ve ilişkilerini kapsayacak kadar geniş görünmektedir... Bu olgunun varlık ve kapsamına bakarak, nerede ki siyasal hayat vardır orada siyasal katılma da vardır diyebiliriz... Siyasal katılma denilince, amatör bir kişinin aklına ilk kez seçimlere katılma ve oy verme gelebilir... Kişilerin... seçilmiş temsilcilerinin aracılığı ile yaşadıkları ülkenin kamu işleri yönetimine katılmaları, söz konusu siyasal katılmanın çeşitli tiplerinden ancak bir tanesidir... Bu dar anlamdaki katılmayı siyasal katılmanın öteki tiplerinden ayırmak ve bunları birbirine karıştırmamak gerekir... Çeşitlilik gösteren siyasal hayat tablosu içinde, oy verme, tek hâkim renk ya da biçim olarak karşımıza çıkmamaktadır... Siyasal katılmanın içerisine... insanın oy vermekten daha değişik şekildeki tutum ve davranışları girmektedir... Katılma eylemleri... siyasal sistemi, yönetimi etkileme amacına yönelmiştir... Oy verme... usulüyle yetinmeyen kişiler, siyasal tercih ve hürriyetlerini başka yollarla açıklamak, kullanmak denemesine girmişlerdir ve böylelikle çok yönlü benliklerine uygun düşecek katılma çeşitlerini çoğaltmışlardır."

Lester W. Milbrath'ın 1966'da Chicago'da yayımlanan *Political Participation* (Siyasal Katılma) başlıklı kitabının 142-144'üncü sayfalarında da şöyle denmektedir:

"Demokrasinin tam gelişimi ve olgunluğa varabilmesi için, vatandaşların siyasetle ilgilenmeleri, siyaset konusunda bilgi sahibi olmaları ve siyasette faal rol oynamaları esastır. Eğer demokrasi halkın halk tarafından yönetilmesi olacaksa, halk siyasetle ilgilenmeli ve siyasal bakımdan faal olmalıdır... halkın ancak bir kısmı katıldığında, hükümetin katılmayanların menfaatini ihlal etmeye yönelmesi olasıdır. İlgisizlik tasvip edilemez; çünkü bu yaygın bir duruma gelirse, siyasal güç kolaylıkla ele geçirilebilir ve hükümetin niteliği ciddi biçimde düşüş gösterir. Buna karşı önemli bir önlem, bütün vatandaşların siyasetle ilgilenmeleri, siyaset konusunda bilgi sahibi olmaları ve siyasal alanda faal olmaları görevlerini açıklayan toplumsal normu benimsemektir... Toplum, kamu görevlilerinin işbaşına getirilmelerindeki seçeneklerin geliştirilmesi bakımından, siyasal partiler denen yararlı mekanizmaları oluşturmuştur... Kamu görevlilerinin halka duyarlı olmalarını sağlamada bir başka yol, kamu görevlileri siyasal kararları alırken isteyen vatandaşların seslerini duyurmasını ve kendilerine danışılmasını sağlamak için açık haberleşme kanalları istemek ve bunları güvence altına almaktır. Bu, kısmen, düşünce açıklaması, basın, toplanma, dilekçe özgürlükleri gibi anayasal hükümlerle elde edilmiştir. Toplum, aynı zamanda menfaat grupları, kitle haberleşmesi gibi, vatandaşı kamu görevlilerinin ne yaptığından, kamu görevlilerini de vatandaşın ne istediğinden haberdar etmeyi sağlayıcı toplumsal kurumlar geliştirmiştir."

Örnekleri çoğaltılabilecek bu gibi bilimsel açıklamalar karşısında, ana tema olarak siyasal katılmayı işleyen bir konuşmada suç işlemeye tahrik fiilinin unsurlarını aramak, ancak, siyaset biliminin bazı temel verilerini de demokrasinin ana ilkelerini de bilmezlikten gelmekle mümkün olabilir.

b) Kaldı ki konuşmada, bu bilimsel açıklamalara uygun bir

demokratik siyasal katılmanın değeri belirtilirken, yasadışı eylem biçimlerinden, hatta yasadışı olmasa bile, 12 Eylül 1980 öncesi koşullarda yanlış yorumlara veya yeni gerilimlere ve sürtüşmelere yol açacak davranışlardan ve eylemlerden kaçınılması birkaç kez ve ısrarla vurgulanmıştır. Yasaya göre suç olmayan, üstelik konuşmanın yapıldığı dönemdeki rejimin ve Anayasa'nın gereği olan düşünceleri savunmayı "suç işlemeye tahrik" saymak, olanaksızdır. Yasaya göre suç olmayan fiiller yargı kararı ile suç sayılamaz.

2. Tahrik, bireyin veya kitlenin, bir şeyi veya belli bir davranışı gerçekleştirmeye itilmesidir: Bu konuda etkileyici psikolojik baskı altına alınmasıdır. O nedenle "suç işlemeye tahrik" suçunun oluşması, belli ve somut bir suçu işleme eğiliminin yaratılmasına, böyle bir eğilimin güçlendirilmesine ve suç işlemekten çekinme eğiliminin zayıflatılmasına elverişli ifadeler kullanılmasına bağlıdır.

Oysa, yukarıdaki açıklamalardan ve konuşma metninin incelenmesinden açıkça görülebileceği üzere, konuşmada herhangi bir suç tahriki bulunmadığı gibi, tam tersine, her türlü suç işleme olasılığını önleyici telkinler yapılmaktadır. Yasa, suç işlemekten kaçınmayı telkin etmeyi değil, suç işlemeye teşviki tahrik saydığına göre, söz konusu konuşmanın neresinde "suç işlemeye tahrik" suçunun unsurları bulunduğunu anlayabilmek olanaksızdır.

Öte yandan konuşmada, "komünizmi övme" veya "komünizm propagandası" iddialarına dayanak olabilecek unsurlar, dolaylı olarak bile yer almamaktadır. Konuşmada, Marksizm veya komünizm değil, bunların tam tersi bir rejim anlayışı övülmektedir ve anlatılmaktadır. İşçi sınıfının cebre dayalı, yani silahlı sınıf kavgasından söz edilmediği, bu yolda herhangi bir telkinde ima yoluyla bile bulunulmadığı gibi, bir yabancı ülkedeki gelişmeler örnek gösterilerek, komünizmden ve totaliterlikten uzak-

laşmanın ve demokrasiye yönelmenin erdemi üzerinde durulmaktadır. Konuşmada ne Polonya'daki rejim övülmüştür, ne de oradakine benzer bir rejimin ülkemizde kurulması için propaganda yapılmıştır.

Konuşma, Batı tipi özgürlükçü demokrasi ile yönetilen Türkiye'de çalışanların bazı anayasal, yasal ve demokratik isteklerinin, hatta edinilmiş haklarının "ideolojik" olarak nitelendirilip suçmuş gibi gösterilmesiyle, totaliter ve Marksist rejimle yönetilen bir yabancı ülkede, benzer isteklerin, o ülkedeki yöneticiler tarafından yakın zamana kadar "ideolojik" diye nitelendirilmesi ve başka bazı komünist devletlerce de kaygı ve tepki ile karşılanması arasındaki çelişki vurgulanmaktadır. Demokratik bir ülke yöneticilerinin, klasik demokratik hakları ve özgürlükleri, o arada demokratik insan haklarını ve işçi haklarını kabul etmeyen bazı rejimlerin yöneticileri ile aynı paralele düşmelerindeki tutarsızlık sergilenmektedir.

Konuşmamda, halkın demokratik siyasal süreçten soyutlandığı bir ortamda "sahadaki oyunun sonuç vermeyen kavgalı gürültülü bir çekişme"ye, "toplumun sabrını tüketen bir kavga"ya dönüşmesinin önlenemeyeceği belirtilmiş ve sonunda biri çıkar, düdüğü çalar, "Oyun bitti herkes evine," der ve bir anlamsız oyuna dönüşen demokrasi de böylece sona erer, denmiştir. Nitekim gerçekten de birkaç gün sonra öyle olmuştur.

"Halkın kendi kendini yönetmesi" anlamına gelen bir rejimi halktan geniş ölçüde soyutlayarak, halkı pasif seyirci durumunda tutarak yürütmeye kalkışmanın doğal sonucu budur.

Böyle üzücü bir "son"a erişilmemesi için göstermiş olduğum çabaların, yapmış olduğum uyarılardan bazılarının, şimdi savcılıkça "komünizm propagandası" gibi, "komünizmi övmek" gibi veya "halkı suç işlemeye tahrik" gibi yorumlanması, ifademin başlarında belirttiğim gibi, benim için anlaşılır bir şey değildir.

6 Eylül 1980 günlü konuşmam, ancak, özgürlükçü ve çoğulcu demokrasiyi savunmanın suç olduğu bir ortamda suç sayılabilir.

İleri sürülen iddialarla ilgili olarak söyleyeceklerim bunlardan ibarettir.

EK 3

MGK'nın 52 Sayılı Kararı

5 Haziran 1981 günü, Resmi Gazete'de Milli Güvenlik Konseyi'nin ünlü 52 Sayılı Kararı yayımlandı.

Kimi yasaklar getiren bu kararın giriş bölümünde:

"... Memleketi 12 Eylül 1980 ortamına getiren şartların doğmasında ve ağırlaşmasında olumsuz davranışları ile rol oynamış bulunan kimseleri eleştirmek yahut övmek veya yermek maksadı ile yayımlar yapıldığı, demeçler verildiği dikkati çekmektedir.

"Ayrıca eski parlamenterlerin, siyasi parti yöneticilerinin ve mensuplarının dünkü, bugünkü ve gelecekteki durumları konu yaparak beyanlarda bulundukları, yorumlar ve yayımlar yaptıkları görülmekte, umumi yerlerde siyasi gösteri izlenimi veren özel toplantılar düzenleyerek bunu siyasi amaçlarla kamuoyuna yansıttıkları izlenmektedir..." deniyordu.

"... Bu nedenle 12 Eylül Harekâtı'nın amaçlarına bir an önce ulaşmasını sağlamak maksadıyla her kademede, her türlü siyasi parti faaliyetleri ile birlikte aşağıda açıklanan hususlar yasaklanmıştır.

"1. Faaliyetleri yasaklanmış bulunan siyasi partiler ve parti mensupları aras ndaki siyasi çekişmelerin sürdürülmesi,

"2. 11 Eylül 1980 tarihinde, parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile her kademede siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının TÜRKİYE'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısıyla ilgili olarak kendi anlayışları doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçlarla toplantı yapmaları,

"3. Sıkıyönetim uygulamalarına ilişkin olarak Sıkıyönetim Komutanlıkları'nın koyduğu yasakların ve aldığı kararların herhangi bir şekilde tartışılması,

"4. Kamu davası açılıncaya kadar haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan siyasi parti, işçi teşekkülleri, meslek kuruluşları, dernek ve siyasi kişilerle ilgili olarak kamuoyunu yanıltıcı ve ilgilileri etkileyici yazı yazmak, sözlü veya yazılı beyanda bulunmak, yorumlar yapmak,

"5. Açılan kamu davalarında verilecek mahkûmiyet veya beraat kararları kesinleşinceye kadar ilgilileri suçlayıcı veya savunucu herhangi bir yorum ve yayında bulunmak (sadece açık cereyan eden duruşma safhaları, doğru olmak şartıyla tam yahut özet olarak yayınlanabilir),

"6. Bu karar ile konulan yasaklara uymayanlar hakkında, fiilleri başka bir suçu oluştursa dahi, ayrıca 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 16'ncı maddesi uyarınca yasal işlem yapılacaktır..."

EK 4

Bülent Ecevit'in 52 Sayılı MGK Kararı ile ilgili mahkeme ifadeleri

Bülent Ecevit, 52 Sayılı Karar'ı iki kez irdeledi, eleştirdi ve kendi konumuyla ilgili olarak ele alıp kimi saptamalar yaptı.

Bu konuda ilk kez, 18 Haziran 1982 günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın, 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde konuştu.

İkinci kez de aynı mahkemede savunmasını yaparken.

Bir açıdan askeri yönetimi eleştiren bu iki konuşma günün koşullarında ilginç bölümleri kapsıyordu.

Ecevit'in 2 Numaralı Askeri Mahkeme'deki ilk konuşması

18 Haziran 1982

... Avukat arkadaşlarımca 52 Sayılı Karar'ın uygulanışına ilişkin olarak öne sürülen bilirkişi istemi üzerine bazı düşünce ve dileklerimi eklememe izninizi rica ederim.

52 Sayılı Karar olağanüstü dönemin özelliklerini yansıtan yasa gücünde bir hukuk metnidir; ve gerek bu niteliğiyle, gerek alışılmamış bir yasama süreci içinde oluşturulmuş bulunması nedeniyle, hukukun eşitlik ilkesine aykırı düşmektedir.

52 Sayılı Karar, bir kısım yurttaşların düşünce ve anlatım

özgürlüğüne ağır sınırlamalar getirerek onları, genel olarak yurttaşlara bu konuda tanınan özgürlükten büyük ölçüde yoksun bırakmıştır. Öylelikle mağdur duruma düşürmüştür.

Bir başka deyişle, bu karar, haklar ve özgürlükler bakımından, yurttaşlar arasında eşitsizlik yaratmaktadır. Ancak, olağanüstü döneme özgü bu hukuk metni, yönetimin bir tasarrufu olduğuna göre, yargı organı önünde metnin tartışmasına girmeye gerek görmüyorum.

Ne var ki, bu hukuk metninin oluşturulmasından ve yürürlüğe konmasından yönetim sorumlu olmakla birlikte, uygulanışından yargı organları sorumludur. Gelecekte bu dönemin hukuk açısından değerlendirmesi yapılırken, 52 Sayılı Karar metninden dolayı, kuşkusuz, yargı organları eleştirilmeyecektir, ama kararın uygulanışında eleştirilecek yönler olursa o eleştirilerin muhatabı doğrudan doğruya yargı organları olacaktır.

O bakımdan, 52 Sayılı Karar'la özgürlükleri kısılarak mağdur edilen kimselere, bu kararın, hiç değilse adaletle uygulanması konusunda, yargı organlarının özel bir dikkat gösterme gereği duyacaklarına inanıyorum.

Eğer kararın uygulanışında kişilere göre değişik ölçütler kullanılırsa, hukukun temel kurallarından olan, yasalar önünde eşitlik ilkesi de zedelenir ve tarih önünde bunun sorumluluğu yargı organları üzerinde kalır.

Onun için, haklar ve özgürlükler bakımından kararın özünde zaten var olan eşitsizliğe bir de uygulamadan gelen eşitsizliklerin eklenmesini önlemek, yargı organlarının ödevidir.

Uygulamadaki eşitsizliğin belirgin bazı örneklerini, avukat arkadaşlarım, dilekçelerinde vermiş bulunuyorlar.

Uygulamayla ilgili eşitsizlikler üç noktada toplanıyor:

1. 52 Sayılı Karar'ın başlangıç bölümünde belirtilen amaca karşın, savunmasız kimselere tek yanlı isnat, iftira ve bazen hakaret ölçüsüne varan hücumlar sürmektedir ve buna göz yu-

mulmaktadır.

Böyle isnat, iftira ve hücumların başlıca hedefi de ben olmaktayım.

Hatta bir günlük sütun yazarı, bu tür isnat ve hücumları 52 Sayılı Karar'a karşın sürdürebilmenin yolunu yordamını göstermektedir. Bu tür yayınlara başka bazı yazarları da özendirebilmek için, kendi deyimiyle, "parola"lar vermektedir; ve 52 Sayılı Karar'ı bu yönde, özellikle bana karşı, hemen her gün ihlal ederken -yine kendi kullandığı deyimlerle- başvurduğu "anlatış kurnazlıkları"nın veya "hile-i şeriye"lerin "adli mercilerden çoğu zaman tolerans da" gördüğünü övünerek açıklamaktadır.

Ama aynı tolerans, böyle yazarlardan veya bazı yüksek yöneticilerden gelen isnatlar karşısında kendimi savunabilmem için bile bana gösterilmemektedir.

2. 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesi ile, "kamu davası açılıncaya kadar haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan... siyasi kişilerle ilgili olarak kamuoyunu yanıltıcı ve ilgilileri etkileyici yazı yazmak... beyanda bulunmak, yorumlar yapmak" ve "açılan kamu davalarında verilecek mahkûmiyet kararı kesinleşinceye kadar" da "ilgilileri suçlayıcı veya savunucu herhangi bir yorum ve yayında bulunmak" yasaklandığı halde, 52 Sayılı Karar'ın bu maddesi de yine özellikle bana karşı ve özellikle de yetkililerce, hiçe sayılmaktadır.

O kadar ki, hakkımda daha kovuşturma bile açılmamışken, mahkûmiyetimin kaçınılmaz olduğu ilan edilebilmektedir.

3. Birçok politikacılara, 52 Sayılı Karar, demokratik açıdan takdire değer bir geniş görüşlülükle uygulandığı -daha doğrusu hiç uygulanmadığı- halde, benim hemen bütün söylediklerim, hatta bazen söylemediklerim, suç sayılmaktadır.

Uygulamayla ilgili olarak üç noktada toplanan bu açık haksızlıkların, eşitsizliklerin başlıca mağduru benim. Ama bundan asıl büyük zararı adalet görmektedir.

Adalet terazisini ellerinde tutmanın büyük ve onurlu sorumluluğunu taşıyan yargı organları mensuplarının bu durumdan rahatsız olduklarını sanırım.

Ben de avukatlarım da inanıyoruz ki, yargı organları, bu eşitsiz ve haksız uygulamaya bilerek veya isteyerek katılıyor değillerdir.

52 Sayılı Karar'dan hüküm giyenlere Yargıtay yolu kapalı olduğu için, değişik uygulamalar Yargıtay yoluyla gözden geçirilip denkleştirilememektedir; ve bu da yargı organlarının böyle haksız ve eşitsiz uygulamalardan kaçınabilmelerini güçleştirmektedir.

Avukatlarımın önerdiği yöntem, bu güçlüğü aşabilmenin hukuki bir yolunu göstermektedir.

Yalnız uzmanlık gerektiren konularda değil, yeterli içtihadın oluşmadığı durumlarda da, mahkemelerce bilirkişi yardımına başvurulması doğaldır.

52 Sayılı Karar'ın uygulamasıyla ilgili olarak Yargıtay içtihadı oluşturulmadığına göre, bu boşluğu, uzmanların yardımıyla doldurmaya çalışmak herhalde tek çıkar yoldur.

Ben mahkemenizin adil davranma isteğine güveniyorum.

52 Sayılı Karar'ın 5. maddesinin bazı yüksek yöneticilerce sık sık ihlal edilmesine karşın, mahkemenizin, bu tür davranışlardan etkilenmeyi içine sindiremeyeceğine de inanıyorum.

Ama 52 Sayılı Karar'ın genelde nasıl uygulandığına bakılmaksızın benim hakkımda verilecek hükmün gereğince adil olamayabileceğinden ve hükmü verecek olanların vicdanını ağır yük altında bırakabileceğinden kaygı duyuyorum.

Avukatlarımın da dilekçelerinde belirtmiş oldukları gibi, 52 Sayılı Karar'ın değişik kimselere nasıl uygulandığını veya uygulanmadığını, herhangi bir mahkemenin tek başına izleyebilmiş olmasını beklemek haksızlık olur.

Bu nedenlerle, benim durumumu uygulamanın bütünlüğü içinde değerlendirmek üzere, mahkemenizin bir bilirkişi kuru-

lundan yararlanmayı uygun göreceğini umuyorum. Önerimiz, mahkemenize güvensizlikten değil, tam tersine, uygulamayı bütünüyle görüp göz önünde tutabildiği vakit -ve ancak o vakit- mahkemenizin en adil kararı verebileceğine olan inancımızdan kaynaklanmaktadır.

Ayrıca şunu da belirtmek isterim ki, amacım, 52 Sayılı Karar'ın belirli kişilere getirdiği özgürlük kısıntılarının, herkese, bana uygulandığı gibi uygulanmasını sağlamak değildir. Eğer bu konuda bana yapılan olumsuz anlamdaki istisnai muamele başkalarına da yaygınlaştırılacak olursa, ülkemizde demokrasinin geleceğinden büyük ölçüde umut kesmek gerekir.

Benim tek isteğim, 52 Sayılı Karar'ın, başkalarına nasıl uygulanıyorsa, hangi ölçütlere göre uygulanıyorsa, bana da öyle uygulanmasıdır.

Böyle bir isteği anlayışla karşılayacak olanların başında da, herhalde, yargı organları bulunmak gerekir...

Ecevit'in, aynı mahkemede 6 Temmuz 1982 günü yaptığı savunma

... 52 Sayılı Karar'ın, metninde yazılı yasaklardan başka, metinde yer almayan yasaklar da içerdiği anlaşılıyor.

Yazılı metinde yer alan yasaklardan bazısı, hukukun ve demokrasinin temel kurallarına zaten aykırıdır. Üstelik, yalnız bu karar kapsamına giren politikacılar için değil, tümüyle ulusumuz için de onur kırıcıdır.

Bunlara, bir de metinde bulunmayan, ancak yönetimce amaçlandığı uygulamayla ortaya çıkan yasaklar eklenmesi; ve yazılı yasaklar benim dışımda hiçbir politikacıya uygulanmazken, bana, yazılı olmayan yasakların da uygulanmak istenmesi, hukuka aykırılığı büsbütün ağırlaştırmaktadır.

Yazılı yasaklardan bazısı ulusumuz için neden onur kırıcıdır?

Çünkü, 52 Sayılı Karar, özellikle bu kararın ikinci maddesi, seçilenleri, hukukun temel kurallarından birine aykırı biçimde, yani mahkeme kararı olmaksızın, cezalandırırken, yalnız onları değil, seçmenleri de kınamış ve suçlamış olmaktadır. Seçmen durumundaki yurttaşlara,

"Türkiye'nin içine sürüklendiği durumdan sizlerin seçtiğiniz kimseler ve sizlerin aranızdan, partilere girerek, politikayla aktif olarak ilgilenenler sorumludur!" demeye getirmektedir.

Bu madde, seçilmiş olmayı suç gibi, seçilmemiş olmayı da erdem gibi göstermektedir. O kadar ki, parlamentoya seçimle gelenleri cezalandırırken, seçimsiz gelenleri ödüllendirmektedir.

Böyle bir yaklaşımın, halka güvensizlikten ve demokrasiye inançsızlıktan kaynaklandığı izlenimi ister istemez doğar.

Halka güvensizlik ve demokrasiye inançsızlık temeli üzerine gerçek bir demokrasi yapısı kurulabileceğinden, gerek kendi kamuoyumuzun gerek demokratik ülkeler kamuoyunun kuşku duyması da doğaldır.

Onun için, önümüzdeki günlerde ve aylarda atılacağı açıklanan bazı adımların gerçek bir demokrasiye yönelik olduğu iddiasına inandırıcılık kazandırabilmek isteniyorsa, bunun koşullarından biri, 52 Sayılı Karar'ı, en azından bu kararla siyaset adamlarının anlatım özgürlüğüne getirilen sınırlamaları bir an önce kaldırmaktır.

Bir bakıma hâlâ yürürlükte olan Anayasa'mız, partileri, "demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları" olarak tanımlarken ve tüm yurttaşların "partilere girme ve çıkma hakkı"na da "seçme ve seçilme hakkı"na da "sahip" olduklarını vurgularken, partileri kapatmakla kalmayıp, partili olmayı ve seçilmiş olmayı cezalandırmak ve seçme hakkını kullanmış olanları suçlamak, ilerde büyük sorunlar yaratabilir. İleride yeni bir anayasa yürürlüğe girdiği zaman yurttaşları, anayasaya uymakta, gün gelip o yüz-

den cezalandırılabilecekleri kaygısıyla, duraksamaya yöneltebilir.

Bu nedenlerle, 52 Sayılı Karar'ın bir an önce kaldırılması veya değiştirilmesi; hiç değilse, yönetimin ve yargı organlarının bu kararı uygularken, devlete ve rejimin geleceğine de zarar verici yaklaşımlardan kaçınmaları beklenir.

Oysa şu ana kadar görülen uygulama, karar metninden daha sakıncalı ve daha kuşku uyandırıcıdır.

52 Sayılı Karar'ın 2'nci maddesi seçilmiş tüm politikacıların, tüm partili yurttaşların başları üzerinde bir Demokles kılıcı gibi asılı durmakla birlikte, bu karar kapsamına giren politikacılardan bazısına, "Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısıyla ilgili olarak", demeçlerinde, makalelerinde veya açıkoturum ve sempozyumlarda, görüşlerini serbestçe açıklama olanağı fiilen tanınmaktadır.

Geçen duruşmada avukatlarım buna birçok örnek verdiler. Arada geçen günlerde bu örneklere yenileri de eklendi.

Benim dışımda hiçbir politikacı 52 Sayılı Karar uyarınca yargılanmadığına göre uygulamada ortaya çıkan esitsizlik mahkeme kararları arasındaki çelişkilerden değil, yönetimin siyasal tercihlerinden kaynaklanmaktadır.

Hukuk devletinde mahkemelerin görevi ise, sanıkları yargılamaktan ibaret değildir. Mahkemelerin bundan daha önde gelen bir ödevi, yönetime veya siyasal iktidara karşı gereğinde tek tek her vatandaşın hukukunu korumaktır.

Benim de mahkemenizden beklediğim, uygulamada bana yöneltilen açık eşitsizliğe ve haksızlığa karşı, mahkemenin, benim hukukumu yönetime karşı korumasıdır.

Kaldı ki, bu hatırlatma yalnız benden gelmiyor, bazı hükümet üyelerinden de geliyor. Geçen duruşmada avukatlarımın belirttikleri gibi, örneğin, siyasal davalar konusunda yönetimin sözcüsü durumundaki bir devlet bakanı, "Türkiye'de yasalar var. Bu yasaları ihlal edenler için ne uygulama yapılırsa, Ecevit için de o

uygulama yapılacaktır, ona farklı muamele yapılamaz," demiştir.

Benim de mahkemeden beklediğim, yönetimce bana yapılmak istenilen farklı muamelenin önlenmesidir.

Bana yapılan katı uygulama başka politikacılara da yaygınlaştırılarak değil... Çünkü böyle davranılırsa rejimin geleceğinden büsbütün umut kesmek gerekir. Benim istediğim, 52 Sayılı Karar'ın, bana karşı yazılı metindekinden daha katı bir anlayışla uygulanmasına son verilmesidir.

Hakkımda henüz soruşturma bile yokken meydanlardan mahkûmiyetimin ilan edildiği bir dönemde ve bu dönemin belli koşulları altında, böyle bir istek belirtmenin dile kolay olduğunu biliyorum. Ama yargıçlığın kolay olmadığını ve güçlüklerin göğüslendiği oranda yargıçlık mesleğinin yüceldiğini de biliyorum.

Uygulamadaki, hukuk devleti ilkelerine çok ters düşen eşitsizlik belki şöyle açıklanabilir:

2'nci madde, politikacılara, "siyasi ve hukuki yapı" ile ilgili olarak, "kendi anlayışları doğrultusunda" görüş açıklamayı yasaklıyor, ama yönetimin anlayışı doğrultusunda görüş açıklamayı yasaklamıyor. Bu konuda görüş açıklamalarına göz yumulanlar da genellikle, görüşleri, ana çizgileri bakımından, yönetimin anlayışı doğrultusunda olanlardır. Araya, yönetim için sakınca taşımayacak ölçüler içinde, birkaç istisna da zaman zaman eklense bile, genel görüntü odur.

Bu görüntü yeni Anayasa'nın serbest tartışma ortamı içinde kamuoyuna sunulacağı iddialarına gölge düşürmektedir. Çünkü, yalnız yönetimin anlayışı doğrultusunda görüş açıklamanın serbest olduğu, bunun dışında görüş açıklamanınsa, en azından riskli olduğu bir ortam, aslında, serbest tartışma ortamı sayılamaz.

Benim durumuma gelince, "Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısı"na hiç değinmeyen sözlerim veya yazılarım bile, 52 Sayılı Karar açısından "suç" sayılıyor.

Gerçi Sayın Savcı, Hollanda Televizyonu NCRV ile görüş-

memde ve Alman dergisi *Der Spiegel*'e yazımda, benim, "geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapı"ya değindiğimi ileri sürdü.

Ama, "siyasal ve hukuki yapı"dan ne anlaşılması gerektiği yetkiyle açıklanmadıkça böyle bir sav, mahkeme önünde geçerlilik kazanamaz ve benim mahkûmiyetime gerekçe olamaz.

"Siyasal ve hukuki yapı"dan Sayın Savcı'nın ne anladığını bilmiyoruz; 52 Sayılı Kararı çıkaranların ne anladığını da bilmiyoruz.

Avukatlarımın da belirttikleri gibi, bu kavrama aydınlık getirilmesi, siyaset bilimcilerini, siyaset veya devlet felsefesi otoritelerini ve toplum bilimcileri ilgilendiren bir uzmanlık konusudur.

Bu konuda emsal oluşturacak mahkeme kararları bulunduğu da ileri sürülemez. Çünkü, bildiğim kadar ülkesinin, "geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısı" üzerinde görüş açıkladığı için yargılanan, Türkiye'de veya dünyada, benden başka bir politikacı yoktur.

Zaten dünyada böyle bir suç kavramı yoktur.

Böyle bir suç kavramı, Türkiye'nin bugünkü yönetiminin dünya hukukuna orijinal bir katkısıdır.

Türk adliyesi de hukuk dünyası da siyaset âlemi de bu konuda henüz karanlıktadır.

Onun için, demokratik ülkelerdeki siyaset adamlarının, hukukçuların veya gazetecilerin, benim ikide bir neden yargılandığımı, tutuklandığımı, hapse atıldığımı anlayamamaları mazur görülmelidir.

Adalet uygulamasında henüz tanımı yapılmamış, anlamı açıklığa kavuşmamış bir suç isnadı ile şimdi bir kez daha mahkûm edilmeyeceğimi umarım.

Kaldı ki ben, dava konusu yapılan demecimle ve yazımla, "siyasi veya hukuki" yapı konusunda kendi görüşlerimi açıklamadığım iddiasındayım.

Bu iddiada bulunurken ulusum adına bir eziklik duygusu

içinde olduğumu da belirtmek zorundayım.

Düşünce ve anlatım özgürlüğünün kısılmasını gerektiren herhangi bir suç işlediği mahkeme kararıyla belirlenmemiş, üstelik yıllarca ülkesinde başbakanlık, bakanlık, milletvekilliği, parti liderliği yapmış bir kimsenin,

"Ben ülkemin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısı üzerinde görüşlerimi açıklamadım, böyle bir suç işlemedim!" diye kendini savunma durumunda bırakılmasının, ulusumuza saygınlık kazandırmayacağına inanıyorum.

Ama bunun sorumlusu ben değilim. Demeç verdiğim sıralarda, benimle görüşen gazeteciler, eğer Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısı üzerinde görüşlerimi sormuş olsalardı, ben, o soruları da yanıtlamaktan ve gerekiyorsa o nedenle hapse atılmaktan kaçınamazdım. Çünkü bundan kaçınmanın, yalnız beni değil, Türkiye'yi de küçük düşüreceğini düşünürdüm. Kendimi hapse attırıp, "kahraman olma hevesiyle" değil, Türkiye'nin siyasal yaşamında bunca yıl iyi kötü görev üstlenmiş bir kimse olarak, "Ben bu konuda görüş açıklayamam," demeyi, ulusumun dünyadaki saygınlığı açısından içime sindiremeyeceğim için, o tür soruları da yanıtlamak zorunda kalırdım.

Ne var ki, yabancı gazeteciler daha çok güncel sorunlarla ve gelişmelerle ilgilendikleri için, Türkiye'nin geçmişinden veya geleceğinden çok bugüne, yani bugünkü yönetim dönemine ilişkin sorular sordukları için, veya -52 Sayılı Karar'ı bildiklerinden- beni güç durumda bırakmamak inceliğini gösterdikleri için, "Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısı" konusunda benden görüş istemediler. O nedenle de bu konuya girmek durumunda kalmadım. Nitekim, Hollanda televizyonu temsilcisinin sorularına bakıldığında, bu sorulardan hiçbirinin "geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapı"ya ilişkin olmadığı kolayca görülür.

Sorular "yapı"yla ilgili olmadığına ve yanıtlarım da sorula-

rın çerçevesi içinde kaldığına göre, Hollanda televizyonu ile görüşmemde 52 Sayılı Karar'ı ihlal etme durumunda kalmamış olduğum açıktır.

Der Spiegel adlı Alman dergisindeki yazımsa, benim değil, Atatürk'ün siyaset, devlet ve demokrasi anlayışı doğrultusunda yazılmış bir yazıdır.

Bu yazıda, kendi açımdan, ancak, bugünkü bazı uygulamalardan kaynaklanan kaygılarımı belirtiyorum.

Bunu suç sayan bir yasa veya karar hükmünün varlığını da bilmiyorum.

Aynı yazıda, doğruluğu, gerçekliği herhalde tartışılamayacak olan bazı gelişmeleri objektif biçimde sıralamaktayım.

Örneğin, Atatürk'ün içeride ve dışarıda çetin savaşlar sürerken bile, parlamentoyu, siyasal iktidar için en sağlam ve meşru dayanak saydığını; oysa Atatürk'ün yüzüncü yıldönümüne, onun savaş içinde açtığı TBMM kapatılmış olarak girdiğimizi söylüyorum.

Atatürk'ün, savaş içinde sert hücumlarına, eleştirilerine hatta engellemelerine uğradığı parlamentoya her zaman saygı gösterdiğini; parlamento üyelerinin -o arada kendisini seçilme hakkından yoksun bırakmak için önerge veren üyelerin bile- "duygularını ve saygınlıklarını zedelememeye büyük özen" gösterdiğini, fakat "onun yüzüncü yıldönümünde, gerek kapatılan Büyük Millet Meclisi'ne, gerek onun seçimle gelmiş üyelerine, resmen, aşağılayıcı sözler yöneltildiği"ni belirtiyorum.

"Atatürk'ün kendi reformlarını ve düşüncelerini yaşatmak için kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi onun yüzüncü doğum yıldönümünde kapatıldı," diyorum.

"Vasiyeti çiğnendi," diyorum.

Yazımdaki bu ifadelerden hiçbiri, "geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapı ile ilgili olarak kendi anlayışım doğrultusunda" görüşler içermemektedir.

Bunlar, hem de yorumsuz olarak, bugünkü yönetimin uygulamalarına ilişkin bazı gerçekleri objektif biçimde yansıtmaktadır.

Eğer yönetimin bu yaptıklarını sıralamak suç sayılacaksa, bunları yapmış olmanın ne sayılacağını merak ediyorum.

Bunların dışında ise, yazımda, kendimden bir şey katmaksızın, Atatürk'ün kimse tarafından tartışılamayacak kadar belirgin bazı düşüncelerini, özelliklerini ve uygulamalarını anlatıyorum. Bu anlattıklarımdan da Atatürk'ün gerçek demokrasiyi amaçladığı, ülkesini ona hazırladığı kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Eğer yazının bu bölümlerinde "siyasi ve hukuki" yapıya bir ölçüde değinildiği iddia edilecek olursa, şunun göz önünde tutulması gerektiğini hatırlatırım.

52 Sayılı Karar, "Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısı konusunda" benim, "kendi anlayışım doğrultusunda" görüş açıklamamı yasaklamıştır, ama o konuda Atatürk'ün anlayışını, objektif verilere, Atatürk'ün kendi sözlerine ve uygulamalarına dayanarak açıklamayı hiç kimseye yasaklamamıştır.

52 Sayılı Karar kapsamına giren bazı politikacılara, bugünkü yönetimin anlayışı doğrultusunda görüş açıklama bakımından geniş serbestlik tanınırken, bir politikacının da Atatürk'ün anlayışı doğrultusunda görüş açıklaması umarım ki suç sayılmaz.

Eğer ben, Atatürk'ün anlayışını dile getirdiğim için hapse mahkûm edilirsem, Atatürk ve Türk ulusu açısından elbette üzüntü duyarım, ama bundan dolayı kendimi "suçlu" saymam.

Eğer Atatürk'ün en çok önem verdiği bazı yapıtları baltalanır veya yok edilirken, vasiyeti bile çiğnenirken, kendi kurduğu ve bağımsızlığını vasiyetiyle güvence altına aldığı bilimsel kurumları bağımlılaştırma yolunda adımlar atılırken sussaydım, ancak o zaman kendimi suçlu sayardım.

Bunlar karşısında Türkiye'den hiçbir ses yükselmemiş olsaydı, inanıyorum ki, bu, Türk ulusuna onur kazandırmazdı.

Değişik sıkıyönetim mahkemeleri veya savcıları önünde defalarca belirttiğim gibi ve geçen yıl başlarında Sayın Sıkıyönetim Komutanı'na da yönetime ulaştırılmak üzere söylediğim gibi, 52 Sayılı Karar konusunda benim çözemediğim bir sorun vardı.

Yönetim, ülkemize gelen yabancı politikacıların veya gazetecilerin benimle görüşmelerine izin veriyordu. Hatta bazen bu teşvik ediliyor ve öylelikle Türkiye'de fazla özgürlük kısıntısı olmadığı izlenimi dünyaya verilmek isteniyordu.

Fakat bu konuklar, benimle, sanattan, edebiyattan konuşmaya değil, siyasal konularda görüşlerimi öğrenmeye geliyorlardı ve bunu, kuşkusuz, yönetim de biliyordu.

Benimle görüşmelerinin serbest olduğu resmi makamlarca kendilerine bildirilen gazetecilere, "Sizin benimle görüşmeniz serbest olabilir, ama benim sizinle görüşmem serbest değil," deyip susmayı ve Türkiye'yi bir suskunlar ülkesi gibi göstermeyi devletimizin dünyadaki saygınlığı açısından, ulusal onurumuz açısından içime sindiremiyordum.

Sorularını yanıtlarken kendi düşüncelerimle ters düşer biçimde konuşmamı ise hiç kimse benden isteyemezdi.

Ama kendi düşüncelerim doğrultusunda konuşunca da yönetimce "suç" işlemiş sayılıyordum.

Bu durumda, yönetim beni "suç" işlemeye icbar etmiş oluyordu.

Şimdi ise, yönetim bu soruna kendince bir çözüm bulmuş gibi görünüyor. Bu çözümün ilk belirtisini bugün mahkeme önünde avukatlarım açıkladılar. Önemli bir gelişme olduğu için ben de kısaca yinelemek isterim.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Ankara'daki sayın temsilcisi birkaç gün önce bana Avrupa Parlamentosu'ndan üç üyenin özel olarak Türkiye'ye geleceğini ve 3 Temmuz Cumartesi günü beni de özel olarak ziyaret etmek istediklerini söyledi. Kabul edip edemeyeceğimi sordu. Doğal olarak olumlu yanıt ver-

dim. Gelecek olan parlamenterler zaten tanıdığım kimselerdi.

Fakat 2 Temmuz günü bir sıkıyönetim yetkilisi bana telefon etti ve özetle şunları söyledi:

"Avrupa Parlamentosu'ndan üç üyenin gelèceğini ve cumartesi günü sizinle de görüşeceğini öğrendik. 52 ve 65 Sayılı Bildiriler karşısında böyle bir görüşme uygun bulunmuyor. Böyle bir görüşme, bu bildiriler karşısında sizi suç işlemiş duruma düşürebilir. Onun için görüşmeyi iptal etmenizi istiyoruz. Avrupa Ekonomik Topluluğu temsilcisine de durumu anlattık. Görüşmeyi iptal ettiğinize dair sizden telefon haberi bekliyor."

Tabii, bu isteği yerine getirdim ve elimde olmayan böyle bir nedenle görüşmeyi iptal etmek zorunda kaldığım için Avrupa Parlamentosu üyelerinden benim adıma özür dilenmesini rica ettim.

Demek ki yönetim, sonunda, yabancı konukların benimle görüşmelerine izin verip benim onlarla görüşmemi suç saymadaki çelişkiyi kabul etmiş ve bu çelişkiyi sona erdirmek üzere böyle bir yol seçmiştir.

Bu yol seçilecek yerde, ağzımdan çıkacak her sözü suç sayan uygulama değiştirilseydi, dünyadaki saygınlığımız açısından, soruna bence, daha uygun bir çözüm getirilmiş olurdu. Bu yeni uygulamayla, üyesi bulunduğumuz demokratik ülkeler topluluğunda, Türkiye'deki rejimin geleceğine ilişkin kuşkular korkarım ki, büsbütün derinleşecektir.

Ama yönetim öyle takdir etmiştir. Benim yapabileceğim bir şey yoktur.

Ne var ki, bu yeni uygulamayla benim durumuma bir anlamda açıklık da getirilmiş olmaktadır. Şimdiye kadar yabancı konukların benimle görüşmelerine izin verilmekle, bizzat yönetim tarafından "suç işlemiş duruma" düşürüldüğüm artık resmen kabul edilmiş bulunmaktadır.

Böyle olunca benim, bu yeni uygulamaya geçilmeden önce yapmak durumunda kaldığım açıklamalardan dolayı mahkûm

edilmem büsbütün adaletsizlik olacaktır ve eskisinden daha açık bir çelişki olacaktır.

Ancak şunu da belirtmek isterim: Yönetimin şimdiye kadar beni suç işleme durumuna düşürdüğünü veya suç işlemeye icbar ettiğini söylerken, "suç" deyimini, kendi hukuk anlayışıma göre kullanıyor değilim. Benim hukuk anlayışıma göre, şimdiye kadar yabancılara söylediklerimden hiçbirinde "suç" yoktur. Ayrıca bu görüşmelerimde her zaman, Türk ulusunun ve devletinin dünyadaki saygınlığını korumaya ve yüceltmeye, Türkiye'nin yararlarını gözetmeye de özen gösterdim.

Nitekim eğer, 3 Temmuz günü yapacağım görüşmeyi iptal etmem yönetimce istenmeseydi, ben konuk Avrupalı parlamenterlere, ülkemizin yararı açısından özellikle şu günlerde mutlaka söylenmesi gerektiğine inandığım bazı düşüncelerimi söyleyecektim, bazı telkinlerde bulunacaktım.

Eğer savunmada söylediklerimiz üzerinde düşünme gereğini duymazsa, mahkeme bugün benim hakkımdaki hükmünü açıklayacak. Yarın, 7 Temmuz Çarşamba günü de eğer gündeminde bir değişiklik olmazsa, Avrupa Parlamentosu, Türkiye Raporu'nu görüşecek.

Çok kritik bir aşamaya rastlayan bu görüşmede, doğal olarak, Türkiye'deki en son gelişmeler değerlendirileceği gibi, son günlerdeki gazete haberleri doğru ise, bu görüşmeyi fırsat bilen bazı çevrelerin etkisiyle, Türkiye'nin rejim sorunuyla bağlantılı olarak, etnik konular, hatta Ermeni konusu da ortaya atılacak. Belki alınacak kararlarda bu konulara da yer verilmesini isteyenler olacak.

Konuk Avrupalı parlamenterlerle görüşmeme engel olunmasaydı ben, öncelikle bu olasılık üzerinde duracaktım. Türkiye'nin rejim sorunuyla etnik konular veya Ermeni iddiaları arasında bağlantı kurmanın yanlışlığını, sakıncalarını vurgulayacaktım. Dünyanın başka bazı bölgelerinden farklı olarak, bizim böl-

gemizde, Ortadoğu'da, etnik sorunların dış güçler tarafından körüklendiğini, dış güçler arasındaki çekişmelerde bir araç olarak kullanıldığını, bölge ülkelerini bölmek veya zayıflatmak ve kontrol altında tutmak için bu sorunların hiç yoktan yaratılmaya uğraşıldığını kanıtlarıyla anlatmaya çalışacaktım.

Türkiye'nin iyiliğini ve Türkiye'de gerçek demokrasiye uygun bir ortam oluşmasını içtenlikle isteyen dostlarımızın, bu tür tertiplere Avrupa Parlamentosu'nu kapalı tutmaları gerektiğini belirtecektim.

Yine eğer bu görüşmeyi yapabilseydim, geçici bir yönetimin -geçici olduğunu kendisi de açıklayan bir yönetimin- tutumuna tepki olarak, Türkiye ile Batı arasındaki organik bağların kopmasına yol açabilecek geri dönülmesi zor adımlar atılmasından kaçınılmasını salık verecektim. Türkiye'de demokrasinin geleceği için, Türk halkının demokrasiye bağlılığını bir sağlam güvence olarak görmelerini telkin edecektim.

Bunlar dışında, eğer şu sırada görünen belirtiler açısından rejimle ilgili gelişmeler konusunda düşüncelerimi sorarlarsa, o konuda da kendi sorumluluk ve demokrasi anlayışım çerçevesinde düşündüklerimi söylemekten elbette kaçınmayacaktım.

Belki o konuda söyleyeceklerimi bugünkü yönetim, kendi açısından sakıncalı bulabilirdi.

Ama bir yönetim için sakıncalı olan, her zaman ulus ve devlet için de sakıncalı olmayabilir.

Yönetimler gelip geçicidir, ulus ve devlet kalıcıdır.

Benim için, Türk ulusunun ve devletinin saygınlığı veya yararı, herhangi bir yönetimin saygınlığından veya vararından önde gelir.

Bence Türk ulusunun demokratik ülkeler topluluğundaki saygınlığı da, her şeyden önce, Türkiye'de Batı ölçütleriyle gerçek bir demokrasi bulunmasına ve Türk ulusunun bu anlamdaki gerçek demokrasiye layık görülmesine bağlıdır.

Türk ulusunun ve devletinin, yalnız saygınlığı değil, yararı da bence buna bağlıdır. Çünkü aksi halde, Batı bizi, kendi değer ölçütlerinin dışında, kendi uygarlık düzeyinin altında kalan bir sınır bekçisi gibi görmekle yetinir. Bu da bize onur katmayacağı gibi, bizi dünyada, özellikle de bölgemizde, giderek yalnızlaştırır ve güçsüzleştirir.

Ulusun ve devletin saygınlığını ve yararını, gelip geçici yönetimlerin veya iktidarların saygınlığından ve yararından üstün tutma kuralına, ben, kendim yönetimin başında iken de bağlı kaldım.

Buna, beraber çalıştığımız yıllarda, şimdiki bazı yöneticilerin de tanık olduğu birçok örnekler verebilirim.

1978-1979 yıllarında çok güç ekonomik koşullar altında hükümet ederken, bir yandan devraldığımız ağır dış borç yükünün kapıya yığılan taksit ve faizlerini ödemeye, bir yandan da birkaç ay içinde yüzde yüze yakın yükselen dünya petrol fiyatlarının yükünü taşımaya uğraşırken, eğer Uluslararası Para Fonu'nun tüm isteklerine boyun eğmeye razı olsaydım; veya Ege'deki ulusal sorunlarımızı hasıraltı etmeyi ve dünya gündeminden çıkartmayı içime sindirebilseydim; ya da Türkiye'nin geleceğini tehlikeye düşürecek biçimde bir üs gibi kullanılması yolunu açabilecek bazı isteklere sessizce yeşil ışık yaksaydım, ancak giderayak sağlayabildiğimiz ve hemen hiç kullanamadan bizden sonra gelen yönetimlere devrettiğimiz uygun koşullu geniş kredileri ve borç ertelemelerini, herhalde, daha hükümet dönemimizin başlarında sağlayabilirdim. Böylece de bu gibi nedenlerle geciktirilen yardımları hızlandırabilirdim ve başında bulunduğum yönetimin ömrünü rahatlıkla uzatabilirdim. Ama ulusumuza saygınlık, devletimize güç katmış olmazdım.

Kendisi yönetimin başındayken bile, yönetimden önce ulusunu ve devletini düşünmüş bir siyaset adamından, herhalde, başkaları yönetimdeyken her şeyin üstünde yönetimi düşünmesi-

ni hiç kimse isteyemez.

Bu sorumluluk ve devlet anlayışı, benim kendi kişiliğimden önce, Atatürk'ün ve İnönü'nün partisinde yıllarca görev yapmış olmanın bana kazandırdığı bir anlayıştır.

Yönetim ve devir değişti diye veya Cumhuriyet Halk Partisi kapatıldı diye, ben bu anlayışımı değiştirecek değilim.

Şimdi öyle bir dönemden geçiyoruz ki, uluslararası alanda Türkiye'nin tanıtılması, çokuluslu derneklerin veya büyük sermayenin kurduğu vakıflardan beklenmektedir.

Şimdi öyle bir dönemden geçiyoruz ki, Türkiye'nin sorunları, dünyaya birtakım şirketlerin yabancı dergilerdeki ilan sayfalarında bazı yabancı yazarlara yazdırdıkları yalan yanlış yazılarla anlatılmaya çalışılmaktadır.

Başbakanlığı sırasında birçok uluslararası sorunlarımızın çözümüne katkılarda bulunmuş bir kimsenin ise, yabancılarla görüştüğü zaman Türkiye'ye zarar vereceğinden ürkülmektedir; "kapalı kapılar arkasında Türkiye'yi dışarıya jurnal" edebileceğinden kuşku duyulmaktadır.

Birçok parlamenterin seyahat özgürlüğüne de hiçbir sınırlama getirilmezken; fabrikasında kamp kurup militan yetiştirdiği bilinen bir karanlık işadamı ve politikacı Türkiye içinde ve dışında serbestçe dolaşırken; vatandaşların, sanayi kuruluşlarının ve bankaların yüzlerce milyar lirasını toplamış olduğu ve iflasın eşiğine geldiği bilinen bir banker serbestçe pasaport alıp tüm ailesiyle birlikte yurtdışına çıkabilirken, benim, Atatürk üzerine veya Türk kültürü, ya da uluslararası sorunlarımız üzerine konferans vermek için çağrıldığım üniversitelere gitmemde bile sakınca görülmekte ve sınır kapılarına yurtdışına çıkamayacağım bildirilmektedir.

Neden bu muamelelere uğradığım, neden 52 Sayılı Karar'ın politikacı olarak yalnızca bana uygulandığı, yalnızca yazılı yasaklarıyla değil, yazılı olmayan yasaklarıyla da ısrarla bana uy-

gulanmak istendiği, neden politikacılığı bırakıp eski mesleğim olan gazeteciliğe dönüşümün bile engellendiği, belki bir gün aydınlığa çıkacaktır.

Şimdilik bunların nedenlerini ben de bilmiyorum. Ama bunların bazı nedenleri tahmin edilebilir.

Örneğin, tüm demokratik işçi haklarının kaldırıldığı bir ortamda, o hakların gerçekleşmesine katkıda bulunmuş bir kimseye böylesine özgürlük kısıntıları getirilmesi belki de yadırganmamak gerekir.

24 Ocak kararlarının Türkiye'de demokrasinin sonu olacağını, halkı da, giderek sanayimizi ve tarımımızı da ezeceğini daha ilk gününden söylemiş bir kimsenin tam suskunluğa mahkûm edilmesi belki de o kararlardan sonuç alabilmenin bir gereği sayılmıştır. Ama şimdi Türkiye, iki buçuk yıl önce o kararları alkışlayan, fakat bugün bazıları fabrikalarını kapatmak zorunda kalan kimi işadamlarının bile feryatlarıyla çınlamaktadır... İşçinin, köylünün, esnafın ise sesi bile duyulamıyor artık.

Belki bir ara yayımladığım bir dergide, devlet radyosunun ve televizyonunun, sermaye piyasasına hiçbir düzenleme getirilmemişken, banker ilanları yayımlayarak halk tasarruflarını tehlikeye düşürmesindeki sakıncaya değinildiği için benim susmam istendi. Ben sustum, dergi de kapatıldı, ama şimdi yüz binlerce bankerzede sokaklarda haykırıyor ve ağlaşıyor.

Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısı üzerinde, ayrıcalıklı vakıflar konuşuyor, holdingler konuşuyor, hatta ülkemizi ziyaret eden yabancılardan bazıları konuşuyor.

Atatürk üzerine yıllarca Atatürk düşmanlığı yapmış olanlar konuşuyor, ülkemize çağrılan yabancılar konuşuyor.

Ama benim konuşmam, ülkemin sorunları üzerinde söz söylemem, Atatürk üzerine yazı yazmam suç sayılıyor.

Fakat her şeye rağmen kırgın da umutsuz da değilim.

Bugünkü yönetimin de uygulanmakta olan ekonomik mo-

delle Türkiye'nin büyüyen sorunları arasındaki, özellikle de bu modelle rejim sorunu arasındaki bağlantıyı gördüğünü ve yaklaşık iki yıllık deneyimine dayanarak, şimdi bu modeli başka türlü değerlendirmeye başladığını veya başlamak üzere olduğunu umuyorum.

Bu konuda önyargısız olarak yapılacak yeni değerlendirmelerin, Türkiye'de gerçek demokrasiye dönüş yolunu yeniden açmasını diliyorum.

O yol açılacak olursa, inanıyorum ki bu yönetim, şimdiye kadar bulduğundan çok daha güvenilir güçleri yanında bulabilecektir.

Yalnız sağ kanadı olan bir kuş durumundaki bir demokrasinin uçuşa geçemeyeceği, partiler yelpazesinde demokratik sol kanat olmadıkça ne demokrasinin gerçekleşebileceği, ne komünizmin önlenebileceği, umarım ki, iş işten geçmeden anlaşılsın!

Mühendis veya kalfa olmadan bina yapılamayacağı gibi, politikacılar ve gerçek anlamda partiler olmadan demokrasinin de olamayacağı, umarım ki daha çok geç kalınmadan anlaşılabilsin!

En azından artık şunun anlaşılmaya başladığını umarım ki, yönetimde bulunanlar gibi düşünmeyenleri susturmak, ülkede huzur sağlayabilmenin, toplumu bunalımdan esenliğe çıkarabilmenin sağlıklı ve güvenilir bir yolu değildir.

Böyle suskunluk dönemlerinde devletin başına çok yetenekli kimseler bulunsa bile, bu yöneticiler, ellerinde dedektör olmaksızın bir mayın tarlasına dalmış kimseler gibi bulabilirler kendilerini: Hangi sorunun ne zaman, nerede nasıl patlayacağını önceden kestiremezler.

O yüzden de örneğin, basit bir bankerler sorunu bile, ancak patlamalardan ve yüz binlerce ailenin yıkıma uğramasından sonra farkedilir.

Onun için, yöneticilerin, ses veren bir toplumdan, çoksesli bir toplumdan değil, sessizlikten veya tekseslilikten sakınmaları gerekir.

Bazı konularda ve bazı aşamalarda susmayı veya ancak yönetimin istediği gibi konuşmayı içime sindiremediğim için benim hapse atılmamla Türkiye bir şey yitirmeyebilir, ama suskunluktan veya ancak yönetimin anlayışı doğrultusunda ses veren bir toplum durumuna gelmekten Türkiye çok şey yitirir.

Benim söyleyeceklerim bunlar.

Takdir mahkemenindir...

EK 5

Bülent Ecevit'in Hollanda televizyonundaki ve *Der Spiegel* adlı Alman dergisindeki mülakatlarıyla ilgili mahkeme ifadesi

(Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde; 29 Nisan 1982)

... Hollanda televizyonu NCRV'ye vermiş olduğum demeçte benim Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapısıyla ilgili herhangi bir görüşüm açıklanmamaktadır. Bu görüşümü kanıtlamak üzere paragraf paragraf demeç üzerinde durmak isterim.

Bu Hollanda televizyonunda yayımlanan demecin birinci paragrafı muhabirin hapse giriş nedenimle ilgili bir sorusuna yanıt niteliğindedir. Bu yanıtta hiçbir görüş açıklanmamaktadır. Sadece benim kişisel durumuma değinilmektedir ve neden hapsedildiğim konusunda herkesin bilgisi içinde olan objektif açıklamalar yapılmaktadır.

Yine bu yanıtta 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesine aykırı düşen bir uygulamaya değinilmektedir. Burda da bir yorum yoktur. Objektif olarak bir gerçek yansıtılmaktadır. Bilindiği gibi, benim ihlal etmiş olduğum ileri sürülen 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesi, duruşması açık görülen davalarda söylenenlerin, tutanağa geçenlerin, aynen veya aslına uygun olmak koşuluyla özet olarak yayımlanabileceğini belirtir. Oysa benim Kasım 1981'de Ankara Sıkı-

yönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde yapılan duruşmam açık olduğu halde bu duruşmama 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesine aykırı olarak fiili yasak konulmuştur. İlgili makamlar, herhalde bu yasağın, yasaya aykırı olduğunu bildikleri için, yasağı yazılı olarak ilgili yayın organlarına bildirmemişlerdir. Son zamanlarda âdet olduğu üzere telefon buyruklarıyla benim savunmamın duyurulmasını önlemişlerdir. Onun sonucu olarak da kamuoyu önünde ağır ithamlara uğramama neden olan bu konuyla ilgili savunmam Türk kamuoyuna duyurulamamıştır. Bu birinci yanıtta bu konudaki objektif bilgileri de veriyorum.

İkinci soru, "Bu görüşme yayımlandıktan sonra yeniden hapsedilmekten korkmuyor musunuz?" şeklindedir. Buna verdiğim yanıtta, "Bilemem, fakat özgür bir toplumda yaşamak isteyen, ülkesinde demokrasinin kurulmasına veya yeniden kurulmasına katkıda bulunmak isteyen bir kimse bazı riskleri göze almak zorundadır. Özgürlük ve demokrasi, uğrunda bazı riskler göze almaya değecek değerlerdir," diyorum.

Herhalde takdir buyurursunuz ki bu sözler yine Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapısı ile ilgili olmayan sözlerdir. Bunlar benim özgürlük anlayışımı ifade etmektedir. Bu özgürlük anlayışını ben 52 Sayılı Karar yürürlüğe girmeden yıllar öncesinden beri açıklamaktayım. Aslında bana ait bir görüş de değildir. Dünyada tarih boyunca özgürlüğe önem vermiş herkesin benimsediği bir görüştür. O da özgürlük uğruna bazı risklerin göze alınması gerektiğidir. Eğer böyle riskler göze alınmasaydı daha önce bir vesileyle belirttiğim gibi, bugün insanlık hâlâ dünyayı düz sanıyor olurdu. Gerçi 52 Sayı'lı Karar benim özgürlüğümü kısmıştır, ama özgürlüğümün kısılması, herhalde benim özgürlük anlayışımı değiştirmemi gerektirmez.

Üçüncü soruya ve yanıta geçiyorum.

"Size göre Türkiye ile ilgili olarak Avrupalılar ne yapmalıdır?"

Benim yanıtım da şöyle: "İzin verirseniz düşüncemi bir il-

keyle belirtmek isterim. Türkiye Batılı demokratik uluslar topluluğunun bir üyesi olduğuna göre herhangi bir başka demokratik Batı toplumuna hangi demokrasi ölçütleri uygulanıyorsa Türkiye'ye de aynı ölçütler uygulanmalıdır. Benim görüşüme göre Türkiye'nin gerçek dostları Türkiye'ye de aynı ölçütleri uygulayanlardır ve kendi ülkelerinde insan hakları ihlal edildiği vakit buna karşı nasıl tavır almaları söz konusu ise, Türkiye ile ilgili olarak da aynı tavrı alanlardır. Türkiye Batı'nın güvenlik açısından çıkarlarına hizmet ettiği sürece Türkiye için ikinci sınıf bir demokrasiyi içlerine sindirebilenler Türkiye'nin ötekiler kadar gerçek dostları olmayabilirler."

Bu yanıtın da Türkiye'nin yapısıyla ilgili değildir; demokratik Batı ülkelerinin Türkiye'ye bakışıyla, Türkiye'ye davranışıyla ilgili bir düşüncemi belli bir ilkeye dayanarak belirtmektedir. Bu ilke de benim öteden beri uygulamış olduğum bir ilkedir.

Ben gerek muhalefette, gerek iktidarda bulunduğumuz yıllarda Türk ulusunun demokratik ülkeler topluluğundaki onurlu yerine büyük önem verdim ve Türkiye'nin Batı'daki yerinin bir sınır bekçisi ülke gibi değerlendirilmemesi gerektiğini, Batı'yla aynı özgürlükçü demokratik rejim ve hayat anlayışı ölçütlerini, değerlerini benimseyen bir ülke, bir ulus olarak değerlendirilmesi gerektiğini savundum.

Batı'da Türkiye'ye karşı iki türlü bakış vardır: Bir bakış, Türkiye'yi, Türk ulusunu, demokratik uluslar topluluğunun gerçek bir üyesi gibi görenlere ait bakıştır. İkincisi de buna fazla önem vermeksizin, "Olsa da olur olmasa da olur" yaklaşımı içinde, Türkiye'ye sadece stratejik önemi açısından değer verenlerdir. Her zaman belirttiğim gibi, benim görüşüme göre, Türkiye'nin gerçek dostları, aynı demokratik değer ölçütlerini Türkiye'ye de uygulayanlardır. Demokratik değerler açısından Türk ulusunu kendileri ile bir tutanlardır. Ötekiler Türkiye'ye Batılı ülkeler topluluğu içinde bir ikinci sınıf ülke muamelesi yapmış olurlar.

Başbakan olarak, NATO toplantısında da, Avrupa Konseyi toplantısında da aynı görüşü savunmuştum. Türkiye'nin bir sınır bekçisi ülke gibi görülmemesini, aynı demokratik değerleri benimseyen eşdeğerde bir üye gibi görülmesini istemiştim. Politikadan ayrılmak zorunda bırakılmış olmam, benim, ulusumun onurunu göz önünde tutarak aynı çabayı göstermeme engel olmasa gerektir. Çünkü benim anlayışıma göre Türk ulusunu dünyaya bu şekilde tanıtmak bir ulusal görevdir.

Zaman zaman dışarıda yayımlanan demeçlerim dolayısıyla benim Türkiye'yi dışarıya jurnal ettiğim iddia ediliyor. Oysa ben her zaman Türk ulusunun Batı'daki kadar ileri bir demokrasiye layık olduğunu savundum. Benim görüşüme göre bunu savunmak Türk ulusunu dışarıya jurnal etmek değildir. Bunun tersini söylemek Türk ulusunun dışarıdaki itibarını zedelemek olur.

Dördüncü paragrafta, sorulan soru şu: "Bazıları da diyorlar ki tedhişçilik yüzünden her gün birçok kimsenin öldüğü bir ülke, demokrasiye henüz hazır değildir."

Buna demeçteki yanıtım şöyle: "Bu soruyu yanıtlayabilmek için Türkiye'de terörizmin nereden kaynaklandığına bakmalıyız. Bir süredir Türkiye hızlı bir geçiş dönemindedir. Kentleşme ve sınaileşme dönemindedir. Yeni toplumsal güçler ortaya çıkmaya başlamıştır. Doğal olarak bu yeni güçler hakları olan yeri almak istemektedirler. Toplumsal güçler dengesine ağırlıklarını koyabilmek istemektedirler.

"Öte yandan bazı çıkar çevreleri, toplumdaki bazı egemen güçler ise ekonomik değişimin sağladığı maddi olanaklardan yalnızca kendileri yararlanmak ve bu değişimin kaçınılmaz toplumsal ve siyasal sonuçlarını önlemek istemektedirler. Bu güçler Türkiye'de büyük gerilimler yaratmışlardır. Bu egemen güçlerden bazıları terörizmi bile teşvik etmişlerdir ve Türk halkının gözünde demokrasinin Türkiye için geçerli olmadığını kanıtlamak istemişlerdir.

"Eğer bir ülkede bazı egemen güçler demokrasinin o ülke için geçerli olmadığını, o ülkede demokratik bir çerçeve içinde huzur ve asayiş sağlanamayacağını kanıtlamak için uzun yıllar çaba göstermişlerse bunalım ve terörizm için yeterli neden var demektir.

"Bence demokratik bir ülkede sağdan da gelse soldan da gelse terörizmin amacı demokrasiyi yıkmaktır, halkı demokrasiden usandırmaktır. Onun için eğer terörizmle başa çıkmak uğruna demokrasiden vazgeçecek olursak terörizme teslim olmuş, terörizme yenilmiş oluruz. Terörizmi gerçekten yenebilmek için demokraside direnmemiz gerektiğine inanıyorum."

Bu yanıtım da, görülebileceği gibi, yine ülkemizin ve ulusumuzun dünyadaki onuruna verdiğim değerden kaynaklanmaktadır. Bugün dünyanın pek çok ülkesinde, özellikle demokratik ülkelerde, o arada örneğin İngiltere'de, İtalya'da, İspanya'da, yıllardan beri geniş ve yaygın terör vardır. Fakat bu terör olgusu dolayısıyla o ulusların demokrasiye hazır olduğundan şüphe edilmeyecek, Türkiye'deki terör dolayısıyla Türk ulusunun demokrasiye yeterince hazır olup olmadığı konusunda kuşku duyulacak! Ben bunu, Türk ulusunun onuru açısından içime sindirememekteyim. Maalesef bu kuşkuyu içimizden dışarıya, demokratik ülkeler kamuoyuna, yansıtanlar da vardır.

Bence Türkiye'de demokrasinin tıkanıp boğulmasının, terörün ve terör tırmanışının sosyolojik açıdan kolaylıkla saptanabilecek nedenleri vardır. Bu konuda da Türkiye'nin siyasal veya hukuki yapısıyla değil, bu sosyolojik nedenlerle ilgili görüşlerimi belirtmekteyim.

Kısaca şunları da eklemek istiyorum. Benim görüşüme göre, terörle başa çıkabilmek uğruna demokrasiden vazgeçmek veya özgürlükleri sınırlamak teröre yenilmektir. Çünkü terörün amacı halkı demokrasiden usandırmak ve demokrasiyi yıkmaktır. Bu yalnız Türkiye için değil, bütün demokratik ülkeler için

geçerli bir gerçektir. Nitekim dün Avrupa Konseyi'nin terör konusu ile ilgili görüşmelerindeki konuşmacılar ve raportörler aynı tezi işlemişlerdir. Terör karşısında demokratik özgürlüklerden özveride bulunmanın teröre yenilmek olacağını vurgulamışlardır. Demek ki ben, bu demecimde, Türkiye'ye özgü değil, evrensel bir gerçeği vurgulamaktayım.

Daha bundan iki yüzyılı aşkın bir süre önce Amerikalı büyük devlet adamı ve düşünür Benjamin Franklin şöyle diyordu: "Geçici bir zaman için biraz emniyete kavuşmak maksadıyla hürriyetlerini feda edenler ne hürriyete, ne emniyete layıktırlar. Her ikisini birden kaybederler." Amerika'da, devlet henüz kuruluş aşamasında iken, iki yüzyılı aşkın bir süre önce açıklanabilmiş bu düşünceyi, iki yüzyılı aşkın süre sonra Türkiye'de, binlerce yıllık devlet deneyimi bulunan bir toplumda açıklamanın suç sayılmayacağını umarım.

Ben, Benjamin Franklin'in bu sözünü Sayın Prof. Turhan Feyzioğlu'nun 1957'de yayımlanan *Demokrasiye ve Diktatörlüğe Dair* başlıklı kitabında okumuştum. Türkiye'de 1957 yılında açıklanabilen bir düşüncenin 25 yıl sonra açıklanamaz bir duruma gelmiş olmasını da düşünmek bile istemem. "Başkaları açıklayabilir, ama sen açıklayamazsın," denecek olursa ona da yanıtım şu olur: Eğer bu düşünceyi başkaları açıklasaydı benim açıklamama gerek kalmazdı.

Daha sonraki paragrafta Hollandalı televizyoncunun "Yönetim diyor ki: 1984'te yeni bir anayasa hazırlanmış ve böylece Türkiye'ye demokrasi geri gelmiş olacak," sözlerine de benim yanıtım şöyle:

"Bunun Orwell anlamında bir 1984 demokrasisi olmayacağını umarım.

"Fakat maalesef gözler önündeki işaretler ve resmi göstergeler Türkiye için tasarlanan demokrasinin gerçek demokrasi olmayacağını gösteriyor. Bunun, oldukça sınırlı bir demokrasi ya da

yalnızca adının demokrasi olacağı anlaşılıyor. Üstelik demokrasiye geçiş için gerekli tüm köprüler ve kanallar tahrip edilmiştir.

"Parlamento kapatılmıştır. Bütün partiler kapatılmıştır.

"Bütün deneyimli siyasal kadrolar siyaset sahnesinden tasfiye edilmiştir.

"İşçi sendikaları artık normal işlevlerini yerine getirememektedir.

"Radyo ve televizyon tümüyle devlet kontrolündedir.

"Örgütlenme özgürlüğü ise uygulamada ancak büyük iş çevreleri için geçerlidir.

"Bu koşullar altında özgürlüğü ve demokrasiyi yeniden kurmak için gerekli araçlar ve gereçler bile artık yok demektir. Fakat bütün bunlara karşın ben Türkiye'de demokrasinin geleceği konusunda kesinlikle kötümser değilim. Çünkü Türk halkının demokrasiye inancına ve bağlılığına güveniyorum. Şimdiden halk yitirdiği özgürlüklerin ve hakların yokluğunu duymaya başlamıştır."

Burada belirtilen kaygılar benim 1981 Kasım ayında 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'ndeki duruşmam sırasında ve savunmam sırasında belirttiğim kaygıların yinelenmesinden ibarettir. O görüşleri, o kaygıları yinelemem de 52 Numaralı Karar'ın ihlali değildir, tersine, 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesinin bana tanıdığı bir haktır. Bu konuda mahkemenizin değindiğim duruşma kararını da incelemesinin yararlı olacağını düşünüyorum.

Ben, yine bu paragrafta, Türk halkının demokrasi inancına olan güvenimi belirtiyorum ve yine Batı'da Türk demokrasinin geleceğine yönelik bazı kuşkuları gidermeye çalışıyorum. Bu şekilde ulusumun dünyadaki itibarına da bir katkım olduğu düşüncesindeyim.

Altıncı soruda, benim bu iyimserliğimle ilgili olarak, halka bu güvenimle ilgili olarak, televizyon görevlisi, "Bunu nasıl fark ediyorsunuz?" diyor. Ona verdiğim yanıtta da Türk halkının demokrasiye bağlılığını kanıtlayan gözlemlerimi belirtiyorum. Sanı-

rım bunlar Türk halkını tanıyan herkesin paylaşabileceği gözlemlerdir. Türkiye'nin geçmiş ve gelecek siyasi yapısıyla ilgili hiçbir yönü yoktur.

Son soruya ve yanıtıma geliyorum. Soru şöyle: "Ama yeni Anayasa'nın eski politikacılar için siyaset sahnesine geri gelmeyi önleyeceği anlaşıldığına göre, sizin artık bir rolünüz olmayacağı söylenemez mi?"

Yanıtım da şöyle: "Evet, fakat ben hiçbir zaman politika uğruna politika yapmadım. Bence politika ülkeye ve demokrasiye hizmet etmenin bir yoludur. Aktif politika yapmama izin verilmese bile Türkiye'de gerçek demokrasinin oluşmasına, yeniden oluşmasına katkıda bulunmam gerektiği inancındayım.

"Siyasal haklarıma getirilen sınırlamalardan çok daha fazla, anlatım özgürlüğüme getirilen sınırlamalar beni üzüyor. Ben insanı başka yaratıklardan ayıran başlıca unsurun düşünce ve anlatım özgürlüğü olduğu inancındayım. Düşünce ve anlatım özgürlüğünün sınırlanmasını günah sayarım."

Görülebileceği gibi, bu paragrafta söylediklerim de ülkemizin siyasal ve hukuki yapısıyla ilgili değildir. Benim kişisel geleceğimle ilgilidir. Bugünkü yönetim benim bir daha aktif politikacılık yapmamı istememektedir. Doğruydu, yanlıştı, diye tartışmadan bunu içime sindirdiğimi belirtiyorum, bu yanıtta.

Nitekim, genel başkanlıktan yasa zoruyla uzaklaştırılmayı beklemeksizin kendim ayrılmıştım. Bu şekilde bazı çevrelerin hakkımda ileri sürdükleri siyasal yatırım iddiasının da geçersizliğini sanırım göstermiştim. Siyasetten ayrılmayı içine sindirmiş, genel başkanlıktan kendi isteğiyle ayrılmış bir kimsenin siyasal yatırım yapmasına gerek olamazdı. Ben mevkilere ve iktidara dört elle sarılan bir kimse hiçbir zaman olmadım. Her birine seçimle geldiğim görevlerden, oyla geldiğim görevlerden de, zorlamaya gerek kalmaksızın, kendiliğimden ayrıldım. 1971'de genel sekreterlikten, 1974'te başbakanlıktan, 1979'da yine başbakan-

lıktan ve 1981'de genel başkanlıktan, kimse zorlamaksızın, kendi isteğimle ayrıldım. Ülkesine ve demokrasiye hizmet edebilmek için bence bir insanın ille belli siyasal mevkilerde bulunmasına ve ille aktif politikacılık yapmasına gerek yoktur. Yanıtında bunları belirtiyorum.

Son cümlelerim ise bir felsefi düşünce açıklamasıdır. Bu düşünce Türkiye'nin yapısıyla ilgili değildir. İnsan yapısıyla ilgili bir düşüncedir. Benim görüşüme göre insanı başka yaratıklardan ayıran başlıca nitelik, düşünce ve anlatım yeteneği ve özgürlüğüdür. Dünyanın her yerinde, her zaman geçerli olabilecek bir gerçeği belirtmiş oluyorum.

Der Spiegel'deki yazıma gelince; bence, *Der Spiegel*'deki yazıyla ilgili olarak savcılığa gelmiş olan metnin çevirisinin kontrolü gerekmektedir. Çünkü, savcılıktaki ifadem sırasında bana gösterilen bu Türkçe metnin birinci paragrafı, benim yazmış olduğum yazıda kesinlikle yer almayan bir paragraftır. Benim tahminime göre, o metin savcılığa veya ilgili makamlara bir ajans bülteninden alınarak gönderilmiş olabilir.

Yine tahminime göre, bu bülteni hazırlayanlar yazının başına, gazetecilik diliyle "flaş" olarak, çok abartılmış ve benim kastımı çok aşan bir paragraf eklemişlerdir. Onun için, bu konuda, yüksek mahkemenizden bir dileğim olacak: Dergide çıkan yazının aslı getirtilerek bu konuda bir bilirkişi raporu hazırlanmasına gerek duyuyorum. İstenirse ben yazımın İngilizce aslını ve İngilizce aslından kendim Türkçeye yaptığım çeviriyi de bilirkişilerin dikkate almaları için, sunabilirim ve bilirkişiler *Spiegel*'deki metnin benim Türkçe çevirime uygun olup olmadığını denetleyebilirler. Herhalde güvenilir bir metin üzerinden yargılanmam daha doğru olacaktır.

Evvela bu yazıyı neden yazdığımı söylemek isterim. Dünyanın en ünlü dergilerinden *Der Spiegel* buraya sırf benden yazı istemek için bir görevlisini gönderdi. Benden bir yazı istediği va-

kit, "Hayır yazamam," demeyi bir Türk olarak içime sindiremedim. Çünkü biliyordum ki, bizim de üyesi olduğumuz demokratik ülkeler topluluğundan gelen bir gazeteciye bu sözü söylemek Türkiye'nin dünyadaki itibarını büyük ölçüde zedelemek olurdu. Benim siyaset yapmam yasaklanmıştı. Fakat aynı zamanda asıl mesleğim olan gazeteciliği dahi yapmamın nasıl olup da yasaklanabileceğine bir demokratik ülkeden gelmiş bir gazetecinin akıl erdirebileceğine ihtimal vermiyordum. Onun için bu yazıyı yazmayı kabul ettim. Konu bana bırakıldı.

Devletimizin kurucusu olan ve partimin kurucusu olan Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümünü yeni geride bırakmıştık. Onun için Atatürk konusunu da ben seçtim.

Onun demokrat kişiliğini ve onun demokrasiyi amaçladığını kanıtlarıyla açıklamanın ülkemizde suç sayılabileceğini aklıma bile getirmemiştim. *Der Spiegel*'deki yazıda Atatürk'ün demokrat kişiliğini ve demokrasiyi amaçladığını tarihi gerçeklere dayanarak anlatıyorum. Başka birçok ülkelerde, hatta demokrasinin kökleşmiş olduğu ülkelerde, parlamentonun kapatılması için bahane veya gerekçe sayılabilecek olaylardan çok daha ağırlarıyla vahimleriyle karşı karşıya olduğu halde, bir yandan iç ayaklanmalarla öbür yandan dış savaşlarla karşı karşıya bulunduğu halde, Atatürk, parlamento feshetmek şöyle dursun, Ankara'da parlamentoyu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplamıştır ve ondan aldığı güçle Kurtuluş Savaşı'nı kazanmıştır. Bunu vurguladım. O parlamentoda kendisine yöneltilen ve zaman zaman sorumsuzluk ölçüsüne varan, hatta Atatürk'ün siyasal geleceğini engellemek ölçüsüne varan muhalefete karşın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ne kadar saygı gösterdiğini yine kanıtlarıyla açıkladım.

Atatürk'ün çok büyük bir asker, bir komutan olmasına karşın askerlikle siyaseti kesin çizgilerle birbirinden ayırmaya ne kadar önem verdiğini ve yine Atatürk'ün yeni kuşakları özgür ve bilimsel düşünceyle yetiştirmeye ne kadar önem verdiğini anlattım.

Özellikle, bazı Batı ülkelerinde askerlikle ilgisi olmayan birtakım siyasal önderlerin üniforma giyip dikta rejimiyle ve beyin yıkama yöntemleriyle uluslarını yönetmeye kalkıştıkları bir dönemde, Atatürk'ün bu tutumu ve bu tutumuyla Kurtuluş Savaşı'nı kazanabilmiş olması, bence bütün dünyaya Atatürk'ün de Türk ulusunun da büyüklüğünü ve ulusumuzun demokrasiye liyakatını kanıtlayabilecek gerçeklerdir. Bunları yazımda belirtmeye özen gösterdim.

Yazımda, içinde bulunduğumuz dönemin bazı uygulamalarına da değiniyorum. Fakat kişisel düşüncelerim görüşlerim olarak değil, objektif gerçekler olarak bunları belirtiyorum. Yine bu yazıda belirttiğim düşüncelerden bazıları da 1981 Kasım ayında 1 Numaralı Askeri Mahkeme'deki savunmamda belirttiğim düşüncelerin yinelenmesinden ibarettir. O bakımdan da 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesinin bana tanıdığı bir haktır.

Yine bu yazıda Atatürk ile ilgili olarak ve Türk ulusunun demokrasiye yatkınlığı ile ilgili olarak söylediğim bütün düşünceleri ben yıllardan beri yazmakta olduğum yazılarda, vermekte olduğum demeçlerde, yapmakta olduğum konuşmalarda belirtegelmiştim. Bu düşüncelerimden bazılarını içeren kitaplarım bugün hâlâ dışarıda satılabilmektedir, piyasada satılabilmektedir ve yasak değildir. Hiçbir yasa öncesini kapsamaz. O nedenle benim yıllardan beri, 52 Sayılı Karar'ın çıkışından yıllar öncesinden beri belirtegeldiğim düşünceleri yinelememe yasal bir engel yoktur.

Ayrıca yine bu yazıda belirttiğim bazı bilgiler, bu yazıda aktardığım bazı bilgiler, Atatürk'le ilgili bazı gerçekler ve görüşler, Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümü dolayısıyla geçen yıl yayımlanan muhtelif TRT programlarında değişik Türk ve yabancı uzmanların ve konuşmacıların ağzından yayımlanmış olan gerçeklerdir, sözlerdir. Hatta bazılarını ilk kez bu yayınlardan öğrendim.

Örneğin, Atatürk'ün 1924'te bir gazeteciyle görüşürken,

"Ben her kerameti meclisten bekleyenlerdenim, evvela meclis, sonra ordu!.. Orduyu yapacak olan millet ve ona vekâleten meclistir," yolundaki sözlerini ben ilk defa TRT'de geçen yıl dinledim ve onun üzerine kaynağından o sözlerin tamamını alıp *Spiegel* dergisine yazdım. Yine bu yazıda CHP'nin kapatılması ve Atatürk'ün vasiyetinin ihlaliyle ilgili olarak belirttiğim düşünceler de tamamıyla 1981 Kasım ayında 1 Numaralı Askeri Mahkeme'de belirttiğim düşüncelerin yinelenmesinden ibarettir.

Sonuç olarak, altı madde halinde, benim kanıma göre bu yazıdan dolayı neden suçlu bulunamam, bu konudaki görüşlerimi takdirinize sunmak isterim:

1. Atatürk'ü demokratik ülkeler kamuoyuna demokrat kişiliğiyle tanıtmak ve Türk ulusunun demokrasiye yatkınlığını belirtmek amacıyla yazı yazmak suç sayılmasa gerektir.

2. Atatürk'ü hiçbir koşul altında değişmemiş belirgin düşünceleri, tutum ve davranışları ile anlatmak suç olmasa gerektir.

3. İçinde bulunduğumuz dönemin bazı resmi uygulamalarını, kişisel düşüncelere dayanarak değil, objektif gerçekler olarak belirtmek benim görüş açıklamam anlamına gelmez.

4. Açık bir duruşmada söylenerek mahkeme tutanağına geçen bazı görüşlerimi ve kaygılarımı yinelemem, 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesi uyarınca hakkım olmak gerekir.

5. 52 Sayılı Karar daha ortada yokken, yıllar boyunca açıklanmış bazı görüşlerimi benzer ifadelerle yinelememin suç sayılması, yasaların önceyi kapsayamayacağı yolundaki temel hukuk kuralı karşısında olanaksızdır ve bu dönemdeki uygulamaya da ters düşer.

6. Üstelik, Atatürk'le ilgili olarak yıllardır her vesileyle üzerinde durduğum, daha bugünkü yönetimin işbaşına gelmesinin yıllar öncesinden beri belirttiğim düşünceleri ve hatta bu yönetim döneminde TRT'nin yayınladığı bazı düşünce ve gerçekleri açıklamış olmam, yazımda bugünkü yönetime yönelik özel bir

kasıt da aranamayacağını gösterir.

Benim kanımca, ben bu demeçten ve makaleden ötürü, ancak 52 Sayılı Karar'la ilgili "özel" bir uygulama yapılırsa mahkûm edilebilirim. Maalesef Türkiye'de de bu "özel" uygulamayı görmekteyim. Kendi açımdan "maalesef" demiyorum, ülkemizin hukuk devleti gelenekleri açısından "maalesef" diyorum. Benim bir demecim veya yazım söz konusu olunca genellikle şekil unsuruna bakmakla yetinildiğini görüyorum. "Ecevit bir demeç mi vermiş, bir yazı mı yazmış, öyleyse içeriğine bakmaya gerek yoktur, suç oluşmuş demektir," yaklaşımı izleniyor.

Oysa 52 Sayılı Karar'ın neyi yasakladığı bellidir. 52 Sayılı Karar Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapısı ile ilgili görüş açık'amamı, kendi görüşlerimi açıklamamı yasaklıyor. Benim durumumdaki başka bazı politikacılar için de yasakladığı gibi... Ama herhangi bir demeç vermemi, herhangi bir yazı yazmamı yasaklıyor değildir. Bunu 1981 Kasım ayındaki yargılanmam sırasında da söyledim ve mahkeme tutanaklarına geçirttim. Bunun da mahkemenizce incelenmesinde yarar görüyorum.

Bana bu uygulamanın yapılmasına karşın, İstanbul'da bir başka parti liderinin yazısıyla ilgili bir takipsizlik kararı verilmiştir. Bence çok haklı bir karardır. O takipsizlik kararının gerekçesi de yazıda Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapısına değinilmemesidir. O kararın da getirtilip incelenmesinde, değişik, farklı uygulamaları önlemek bakımından yarar görüyorum. Hele bu gibi davalarda Yargıtay'a başvurabilme olanağı çok sınırlı olduğuna göre, bu şekilde, mahkeme kararları arasında tutarlılık sağlanabileceğini düşünüyorum.

Bana yapılan adaletsizlik bundan ibaret de değil. Türkiye'de 12 Eylül 1980'den bu yana 52 Sayılı Karar'ın 5. maddesindeki haktan yararlandırılmayan, zaten yasalarımızda daha önceden beri varolan bu haktan yararlandırılmayan tek kişinin ben olduğum inancındayım. Yani duruşması açık yapılan her davada söylenen-

ler kamuoyuna yansıtılabildiği halde, terörle ilgili davalarda olsun, gizli örgütlerle ilgili davalarda olsun, bu yapılabildiği halde, benim, sadece bir görüş açıklamamla, hatta maruz kaldığım ithamlar karşısında kendimi savunmamla ilgili olarak açılan bir davada söylediklerime, dediğim gibi, yasaya aykırı olarak yayın yasağı konulmuştur. Bu da bana yapılan "özel" bir muameledir.

Şunu da söyleyebilecek ve kanıtlayabilecek durumdayım. Genel olarak 52 Sayılı Karar benim dışımda hiçbir politikacıya uygulanmamaktadır. 12 Eylül 1980 öncesi parlamentoda partili üye olarak yer almış olan bazı politikacılar başka görevleri, işlevleri dolayısıyla Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapısına ilişkin demeçler verebilmektedirler; bunlar devlet radyosunda ve televizyonunda yayımlanmaktadır. Bu durumdaki politikacılardan bazıları, açılışını Sayın Devlet Başkanı'mızın yaptığı, başkanlığını Sayın Başbakanı'mızın yaptığı, İzmir'deki İkinci İktisat Kongresi'nde konuşmuşlardır ve orada da Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapısına değinen görüşlerini açıklamışlardır. Bunları bir şikâyet olarak, "Neden onların bu açıklamaları yapmalarına izin verildi?" diye bir şikâyet olarak söylemiyorum. Fakat bana yapılan haksızlığı belirtmek için söylüyorum.

Ayrıca, özellikle son aylarda yapılan sempozyumlarda, seminerlerde ve başka toplantılarda yine 52 Sayılı Karar'daki yasakların kapsamına giren birçok politikacılar görüşlerini açıklamayabilmektedirler. Türkiye'nin geçmiş veya gelecek siyasal ve hukuki yapısı ile ilgili olarak Türk ve yabancı gazetelere vermiş oldukları demeçler çıkmaktadır. Bunların da bazı kanıtlarını mahkemenize sunabilecek durumdayım. Onların da dikkate alınmasını dilerim.

Son zamanlarda yönetim adına yapılan bir konuşmadan, 52 Sayılı Karar'ın daha çok benim için çıkarıldığı anlaşıldı. Ama bu husus kararın metninde belirtilmiş değildir. Hukukun temel

kurallarından biri olan, "yasalar önünde eşitlik" ilkesine aykırı bir durum vardır. Bu hususları belirtmek ihtiyacını duyuyorum.

Benim anlayışıma göre, hukuk, yalnız insanları mahkûm etmek için değil, ondan önce, insanların hukukunu korumak için var olan bir şeydir. Ben Türkiye'deki uygulamayla hukukumun nasıl zedelendiğini açıklıyorum. Ayrıca, bununla da kalınmamıştır. En yetkili ağızlardan, başka bir açıklama yapılmıştır; gerek 52 Sayılı Bildiri'nin 5. maddesi gerek Basın Yasası'nın ilgili maddesi henüz sonuçlanmamış davalar hakkında herhangi bir şey söylemeyi yasakladığı halde, benimle ilgili olarak bu yasak da çiğnenmiş bulunmaktadır. Şu sırada hakkımda yeni başlamış iki dava vardır. O açıklama yapıldığı sırada da bu davaların açılacağı belli olmuştur. Ayrıca iki dava daha açıldı. 1980'de uğradığımız bir saldırının hesabını vermek üzere de mahkeme önünde bulunuyorum. Ayrıca benim hakkımda ve partim hakkında iki büyük soruşturma var. Tam bu sırada, en yetkili ağızlardan, benim mahkûmiyetimin kesin olduğu anlamına gelecek açıklamalar yapılmaktadır. Ben buna karşı önlem alınmasını istiyorum. Ama adaletin, benim de hukukumu, özellikle bu koşullar altında daha büyük bir özen göstererek koruyacağına güveniyorum. Teşekkür ederim...

EK 6

Bülent Ecevit'in *Der Spiegel* adlı Alman dergisinde çıkan "Atatürk'ün Mirası ve Türk Demokrasisinin Hali" başlıklı makalesi

... Geçen yıl Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümü idi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu yıl boyunca ülkenin her yerinde anıldı. Birçok seminerler sempozyumlar düzenlendi. Birçok okullara, parklara ve ağaçlandırma alanlarına onun adı verildi. Her yere heykelleri dikildi. İşini bilir bazı işadamları onun adına indirimli satışlar bile düzenlediler.

Fakat madalyonun üzücü bir yanı da vardı.

Muzaffer bir komutan olmasına karşın Atatürk, siyasal iktidarını askeri güçten ayrı tutmaya özen göstermişti. Oysa onun yüzüncü doğum yıldönümünde ülkesi, bir askeri yönetim altındaydı.

Bazı ülkelerdeki liderlerin çok daha hafif sorunlarla karşı karşıya gelince parlamenter rejime son verdikleri bir dönemin hemen öncesinde, Atatürk, kendi ülkesinde iç ve dış savaşlarla uğraşırken, Büyük Millet Meclisi'ni kurmuştu. Oysa Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümüne birkaç ay kala Türkiye'de Büyük Millet Meclisi kapatıldı.

Büyük Millet Meclisi'nin kuruluş günü olan 23 Nisan'ı, Atatürk, "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" ilan etmişti. Öylelikle, Türk halkının, parlamenter rejimi ulusal egemenlik kav-

ramıyla özdeşleştirmesini ve yurttaşlarının daha çocukluk çağından kendilerini parlamenter rejimle özdeşleştirmelerini istediğini göstermişti. Oysa Atatürk'ün yüzüncü yıldönümünde bu bayram bile kaldırıldı.

Atatürk'ün, kendi kurduğu parlamento ile ilişkileri pek rahat olmamıştı. Özellikle, bir yandan Millet Meclisi başkanlığı bir yandan da başkomutanlık görevlerini birlikte yürüttüğü Kurtuluş Savaşı süresince, Atatürk, sık sık, parlamentodaki bazı grupların ve üyelerin sert hücumlarıyla, eleştirileriyle ve engellemeleriyle karşı karşıya kalmıştı. Ama parlamentoya her zaman saygı göstermiş, ondan her zaman övgüyle söz etmişti. Parlamento üyelerinin duygularını ve saygınlıklarını zedelememeye büyük özen göstermişti. Oysa onun yüzüncü doğum yıldönümünde, gerek kapatılan Büyük Millet Meclisi'ne gerek onun seçimle gelmiş üyelerine, resmen, aşağılayıcı sözler yöneltiliyordu.

Atatürk'ün, kendi reformlarını ve düşüncelerini yaşatmak için kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi de, onun yüzüncü doğum yıldönümünde kapatıldı.

Vasiyeti çiğnendi.

Atatürk'ün, kendi kültür politikalarını geliştirmek ve yaymak için kurduğu iki bağımsız bilimsel kuruluş, Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu, Devlet Başkanlığı'nın gözetimine bağlandı. Oysa bu, Atatürk'ün kendi başkanlığında bile kaçındığı bir şeydi.

Bunların hepsi de Atatürk adına yapıldı.

Yazılı vasiyetinde Atatürk, hisse senetlerinin gelirini kendi belirlediği biçimde değerlendirmekle Cumhuriyet Halk Partisi'ni görevlendirmişti. Bazı yakınlarına yapılacak mütevazı ödemeler dışında, bu gelirlerin, Cumhuriyet Halk Partisi'nce, iki bağımsız bilimsel kuruluşa verilmesi, vasiyetin gereği idi.

Cumhuriyet Halk Partisi'ne verdiği bu vekâlet yetkisiyle belli ki, Atatürk, gelecekte, vasiyeti çiğnenmedikçe, partisinin ve

büyük önem verdiği iki bilimsel kuruluşun kapatılamamasını veya baskı altına alınamamasını güvenceye bağlamak istemişti. Uzun bir devlet ve hukuk devleti geleneği bulunan bir ülkede, yasalara uygun biçimde hazırlanmış bir vasiyetin, hele Cumhuriyet'i kuran kimsenin vasiyetinin çiğnenebileceğini ise, herhalde, hayalinden bile geçirmemişti. Oysa, yüzüncü doğum yıldönümünde, bu da oldu.

Türk Dil ve Tarih Kurumları'nı maddi bakımdan kendi kendine yeten bağımsız kuruluşlar olarak kurmakla, belli ki Atatürk, başlıca amaçlarından biri olarak benimsediği çok partili demokratik rejime geçildiğinde de bu kurumların varlıklarını ve özerkliklerini sürdürebilmelerini güvence altına almak istemişti.

Bunları, devlet organları olarak değil de, bağımsız kuruluşlar olarak kurmayı yeğlemesinin bir başka nedeni de, herhalde, kültürel politikalarını topluma devlet zoruyla benimsetme yolundan kaçınmış olması idi. Bu da Atatürk'ün düşünce özgürlüğüne saygısının bir işaretidir.

Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisi'nin temellerini daha Kurtuluş Savaşı başlarken atmıştı ve Cumhuriyet'in kuruluşundan birkaç hafta önce de Cumhuriyet Halk Partisi kurulmuştu.

Atatürk, ömrünün sonuna kadar genel başkanlığını sürdürdüğü Cumhuriyet Halk Partisi'yle her zaman özdeşleştirilmek istediğini de değişik konuşmalarında açıkça belirtmişti.

Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisi'ni, reformlarının ve toplumu çağdaşlaştırma ve demokratikleştirme programının başlıca siyasal aracı olmakla görevlendirmişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Atatürk'ün yerine geçen yakın arkadaşı İsmet İnönü'nün görev döneminde de, Cumhuriyet Halk Partisi, onun başlıca amaçlarından birini gerçekleştirerek, Türkiye'de çok partili demokratik rejimin kurucusu olmuştu.

Atatürk, çok partili demokratik rejime geçişi kendi yaşamında iki kez denemekle, bu konudaki kararlılığını göstermişti. An-

cak toplumu çağdaşlaştırma programının gerici güçlerden gelen direnişe dayanabilecek kadar kökleşmesi zaman istediğinden, bu kararının uygulanışını bir süre ara vererek ertelemek zorunda kalmıştı. Bununla birlikte, çağdaşlaşma programı zamanla kökleştikçe, reformlarının, çok partili rejimde de kendi kendilerini koruyabileceklerine güveniyordu. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen 30 yıllık demokratik rejim döneminde, Atatürk reformlarının kendi başlarına ayakta durabildikleri görülmüştür.

Atatürk demokrasinin yolunu hazırlamaya yönelik bir tutum izlemiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi de, her zaman, demokrasinin ve insan haklarının olduğu kadar, Atatürk'ün düşüncelerinin, ilkelerinin ve reformlarının bayraktarlığını yapmıştır ve bunları sürdürmede en kararlı ve etkili güç olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi, çağdaş ve demokratik Türk toplumunun gelişme süreciyle bütünleşmiş bir siyasal kuruluştu. Böyle bir partinin kapatılması, Cumhuriyet Türkiye'sinin tarihsel gelişme sürecini tersine çevirmeye kalkışmaktan başka bir anlam taşıyamaz. Bu partiyi kapatmak, toplumun ve devletin bir uzvunu koparmak demektir.

Geçen yıl Türkiye'de tüm partiler kapatıldı. Herhangi bir partinin siyasal kararla kapatılması kötü bir şey olmakla birlikte, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapatılması, onun da ötesinde, siyasal yelpazede tehlikeli bir boşluk yaratabilir.

Çünkü başka partiler değişik adlarla ve görüntülerle yeniden ortaya çıkabilirler, ama Cumhuriyet Halk Partisi'nin tam olarak yeniden canlandırılması, tarihi yeniden yaratmak kadar zor olabilir.

Atatürk'ün toplumu çağdaşlaştırma programı ve laiklik ilkesi, çok partili demokratik rejimin tüm çetin sınav ve zorlamalarına, hatta şoklarına dayanabildiyse -ki dayanabilmiştir- bunu sağlayan başlıca etken, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihsel görev duygusu ve Atatürk'ün düşüncelerine doğuştan bağlılığı idi.

İlerde kurulacak herhangi bir yeni partinin Atatürk ilkelerine, Cumhuriyet Halk Partisi kadar onur ve tarih bağlarıyla bağlı olması ve demokratik rejim içinde Atatürk reformlarının Cumhuriyet Halk Partisi kadar etkili ve kararlı biçimde koruyuculuğu ve sürdürücülüğü görevini yerine getirebilmesi kolay kolay beklenemez.

12 Mart 1971'de yer alan bir önceki askeri müdahale, demokrasiyi ve özgürlükleri sona erdirme veya kısma, aynı zamanda da Cumhuriyet Halk Partisi'nin başlattığı demokratik sol (sosyal demokrat) hareketi ezme yolunda ilk girişimdi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin demokratik sol tutumu 1960'ların ortalarından başlayarak oluşturulmuştu. Bu hareket, Atatürk'ün toplumsal düşünce ve ilkelerini, sınaileşmeyle oluşan değişik toplum koşullarına uyarlama çabasından kaynaklanıyordu.

12 Mart askeri müdahale döneminde, Cumhuriyet Halk Partisi, tüm güçlere ve güçlüklere karşın, demokratik sol hareketin yaşamasını ve daha da kökleşmesini başardı. Bunu yaparken, demokrasinin fazla hasara uğramaksızın kurtarılmasında da etken oldu.

Türkiye'de ve yurtdışında birçok kimse, Cumhuriyet Halk Partisi'nin o dönemdeki davranışını, aşırı iddialı ve sonuç vermeyecek bir davranış gibi görüyordu, ama bu davranış başarılı oldu; ve uzun yıllar süren bir gerilemeden sonra, Cumhuriyet Halk Partisi, halk tarafından, en güçlü parti durumuna gelmekle ödüllendirildi. Askeri yönetime karşı durum alışı yüzünden derin bölünmelere uğradığı halde, Cumhuriyet Halk Partisi, 1973 seçimlerini kazandı ve 1974'te dokuz aylığına hükümet kurabildi. Aynı zamanda, askerlerin, huzurlu biçimde kışlalarına dönüşlerine de yardımcı olabildi.

Şimdiki askeri müdahale döneminde ise, demokrasinin yerine güdümlü ve sınırlı bir rejim getirebilmek ve örgütlü ve etkili bir sosyal demokrat siyasal gücün görünür gelecekte yeniden

canlanmasını kesin olarak önlemek amacıyla, Cumhuriyet Halk Partisi faktörünü tümüyle ortadan kaldırmak için önlem alınmaktadır.

Türkiye için şimdi tasarlanan rejim, tek kanatlı bir kuşa, yalnızca sağ kanadı olan bir kuşa benziyor. Öyle bir kuş elbette uçuşa geçemez.

Böyle bir amaca erişmek için Cumhuriyet Halk Partisi'ni kapatmanın da yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. O nedenle, demokratik sol hareketin bir ölçüde de olsa yeniden canlanmasına katkıda bulunabilecek herkesi susturmak, tedirgin etmek, hareketsiz duruma getirmek ve elden gelirse itibarsızlaştırmak üzere hayale sığan-sığmayan her çareye başvurulmaktadır.

Anlaşılan, bazı kimseler, bu yüzden ortaya çıkacak siyasal boşluğun aşırı güçlerce nasıl istismar edilebileceğini görememektedirler. O aşırı güçler ki, Cumhuriyet Halk Partisi sosyal demokrat tutumuyla ayakta durdukça, oyların yüzde birinden ikisinden çoğunu alamıyorlardı.

Böyle bir boşluk yaratılmakla, üstelik, Atatürk'ün mirası da boşlukta kalmış olacaktır.

Der Spiegel dergisine bu yazıyı yazmakla bazı risklere giriyor olabilirim. Bilinen nedenlerle bu yazıyı Türkiye'de yayımlatamazdım. Ne var ki, Türkiye için şimdi hazırlanmakta olan rejimi mazur göstermek üzere, Atatürk'ü bir askeri rejimle veya vesayet rejimiyle özdeşleştirmek, Atatürk hakkında o tür bir önyargı yerleştirme olasılığına karşı, demokratik ülkeler kamuoyuna, Atatürk'ün, bence gerçeğe daha uygun bir portresini sunmayı, kapatılmış bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin üçüncü Genel Başkanı olarak görevim sayıyorum.

Bir ulusal kahraman ve önder olduğu ve 1930'larda soyadı yasası çıkınca Büyük Millet Meclisi kendisine "Atatürk" soyadını verdiği halde o, hiçbir vakit bu durumunu, bir vesayet rejimi kurmak veya ülkeyi asker gücüne dayanarak yönetmek üzere

istismar etmemişti.

Sivil kökenli nice liderlerin asker üniforması kuşandıkları bir dünyada ve çağda Atatürk, cumhuriyet ilan edilir ve kendisi ilk cumhurbaşkanı olur olmaz, asker üniformasını üstünden çıkarmıştı. Bir daha da, törenlerde veya askeri manevralarda bile, üniforma giymemişti.

Atatürk'ün ulusuna önderlik ettiği dönemde, daha gelişmiş ve yüksek kültür düzeyli kimi ülkelerde bile, kitlelerin, özellikle gençlerin beyinleri yıkanmakta, kafalarına resmi dogmalar aşılanmakta idi. Atatürk ise bunun tam tersini yaptı: Özgür, usçu ve bilimsel düşünceyi geliştirmeye çalıştı. Öyle ki, onun cumhurbaşkanlığı döneminde, Türkiye, vesayet veya diktatörlük rejimlerinden kaçan birçok ünlü bilimadamının barınağı oldu.

En derin bunalımların üstesinden gelmek gerekçesiyle de olsa, Atatürk, askeri veya yarı askeri bir rejim kurmayı aklından geçirmezdi. Tam tersine, Türk tarihinin en ciddi bunalımı, yani ülkenin parçalanması durumunda bile, Atatürk, halkın desteğine dayanmayı yeğleyerek, Büyük Millet Meclisi'ni kurmuştu ve meclis içindeki sert muhalefeti göğüslemeyi göze alınıştı.

Atatürk'e göre, gerek yurtta gerek uluslararası gerilimlerle, çatışmalarla ve ilişkilerle başa çıkmada, en meşru ve güvenilir siyasal güç kaynağı halk desteği idi.

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra, Atatürk'ün, ünlü bir gazeteciyle görüşürken, geride bırakılan dönemi değerlendirerek söylediği sözler, onun zihniyetini çok iyi belirler. Bu görüşmede Atatürk şöyle diyordu:

"*Ben her kerameti meclisten bekleyenlerdenim. ... Millet işlerinde meşruluk ancak milli kararlara dayanmakla, milletin genel eğilimlerine uymakla sağlanabilir.*

"*... Evvela meclis, sonra ordu... Orduyu yapacak olan millet ve ona vekâleten meclistir. Çünkü ordu demek yüz binlerce insan ve milyonlarca ve milyonlarca servet ü samân demektir. Buna iki üç şa-*

hıs karar veremez. Bunu ancak milletin karar ve kabulü meydana çıkarabilir. Ve bir kere bu hale geldikten sonra milletin hayat ve mevcudiyetine zıt olan mezalim ve tazyikatın hepsini bertaraf etmeye muktedir olmak selahiyetini yalnız nazariye olarak değil, fiilen de kazanmış oluruz."[1]

Şunu da anımsamak gerekir ki, Atatürk'ün bu sözlerle değindiği ve böylesine saygı beslediği parlamento, onu siyasal yaşamın dışında bırakmaya kalkışmış bir parlamento idi. O amaçla hazırlanan bir önerge, Türkiye'nin yeni sınırları dışında doğmuş veya yeni sınırlar içindeki herhangi bir yerde en az beş yıl sürekli oturmamış olan kimselerin meclise girmemesini öngörüyordu.[2] Atatürk, bilindiği gibi, Selanik doğumlu idi.

Liderleri yasa zoruyla siyasal yaşamın dışında bırakma eğiliminin Türkiye'deki ilk hedefi, böylece, Atatürk oluyordu. Fakat bu acı kişisel deneyim bile onun parlamentoya ve parlamenter sisteme olan inancını sarsmamıştı.

Bazı kimseler, 1980 Türkiye'sinde koşulların çok değişik olduğu, terörizmin yaygınlaşmış bulunduğu ve parlamentonun işlemez duruma geldiği gibi gerekçelerle, bu yazıdaki görüşlere karşı çıkabilirler.

Bunların hepsi doğru olabilir.

Ama şu gerçek de göz önünde tutulmalıdır ki, eğer bir ülkede bunalımlarla karşılaşıldığı zaman askerin müdahale etmesi

---

[1] Atatürk'ün 31 Mayıs 1924 günlü *Cumhuriyet* gazetesinde, bu gazetenin ilk sahibi ve başyazarı Yunus Nadi ile görüşmesinden.

[2] Büyük Millet Meclisi'nin kurucusu ve başkanı olarak, Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı zafere ulaştırdıktan kısa bir süre sonra, böyle bir önerge meclise sunulduğunda, kendi siyasal haklarını kendi başına savunmak durumunda bırakılmıştı; saygılı bir biçimde önergeye karşı çıkarken de eğer yurdun herhangi bir yerinde beş yıl sürekli oturamadıysa, bunun, askerlik yaşamı boyunca cepheden cepheye koşmasından ileri geldiğini anımsatmakla yetinmişti.

-1960'tan beri Türkiye'de olduğu gibi- âdet haline gelirse, bu, o ülkede kimi politikacıların, hatta değişik kesimlerden kimi yurttaşların psikolojisini belli bir biçimde etkiler ve bu psikolojik etki altında kalanlar, bunalımla karşılaşıldıkça, tüm sorumluluğu üstlenecekleri ve demokrasinin kuralları ve kurumları içinde bunalımın üstesinden gelmek için her çabayı gösterecekleri yerde, askerin müdahale edip "ülkeyi kurtarma"sını bekleme eğilimine kendilerini kaptırırlar.

Bir başka deyişle, sorumluluk duygusunun yerine duyarsızlık ve umursamazlık alır.

Bunalım durumlarında askeri müdahalenin bir kural olarak yerleşmesinin bir başka kaçınılmaz sonucu da şudur: Hevesleri kursaklarında kalmış kimi politikacılar, başarısız veya maceracı politikacılar, onların yanı sıra da demokrasiden kurtulmak için fırsat kollayan kimi çevreler, ikide bir, bunalım kışkırtıcılığına kalkışırlar ve o yoldan askerlere, "Yine müdahale etme zamanı geldi," dedirtecek koşulları oluşturmaya uğraşırlar.

Üzülerek belirtmek gerekir ki, son 30 yıldır Türkiye'nin durumu budur ve bu durumdan ne Türk halkı mutludur, ne de Atatürk mutluluk duyardı.

EK 7

Bülent Ecevit'in Norveç gazetesindeki yazı ile ilgili mahkeme ifadesinden

Bülent Ecevit'in bir Norveç gazetesine verdiği iddia olunan, fakat vermediği kanıtlanan demeç hakkında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'ndeki (3 Haziran 1982) ifadesi de şöyle:

"... 12 Nisan 1982 günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No'lu Askeri Mahkemesi'nde, tutuklanmam istemiyle ilgili olarak ifade verirken,

"'Türkiye'nin saygınlığına gölge düşüren, şimdiye kadar benim söylediklerim değildi, söylediklerimden ötürü yargılanmamdı,' demiştim.

"Bu sözleri bir sorgulamam sırasında söylemiştim.

"Ardından da, tutuklanmam mahkemece reddedildiği ve serbest bırakılmama karar verildiği halde, kimseyle görüştürülmeksizin, arka sokaklardan geçirilerek, tutukevine gönderilmiştim.

"Sorgulama sırasında söylediklerim dışarıda duyulmamıştı.

"Fakat iki gün sonra, 14 Nisan günü, liberal İngiliz gazetesi *Guardian*, 'Türkiye'de Bir Demir Kapı Kapanıyor' başlıklı başyazısında, benim o sorgulamada söylediklerimin aynını yazıyordu:

"'Ecevit'in eleştirilerinin dışarıda büyük bir etkisi olmadı, ama hapsedilmesinin oldu,' diyordu.

"12 Nisan günkü sorgulamayı izleyen gelişmelerse, devleti-

mizin dışarıdaki saygınlığına büsbütün gölge düşürdü.

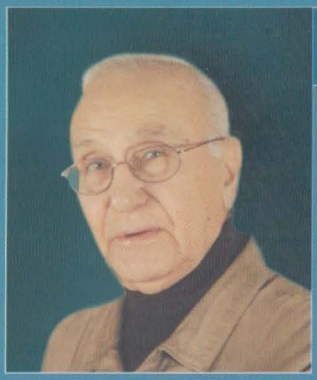
"Benim çok sınırlı olanaklarımla tutukevinden izleyebildiğim kadar, İngiltere'de *Guardian*, Amerika'da *New York Times* ve *Washington Post*, Avrupa'da *International Herald Tribune*, Almanya'da *Der Spiegel* gibi, dünya kamuoyunda büyük ağırlığı olan yayın organları, Türkiye'deki rejim ve gelişmeler hakkında, o zamana kadar görülmedik ağırlıkta başyazılar, yazılar yayımladılar.

"Bu yazıları herhalde ben askeri tutukevinden yazdırmış olamazdım.

"Bunlardan hiçbiri sosyal demokrat yayın organları olmadığına göre, demokrasi dışına çıkan dönemlerde ayrıcalık kazanan geniş muhayyileli bir Türk yazarının ileri sürdüğü gibi 'Türkiye'deki sosyal demokratların baskısı' ile de yazdırılmış olamazdı bu yazılar...

"Sosyal demokratların o sırada iktidarda bulunmadığı İsveç gibi, Norveç gibi ülkelerin hükümetlerini de, herhalde, Türk sosyal demokratları, baskı altına almayı, isteseler bile, başaramazlardı.

"Devletimizin dışarıdaki saygınlığının böylesine zedelenmesinin bir tek nedeni vardı: Dünyanın öbür ucundan, okyanuslar ötesinden bile fark edilecek kadar belirgin bazı haksızlıklar oluyordu Türkiye'de... Benim başıma gelenler bunların bir örneği idi..."

CÜNEYT ARCAYÜREK

Bir Özgürlük Tutkunu

BÜLENT ECEVİT

"O günlerden içimde en küçük bir kişisel kırgınlık tortusu yok. Ama halk açısından, laiklik açısından, Atatürk'ün vasiyeti ve Cumhuriyet Halk Partisi açısından, Türkiye'nin bazı uluslararası hakları açısından, tepkilerim, kırgınlıklarım elbette sürüyor. Ancak bunlar kişisel değil."

"Yönetime el koyanlar, olanca güçleriyle, Türkiye'ye belli bir rejimi ve düzeni getirmek istiyorlardı; ben de, olanca gücümle, o rejimi ve düzeni engellemeye çalışıyordum.
"O aşamada asıl gücü ellerinde tutanlar, benim mahkemelerde söylediklerimin bile duyulmasını engelleyerek, amaçlarına eriştiler.
"Fakat şimdi toplum bünyesinin, o rejimi de, düzeni de reddettiğini görüyorum. Onun için, boşuna direnmiş, boşuna yargılanmış ve boşuna hapislere girmiş saymıyorum kendimi... Bu da, insana, katlandığı tüm sıkıntıları unutturmaya yetiyor."

Ecevit hakkında 133 dava açıldı. 14 Nisan 1982'de Turan Güneş'in cenazesine katılırsa büyük kalabalıkların toplanacağı kaygısıyla 12 Nisan'da tutuklandı ve cezaevine götürüldü.
Hapishanede ekonomik sıkıntılar içindeydi. Çok gazete alacak parası yoktu. Hatta İsveçli dostu Olof Palme'nin seçimi kazandığını öğrendiği zaman kutlama telgrafı bile çekemedi...

1982'de cezaevine girerken, "Özgürlük insanın kafasının içindedir. Ben kafamın içindeki özgürlüğü içeri götürüyorum. Dışarıda mahkûm gibi yaşamaktansa, içeride özgür bir mahkûm olmayı tercih ederim," diyordu Ecevit. Bu kitapta, bir özgürlük savaşçısının, unutulmayacak bir siyasetçinin, unutulmayacak siyasi yaşamının öyküsünü bulacaksınız.

KİTAP
T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SKB 0720180 VVT

detay yayıncılık

detay@detaygroup.com
tel : 0212 445 46 75
fax: 0212 445 46 74

ISBN 994431404-8
9 789944 314046

fiyatı: 15 YTL